

Як зробити школу класною

Інформаційно-
комунікативні технології
для якісної сучасної освіти.
Методичний посібник

Українсько-польський
досвід у програмі
«Класна школа»

УДК 37.02-374.1

ББК 74.202.5

Я 45

Редактори:

Поліна Вербицька, Агата Лучинська, Іво Магерський, Ольга Педан-Слепухіна

Рецензенти:

Сейко Наталія Андріївна, д-р пед. наук, проф., проректор з наукової і міжнародної роботи Житомирського державного університету імені Івана Франка

Людмила Миколаївна Назаренко, канд. пед. наук, доцент кафедри теорії і методики виховання КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»

У посібнику використано матеріали:

Алли Ткачук, Вікторії Левадної, Вікторії Гавриліної, Галини Корнієнко, Елли Ситник, Людмили Кузьменко, Наталії Маркусь, Наталії Голосової, Зоряни Максимович, Ніни Сивізіної, Оксани Голобокової, Оксани Чохи, Олени Орленко, Ольги Безгодкової, Петра Кендзьора, Світлани Дячок, Тетяни Соколюк, Агати Лучинської, Аліції Пацевич, Андрія Бічука, Еви Боргош Анни Вуйцик-Яхович, Барбари Ковальчик, Беати Заверухи, Гжегожа Мазуркевича, Гражини Четвертинської, Данути Стерни і Яцека Стшемечного, Здзіслави Гойнацької, Еви Мальхер, Іоанни Сороки-Малолепши, Катажини Римарек, Якуба Кринського, Катаржини Римарек, Малгожати Чорник, Марціна Грудзеня.

Як зробити школу класною

Я 45 Інформаційно-комунікативні технології для якісної сучасної освіти. Методичний посібник : Українсько-польський досвід у програмі «Класна школа» / Ред. Вербицька П., Лучинська А., Магерський І. Педан-Слепухіна О. — Львів : Видавництво _____, 2016. — 178 с.

ISBN 978-617-655-138-6

Видання містить інформаційно-методичні матеріали про програму «Класна школа», що має на меті впровадити в школах засади якісної освіти. Запропонований Вашій увазі методичний посібник є скарбничкою сучасних педагогічних форм і методів, які реалізуються на практиці з допомогою інформаційно-комунікативних технологій; містить кращі практики та досвід українських та польських шкіл — учасників програми. Ці матеріали можуть стати у пригоді усім школярам та вчителям, котрі хочуть зробити свою школу новою, сучасною і КЛАСНОЮ!

УДК 37.02-374.1

ББК 74.202.5

Програма «Класна школа» реалізується Всеукраїнською асоціацією викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» у партнерстві із Фондом «Школа з класом», Варшава, Польща за підтримки Міністерства освіти і науки України та співфінансується Фондом «Освіта для Демократії» в рамках програми RITA – Зміни в регіоні Польсько-Американського Фонду Свободи.

ISBN 978-617-655-138-6

© Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба», 2016
© «Класна школа», 2016
© Ольга Борисенко, дизайн, 2016

ЗМІСТ

ВСТУП	4
„Класна школа” Чому? Як? Для чого?	5
Анкета «ЯКОЮ Є НАША ШКОЛА?»	11
Урок навпаки, або навчання через діалог	15
Як ти любиш думати?	23
Засади та завдання Класної школи	34
Досвід українських шкіл у проекті	42
Чому в командах, чому разом?	47
Разом в команді	50
Дискусії та дебати	51
Порадник з проведення класних та загальношкільних дебатів	56
Дискусії та дебати: досвід українських шкіл	65
Як описувати етапи роботи в проекті (Класна школа — програмовий посібник для шкіл)	74
Допоміжні запитання для роботи над шкільним кодексом 2.0	76
Приклади шкільних кодексів 2.0	78
Досвід українських шкіл у створенні Кодексів 2.0	79
Український досвід проведення Ярмарків ІКТ	83
Навчальний проект	88
ПРОЕКТИ — ДОБРІ ПРАКТИКИ	95
Проект інформаційно-комунікаційних технологій у чотирьох кроках	100
Досвід українських шкіл у навчальних проектах із допомогою ІКТ	104
ЗАВДАННЯ ІКТ — ДОБРІ ПРАКТИКИ	123
Вчитель на початку 21-го століття	133
СПОСОБИ МОТИВУВАННЯ УЧНІВ	136
Як зацікавити ЗМІ?	139
НЕТОГРАФІЯ в школі, або закінчуємо із... „ДЖЕРЕЛО: ІНТЕРНЕТ”!	144
Чому блоги?	156
7 принципів доброго коментаря	158
Поради для учнів, що ведуть блоги	159
8 порад як написати добрий пост	160
Ідеальний зворотний зв’язок	161
Про формуюче оцінювання	170
Про ФО для батьків	175

Школа в Україні стоїть на порозі кардинальних реформ, які мають наповнити освітній процес новим змістом і підходами до навчання. Вирішенню цих завдань великою мірою сприяє програма «Класна школа», яка реалізується Всеукраїнською асоціацією викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» у партнерстві із Фондом «Школа з класом», Варшава, Польща за підтримки Міністерства освіти і науки України та співфінансується Фондом «Освіта для Демократії» в рамках програми RITA – Зміни в регіоні Польсько-Американського Фонду Свободи.

Програма «Класна школа» має на меті впровадити в школи України засади якісної освіти, а класна школа – це такий заклад, де надають якісні знання; навчають їх аналізувати та ними оперувати; сприяють об'єктивному та стимулюючому оцінюванню; створюють позитивну атмосферу співпраці; формують особистість; працюють на перспективу, дивлячись у майбутнє.

Метою програми є здійснення якісних змін у школах, які б ініціювалися не згори, за вказівкою чи розпорядженням освітніх органів, а були спільною справою вчителів, учнів певного навчального закладу та їхніх батьків. Ми прагнемо запровадити загальношкільний підхід, сприяючи процесам, які б формували серед шкільного колективу дух співробітництва та творчості, підтримки та розуміння, надавали кожній дитині можливість розкрити свій потенціал.

Як це втілити в життя? На нашу думку, важливо використовувати такі технології, з якими учні відчують себе впевнено. Тому активне залучення до навчально-виховного процесу сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій дає змогу не лише оптимізувати навчальний процес, але й покращити характер комунікації у школі. Також цей підхід має допомогти школярам навчитися використовувати різноманітні мобільні пристрої та гаджети не лише для отримання інформації, прослуховування музики чи онлайн ігор, але й для перевірки та аналізу отриманої інформації, комунікації із учасниками освітнього процесу, розробки різноманітних проектів тощо.

Проблема використання ІКТ є однією з центральних у перетворенні середніх шкіл в «класне»

середовище, куди хотітиметься повертатися як учням, так і вчителям. Підвищення рівня та якості освітніх послуг в сучасному інформаційному суспільстві має ґрунтуватися не на нагромадженні учнями знань, а на оволодінні базовими здатностями, які забезпечують можливість ними оперувати та критично аналізувати. Школа має опиратися на творчість, співпрацю і розвиток, які є можливими лише у відкритому, активному та позитивному демократичному середовищі. Саме таку школу ми називаємо класною, саме таку школу учні охоче відвідують.

Програма «Класна школа» є справжнім викликом для педагогічних колективів. Адже вона передбачає інтерактивний зв'язок учасників через сайт <http://klasnashkola.eu> і його систему блогів, що має перевірити, чи спроможна наша освітня система призвичаїтися до викликів інформаційної епохи, адекватно на них відреагувавши.

Невід'ємною основою успішної реалізації програми «Класна школа» є місцеві ЗМІ. Для усіх нас важливо, щоб мас-медіа зацікавились тим, що робить школа залучена до програми, змінами, які в ній упроваджуються, досягненнями учнів і вчителів. Зміна іміджу школи, інформування про проблеми і здобутки, залучення нових партнерів – це нове завдання, яке мають вирішувати школи у співпраці із засобами масової інформації.

Запропонований Вашій увазі методичний посібник є справжньою скарбничкою сучасних педагогічних форм і методів, які реалізуються на практиці з допомогою інформаційно-комунікативних технологій. Це видання також містить інформаційно-методичні матеріали про програму «Класна школа», представляє кращі практики та досвід українських та польських шкіл – учасників програми. Ці матеріали можуть стати у пригоді усім школярам та учителям, котрі хочуть зробити свою школу новою, сучасною і КЛАСНОЮ!

Ми висловлюємо щирі вдячність нашим польським партнерам Агаті Лучинській, Іво Магерському, Еві Боргош та іншим колегам за високу якість методичних матеріалів і активну участь у програмі міжнародної співпраці польських та українських освітан.

„Класна школа” Чому? Як? Для чого?

ТАК БУЛО В ПОЛЬЩІ: ШІСТЬ ПРИНЦИПІВ.

„Класна школа” народилася в 2002 році. Вона мала двох батьків: Центр громадянської освіти — фундацію з великим досвідом у роботі із учителями та „Газету Виборчу” — найважливішу польську щоденну газету, що має великий вплив на громадську думку та відома своєю соціальною діяльністю. Працюючи для початкових шкіл, гімназій та середніх шкіл, ми ставимо перед собою амбітну мету: школи повинні краще і ефективніше навчати, допомагати розуміти сучасний світ усім без винятку учням та ученицям (за відомим американським гаслом „no child left behind”). Щоб поліпшити навчання та вирівняти можливості у здобутті освіти, слід також змінювати шкільну культуру, в якій нудьга і гноблення повинні поступитись доброті та розвитку особистості учнів. Все це робиться із сильним акцентом на спільну працю (також вчителів!) та на „соціалізацію” школи, її участь у суспільному житті від „малої батьківщини” до глобальних питань.

Починаючи діяльність, ми визначили шість принципів „Класної школи”. Вона:

1. добре навчає кожного учня,
2. справедливо оцінює,
3. вчить мислити й розуміти світ,
4. навчає чутливості та співпраці на основі взаємної довіри і розуміння,
5. допомагає повірити в себе, створює хорошу атмосферу,
6. готує до майбутнього.

На наступних етапах програми ми змінювали акценти — зосереджувались на роботі з вчителями („Класний вчитель”), на ситуації учнів („Класний учень”) або заохочували їх до розвитку конкретних вмінь („Lego, cogito, ago”, „Читання та відкривання”), а також до творчого використання нових технологій („Класна школа 2.0”).

Але за цим всім постійно стояло одне і те ж бачення мудрої, соціальної, демократичної школи, приязної до учнів, вчителів та батьків. Це бачення стало ще більш значущим у зв’язку зі змінами в польській освіті: введенням трирічної гімназії, системи зовнішніх іспитів (наприкінці початкової школи, гімназії та середньої школи), нової основи навчального плану, все більшого відсотка учнів та учениць у середніх загальноосвітніх школах та у сфері вищої освіти.

Ми відзначили неочікуване зростання результатів у підлітків в міжнародних дослідженнях знань та умінь (наприклад, PISA). Польща отримала навіть репутацію світового відмінника. Одночасно помічено недоліки системи: надмірне акцентування на суперництві та індивідуальних досягненнях учнів та учениць, низький рівень співпраці та участі в суспільному житті, зосередження на тестових екзаменах, що викликало свого роду звуження освіти, надмір стресу і зусиль, а також звичайну нудьгу.

Завдання для шкіл

Оголошуючи наступні етапи «Класної школи», ми запропонували школам завдання на вибір, які відповідали цілям програми.

Наприклад, одним із шести завдань, яке відповідало цілі I-го принципу в 2002 році, було завдання „Як із захопленням виховувати людей?”. Вчителі розглядали питання, як розбудити зацікавлення в учнів, починаючи із досвіду власних професійних зацікавлень. Вони обговорювали тему, як проводити уроки, щоб показати учням, що їхній предмет є цікавим, як розпізнати захоплення молодих людей і використовувати їх (наприклад, учениця — експерт з рок-музики вчила на уроці англійської мови тексти пісень). Вчителі провели опитування серед учнів про те, в яких позакласних заняттях вони хотіли б брати участь, та створили пропозицію таких занять або рекомендували онлайн-класи чи уроки в інших установах, наприклад, в будинку культури.

„Класна школа” у Польщі: крок за кроком

Школа вибирала свій власний набір завдань (від двох до шести на рік), реалізувала їх під керівництвом модераторів, а потім в електронному вигляді надсилала нам їхній опис. Експерти „зараховували” школам чергові завдання, іноді просили внести зміни або доповнення, поки школа не заслужила на звання та диплом „Класної школи” (або на більш конкретні звання/дипломи). Чимало шкіл пишуться цим званням навіть через багато років після закінчення програми.

Заявку школи на участь в програмі завжди формально подавав директор школи, який в польській системі муніципальної школи має сильну позицію, але, як правило, ініціатива участі йшла від вчителів, а іноді й батьків або учнів.

Очевидно, що чим більше вчителів від школи бере участь в програмі, тим краще. Як

Принципу III відповідало завдання „Фестиваль науки”, який школи проводили під девізом „Зрозуміти світ”. Вчителі допомагали учням представити досягнення сучасної науки (наприклад, „Що ще ми не знаємо про Всесвіт?”, „Клонування — це добре чи погано?”.) Учні могли також похвалитися самостійно проведеними дослідницькими проектами („Міський парк як екосистема”), показати навчальні вистави, наприклад, на історичні теми („Експедиція Христофора Колумба”), тощо.

У цьому фестивалі, де поєднано освіту та добу гру, брали участь сім’ї учнів, учні з інших шкіл, представники місцевої громади (повний список 30 завдань є в окремому тексті).

У програмі „Класна школа в Україні” без сумніву можна буде використати різні завдання, розроблені під час польської програми.

мінімум, ми визначили участь в програмі директора і трьох вчителів, причому один із них брав на себе роль координатора програми та відповідав за співпрацю всієї команди. Ця група може (і повинна) збільшуватися протягом року.

На наступних етапах програми ми дізналися, що ключем до успіху є залучення не тільки вчителів, а й учнів та, що набагато складніше, батьків. Виправдали себе заходи, до яких була активно залучена шкільна громада. Серед таких заходів, наприклад, створення шкільних кодексів (у програмі „Класна школа 2.0”), проведення дебатів, спілкування із використанням нових технологій (наприклад, учнівські блоги) і праця в команді (особливо використовуючи метод проектів).

Так в загальному виглядає наше ноу-хау.

Класна школа — алгоритм дії

В Україні **проект** був спрямований на реалізацію принципів **Класної школи за допомогою ІКТ — у навчанні, вивченні та комунікації у школі**. Такий підхід із точки зору вчителів має допомогти молоді ефективно й розумно використовувати комп'ютери, мобільні пристрої, а також навчальні матеріали і мобільні програми, доступні в інтернеті. Нові технології дають можливість використовувати вміння і захоплення учнів. Завдяки цьому цей короткий час, який є в нашому розпорядженні, можна повністю присвятити конкретним і новаторським рішенням.

Основним результатом роботи шкільної громади під час демократичного процесу за участі вчителів, учнів та батьків стане розробка збірки власних правил та (можливо) рекомендацій щодо використання у школі інформаційно-комунікативних технологій.

ЕТАПИ РОБОТИ У ШКОЛАХ

1. Створення та ведення блогу

Під час конференції, яка відкриває програму 15 вересня 2015, кожна школа створює блог. Блоги вестимуться протягом усього часу програми. Це основний інструмент спілкування у програмі: блог буде платформою, на якій школи повідомлятимуть про перебіг реалізації проекту, документуватимуть свою роботу, а також ділитимуться думками. Ми заохочуємо представників шкіл стежити за блогами інших шкіл, коментувати та вчитися одне в одного. Завдяки блогам польські фахівці-педагоги будуть зв'язуватися з українськими колегами, підтримувати реалізацію програми, обмінюватися ідеями та досвідом.

2. Педагогічні ради

Після відкриття конференції педагогічний колектив (повний або лише у складі, який братиме участь у програмі) зустрічається, щоб запланувати свою роботу за програмою: визначити основні цілі школи, поділити завдання та затвердити графік.

3. Дебати у класах

Це перший етап роботи над Кодексом Школи, у якому задіяні учні. Разом з учителями учні знайомляться з програмою та її метою, обговорюють у класах свої пропозиції до Кодексу, які будуть представлені як голос усього класу під час шкільних дебатів.

4. Шкільні дебати про Шкільний Кодекс

Кодекс, який буде підготовлений протягом дебатів, повинен враховувати принципи Класної Школи в питаннях використання нових технологій, але може

зосереджуватися на правилах, які школа визнає особливо важливими, а також доповнюватися іншими засадами. Кодекс повинен бути сформульований зрозумілою для всіх членів шкільної громади мовою. Повинен мати форму пунктів плану, найкраще з формулюваннями від першої особи множини та використовувати фрази на кшталт: «У нашій школі ми докладаємо зусиль, дбаємо, не можна, кожен має право, обов'язкові принципи — це ....».

Текст Кодексу (після затвердження педагогічним колективом) повинен висіти на видному місці у школі. Також Кодекс слід розмістити на веб-сайті школи (якщо він є), для забезпечення зручного доступу родин до нього.

Слід потурбуватися про те, щоб батьки знали про зміни, що запроваджуються у школі. Під час батьківських зборів їм можна дати копії Кодексу або попросити учнів передати копії батькам. Школи можуть також прийняти рішення включити батьків у дебати.

Наскільки це можливо, активну участь у шкільних дебатах повинна брати вся школа. Якщо місця недостатньо чи виникли інші логістичні чи організаційні труднощі, варто делегувати принаймні по кілька осіб від кожного класу, які представлятимуть весь свій клас. Форма шкільних дебатів залежить від віку учнів, розміру школи та інших факторів. Однак, слід простежити за тим, щоб учні були активними учасниками, а не просто спостерігали за розмовою вчителів.

8

5. Завдання на вибір

Після затвердження Кодексу школа вибирає завдання, які допоможуть реалізувати і перевірити розроблені принципи на практиці. Кожен учитель може вибрати один або декілька принципів з Кодексу, які захоче перевірити зі своїми учнями. Завдання може бути втілене учителем та описано на блозі наприкінці пілотного проекту.

6. Шкільний ярмарок ІКТ (для охочих)

Координатор школи із допомогою команди організовує і готує шкільний ярмарок, під час якого учні навзаєм навчаються умінням, пов'язаним із розробленим у школі Кодексом, котрі учні отримали в процесі виконання завдання у сфері ІКТ.

Це можуть бути питання на тему авторського права, інтернет-безпеки, навички критичного ставлення до інформації в мережі, конкретні програми освітнього характеру. Учні можуть показати одне одному, як працювати разом онлайн, або навчити новому вчителів.

7. Дії школи

Усі дії школи у програмі повинні бути описані координатором програми у шкільному блозі. На підставі цього школи, що беруть участь у пілотному проекті, після виконання завдання отримують звання «Класна школа», натомість вчителі отримують індивідуальні грамоти.

ДОПОМІЖНІ ЗАПИТАННЯ ДЛЯ РОБОТИ НАД ШКІЛЬНИМ КОДЕКСОМ 2.0

Завдання Кодексу — **відповісти** на запитання про те, як нові технології можуть допомогти у викладанні та навчанні, комунікації та повсякденному житті школи так, щоб усі мали переконання, що у школі дедалі краще реалізується принцип доброякісної освіти.

Нижче ми наводимо список **орієнтовних запитань і проблем**, які можна розглянути відповідно до шести принципів Класної школи. Кодекс не мусить відповідати на всі ці запитання, учні та вчителі повинні вибрати ті, які вони вважають найбільш важливими, найцікавішими, найбільш актуальними, нагальними тощо

ЗАПИТАННЯ ДО ПРИНЦИПУ I — ДОБРЕ ВЧИМО КОЖНОГО УЧНЯ

Вчимося з ІКТ! Як вести уроки в інтернеті — онлайн та офлайн? Як користуватися інтернетом, коли заняття проводяться не в класах і не всі учні мають доступ до комп'ютера (тут відбувається обмін ідеями, наприклад: вибрати двох учнів, які шукатимуть і перевірятимуть інформацію в інтернеті — на ноутбучі)? Які комп'ютерні та інтернет-засоби

можуть бути корисними під час вивчення різних предметів та виконання різних завдань — які програми, які сайти? Як виконати домашнє завдання в епоху ІКТ? Коли і як використовувати мережу для перевірки знань? Як багато можна дозволити користуватися інтернетом, комп'ютером та мобільними під час занять, контрольних робіт та іспитів?

ЗАПИТАННЯ ДО ПРИНЦИПУ II — ОЦІНЮЄМО, ЩОБ ДОПОМАГАТИ В НАВЧАННІ

Оцінюємо, щоб підтримати навчання! Як інформувати учнів про прогрес і труднощі, щоб допомогти їм учитися? Як нові технології можуть допомагати в оцінюванні — наприклад, оцінка роботи студентів у режимі правок і коментування документів у хмарі? Яку роль відіграє зворотна інформація у процесі навчання? Наскільки важлива інформація учня

для вчителя та як її отримати (наприклад: інтерактивна дошка)? Яку роль в оцінюванні може відігравати комп'ютер та мобільний телефон? Які програми і платформи допомагають у процесі навчання та оцінці власного прогресу? Чи варто запроваджувати електронний класний журнал?

ЗАПИТАННЯ ДО ПРИНЦИПУ III — УЧИМОСЬ ДУМАТИ ТА РОЗУМІТИ СВІТ

Інформацію використовуємо самостійно і критично! Яким чином учителі й учні повинні використовувати ІКТ у навчанні, щоби це не було копіюванням типу „копі-паст», а творчим використанням інтернет-ресурсів? Коли завантажувати матеріали з інтернету добре, а коли — погано? Як упізнати довірене джерело й сайт? Як розрізнити інформацію, коментарі

й точку зору? Як розумно й ефективно шукати необхідну інформацію та матеріали (шкільний посібник користувача google)? Як навчитися вести дискусію й чітко озвучувати свої думки в інтернеті? Чи потрібно реагувати на порушення, шахрайство, помилки і як це робити? Як реагувати на прояви расизму, антисемітизму, ксенофобії, нетолерантності?

ЗАПИТАННЯ ДО ПРИНЦИПУ IV — РОЗВИВАЄМОСЬ СУСПІЛЬНО І ВЧИМО СПІВПРАЦІ

Співпрацюємо! Як реалізувати групові учнівські проекти з використанням ІКТ? Спільне створення документів, презентацій, відео. Спільні календарі, графіки, наприклад, у хмарі. Як використовувати ІКТ для спілкування учителів між собою, учнів з учителями, а також школи з батьками (електронна пошта, соціальні мережі, Twitter)? Яка інформація не повинна поширюватися в такий спосіб? Чи в контактах вчителів з учнями використовувати SMS-повідомлення? Яким повинен бути шкільний веб-сайт (хороші і погані приклади)? Хто відповідає за веб-сайт, хто його наповнює і яка активність на веб-сторінці доступна для учнів?

Навчійте дорослих! Як учні — фахівці в галузі нових технологій — можуть підтримати вчителів у запровадженні ІКТ у навчання і шкільну комунікацію? Як створити школу, яка вчиться у своїх учнів? Чи можуть учні з допомогою вчителів навчати інших дорослих (наприклад, батьків, дідусів і бабусь або сусідів) ІКТ, і якщо так, то у який спосіб? Як дослідити інформаційно-комунікаційні потреби літніх людей — потенційних учасників навчання, які навички були би для них найбільш корисними і як їх навчати? Як зламати бар'єр сорому, що його викликає ситуація, коли молодші вчать старших?

ЗАПИТАННЯ ДО ПРИНЦИПУ V — ДОПОМАГАЄМО ПОВІРИТИ У СЕБЕ І ТВОРИМО ПРИЯЗНУ АТМОСФЕРУ

Комп'ютери під рукою! Як забезпечити доступ до комп'ютерів та інтернету в усій школі, а не лише в комп'ютерному класі? Як справедливо й розумно надати доступ до ІКТ викладачам різних предметів та різним учням? Чим керуватись, щоб оптимально використовувати комп'ютери та доступ до інтернет-мережі?

Ігри на шкільних комп'ютерах — коли і скільки? Використання нових медіа-засобів, зокрема навчального обладнання, для збагачення шкільного життя (вечірки, шкільний театр, кіно — наприклад, шкільна ніч кіно тощо). Шкільна газета в інтернеті — чи вчителі повинні її контролювати і як?

ЗАПИТАННЯ ДО ПРИНЦИПУ VI — ГОТУЄМО ДО МАЙБУТНОГО

Ми відкриті для Європи і світу. Співпраця з іншими країнами. Інтернет різними мовами. Інформація про Європу та перспективи вступу України до ЄС. Навчання й робота у Європі. Музика та мистецтво. Пошук партнерських шкіл та обмін актуальною інформацією про життя в країнах ЄС (не лише в Польщі). Як використовувати інтернет-ресурси для вивчення іноземних мов? І як опанувати вимову, лексику, граматику за допомогою ІКТ? Які природні інтереси молоді використовувати?

Безпека в інтернеті? Що означає безпечне користування інтернетом? Які сліди ми залишаємо в інтернеті? Як без ризику користуватися соціальними мережами? Шкільні комп'ютери — що учні можуть робити за їхньою допомогою, а чого ні? Контакти з незнайомими людьми — чим загрожує такий контакт дітям і за яких обставин? Як школа може навчити правил безпеки? Що

входить до списку загроз (наприклад, skimming (крадіжки даних кредитної картки та особистих даних через інтернет), phishing (виманювання даних банківського рахунку за допомогою фальшивих формулярів), grooming (схиляння з використанням чату й інтернет-форумів до флірту й зустрічі із сексуальною метою)? На які сторінки краще не заходити (порнографія, азартні ігри, підозрілі асоціації та організації)? Як захищатися від онлайн-злочинців?

Не кради й не дозволяй грабувати себе — буквар XXI століття! Як законно використовувати доступний у мережі вміст — тексти, фотографії, відео? Де і як знайти легальні матеріали для навчання? Як зазначати авторів і джерело? Як бачити й дотримуватись авторських прав? Як дбати про свої права? Як підписувати власні тексти, фотографії тощо? Коли і як використовувати безкоштовні ліцензії?

Анкета «ЯКОЮ Є НАША ШКОЛА?»

11

Якою є школа, де Ви навчаєтесь? В якій працюєте? Де вчатьсЯ Ваші діти? Ми хочемо дізнатися Вашу думку. Будь ласка, заповніть **анонімну** анкету. Її результати допоможуть нам краще планувати дії щодо покращення нашої школи в рамках загальнонаціональної акції «Класна школа», до якої ми приєдналися.

Прочитайте, будь ласка, 16 позиції, поданих нижче. У кожній позиції є два протилежні описи шкіл. Подумайте, який опис краще підходить для нашої школи. Очевидно, що у кожному із варіантів можна говорити про наявність обох ознак. Вам необхідно оцінити, що є більш типовим для нашої школи, які види діяльності переважають, та вибрати відповідне місце на шкалі балів — чим ближче до опису А, тим більша кількість балів, чим ближче до опису Б, тим менша кількість балів.

Поставте, будь ласка, хрестик у відповідній клітинці в таблиці, що подана наприкінці анкети.

1. ВЧИТИ КОЖНОГО УЧНЯ

- А) Вчителі дбають, щоб усі учні — відмінники, «середнячки» та ті, які відстають — отримали якнайбільше знань. Вони хочуть, щоб учні були готові до подальшого навчання, тестів та іспитів.
- Б) Вчителі не піклуються про те, щоб всі учні — відмінники, «середнячки» та ті, які відстають — отримали якнайбільше знань. Вони не зацікавлені в тому, щоб учні були добре підготовлені до подальшого навчання, тестів та іспитів.

2. ПОЯСНЮВАТИ ТА ЗАЦІКАВЛЮВАТИ

- А) Вчителі пояснюють учням те, що незрозуміло, відповідають на запитання, допомагають, коли щось є особливо важким. Уроки, як правило, цікаві та різноманітні.
- Б) Вчителі неохоче пояснюють щось учням. Вони не допомагають, коли учні мають проблеми із розумінням різних питань. Уроки часто нудні.

3. РОЗВИВАТИ ІНТЕРЕСИ ТА ЗАХОПЛЕННЯ

- А) Учні можуть розвивати свої інтереси та захоплення. Вчителі вміють їх зацікавити та спонукають до участі в позакласних заняттях.
- Б) До уваги беруться лише уроки та оцінки. Вчителі не вміють зацікавити учнів, і якщо в учня є якийсь захоплення, він розвиває його поза школою.

4. СПРАВЕДЛИВО ОЦІНЮВАТИ

- А) Учні розуміють, чому отримують саме таку оцінку, а не іншу, знають правила оцінювання. Вчителі пояснюють, що потрібно знати, щоб отримати добру оцінку, наприклад, з контрольної роботи. Вчителі справедливо оцінюють учнів.
- Б) Учні часто не розуміють, чому вони отримали таку оцінку, а не іншу, вчителі не повідомляють правил оцінювання. Вони не пояснюють, що потрібно знати, щоб отримати добру оцінку, наприклад, з контрольної роботи. Вчителі часто несправедливо оцінюють учнів.

5. ВЧИТИ ВИРІШУВАТИ ПРОБЛЕМИ

- А) Учні навчаються, не лише запам'ятовуючи те, про що почули чи прочитали, але й вирішуючи проблеми, ставлячи запитання, подаючи ідеї. Вчителі очікують, що учні будуть висловлювати свою думку.
- Б) Учні навчаються, передусім повторюючи матеріал. Вони не вирішують проблем, не ставлять запитань, не подають ідей. Вчителі не питають учнів, що вони насправді думають.

6. ДОПОМАГАТИ РОЗУМІТИ СВІТ

- А) Учні навчаються важливих речей, які допомагають їм пізнати і зрозуміти світ навколо них: природу, людину, світову спадщину. Учні беруть участь у житті громади та цікавляться тим, що відбувається в їхній місцевості, в Україні, у світі.
- Б) Учні отримують багато інформації, яку вони не можуть використати. Це не допомагає зрозуміти світу, що їх оточує. Вони вчаться, будучи відірваними від того, що діється в їхній місцевості, в Україні, у світі.

7. ВЧИТИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ ТА РОЗУМНОГО ПАТРІОТИЗМУ

- А) Школа розвиває любов учнів до малої та великої батьківщини. Учні дізнаються про те, як бути відповідальним громадянином у сьогоднішній Україні та у світі.
- Б) Школа не надає великого значення громадянській освіті. Якщо у школі проводяться освітні заходи у громадянському дусі, вони є штучними, нав'язаними, і учні не беруть в них участі.

8. ЗАОХОЧУВАТИ ДО СПІВПРАЦІ

- А) Учні часто працюють в командах, вчаться розподіляти завдання, дискутувати та домовлятися між собою. Вчителі заохочують їх до співпраці, а не до конкуренції.
- Б) Учні рідко працюють в командах. Вони не вчаться обговорювати, спільно планувати та розподіляти завдання. Важливим є те, щоб учень вчився краще від інших, а не те, щоб він умів з ними співпрацювати.

9. РОБИТИ ЩОСЬ ДЛЯ ІНШИХ

- А) Учні мають багато можливостей для того, щоб допомогти людям, які цього потребують — в школі та поза школою. Школа заохочує робити добрі справи для оточуючих, вчить співчуття.
- Б) Ніхто не закликає учнів допомагати тим, хто цього потребує, робити добрі справи — в школі та поза школою. Школа не заохочує берегти навколишнє середовище, не вчить співчуття.

10. ДОПОМОГТИ ПОВІРИТИ В СЕБЕ

- А) Кожного учня за щось хвалять. Школа дає можливість кожному показати свої сильні сторони та оцінює його належним чином. Коли щось комусь не вдається, вчителі допомагають йому повірити у власні сили, дають шанс виправитися.

- Б) Вчителі вказують на помилки учнів і їхні слабкі сторони. Рідко їх хвалять, часто критикують і, коли учневі щось не вдається, його можуть виставити на посміховисько. Вчителі ніби хочуть довести, що учні нічого не досягнуть в житті.

11. ДОТРИМУВАТИСЯ СТАНДАРТІВ І ПРАВ УЧНІВ

- А) У школі існують чіткі правила щодо того, як себе треба поводити, а чого не можна робити і якими будуть наслідки. Учні знають, чому вони отримують таку, а не іншу оцінку за поведінку. Вони знають свої обов'язки і права та що робити, коли хтось їх порушує.
- Б) У школі не існує чітких правил щодо того, як себе треба поводити, чого не можна робити і якими будуть наслідки. Учні не розуміють, чому вони отримують таку, а не іншу оцінку за поведінку. Вони не знають своїх обов'язків і прав, не знають, як вимагати їхнього дотримання.

12. СПІВПРАЦЮВАТИ З БАТЬКАМИ

- А) Батьки учнів беруть участь у шкільному житті. Їх постійно інформують про досягнення і проблеми їхніх дітей. Школа закликає батьків до співпраці та створює для цього необхідні умови.
- Б) Батьки учнів не беруть участі у шкільному житті. Вони рідко й неохоче спілкуються з учителями. Батьки отримують мало інформації про роботу школи й успіхи своїх дітей.

13. ЗАБЕЗПЕЧИТИ БЕЗПЕКУ ТА ДОБРОЗИЧЛИВІСТЬ

- А) Учні в школі почувуються в безпеці. Старші учні доброзичливо ставляться до молодших. Іноді бувають конфлікти, але немає ніякого насильства, зловживань, принижень, крадіжок.
- Б) Учні в школі не почувуються в безпеці. Старші учні іноді залякують молодших. Це призводить до конфліктів, насильства, принижень, крадіжок.

14. ВИВЧАТИ ІНОЗЕМНІ МОВИ

- А) Школа дійсно намагається навчити учнів говорити та читати іноземною мовою. Учні зустрічаються з друзями з інших країн, листуються з ними або спілкуються у соціальних мережах, читають книги, дивляться телепередачі та фільми в оригіналі тощо.
- Б) У школі важко навчитися говорити та читати іноземною мовою. Учні не мають можливості використовувати мову, не мають жодних контактів з однолітками, вони не читають, не дивляться телепередачі чи фільми в оригіналі тощо.

15. ПОЛЕГШИТИ КОНТАКТ З КУЛЬТУРОЮ

- А) Учні знайомляться з культурною спадщиною України та світу. Школа допомагає учням долучитися до культурного життя та розвивати самостійну творчу діяльність.
- Б) Школа не залучає учнів до культурного життя, не цінує творчої діяльності учнів. Школа рідко спонукає учнів брати участь у культурних заходах.

16. РОЗВИВАТИ ЦИФРОВІ КОМПЕТЕНЦІЇ

- А) Під час різних уроків (не лише уроку інформатики), а також вдома, учні використовують нові технології: комп'ютери, інтернет і його ресурси, програми та додатки для навчання і демонстрації своїх знань. Учні шукають в інтернеті корисну інформацію та відповідально її використовують.
- Б) Комп'ютери, інтернет, різноманітні програми та додатки використовують лише на уроці інформатики. На інших уроках і після них учні не користуються комп'ютером, різними програмами та додатками, або інтернет-ресурсами. Учні не створюють презентацій, не проводять розрахунків за допомогою комп'ютера тощо.

17. ДБАТИ ПРО ФІЗИЧНУ АКТИВНІСТЬ І ЗДОРОВ'Я

- А) Спортивні заняття у школі, зокрема уроки фізкультури, є цікавими та різноманітними, в них беруть участь усі — хлопці та дівчата, незалежно від фізичної форми. Школа навчає здорового способу життя (харчування, рух тощо).
- Б) Спортивні заняття в школі, зокрема уроки фізкультури, проводять погано, користь від них отримують лише найсильніші. Школа не дає знань про здоровий спосіб життя.

У цій таблиці необхідно зазначити хрестиком оцінки для своєї школи.

ПИТАННЯ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
А	6															
	5															
	4															
	3															
	2															
Б	1															

Зазначте відповідну клітинку

Я:	<u>УЧЕНЬ</u> ☐	<u>ВЧИТЕЛЬ</u> ☐	<u>БАТЬКО, МАТИ (ОПІКУН) УЧНЯ</u> ☐
----	---------------------------------------	---	--

Матеріал доступний на умовах ліцензії Creative Commons Із Зазначенням Авторства — Поширення На Тих Самих Умовах 4.0 Міжнародна Публічна Ліцензія
 Проект співфінансується Фондом „Освіта для Демократії” в рамках програми РІТА — Перетворення в Регіоні Польсько-Американського Фонду Свободи

Урок навпаки, або навчання через діалог

15

А якщо б спланувати все інакше? Як щодо того, щоб праця учнів над якоюсь проблемою починалася не з роботи вчителя, а з того, чим вона, здебільшого, закінчується, тобто, з домашнього завдання? Виходячи з науково підтверджених теорій навчання на випередження та сучасних досліджень про те, як навчаються люди — пропонуємо перевернутий урок.

Це вимагає від вчителя відійти від позиції всезнаючого експерта, який цілковито відповідає за управління процесом та його результат, і бере роль провідника, який допомагає, пояснює та підтримує тих, хто вчиться. Вчитель перестає бути єдиним чи навіть основним джерелом інформації для учня. В чомусь його завдання навіть складніше — воно потребує вмінь планування, прогнозування результатів, моніторингу та оцінки ефектів навчання, а також вмінь ведення переговорів та модерації. Вимагає уяви та відваги. Але нагородою переважно є значно кращий результат, залучення учнів та задоволення від роботи. Такі перевернуті стратегії дозволяють також значно краще використати інформаційні технології в процесі навчання. Цей метод, який мовою оригіналу називається *flip teaching*, *flipped lesson*, або *flipped classroom*, — щораз частіше використовують у цілому світі, оскільки він залучає учнів до процесу отримання знань і готує їх до самостійного навчання. Але для того, аби можна було успішно перевернути урок, вчитель повинен заздалегідь його добре спланувати та підготувати.

Що таке метод «урок навпаки»?

Метод «уроку навпаки» базується на декількох аспектах. Перший з них — це навчання, спрямоване на себе (англ. *Self-Directed Learning* — *SDL*), тобто принцип, у якому стверджується, що ми самі вирішуємо, чого, як і коли навчатися — тому не можемо обмежити навчання до 45 хвилин уроку в чітко окресленому місці та часовому проміжку.

Другий аспект — це те, що найбільше ми вчимося тоді, коли маємо можливість діяти: переживати, спостерігати, співпрацювати, перевіряти ідеї та рішення: урок в шкільних умовах не завжди дає нагоду створити таке середовище, тому треба поставити учня в конкретну ситуацію по-іншому (наприклад, завдяки фільмам).

Для того, щоб полегшити учням засвоювати знання, необхідно дозволити їм працювати «так, як вони хочуть», треба підібрати відповідний спосіб передачі інформації: фільм, слухання, мовлення, фотографії, презентація, практичне заняття, лекція, анімація, вікторина тощо. Такий підхід спирається на ідею *BLENDED LEARNING*, тобто,

«змішаного» навчання: воно поєднує різні матеріали, різні інструменти і, насамперед, стаціонарне навчання (в класі), поєднане з онлайн навчанням (тобто, навчанням через інтернет).

Наступний аспект — це створення простору для навчання завдяки співпраці: якщо більшу частину уроку відводимо для переказування теорії — на практичне завдання (особливо в парах чи групах) часу залишається небагато, а саме на цьому етапі роботи навчання є найефективнішим.

Метод «уроку навпаки» вписується також у вимоги формуючого оцінювання, оскільки передбачає спільну роботу, створює можливості для співпраці, перевірки отриманих знань та навичок, надання і отримання зворотного зв'язку не лише від вчителя, а й передусім від колег. Використання цього методу спрямоване також на визначення конкретних цілей і перевірку того, чи вдалося їх досягнути (останній елемент методу «уроку навпаки» — це оцінювання).

Перевернутий урок звертається до давно відомої стратегії НАВЧАННЯ НА ВИПЕРЕДЖЕННЯ, з тою лише різницею, що учні не шукають матеріалів, а працюють з матеріалами, запропонованими вчителем.

Переваги методу «уроку навпаки»?

Кожен вчитель, застосовуючи цей метод, ймовірно, вкаже на інші важливі переваги на його думку, оскільки позитивних сторін є багато:

- щоразу рідше чуємо, що школа є безнадійною, нудною і застарілою!
- безсумнівно сприяє ефективнішому використанню часу — якщо учень працює у зручній для нього час — він навчається швидше та ефективніше;
- збільшує можливості амбітних та старанних учнів, оскільки використання «уроку навпаки» усуває несприятливі чинники: наприклад, не доводиться повторювати по декілька разів (коли відмінники чекають), не відволікають учні, яких треба дисциплінувати, на що вчитель мусить реагувати...
- дає учням можливість багаторазового використання матеріалів, поділених на частини;
- під час ознайомлення з матеріалом учні отримують багато відповідей, тому під час уроку є менше сумнівів (тим більше, що під час роботи «уроку навпаки» учні можуть обговорювати свої сумніви між собою та вчителем);
- дозволяє засвоїти тему, усуває елемент невпевненості та сприяє зростанню відчуття безпеки під час уроку — учень знає, що, для чого і як відбуватиметься — це має велике значення з погляду на рівні можливості для активної роботи на уроці (дозволяє брати участь в уроці, наприклад, тим учням, які часто відсутні або мають багато заборгованостей — робота за методом «уроку навпаки» дає їм можливість долучитись до уроку);
- впливає на формування навичок пунктуальності та планування: завдання необхідно виконати в окреслений термін, спізнення призведе до того, що учні не зможуть долучитися до роботи під час уроку і залишаться в програті;
- дозволяє учням користуватися ретельними, перевіреними та впорядкованими матеріалами, пристосованими до їх можливостей та рівня знань;
- дає можливість працювати в домашніх умовах (без «відволікаючих» чинників);
- дає можливість використовувати аудіовізуальні матеріали — це подобається учням;
- впливає на формування почуття відповідальності за навчання — вже не можна пасивно сидіти на уроці і чекати, поки вчитель намагатиметься вкласти «готові» знання їм у голови.

«Урок навпаки» підтримують також і батьки (Джош Корбат жартівливо зауважує, що працюючи за методом «уроку навпаки» і створюючи власні інструменти, ми зможемо довести батькам нашу компетентність¹). Батьки моїх учнів звертали увагу, що завдяки цьому методу вони знають, що роблять їхні діти, знають їхні завдання. Також вони зауважили, що «урок навпаки» усуває аргумент, яким користується багато учнів: що вони не мали конспектів, бо були відсутні. А ще батьки оцінили, що якщо вони хочуть допомогти своїй дитині, то можуть користуватись матеріалами, які надає вчитель і у якості яких вони впевнені. Здається, не треба нікого переконувати, що співпраця та партнерські стосунки з батьками мають сьогодні велике значення в роботі школи.

Подивіться, які почергові кроки робить вчитель під час перевернутого уроку:

1. Вчитель опрацьовує і подає учням тему
2. Вчитель звертається до інформації, яка вже відома учням
3. Вчитель спостерігає за самостійною роботою учнів
4. Вчитель проводить уроки з завданнями, які допомагають перевірити отримані учнями знання і дають можливість використати їх на практиці
5. Вчитель допомагає учням підбити підсумки теми та зробити висновки з досвіду, який вони здобули під час самостійного отримання знань

Що повинно змінитись:

- **ОРГАНІЗАЦІЯ КЛАСУ:** вчитель не є головним і не передає знання, надаючи їх під час лекції, а учні не сидять пасивно, час від часу занотовуючи зміст того, про що говорить вчитель. Тепер учні активно працюють в парах, змінних групах, діють, виконуючи менш чи більш складні завдання, а вчитель модерує роботу, коментує, дає рекомендації та слідкує за тим, щоб робота відповідала окресленим цілям.
- **РОЛІ:** вчитель — це хтось, хто планує і знає, яку ціль (і котрий з елементів навчальної програми) треба реалізувати, готує матеріали та організовує ПРОЦЕС обробки отриманої інформації → виступає МЕНТОРОМ; учень — це УЧАСНИК процесу, в якому він бере участь — ніхто його не звільнить від цього, він відповідальний за активність і підготовку до реалізації завдань.
- **МІСЦЕ ДІЯЛЬНОСТІ:**

1. Традиційний урок

2. Перевернутий урок

Авторка графіки: Б.Ковальчик, ЦГО, ДЖЕРЕЛО: http://www.ceo.org.pl/sites/default/files/news-files/zmien_zasady_gry.pdf дата доступу: 16.07.2015r.

¹ J. Corbat, Sześć kroków do odwróconej lekcji, CEO, <http://www.ceo.org.pl/pl/szkolazklasa2zero/news/szesc-krokow-do-odwroconej-lekcji>, доступ: 17.07.2015 r.

Нелегкі початки

Для того, щоб така модель навчання почала добре функціонувати в класі, учні зазвичай потребують трохи часу, щоб звикнути і зрозуміти, в чому полягає її механізм. Вчителі, котрі вперше вирішили впроваджувати перевернуті уроки, часто зауважували, що не всі учні приходили підготованими, що погіршувало роботу на уроці. Однак, на наступні заняття учні приходили значно краще підготованими. Починали розуміти, що інакше не зможуть виконати під час уроку підібраних вчителем вправ і завдань, які все одно треба буде зробити вдома. Також вчитель потребує зазвичай трохи часу, щоб звикнути до іншої моделі уроку.

Перед тим, як взятись до роботи за методом перевернутого уроку, особливо важливо ознайомити учнів з таким способом навчання, пояснити його принципи і суть. Звичайно, цей метод для учнів молодших класів подають зовсім інакше, ніж учням старших класів, з якими варто обговорити недоліки і переваги такого виду діяльності, а також можливі труднощі та умови досягнення успіху. Найважливіше, щоб учень зрозумів, чого саме від нього вимагатимуть, і що це він виконує ключову роль в процесі навчання.

Варто домовитись про правила комунікації з вчителем та однокласниками під час самостійної роботи. Пояснити, як вчитель буде допомагати в реалізації завдання та встановити

принципи перевірки результатів роботи (наприклад, електронна пошта, телефон, консультації, повідомлення на платформі). Детальні критерії (нащобузу — на що будемо звертати увагу (критерії оцінювання праці учня)) обговорюють з учнями вже після того, як вони попрацювали над конкретною проблемою.

Сильною стороною роботи з використанням стратегії перевернутого навчання є те, що учні беруть відповідальність за процес навчання і знаходять найкращі для себе форми отримання знань. Систематичне перевертання уроків повинно допомогти учням усвідомити, які способи є для них найефективнішими та найприємнішими. Підведення підсумків уроку повинно містити елемент розмови з учнями щодо різних стратегій навчання, а також показати їм, як успішно впорядковувати знання. В рамках циклу занять учні повинні навчитися створювати ментальні карти, робити позначки в тексті, нотувати, зазначати найважливішу інформацію, а також познайомитись з різними техніками запам'ятовування. Добре було б допомогти учням розпізнавати, як їм легше вчитися: слухаючи текст чи, може, тримаючи його перед очима. Варто регулярно показувати їм ці техніки та пропонувати протестувати їх вдома: допомагає їм така стратегія чи, може, навпаки? Коли і як їм найлегше нею скористатися?

18

Що зробити, щоб перевернути урок, або план дій**ЕТАП I (в класі):**

ДОБРИЙ ПОЧАТОК → зверніться до того, що учні вже знають, зацікавте їх, поставте запитання тощо, тобто, зробіть так, щоб учні захотіли познайомитись з підготованими матеріалами. Добре поясніть також те, що для Вас є важливим, чого Ви хочете разом досягнути, можете навіть показати приклад завдання, яке Ви будете виконувати під час уроку. На початку використання ПУР варто детально розповісти, в чому полягає цей метод, якими є його переваги. Переконайтеся, що учні розуміють, що це вони відіграють ключову роль в процесі навчання, в ПУР ніхто за них не виконає їхньої частини завдання.

ЕТАП II (в класі і вдома/в мережі):

ДАЙТЕ МАТЕРІАЛИ → підготуйте матеріали, якими будуть користуватись учні. Тут варто

взяти до уваги насамперед те, з якою групою учнів Ви працюєте. Від цього буде залежати підбір матеріалів, їхній спектр, кількість, спосіб презентації тощо. Варто пояснити учням ще до початку роботи, якого типу матеріали вони отримають і як ними користуватися (особливо, якщо це матеріали, що передбачають використання технологій).

ЕТАП III (в класі і вдома/в мережі):

ПОЯСНІТЬ, ЧОГО ОЧІКУЄТЕ → дайте інструкції, рекомендації, підкажіть, на що треба звернути особливу увагу. Переконайтеся, що учні мають доступ до підготованих Вами матеріалів (це можуть бути розробки, скопійовані матеріали у паперовому вигляді, можуть бути матеріали в електронній формі — в цій ситуації треба переконатися, чи усі мають доступ до мережі). Добрим способом є також окреслення того,

що є метою запланованого уроку і як учні можуть перевірити, чи добре вони підготувалися. Можна запропонувати, наприклад, електронну вікторину, робочий аркуш, доданий до матеріалів, але це не повинно бути обов'язковим. Детальну перевірку знань за темою учні пройдуть під час відповідного уроку в школі.

На цьому етапі варто також встановити правила, відповідно до яких учні можуть розраховувати на підтримку вчителя: можна встановити принципи комунікації в мережі, стаціонарні зустрічі тощо. Сьогодні часто використовують електронні інструменти комунікації (спільні документи в хмарі, соціальні мережі). Завдяки цьому учні отримують підтримку не лише від вчителя, а й від решти виконавців завдання (можна встановити конкретну дату та годину, коли ми будемо доступними, і тоді «зустрічатись» з класом в мережі). Коли в моєму класі з'явилися учні, які були зовсім непривичаєні до самостійної роботи, ми зустрічалися раз на тиждень в комп'ютерному класі і протягом цього часу вони самостійно знайомились із матеріалами ПУР, маючи, однак, можливість в будь-який момент розраховувати на мою допомогу (навіть у мережі, щоб навчилися цьому способу комунікації з учителем).

ЕТАП IV (вдома):

ДАЙТЕ ЧАС → окресліть час, який учні мають на знайомство із завданням; це може бути один термін, а можна розділити роботу на етапи — все залежить від групи, яка вивчатиме тему. Усі матеріали, однак, треба передати учням відразу, оскільки не вчитель, а вони самі повинні вирішувати, як розпланувати роботу в часі, скільки разів вони повертатимуться до матеріалів тощо.

Суперечливим питанням завжди залишається відтермінування (про що зазвичай просять учні). Тим не менше, рекомендується дотримуватись усталених термінів: у такий спосіб ми підтримуємо тих, хто виконав завдання вчасно, показуємо, що планування є важливим і на досвіді вчимо, що невиконані завдання завдають шкоди.

ЕТАП V (в класі):

СТВОРІТЬ ПРОСТІР → організуйте урок так, щоб учні могли на практиці перевірити,

чого вони навчилися, використати знання в дії. Це може бути завдання у вправах, може бути робочий аркуш, може бути спільне створення ментальної карти, дебати на раніше визначену тему (учні можуть читати, наприклад, газетні статті, дивитись фільми на цю тему тощо). Цей етап є важливим завданням для вчителя — він повинен так спланувати роботу учнів, щоб була можливість перевірити, що вони можуть зробити, щоб можна було досягнути поставлених цілей та побачити результати своєї роботи. Завдання повинні відповідати можливостям різних учнів, найкраще, якщо вони базуватимуться на співпраці — або в парах, або в групах, оскільки учні обмінюються інформацією, закріплять її, побачать, як її використати різними способами. Вчитель на цьому етапі повинен дозволити працювати учням, для них це час на перевірку. Активність вчителя повинна бути найбільшою на етапі підготовки матеріалів та опрацювання завдань, а під час уроку треба концентруватися на підтримці, коментарях, зворотному зв'язку.

Що може відбуватися на уроці? Завдання повинні вдосконалювати, наприклад, такі вміння як: аналіз, синтез, формулювання дефініцій, переформулювання, перевірка істинності, достовірності, логічності, доведення, переклад/переказ, рецензування, критика, коментування, опрацювання, пошук, постановка гіпотез, дебатування, обґрунтування, планування, зачистка у роль, симуляція, окреслення проблеми тощо.

ЕТАП VI (в класі):

ДАЙТЕ МОЖЛИВІСТЬ ПОБАЧИТИ РЕЗУЛЬТАТ → заплануйте час на оцінювання роботи. Це може бути коротка вікторина, тест, може бути анкета, виставка робіт, зачитування підготовлених матеріалів — можливостей є багато. Найважливіше — щоб підсумок уроку стосувався мети ПУР. Під час підведення підсумків ПУР варто на останньому етапі проаналізувати сам процес: поговорити з учнями про те, як їм працювалося, що вдалося, а що треба змінити, що вдосконалити, що покращити або вилучити. Це спосіб формування вмінь критичного аналізу своєї роботи, але він також впливає на більш відповідальний підхід до кожного наступного ПУР.

Підготовка матеріалів і перевірка результатів

- 1) **ЗНАЙТИ ГОТОВІ МАТЕРІАЛИ** → підготовчі матеріали для учнів відповідно до потреб конкретного уроку можна зібрати різними способами. Це можуть бути окремі сторінки з підручника, можуть бути фрагменти текстів, зібрані вчителем, графіки, фотографії, схеми та багато інших, які є придатними для представлення проблеми і реалізації мети. Умовою є лише те, щоб кожен учень мав рівний доступ до підготованого контенту. Перевагою використання готових матеріалів є як заощадження часу, так і легкість їх передачі учням (досить дати лінк). Однак це готові матеріали, які часто застережені авторським правом, тому не завжди можна їх змінювати, що може означати, що вони не на сто відсотків будуть відповідати нашим очікуванням.
- 2) **ОПРАЦЮВАТИ ВЛАСНІ МАТЕРІАЛИ** → другий спосіб отримати матеріали для учнів — це підготувати їх самостійно. Тут також неоціненною є можливість використання технологій: презентації, схеми, графіки, бази понять, власні відео (Ви в головній ролі або лише Ваш голос екрані за кадром) — це щораз популярніший спосіб, зокрема, внаслідок того, що ми є доступними на вимогу², можемо невтомно повторювати ту саму лекцію
- 3) ☺ **ВПОРЯДКУВАННЯ КОНТЕНТУ** → Коли ми вже знайдемо потрібні матеріали і доповнимо їх тими, які самі опрацювали, з'являється наступна проблема: як їх впорядкувати і як передати учням? Правилом «уроку навпаки» є те, що це вчитель вказує конкретні матеріали; недостатньо подати їх в загальному вигляді, наприклад, обраний підручник, інтернет-сторінку чи порекомендувати учням, щоб вони вписали в google запропоновану проблему³ і ознайомились з будь-яким матеріалом на задану тему. Кожен з наших учнів повинен ознайомитись з тим самим обов'язковим матеріалом. Якщо захоче дізнатись більше — може шукати, але це вже додаткове завдання. Найпростішим рішенням є створення списку/бази лінків і пересилання їх учням електронною поштою. Однак, чим популярнішою стає стратегія гібридного навчання (яке поєднує стаціонарне та дистанційне навчання), тим більше з'являється інструментів, які дають можливість накопичувати матеріали, подані у різній формі, в одному місці. До таких інструментів можна включити блоги (в пості збираються матеріали, а учневі висилається один лінк). В добу Facebook є і такі вчителі, які успішно використовують соціальні мережі для співпраці та підтримки учнів під час роботи за методом ПУР і так обмінюються з класом зібраними матеріалами.
- 4) **Створити можливість для проведення САМООЦІНКИ** → під час роботи на відповідному уроці, тобто тоді, коли вчитель знову є відповідальним за підготовку для учнів завдань, критично важливо спланувати такий підсумовуючий елемент, за допомогою якого учні перевіряють, чи вони опанували те, що ви планували вивчити. Це важливо, оскільки пов'язується з ідеєю видимого навчання — на результат не можна чекати занадто довго — добре, щоб учні відразу могли побачити, що після уроку (і роботи, яку вклали в підготовку) вони вже щось знають. Можна запропонувати прості способи перевірки знань: підсумкову розмову, зачитування створених матеріалів та прив'язку їх до індикаторів, окреслених на початку роботи, можливо, навчальну гру. Можна запропонувати також цікаве для учнів використання мультимедіа: інтерактивну вікторину в додатку www.getkahoot.com або www.triptico.com, завдання в www.learningapps.com чи тести у www.quizlet.com⁴.

² J. Corbat, Sześć kroków do odwróconej lekcji, CEO, <http://www.ceo.org.pl/pl/szkolazklasa2zero/news/szesc-krokow-do-odwroczonej-lekcji>, доступ: 17.07.2015r.

³ Явище профілювання використовується в деяких пошукових системах і може спричинити до того, що у різних учнів на різних комп'ютерах одне і те саме словосполучення може виявитись пов'язаним з різними результатами пошуку.

⁴ Більше на цю тему: H. Pitler, E. R. Hubbel, M. Kuhn Efektywne wykorzystanie nowych technologii na lekcjach, ORE, Warszawa 2015, s. 32-36.

Особливості «уроку навпаки»?

ПУР не є навчанням на випередження: недостатньо порушити перед учнями головне питання і дати завдання знайти матеріали в будь-яких джерелах. В ПУР все трохи інакше: це **вчитель** вказує учням конкретні матеріали. Не залишає вільного простору, а дбає про те, щоб усі ознайомились з тими самими матеріалами. Зацікавлені учні можуть шукати, поглиблювати знання, але основний матеріал збирає **вчитель**. Наприклад, урок англійської мови, темою якого є непряма мова: вчитель переглядає інтернет-сторінки на мовну тематику (наприклад, «непряма мова — англійська мова»), обирає кілька лінків і **лише ці** подає учням. Це дає велику користь: можна послатися під час уроку на ці конкретні матеріали, а учні мають «одну і ту саму вихідну точку» для роботи на уроці.

ПУР — це не реферат і не презентація: після того, як учні ознайомляться з матеріалами перед уроком, їхня діяльність не може полягати в презентації іншим своїх знань — учні можуть розповідати, «похвалитися» під час виконання завдань тим, що знають (найкраще в рамках роботи в групі), але не виступають у ролі доповідачів.

ПУР — це не Вчимо інших — часто цей метод плутають з іншим, а саме з методом «вчимо

інших». Використання другого методу полягає в тому, що учитель та учень обмінюються ролями — учень опрацьовує матеріал і ділиться своїми знаннями з іншими, це він бере на себе ініціативу та організовує заняття. В ПУР ЗМІНЮЮТЬСЯ ролі та завдання вчителя і учнів, а не обмінюються цими ролями. Наприклад, урок історії: учні вивчають історичну постать. Учень *презентує підготовлений ним матеріал про правителя*. Це використання іншого методу, оскільки учень, який отримує завдання, шукає матеріали, а пізніше представляє іншим те, про що він дізнався — вчить інших. ПУР в своїй основі має дещо інші принципи. Тут всі учні знайомляться з тими самими матеріалами, мають однаковий об'єм знань і працюють спільно над досягненням визначеної цілі (наприклад, заповненням робочого аркуша про правителя).

ПУР не є типовим домашнім завданням: він не пов'язаний з виконанням роботи вдома — учень **МОЖЕ**, а не повинен заповнити робочий аркуш, пройти тест чи заповнити анкету, щоб перевірити, чи матеріал вже засвоєно. Практичні (відповідні) види діяльності будуть, натомість, включені в шкільний урок. Учень відповідно до вказівок повинен ознайомитись із матеріалом і з цими знаннями брати участь в заняттях.

До чого слід підготуватися, приймаючи рішення працювати за методом ПУР?

Більша частина моїх учнів не ознайомилась з матеріалами. Першим кроком в такій ситуації є перевірка того, що є причиною. Може бути, що учні не можуть дати собі ради із матеріалами, які ми підготували, може бути, що не мали доступу до мережі... Щоб уникнути такої ситуації, варто поступово залучати учнів, користуючись окремими додатками під час уроку — щоб вони з ними ознайомились. Обов'язково також обговорити під час вступного уроку, як працюють інструменти і способи збору інформації — учні знайдуть те, що повинні вивчити.

Іншою можливою причиною є те, що матеріал був для учнів занадто великим або ж занадто складним. Використання самого методу завжди залежить від класу, з яким ми працюємо. Підбір завдання також має велике значення. Коли починається робота за методом ПУР, варто запропонувати легше і менш комплексне завдання. З таким викликом впораються навіть менш вмотивовані учні. Використання самого

методу не повинно базуватися на великій кількості матеріалів, хоч добре, коли вони різні, оскільки учні працюють у різні способи. Наприклад: якщо учні мають проблему з розумінням змісту, переданого фільмом, можна до такого уроку додати, наприклад, список ключових слів, якими можна буде керуватись під час роботи з фільмом. Може, варто передбачити вказівки для учнів, які їм підкажуть, як найкраще працювати, яку стратегію застосувати — це важливо, оскільки на вміння вчитися дуже сильно впливає досягнення учнями успіху.

Деяким учням просто не хочеться працювати, тому що вони зовсім не звикли до того, щоб щось робити, коли перед ними немає вчителя, який нагадує, стежить, свариться, карає. ПУР вимагає самостійності, самодисципліни та відчуття відповідальності за своє навчання. Для багатьох учнів брак цих умінь і навичок буде створювати бар'єри. Окрім того, в учнів комп'ютер надалі асоціюється із атрибутом

розваг, необов'язково з навчанням, особливо шкільним. В такому разі дехто із вчителів повторно подає матеріал у класі. Однак, це шкідливо, оскільки учні, котрі першого разу не ознайомились із матеріалом вдома, і перед наступним уроком цього не зроблять.

Звичайно, завжди знайдуться такі, котрі гірше підготуються. Доцільно так запланувати завдання на уроці, щоб на практиці показати учням, що підготовка до уроку «оплачується», бо так вони можуть краще дати собі раду із завданнями. Власне, такі вправи, що покажуть наслідки непідготовленості, унаочнять їм з часом, що робота в команді полягає в тому числі у спільному внеску до роботи кожного з членів групи. Тому не тільки оцінка, але й саме «відставання» від групи, виключення з активності на уроці — спричинить поступові зміни.

В ПУР значною мірою ідеться про принцип, що учні знають, що вони повинні робити (мають матеріали), що ми будемо від них очікувати і як вони використають знання (вказівки до завдання і ціль), а під час уроку, виконуючи завдання, бачать, що вже знають, де і коли вони могли про це дізнатися, і що зараз це очевидно корисне. Так навіть менш охочі до роботи зауважують, що не так вже багато і треба, аби могли брати активну участь в уроці. Я бачу серед учнів середніх класів, що вони шукають власне той конкретний зв'язок між матеріалами, підготовленими для них до уроку, і конкретним використанням їх під час уроку.

Варто також показати учням свій професійний підхід і поставитись до них як до партнерів в процесі навчання, тобто, під час вступу до перших ПУР пояснити ціль і специфіку методу, а також звернути увагу на те, як багато залежить

від підготовки. Думаю, що саме в такий спосіб можна їх малими кроками вчити, що воно того варте.

Підготовка матеріалів забирає багато часу і вимагає досвіду використання ІКТ: це правда, на початку використання методу для опрацювання та підготовки матеріалів треба присвятити цьому час і вміти зорганізуватися. Це, однак, є доброю інвестицією, яка повернеться з відсотками — власна база матеріалів буде неоціненним способом заощадження часу в майбутньому. Досвід, безумовно, полегшує і покращує роботу — однак більшість інструментів є інтуїтивними і легкими в обслуговуванні. Крім того, матеріали можна підготувати у вигідній для нас формі: ІКТ (хоч і надзвичайно корисне) все ж не є необхідною умовою для застосування ПУР.

Учні спілкуються перед уроком, підказують одне одному! Це лише привід для радості від того, що робота і тема завдання викликали реакцію. Урок, який це закріплює, — це не тест і не конкурс, в якому залишаються лише найсильніші учасники (хоча можна запропонувати конкурсну роботу): це, власне, можливість для обміну спостереженнями та для співпраці.

Які матеріали використати для підготовки своїх презентацій? Все ще поширеною проблемою є використання матеріалів, доступних у мережі, з переконанням, що якщо вони є в інтернеті і їх можна завантажити, то можна їх і використати. На жаль, це неправда. Якщо хочемо використати у своїх публікаціях фотографії чи музику — найкраще користуватися такими сервісами, на яких розміщені матеріали за відкритою ліцензією. Тоді необхідно відповідно підписати матеріал і можна його повторно публікувати.

Агата Лучинська, опрацьовано на основі: Anna Wójcik-Jachowicz, „Odwrócona Lekcja czyli edukacja dialogu”, матеріал програми Szkoła z Klasą 2.0 та Barbara Kowalczyk „Odwróć kolejność, czyli zacznij od pracy domowej”, матеріал для учасників Szkoły z Klasą 2.0

Як ти любиш думати?

Прийшов час для учнів. Перевірте, чи вчите Ви їх думати, чи оцінюєте їх належним чином. Проведіть такий тест — найкраще анонімно — в класі, а потім обговоріть його результати з учнями. Подумайте, що можна зробити, щоб на Ваших уроках було помітно процес мислення. Не забудьте залучити до цього процесу молодь.

На кожне запитання дай одну з чотирьох відповідей:

- так, часто — постав два плюси [++]
- так, зрідка — постав один плюс [+]
- здебільшого ні — постав один мінус [-]
- ніколи — постав два мінуси [--]

Підрахуй, скільки балів ти отримав, віднімаючи плюси від мінусів в кожній із десяти категорій, результат запиши в кружельцях поряд з назвами розділів. Ти отримаєш портрет свого способу мислення і дізнаєшся, наприклад, що твоєю сильною стороною є цікавість, а слабшою — наполегливість.

I. Чи цікавить тебе світ?

1. Коли ти вчишся за допомогою підручника або на уроці, чи ставиш ти собі самому або вчителю запитання: «Чому?», «А що було б, якби...?», «Як це можливо?»
2. Під час роботи над якоюсь темою чи шукаєш ти додаткову інформацію, запитуєш вчителя, шукаєш в книжках чи в інтернеті?
3. Коли ти щось вивчаєш, чи приходять до тебе думки на кшталт: «Справді?», «Я про це не знав», «Як класно!»?

II. Чи важлива для тебе точність?

4. Чи шукаєш ти доказів, прикладів для підтвердження тез і теорій, з якими стикаєшся під час навчання?
5. Чи намагаєшся висловлюватись точно, повторюючи якусь думку два рази, щоб краще підібрати слова?
6. Коли ти щось пишеш, чи думаєш: «Треба це ще обдумати», «Як це краще виразити?», «Це треба обґрунтувати інакше»?

III. Чи ти завзятий?

7. Чи можеш ти довго зосереджуватись над якимось завданням і чи маєш свої способи подолання втоми?
8. Якщо якийсь із варіантів рішення не призвів до успіху, чи шукаєш ти інший, а якщо зовсім не можеш дати собі ради, чи просиш про допомогу?
9. Якщо ти стикаєшся із труднощами, чи буває, що говориш собі: «Я впораюсь», «Спробую інакше», «Мушу це врешті якось зробити»?

IV. Чи готовий ризикувати?

10. Чи намагаєшся ти шукати відповіді на запитання, які видаються занадто складними, вище рівня твоїх знань і можливостей?
11. Якщо все ж не вдається вирішити складну проблему, чи говориш ти собі: «Може, іншим разом», «Якби я знав більше, то точно б дав собі раду», «Варто було спробувати»?
12. Чи зголошуєшся відповідати добровільно, навіть тоді, коли ти не впевнений у відповіді?

V. Чи ти гнучкий?

13. Чи зможеш ти прийняти чиясь критику або рекомендацію, щоб вирішити проблему інакше, ніж ти хотів?
14. Чи зможеш ти змінити спосіб вирішення проблеми, якщо він виявиться неефективним?
15. Чи ти говориш під час виконання завдань: «Я це робив так, але, може, ліпше зробити це інакше», «Можливо, її ідея є кращою, варто спробувати»?

VI. Чи ти винахідливий?

16. Коли з'являється якась проблема, чи придумуєш ти більше, ніж один варіант рішення?
17. Чи любиш ти працювати за методом мозкового штурму — коли ціла група намагається придумати якнайбільше ідей?
18. Чи буває таке, що ти думаєш або говориш: «Спробуймо інакше», «Цікаво, чи є простіший спосіб», «Добре було б придумати щось нове»?

VII. Чи вмієш ти користуватися думками інших людей?

19. Чи слухаєш ти уважно, коли інші люди представляють свої ідеї?
20. Чи ти можеш знайти в книжках та інших джерелах рекомендації та ідеї щодо вирішення проблеми?
21. Чи буває таке, що ти думаєш або говориш: «Це ти дуже добре придумав, я лише хотів би додати, що...», «Якби твою ідею поєднати з моєю...», «Думки письменника Х можна було б використати у цій ситуації»?

IX. Чи усвідомлюєш ти, як думаєш?

22. Чи можеш ти розкласти завдання на менші елементи/етапи, зробити нотатки чи підготувати схему, яка допоможе зрозуміти проблему?
23. Чи ти можеш спостерігати зі сторони за своєю роботою, чи думаєш: «Посувається добре, але здається, я відхилився від теми», «Ну що ж, другий етап вже пройдено»?
24. Чи відносно легко було тобі відповідати на запитання цього тесту?

Alicja Pacewicz, *Czy ty lubisz myśleć?*, матеріал підготовлено в рамках програми Szkoła z Klasą у версії: „Lego, cogito, ago”.

Як виховати «мислителя»?

Ви провели аналіз своєї попередньої роботи, знаєте сфери, над якими слід попрацювати. Знаєте також, які проблеми у Ваших учнів. Ось кілька вступних рекомендацій, які полегшать розбудити цікавість серед наймолодших учнів.

25

1. Показуйте учням, що світ заворожує, і що відкриття його таємниць приносить задоволення. Навчіть ставити запитання і шукати відповіді.

2. Попросіть учнів, щоб вони Вам про щось розповіли: про музику, яку слухають, про школу, до якої ходять, про книжки, які читають. Запитуйте: Що у цьому є найбільш цікавим?, Що вас захоплює і чому?

3. Поставте запитання, які схиляють до передбачення: Що було б, якби...?

4. Навчайте безперервності і гнучкості мислення, запитуйте: Чого тут ще не вистачає? Чи ви бачите помилки у своїх роздумах? Як можна це зробити краще?

5. Читайте разом книжки, як художню літературу, так і науково-популярну. Переглядайте газети, особливо наукові статті.

6. Використовуйте щоденні ситуації. Замість того, щоб усім класом планувати святкування дня Святого Миколая чи Різдво, запропонуйте учням власноруч скласти список покупок, беручи до уваги побажання класу, потреби однокласників. Нехай виберуть найкращу цінову пропозицію.

7. Організуйте ігри у тлумачення слів, визначення центральної ідеї, поєднання інформації, формулювання висновків, прогнозування. Наймолодших дітей запитуйте: Що спільного у скарбнички і банку? або Яка різниця між радіо і телебаченням? Старших — Чим відрізняються процеси розчинення і плавлення? Або зіграйте в «Передбачення дивних наслідків»:

Що було б, якби під час дощу замість води падало молоко?

8. Не робіть надмірного акценту на результатах навчання, оцінках. Зосередьтеся на тому, щоб дитина вчилася мудро, щоб була зацікавленою.

9. Час від часу допоможіть учням зробити розширений проект. Це може бути дослідження про колядки, про цунамі, літературне есе, опис експерименту...

10. Навчайте дивитись свіжим поглядом і з іншої сторони. Посмійтесь разом з немудрих телевізійних програм чи реклами.

11. Розвивайте в учнів навички дослідника: неупереджений аналіз, цікавість до світу, розпізнавання (висування гіпотез), перевірку інформації, критичне мислення. Зробіть разом якийсь експеримент.

12. Поставте запитання: Що це змінює? Вчіть розпізнавати зв'язки.

13. Допоможіть розвивати комунікабельність, це допоможе працювати у групі й отримувати прихильність оточення.

14. Замість «не знаю» навчайте учня говорити: «зараз це перевірю».

15. Демонструйте, що помилки — це не погано, бо це можливість вчитися.

16. Заохочуйте учнів визначати амбітні, але досяжні цілі. Хваліть їх за креативність та самостійність мислення.

17. Думайте, розвивайтеся, цікавтеся світом. Своїм прикладом покажіть молодим людям, яке задоволення це приносить.

Grażyna Czetwertyńska, *Jak wychować „myśliciela?”*, матеріал підготовлено в рамках програми Szkoła z Klasą у версії: „Lego, cogito, ago”.

Запитання добрі і запитання погані — або про що запитувати учнів, щоб вони не робили помилок?

Аби проілюструвати роль запитань в процесі навчання, ми використаємо приклад вчительки, про яку говорять, що вона вимоглива і успішна. Вона постійно ставить запитання. Спостерігач нарахував близько шістдесяти запитань, скерованих до учнів, до себе, в простір, не очікуючи на відповідь. Вона сама говорить:

«Я завжди вважала, що чим більше запитань, тим краще. Вони є важливішими, ніж відповіді. Мені треба опрацювати величезний матеріал, завдяки запитанням учні знають, що вони повинні вміти».

Вчителька діє наступним чином: ставить запитання учням, відповідає на нього той, хто першим підніме руку. Учень має секунду на те, щоб почати відповідати, якщо не може, то до відповіді запрошується наступний. Вчителька ставить плюси за активність.

«Мені треба дбати про темп уроку. Треба впоратись з матеріалом. Якщо я даю шанс слабшим учням і чекаю, поки вони додумаються, найкращі учні втрачають на цьому».

Учні запитань не ставили (виняток: «Коли буде тест?»). Вчителька присікала спроби почати розмову.

«Завжди є ті, хто хоче знайти «дірки в усьому». Але в наших інтересах є дотримуватись теми, не повертатись до того, про що ми вже говорили. Якби ви були уважні на попередніх уроках, то не мали б зараз запитань».

Чому вчителька ставить запитання учням? «А як мені проводити урок? Я мушу знати, чи мої учні зрозуміли і добре виконали завдання».

Запитання, які обмежують, замість того, щоб розвивати

Постановка виключно запитань, на які вчитель знає відповідь, спричиняє до того, що учні концентруються на відгадуванні правильної відповіді або такої, яку вчитель вважає правильною, наприклад:

- запитання цілковито контрольні, відповідь на які відома: Як називається? В якому році?
- запитання закриті (можлива лише відповідь так/ні): Чи знаєш, що причиною рішення для атаки була неправдива інформація, яку отримав король? Чи ти вже порахував, що ціна плаща зросла на 20%?
- запитання для підтримки дисципліни (які служать для остороги, оцінки, самооборони вчителя): Чому ти знову заважаєш? Чому ви перестали працювати? Як ти поводишся?
- вимушене підтвердження (учні повинні погодитись): Можемо рухатись далі? Зробимо це так, добре? Це цікаво, правда?

Ви не мусите, і це й не потрібно, цілковито відкидати такі запитання, але не треба на них зупинятися.

Запитання, які спонукають думати

Запросімо учнів спільно подумати, ставлячи їм такі запитання: Що ви думаєте з цього приводу? Чого ми хочемо досягти? Які у нас є можливості пошуку рішень?

Потурбуймося, щоб разом з учнями стати на бік шукачів рішень; використовуймо запитання, які підкреслюють невпевненість, незнання: Які висновки можна було б з цього зробити? Що можна було б використати як доказ його провини? Чого ми ще не знаємо?

Допомагайте учням у використанні попередніх досягнень, підкреслюйте, що слухаєте їхні думки і цінуєте їх: Ти вважаєш, що...? Розкажи нам більше, це цікаво.

Допоможіть їм повірити в успіх: Що вже вдалося встановити вашій групі? Як хочеш використати те, що ти робив на попередньому уроці?

Ставте якнайбільше запитань, які активізують різні способи мислення: Яке це? Що з цього впливає? Чим воно відрізняється? Що буде далі, як думаєш? Як це можна пояснити? Що можемо тут змінити? Як це довести? Чи маєте ідеї для більш оригінального пояснення? Який вигляд мав Тадеуш, який вираз обличчя, коли побачив Зося?

Grażyna Czetwertyńska, *Pytania dobre i złe*, матеріал підготовлено в рамках програми Szkoła z Klasą у версії: „Lego, cogito, ago”.

ЯК ЧИТАТИ, ЩОБ ЗРОЗУМІТИ, АБО СТРАТЕГІЇ ЧИТАННЯ ІЗ РОЗУМІННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕКСТІВ

Для читання із розумінням важливо не тільки те, що відбувається в процесі самого читання, але й те, що передує опрацюванню тексту, а також те, що приходить після нього. Що може зробити читач, щоб якнайкраще зрозуміти та засвоїти текст? Ось декілька загальних рекомендацій.

Перша стратегія: Перед, під час і після...

Перед читанням:	В процесі читання:	Після читання:
<p>Попросіть учнів, щоб вони:</p> <ul style="list-style-type: none"> - зорієнтувалися, чого стосується текст (кинувши на нього оком, проглянувши заголовок, підзаголовки, примітки, ілюстрації тощо), в такий спосіб розбудите у них цікавість, - запитайте, що вони знають на цю тему, - запропонуйте їм виписати найважливіші факти або поняття з тексту; варто заохотити молодь перевіряти значення цих понять в словниках або енциклопедіях, а також формулювати запитання, на які вони хотіли б знайти відповідь у тексті. 	<p>Попросіть учнів, щоб вони:</p> <ul style="list-style-type: none"> - уявили собі предмети, події, щоб думали і відчували, щоб не боялись асоціацій, суджень та оцінок, - записували відповіді на запитання, які поставили собі перед та під час читання, - повернулись до фрагментів, яких не зрозуміли. 	<p>Попросіть учнів, щоб вони:</p> <ul style="list-style-type: none"> - знайшли інші джерела, аби прояснити собі те, чого не зрозуміли, - написали резюме, - окреслили, як можуть використати те, про що дізналися, - подумали, що ще треба дізнатись та де можна знайти таку інформацію.

Друга стратегія: Ключові слова

Метод ключових слів полягає в пробудженні інтересу учнів перед читанням тексту так, щоб процес читання був активною формою перевірки їхніх гіпотез та знань. Перед тим, як дати учням текст для читання, виберіть із нього 10-20 ключових слів. Прочитайте повільно ці слова учням та попросіть, щоб вони уявили собі, про що текст.

Попросіть учнів, щоб вони:

- намалювали картинку, символ,
- підготували список запитань до тексту (про що ви хочете дізнатися?),
- передбачили і сказали, про що йтиме у тексті.

Тільки після цього запропонуйте учням прочитати текст і порівняти їхні початкові уявлення з тим, що знайшли у тексті зараз. Заохочуйте учнів представити те, що вони прочитали, за допомогою міні-резюме, малюнку, відповідей на запитання тощо.

Стратегія третя: Вхідження в текст

Ця стратегія допомагає учням уявити собі те, про що вони читають, залучити їхні емоції та викликати у них зацікавлення. Наприклад:

Прочитайте вголос наступний текст, а далі поділіться з іншими своїми коментарями.

28

ТЕКСТ	КОМЕНТАРІ
„Організація провінції”	<i>Провінція — це щось поза центром, але що спільного це може мати з Римом?</i>
Під час завоювання Італії римлянами найбільш важливим здобутком були сільськогосподарські землі. В епоху великих завоювань ця мета втратила значення.	<i>Великі завоювання — треба перевірити, коли це було. Вже знаю: до половини III ст. до н.е. Римляни захопили Італію, а потім завойовували Сицилію, Корсику, Сардинію, Іспанію, північну Африку.</i>
Римляни не хотіли поселятись за межами Італії, тому земля, яку вони здобували під час битв в Іспанії, Карфагені чи Греції, мала для них невелику цінність.	<i>Це не дивно, в Римі життя було цікавішим, ніж в сухій Африці. Але що вони мали проти Греції? Хіба лише те, що вона далеко.</i>
Значення, однак, мали доходи з провінції та здобич.	<i>З якої провінції? Далі не розумію...</i>
Римляни поступово опановували землі, що належали Карфагену та елліністичним державам, а загарбані терени робили провінціями. Провінціями називали території, що підпорядковувались республіці, і якими від імені республіки управляли намісники.	<i>Ага, то це про таку провінцію ідеться.</i>
Намісниками зазвичай ставали найвищі посадові особи. Загалом, Сенат призначав їм провінції шляхом жеребкування.	<i>Греки також території правління між собою визначали жеребкуванням. Цікава ж ця лотерейна демократія для обраних. Випадок Понтія Пілата! Він власне був намісником.</i>

Jak czytać, by rozumieć, czyli siedem strategii czytania ze zrozumieniem tekstów informacyjnych, у: „Czytam więc jestem”, додаток до „Gazety Wyborczej” від 28.09.2004р.

Стратегія четверта: Сліди твого мислення

Перевагою цього методу є простота, тому варто відпрацювати його на уроці. Поділіть учнів на пари, нехай вони разом розроблять свою систему знаків, потім випробують її на двох різних текстах, обмінюються текстами та обговорять, чи спрацювала система. З цієї метою варто розробити власну систему знаків, якими можна позначати текст для читання. Наші пропозиції — це лише приклад таких позначень:

* = це важливо
+ = це підтверджує мої припущення
o! = цілком інакше, ніж думав
? = це мене насторожує, треба перевірити
ні = з цим не погоджуюсь
так = з цим погоджуюсь
! = цікаво

Стратегія п'ята: Правда чи неправда

Це наступний спосіб зацікавити учня текстом і допомогти йому краще його зрозуміти. Перед читанням завданням читача є дати відповіді на підготовлені ним же запитання, що стосуються змісту тексту, причому учень відповідає на основі попередніх знань або інтуїції. Це потім дозволяє «заякорити» нову інформацію на старій і втягує дитину у гру, побудовану довкола питання: «Цікаво, я мав рацію, чи помилявся...».

Перед читанням тексту: Впиши П або Н в ліву колонку наступної таблиці:

	Відповідь перед читанням	Твердження	Відповідь після читання
1.		Свідок повинен сам довідатись перед слуханням, які у нього є права. Незнання прав його не виправдовує.	
2.		Якщо тебе викликали у ролі свідка, ти завжди можеш відмовитись давати свідчення.	
3.		Маєш право на збереження заробітної плати на час, коли ти був відсутній на роботі, якщо ти виступав у ролі свідка.	
4.		Свідок сам несе витрати за проїзд на судові засідання і не може вимагати їхнього відшкодування. Це обов'язок громадянина.	
5.		Як свідок мусиш давати свідчення, але в окремих випадках ти можеш приховати правду і навіть давати неправдиві свідчення.	
6.		Роботодавець сам вирішує, в який час його працівник може виступати свідком у суді, але повинен поінформувати про це суд за сім днів.	

Тепер прочитай наступний інформаційний текст:

З правила обов'язкового надання показів свідком є винятки. Особливо важливим є право відмовитись давати свідчення і відповідати на запитання. Надання фальшивих свідчень (неправдиві свідчення або приховування правди) карається. Це стосується як кримінальних, так і цивільних та адміністративних справ. Якщо ти як свідок маєш якісь права (зокрема, на відмову давати свідчення), тебе про це поінформують; брак такого інформування є великою процедурною помилкою і в такому разі ти не можеш нести відповідальність за наслідки. Як свідок, ти маєш право вимагати повернення коштів, які були витрачені у зв'язку з необхідністю бути присутнім в суді — треба заявити про це найпізніше після закінчення розгляду справи. Як свідок ти маєш обов'язок з'являтися на виклик відповідного органу. Роботодавець зобов'язаний відпустити особу, яку було викликано особисто представником адміністрації, судом, прокуратурою, поліцією, слідчими органами (залишаючи за особою право на збереження заробітної плати на час відсутності на робочому місці, або звернувшись по відшкодування цієї суми віддо органу, який викликав особу як свідка).

Джерело: *Encyklopedia prawa nie tylko dla prawników*,
Видавництво Park, Bielsko-Biała 2002, стор. 650, 652.

Після прочитання тексту

Після ознайомлення з текстом заповни літерами П і Н колонку з правої сторони, закривши ліву, щоб не керуватися попередніми відповідями. Перевір, скільки разів попередні оцінки підтвердились, а де ти помилився. Повернись до тексту. Знайди фрагменти, які примусили тебе скоригувати свої попередні знання. Що тебе найбільше вразило?

Ślady twojego myślenia, у: „Czytam więc jestem”, додаток до „Gazety Wyborczej” від 28.09.2004р.

ТОЖ ЯК ВЧИТИ ЧИТАТИ?

Ось кілька порад, завдяки яким Ви створите в класі атмосферу для читання з розумінням. Увага! Не лише на уроках польської мови, на уроках зі всіх предметів.

30

НАМАГАЙТЕСЯ ТАК ВЧИТИ	ТАКИХ МЕТОДІВ КРАЩЕ УНИКАТИ
Читайте учням вголос фрагменти цінних текстів.	Учні мовчки читають самостійно.
Залиште учням певну свободу у виборі текстів.	Вчитель сам обирає усі тексти для читання учнями.
Заохочуйте до читання різноманітних текстів.	Вчитель обирає лише позиції, які відповідають його уподобанням.
Робіть акцент на розумінні тексту, визначенні центральної ідеї, значенні твору.	Вчитель робить акцент на специфічних вміннях аналізу тексту, наприклад, розпізнаванні стилістичних засобів чи граматичних форм.
Трактуйте читання як процес: звертайтеся до попередніх знань учнів, допоможіть їм обрати стратегії активного читання, дайте час на пояснення та коментарі після читання.	Вчитель трактує читання тексту як одне закрите завдання («прочитали текст — і все»).
Створіть поле для дискусії між учнями-читачами, обміну враженнями, формулювання висновків.	Учень читає сам і не обмінюється з іншими своїми враженнями.
Підбирайте тексти і завдання для різних груп учнів відповідно до їх зацікавлень.	Кожен учень читає одне і те ж саме, зазвичай підбір текстів і завдань відбувається на основі складності (слабші учні отримують коротші тексти).
Придумуйте цікаві письмові завдання як перед читанням, так і після нього.	Вчитель не дає письмових завдань, пов'язаних з читанням.
Оцінюйте прогрес учня на основі того, скільки і що він читає (чи має навик читання), ставлення до книжок, як глибоко розуміє те, що читає.	Вчитель оцінює вміння читати в основному на підставі текстів, які перевіряють запам'ятовування конкретної інформації.
Учні читають із розумінням на усіх предметах (на історії, фізиці, релігії).	Лише вчителі польської та іншої мов усвідомлюють, що вони навчають читати.

Jak więc uczyć tego czytania, в: „Czytam więc jestem”, додаток до „Gazety Wyborczej” від 28.09.2004р.

ЯК НАВЧИТИ ДИТИНУ ЛЮБИТИ КНИЖКУ?

Нижче подані двадцять дві ідеї для вчителів, особливо тих, які навчають малих дітей.

1. З наймолодшого віку оточуйте учня книжками, приведіть його до бібліотеки та читального залу, відвідайте книгарні і магазини антикваріату. Навіть якщо дитина ще не вміє читати, допоможіть їй зрозуміти, що записані на папері знаки відповідають словам, які ми промовляємо. Нехай спостерігає за способом читання — зліва направо, рядок за рядком, сторінка за сторінкою. Нехай разом з Вами водить пальцем по тексту.

2. Пропонуйте учням загадки: Де є початок книжки? З якого місця почнемо читати?

Що треба прочитати, коли закінчиться перший рядок? Що зробити, коли закінчиться сторінка?

3. Повертайтеся до знайомих текстів. Заохочуйте дитину вивчати напам'ять та цитувати терміни, звороти, фрагменти (особливо римовані).

4. Пропонуйте учням відгадати, про що йтиметься на наступній сторінці. Коли вони розкажуть продовження історії, перевірте, чи відгадали вони ідею автора. А може, ідеї учнів є цікавішими?

5. Пам'ятайте про книжки з-поза сфери художньої літератури. Адже діти можуть цікавитись тваринами, космосом, динозаврами або футболом. Можете разом розглядати *Ілюстрований словник польської мови* або інші словники для дітей.

6. Навчіть дітей звертати увагу на ілюстрації, які часто несуть додаткову інформацію. Попросіть, щоб на основі ілюстрації вони детально описали героя або оточення, в якому він перебуває.

7. Обговорюйте літературу, ставте такі запитання: Чи подобається вам ліс, в якому гуляють діти? Чи він подібний до лісу, в якому ми були? Чи хотіли б ви туди потрапити?

8. Запропонуйте дітям уявити себе героями історії і попросіть відтворити фрагмент подій зі своєї точки зору.

9. Складіть з дітьми оповідання. Спробуйте його записати (може, на комп'ютері) і опублікувати у формі книжечки. Прослідкуйте, щоб в публікації було зазначено: назву, автора, ілюстратора, місце і дату видання. Поясніть, як з'являється книжка. В розмовах з дітьми використовуйте відповідні терміни: книжка, назва, автор, публікація, оповідання, вірш, зміст, вступ, закінчення, передмова, післямова, ілюстратор, герой, постать, розділ тощо.

10. Не змушуйте дітей слухати і говорити про книжку, якщо у них зник інтерес.

11. Не встановлюйте наперед час на роботу над книжкою. Діти відчують примус і замість того, щоб полюбити читання, можуть його знехотіти. Покажіть дитині, що Ви також любите читати і що читання є важливим для Вас. Можете встановити години тиші — індивідуального читання — або час на спільне читання однієї книжки.

12. Не пропускайте жодної можливості, щоб показати, що завдяки читанню Ви вирішуєте щоденні проблеми. Разом з дітьми:

перевірте в розкладі, о котрій годині від'їжджає автобус; прочитайте, який фільм можна сьогодні подивитись; пошукайте адресу найближчого магазину велосипедів; приготуйте салат за рецептом.

13. Навчіть дітей добре ставитись до книжок: брати чистими руками, обережно перегортати сторінки, ставити на спеціальну полицю (не кидати до коробок з іншими іграшками).

14. Знайдіть час на читання зі старшими дітьми шкільних текстів та розмову про них.

15. Простежте, щоб діти, навчаючись читати, не зачитували словосполучення механічно.

16. Зробіть так, щоб зацікавити дітей змістом. Перевірте, чи вони розуміють усі слова.

17. Запропонуйте дітям, щоб вони передивились ілюстрації, прочитали назву книжки та заголовки розділів і вгадали, про що ця книжка. Читання буде служити перевіркою того, чи мали вони рацію.

18. Допоможіть дітям зрозуміти структуру тексту, наприклад, виділити головних персонажів, причини і наслідки окремих епізодів. Поговоріть про те, як побудоване оповідання, який в ньому є найважливішим посилом.

19. Пограйте в «уяви собі»: Що було б, якби герой не встиг на потяг? Що було б, якби мама Кая була чарівницею? Що було б, якби це відбувалося у сучасному місті?

20. Спробуйте якнайшвидше підготувати дітей до читання різних текстів: літературних, інформаційних, книжок, журналів тощо. Покажіть дітям, що часом ми лише шукаємо інформацію, а часом читаємо уважно, щоб не пропустити жодного слова.

21. Пограйте з енциклопедією. Пошукайте, наприклад, щось цікаве про життя стародавніх греків, можете обміняти інформацією.

22. Пограйте зі словником, наприклад, іншомовних слів: «Знайдіть якесь дуже довге слово на «б». Що воно означає?».

Jak rozkochać dziecko w książkach, в: „Czytam więc jestem”, додаток до „Gazety Wyborczej” від 28.09.2004р.

ЯК КРИТИЧНО МИСЛИТИ ПЕРЕД ТЕЛЕВІЗОРОМ?

Перегляд телепередач, який вважають за звичай розвагою, що отупляє мозок, можна використати для навчання критичному мисленню. Це не значить, що треба критикувати усе, що показують на ТБ, слід відрізняти речі цікаві і такі, що розвивають, від того, що шкодить. Тут особливо добре видно, що критичне

мислення залучає не лише розум, але й почуття. Захват, зворушення або злість чи азарт, які ми пізнаємо перед телевізором, можуть мати ключове значення для оцінки і розуміння того, що передається. Що зробити, щоб час, проведений перед телевізором, не був марно витраченим?

Щоб критично мислити перед телевізором, треба:

- **ставити запитання**

Яка програма підходить рівню наших знань і очікуванням? Чи людина, яка її підготувала, думала так, як ми? Що нового дізнаємося, а що лише собі пригадаємо? Що автори передачі думають про нас? Чому вважають, що це може нас зацікавити? Чи добре передбачили наші реакції? Чи смішне те, що повинне розсмішити?

- **розпізнавати упередженість**

Багато людей вірять, що інформація по телебаченню повинна бути правдивою. Критичне мислення вимагає установки, що більшість новин подається зі специфічної точки зору. Треба навчитися її розпізнавати. Хтось нас переконує, що мобільні телефони знищують мозок, але біопаливо не шкодить нашим автомобілям. Звідки це відомо? Чого хочуть досягнути ті, хто нам про це говорить?

- **перевіряти контекст**

Хто, до кого і за яких умов говорить? Де трапилась подія? Коли? Вага інформації від журналіста без зазначення джерела або навіть офіційної заяви єпископа про те, що Папа Римський повинен приїхати до Польщі, є набагато нижчою, ніж офіційне повідомлення з Ватикану.

- **шукати інші точки зору та джерела інформації**

Чи ми можемо перевірити цю інформацію? Чи можемо її порівнювати з іншими? Як цю жорстоку сцену бачить молодша дитина?

Десять запитань до реклами

Реклама, особливо на телебаченні, оперує сильними емоційними асоціаціями, використовує стереотипи, звертається до бажань, мрій та комплексів. Однак, навіть дивлячись рекламу, можна вчитися критичному мисленню.

Виконайте наступну вправу: оберіть популярну останнім часом рекламу (телевізійну чи з преси), найліпше парафармацевтичний продукт харчування чи косметики (крем, що підтягує шкіру, гель для душу або зубну пасту) і спробуйте відповісти на запитання:

Про який продукт ідеться в рекламі?

Якими є головні цілі цієї реклами?

- збільшення продажів продукту
- покращення чи зміна іміджу продукту або фірми
- залучення нової групи споживачів
- інформація про новий продукт, акцію тощо.

До кого насамперед скерована реклама?

- до всіх отримувачів
- до підлітків
- до жінок певного віку (якого?)
- до чоловіків певного віку (якого?)
- до домогосподарок
- до батьків малих дітей
- до бізнесменів
- до майбутніх пенсіонерів тощо.

Які способи (техніки переконання) використовують в цьому оголошенні?

- звернення до стереотипів звичайних людей (опосередковано — таких, як ти)

- звернення до традиції (типовий мотив в рекламі банків або пива, що виробляється протягом століть)
- підкреслення, що щось є натуральним (косметика)
- сім'я, діти, тепло домашнього вогнища як контекст реклами, наприклад, продуктів харчування
- посилення привабливості шляхом підкреслення, що продукту може не вистачити (кількість екземплярів обмежена)
- пригода, веселе проведення часу, «відрив» у рекламі, спрямованій на підлітків

Яке з тверджень, що містяться в рекламі, можна вважати інформацією? Чи є вона правдивою?

До якого авторитету звертаються автори реклами? Наскільки це джерело є надійним?

Якої корисної інформації бракує?

Яку користь принесе нам використання, споживання продукту? Чи відомо, якими є побічні ефекти?

Як представлені характеристики продукту, щоб підсилити його привабливість?

В який спосіб слід було би змінити рекламу, щоб вона краще інформувала про продукт?

Стань детективом реклами

Кілька додаткових порад:

- особливо уважно читай інформацію, представлену малим шрифтом, часом саме там «собака заритий»
- пам'ятай, що здебільшого продукт насправді виглядає інакше, ніж в рекламі (продукти харчування в рекламі майже завжди є штучними, малі елементи показують як великі)
- авторитети, фахівці (лікарі, науковці), зірки екрану чи спорту, «звичайні люди» отримали гроші за те, що говорять, а їхні слова були написані авторами реклами
- часто вказані в рекламі ціни є нижчими, ніж насправді (з податком/без податку, найдешевша версія)
- не піддавайся часто фальшивій інформації про обмежену доступність продукту (кількість товарів обмежена) — відомо, що це збільшує привабливість продукту.

При підготовці використано: *Think TV: A Guide to Managing TV in the Home*, Nova Scotia Department of Education, 2000.

Засади та завдання Класної школи

34

ПРИНЦИП 1: ШКОЛА ДОБРЕ НАВЧАЄ КОЖНОГО УЧНЯ

“Класна школа пояснює, зацікавлює, дбає, щоби всі учні досягали щоразу кращих результатів і розвивали свої устремління”

Завдання 1А: Учні в центрі уваги

Суть завдання полягає у збереженні відмінностей і специфічних навчальних потреб учнів, а також у пристосуванні до їхнього способу навчання. Учителі, наприклад, на засіданні педагогічної ради, обговорюють шляхи поліпшення результатів навчання цілих класів, груп чи окремих учнів. Дискутують, на що звернути увагу. Можуть, наприклад, вибрати такі питання: *погіршення результатів 3-А класу, *низькі результати з математики в кількох класах. Планують, що робити, наприклад: *змінити стиль роботи з 2-А класом і допомогти його класному керівникові, * запропонувати індивідуальний план навчання учасникам олімпіади, * організувати цікавий конкурс з математики у формі змагання між класами. І реалізують ці плани під опікою команди, відповідальної за завдання.

Завдання 1Б: Перевірно, чого ми навчили

Ідеться про систематичну перевірку результатів навчання і посилення слабших сторін школи. Учителі, наприклад, під час зустрічі на педраді, обирають сферу знань і вмінь учнів, яку вони хочуть удосконалити. Можна вибрати один із предметів (математика) чи розділ (геометрія). Також можна вдосконалювати навички, важливі для вивчення багатьох предметів, наприклад, розуміння прочитаного. Учитель (чи група вчителів) опрацьовує інструментарій для визначення стандарту, приміром, мовний тест “Чи ти це розумієш?” За допомогою цього інструментарію учитель визначає рівень учнів у даній сфері. Планує дії, які мають поліпшити досягнення учнів (наприклад, через півроку занять) і проводить повторне замірювання.

Завдання 1В: Які висновки з результатів

Тут ідеться про систематичний аналіз успіхів у навчанні окремих учнів, груп і цілих класів. Учителі аналізують результати класних, домашніх робіт, іспиту в гімназії, тесту на володіння навичками тощо. Порівнюють, аналізуючи: * щомісячні, семестрові чи річні зміни у результатах учнів і цілих класів (графіки досягнень учня/класу), * різниці середніх досягнень між класами, * порівняння середніх оцінок тих самих учнів/класів з різних предметів тощо. Презентують ці порівняння іншим учителям і учням. Педрада робить з цього аналізу висновки, зокрема, про стиль оцінювання й ефективність окремих педагогів, про мотивацію учнів/класів, а потім на підставі цих висновків готує рекомендацію щодо роботи вчителів. Цікавою формою ведення успішності учнів

можуть бути учнівські залікові книжки з оцінками та вказівками вчителів і описовою оцінкою. Реалізація завдання не вимагає публічного інформування про результати порівнянь між класами. Вони слугуватимуть, передусім, вчителям і не повинні створювати в школі атмосферу суперництва.

Завдання 1Г: Краще підготувати до іспиту

Учителі вирішують, як краще допомагати учням готуватися до іспитів. Проводять пробні іспити і спільно з учнями аналізують, що було для них складним. В результаті окремі класи готують свої “списки труднощів” (наприклад, проблеми з розумінням завдання чи з трактуванням першоджерела). Вчителі різних предметів та учні систематично працюють над цими елементами. При нагоді школа може з’ясувати, скільки учнів користується послугами репетиторів, і поміркувати, як звести до мінімуму це явище. У звіті слід оцінити наслідки реалізації заходів, подаючи, наприклад, результати порівняльних перевірок на початку і в кінці виконання завдання.

Завдання 1Г: Пояснюємо добре, навчаємо цікаво

Пропонуємо почати з вчительської дискусії “Як краще навчати”, під час якої вчителі розповідають про свої сильні (“маю добрий контакт з класом”, “чітко пояснюю навіть важкі поняття”) і слабші сторони (“інколи мені бракує часу на новий матеріал”, “не люблю оцінювати”). На педраді також обговорюють результати анкети “Яка наша школа”. Після дискусії вчителі радяться, як покращити спосіб подачі нового матеріалу, щоби * використовувати знання та вміння, які учні вже мають, * полегшити розуміння, а не лише запам’ятовування матеріалу, * справді зацікавити учнів. Вчителі обмінюються методичними ідеями, діляться дидактичними рішеннями. Створюють групи (пари), які співпрацюють для вдосконалення роботи на заняттях — обмінюються досвідом, відвідують уроки одне одного, інколи їх проводять разом.

Завдання 1Д: Як виховати людей із хобі?

Учителі дискутують, як пробудити зацікавлення учнів. Міркують, що їх самих (учителів) вабить у їхній сфері знань. Обговорюють, як своїми вподобаннями захопити учнів, як проводити заняття, щоби показати учням, що предмет цікавий. Учителі намагаються розпізнати зацікавлення й хобі учнів. Планують, як їх використати при викладанні різних предметів (наприклад, учень, який знається на рок-музиці, може на уроках англійської навчати друзів текстів пісень). Проводять опитування серед учнів, у яких позаурочних заняттях ті хотіли б брати участь. Відповідно до цього модифікують перелік додаткових занять, запропонованих школою, і передають учням інформацію про заняття в інших закладах, наприклад, у будинках культури.

ПРИНЦИП 2: ШКОЛА ОЦІНЮЄ СПРАВЕДЛИВО

“Класна школа оцінює справедливо. Учні знають, чого мають навчитися, знають і розуміють правила оцінювання”.

Завдання 2А: Як краще інформувати про оцінювання?

Учителі чітко й доступно інформують учнів, чого будуть навчати в певному році, семестрі, навчальному розділі. Дбають, щоб учні зрозуміли, як їхні досягнення будуть оцінені на основі внутрішньошкільної системи оцінювання (ВСО) і погоджених з нею

предметних систем оцінювання (ПСО). Ці правила можна написати на плакатах або організувати інформаційну зустріч для учнів та батьків. Учителі визначають, чого вимагатимуть від учнів, наприклад: “після першого семестру історії учень повинен уміти впорядковувати події на часовій шкалі й ідентифікувати сліди минулого в околиці”. Вчителі співпрацюють для встановлення єдиної системи оцінювання й інформування учнів про вимоги. Завдання А найкраще виконати на початку року/семестру, але також можна пізніше, наприклад, починаючи новий навчальний розділ.

Завдання 2Б: Покращуємо оцінювання з окремих предметів

Учителі знайомлять учнів з принципами оцінювання на своїх уроках, а класний керівник інформує про принципи оцінювання поведінки. Кожен учень отримує інформацію в письмовому вигляді, наприклад, у формі довідки “Як я оцінюю” (зразок такої довідки — як вихідний варіант — доступний на порталі www.gazeta.pl/klasa). Учень з неї довідається, за що його оцінюватимуть, якими є критерії оцінювання, як він може покращити оцінку тощо. Взятись за виконання цього завдання означає поліпшити й перевірити, чи внутрішньошкільна система оцінювання (ВСО) не потребує змін через зміни способу оцінювання з окремих предметів (ПСО).

Завдання 2В: Оцінюємо так, аби допомагати вчитися

Якщо школа обирає це завдання, то починає з вивчення поглядів учнів. Перевіряє, чи знають вони вимоги, чи, на їхню думку, вчителі належним чином аргументують оцінки, вчасно інформують про перевірку тощо. Ознайомившись із відповідями учнів, школа зробить такі кроки, в результаті яких оцінки стануть кращим джерелом інформації для учня і заохоченням вчитися далі. Це може бути письмове обґрунтування правил оцінювання важливих контрольних робіт, використання елементів само- і взаємооцінювання учнів, зміна шкільних систем оцінювання (ВСО і ПСО), тренінги для вчителів та ін.

ПРИНЦИП 3: ШКОЛА НАВЧАЄ МИСЛИТИ І РОЗУМІТИ СВІТ

“Класна школа вчить творчо і критично мислити, допомагає зрозуміти світ і краще давати собі в ньому раду”.

Завдання 3А: Чи ми вчимо мислити?

Учителі аналізують — індивідуально і в групах — свої заняття, наскільки вони вчать творчо і критично мислити, розв’язувати проблеми й чи допомагають учням зрозуміти світ і сміливо думати, не боячись помилок. Учителі впроваджують на заняттях елементи для розвитку цих навичок. Це можуть бути як окремі вправи (наприклад, висування і перевірка гіпотез чи виявлення залежностей, у тому числі причинно-наслідкових зв’язків), так і цілі уроки (наприклад, тема: “Чи завжди реклама говорить правду?”) чи тривалі проекти (наприклад, розв’язання проблеми шкільного життя: “Як найкраще використати комп’ютерний клас після уроків?” чи місцевої громадськості: “Як ліквідувати стихійне сміттєзвалище у нашому лісі?”).

Завдання 3Б: Добра програма, добрий підручник

Учителі перевіряють, чи вибір програм і підручників у їхній школі добре продуманий, чи перед цим було зважено різні можливості, чи була дискусія між педагогами. Оцінюють наявні програми й підручники з погляду того, як вони сприяють

формуванню творчого і критичного мислення, а також чи допомагають учням зрозуміти світ, беручи до уваги реалії природи, політики, суспільства. Також учителі підтверджують свій вибір методичними, естетичними якостями, ціною підручника. Вони порівнюють ці підручники і програми з іншими, доступними на ринку. Пропонують зміни: які програми чи підручники замінити, які програми модифікувати і узгодити між собою (наприклад, історія з українською мовою). Це завдання може впливати на рекомендації для наступного шкільного року.

Завдання 3В: Фестиваль науки

Школа організовує фестиваль науки під гаслом “Зрозуміти світ”. Учителі більшості предметів долучаються до цього проекту і допомагають учням показати досягнення сучасної науки (наприклад, “Чого ще не знаємо про Всесвіт?”, “Клонування — добре чи погано”). Учні також можуть похвалитися своїми дослідницькими міні-проектами (“Міський парк як екосистема”) чи підготувати навчальну виставу, наприклад, на історичну тематику (“Експедиція Христофора Колумба”). Це одне з тих завдань, у яких найважливішим є активізувати ідеї й активність учнів. Фестиваль має поєднати справжню освіту і добру гру. Він повинен виходити за рамки школи, учасниками мають бути родичі школярів, учні інших шкіл, представники місцевої громади. Доброю нагодою для проведення фестивалю є, наприклад, День знань — 1 вересня або День захисту дітей — 1 червня.

Завдання 3Г: Учень вивчає світ

На уроках і позаурочних заняттях учні під опікою вчителя реалізують (індивідуально чи в групі) учнівські проекти, які вимагають критичного мислення та проведення наукових досліджень. Навіть на простих завданнях можна вчитися формулювати запитання й гіпотези, перевіряти їх через самостійний пошук інформації, проведення простих спостережень і експериментів. Також можна учнів “кинути у воду”, ризикуючи, що тема дещо перевищуватиме їхні можливості (наприклад, тема “Що розповідають вази про життя стародавніх греків” на основі проведеного в групах аналізу репродукцій ваз).

Завдання 3Г: Що чути у світі?

Вчителі допомагають учням зрозуміти сучасний світ. На уроках української мови, історії, суспільствознавства, а також на виховних годинах використовують “огляди газетних, радіо-, теле- та інтернет-новин”, які підготували учні. Особливо цінною була б регулярна підготовка огляду новин у рамках шкільної інтернет- чи стінгазети, шкільного радіо. Крім того, під опікою вчителів у школі проводять учнівські дебати на актуальну суспільну та політичну тематику.

ПРИНЦИП 4: ШКОЛА РОЗВИВАЄ ВІДЧУТТЯ КОЛЕКТИВУ, НАВЧАЄ СПІВПЕРЕЖИВАТИ

“Класна школа розвиває відчуття колективу, робить учнів чуйними, вчить співпрацювати, діяти на користь інших і для загального блага”.

ЗАВДАННЯ 4А: Як навчити співпраці?

Вчителі аналізують, чи достатньо використовується колективна праця учнів у виховній програмі школи, у програмах окремих предметів і сценаріях занять. Йдеться не лише про прості групові завдання, але й про створення навчальних ситуацій, під

час яких діти і молодь вчать шукати порозуміння, компромісні рішення, розподіляти завдання й відповідальність тощо. Учителі аналізують разом з учнями переваги й труднощі роботи в групі: * чи учні слухали одне одного, * чи поважали іншу думку, * як розподіляли завдання і впоралися із їхнім виконанням, * як допомагали менш активним, * як зусилля всієї групи вплинули на отриманий результат. Такі аналізи можна проводити навіть у молодших класах.

ЗАВДАННЯ 4Б: Групові проекти

Вчителі різних предметів реалізують з учнями “групові навчальні проекти”. Кожен клас принаймні раз на семестр бере участь у такому проекті. Проекти є елементом поглибленого вивчення окремих предметів і одночасно повинні допомогти учням навчитись працювати в групі над об’ємним і тривалим завданням (зазвичай, декілька тижнів), яке часто стосується різних предметів. Наприклад, у проекті “Річка говорить” учні, поділені на тематичні групи, досліджують історію поселення на річці, що тече через їхній населений пункт (історія), описують рослини і тварин річкової екосистеми (біологія), аналізують правові та суспільні проблеми, пов’язані з використанням і охороною її берегів. Також проводять кампанію з відкриття біля річки невеликого парку (суспільствознавство).

ЗАВДАННЯ 4В: Праця для інших

Вчителі аналізують, чи створює школа для учнів достатньо можливостей працювати на користь інших, чи заохочує їх до суспільної активності, допомоги тим, хто її потребує. Чи наявні в школі організації виконують таку функцію, чи школа зміцнює молодіжне волонтерство? На виховних годинах учні і вчителі міркують: “Хто потребує нашої допомоги?” Шукають ідеї, як зробити щось для інших, створюють перелік таких потреб. Потім можуть, наприклад, заохотити учнів середніх класів взяти участь в акції читання для учнів початкової школи, що розташована поблизу, або заохотити учнів технікуму чи ліцею — за згодою відділу соціального захисту — допомогти старшим особам чи людям з особливими потребами, які живуть біля школи, робити покупки.

ЗАВДАННЯ 4Г: Наша мала і велика батьківщина

Патріотичне виховання, пробудження любові як до малої, так і до великої Батьківщини присутнє в основі навчальних і виховних програм усіх шкіл. Проте вчителі зі своїм класом аналізують, наскільки виховна робота справді впливає на погляди учнів. Дискусують зі школярами, як формувати патріотичні почуття і любов учнів до малої батьківщини, як зацікавити їх історією своєї країни і краю, як використати для цієї мети виховні години, уроки української мови, історії чи суспільствознавства. Усі класи пропонують дії — уроки, шкільні дебати, виставки, конкурси на тему малої і великої батьківщини. Спеціально відібрана комісія обирає найкращі пропозиції, які реалізуватимуться у школі.

ЗАВДАННЯ 4Г': Молоді громадяни

Завдання має на меті залучити учнів до громадських справ і дати їм можливість випробувати громадянські навички в реаліях самої школи. Вчителі допомагають учням обрати форму дії, наприклад: участь в акції Amnesty International для захисту в'язнів сумління, імітація засідань міської/сільської ради (на зразок сценарію уроку Громадянської Освіти у Муніципальній Школі або інших схожих уроків, які Центр громадянської освіти пропонує середнім і старшим класам), учнівські вибори з циклу “Молоді голосують”, учнівські проекти “Молоді громадяни діють”, шкільні дебати на тему погіршення законодавства в Україні, відвідання учнями засідання міської/сільської ради. У класній школі також активно працює учнівське самоврядування.

ПРИНЦИП 5: ШКОЛА ДОПОМАГАЄ ПОВІРИТИ У СЕБЕ, СТВОРЮЄ СПРИЯТЛИВУ АТМОСФЕРУ

“Класна школа допомагає учням повірити у себе. Тут панує доброзичлива атмосфера, сповнена взаємоповаги”.

ЗАВДАННЯ 5А: Повага, довіра, доброзичливість

Учням роздають коротку анонімну анкету. Запитання торкаються їхніх стосунків з класним керівником та іншими вчителями, взаємної довіри і поваги. Учителі аналізують результати анкетування. Аналізують, як учні їх сприймають, як почуваються в школі, чи школа зміцнює відчуття безпеки і почуття власної гідності школярів тощо. Обговорюють, як покращити стосунки з учнями, і реалізують додаткові заходи, наприклад, організують семінари для вчителів. Школа шукає інші форми покращення стосунків між вчителями та учнями (наприклад, шкільний виїзд на природу, який готують змішані групи учнів і вчителів, або гра на зразок “20 запитань для вчителя” під час виховної години).

39

ЗАВДАННЯ 5Б: Кожного можна за щось похвалити

Класні керівники при співпраці з іншими вчителями шукають сильні сторони кожного (!) зі своїх учнів. Учителі намагаються оцінити їхні зусилля, досягнення, риси характеру. Помічають навіть поодинокі вияви позитивної поведінки тих школярів, про котрих радше не мали доброї думки. Вчителі складають список “Сильні сторони наших учнів”. Одночасно на виховних уроках класний керівник заохочує учнів відповісти на те саме запитання, заповнюючи таблицю “Наші сильні сторони”. Учителі проводять дидактичну і виховну роботу, беручи до уваги сильні сторони учнів. Це завдання полягає в тому, щоб зламати звичку концентруватися на недоліках, вадах і проблемах школярів. У звіті вкажіть, будь ласка, як учителям у школі вдалося подолати цей бар’єр. Увага! В цьому завданні треба особливо зважати на збереження принципу анонімності у відповідях учнів.

ЗАВДАННЯ 5В: Кодекс нашої школи

Вчителі аналізують, чи правила поведінки школярів зрозумілі, що можна, а чого не можна в школі робити. Яке покарання за порушення шкільних норм? Вчителі перевіряють, чи учні знають ці правила, і вирішують, як їх поширити. Просять учнів «перекласти» правила, записані в статуті та інших шкільних документах, на ближчу для них мову і створити “Кодекс нашої школи”. Його можна, наприклад, написати на плакатах і розвісити на шкільних стінах, представити на спеціальних заняттях, а також подати у формі дотепного коміксу або шкільної вистави. Завдання 5В створює нагоду модифікувати шкільні правила, наприклад, додати якісь нові чи зробити чіткішими санкції, а також переосмислити спосіб оцінювання поведінки учнів.

ЗАВДАННЯ 5Г: Школа без насильства

На підставі розмов з учнями і результатів додаткової короткої анкети вчителі аналізують проблему насильства у Вашій школі. Йдеться як про фізичне насильство — агресію, побиття, крадіжки — так і про психологічне — приниження, образи, ізолювання, відштовхування однокласника/однокласниці. Дискутують про це з учнями. Планують дії із профілактики та запобігання: * формують групу для виконання завдання, яку можна назвати “шкільною групою боротьби з насильством” (за участю учнів), * опрацьовують систему безпечного для учнів інформування про випадки насильства, * організують шкільну навчальну акцію під гаслом “Не заплющуй очей”. Обдумують, як формувати в учнівській спільноті приязні стосунки, як зробити так, щоб

учні підтримували одне одного, не завдаючи собі травм і не принижуючи особистої гідності. Також можна шукати допомоги спеціалістів, наприклад, проводити семінари для вчителів на тему запобігання насильству чи тренінги для учнів.

ЗАВДАННЯ 5Г: Школа без шкідливих звичок

Вчителі переглядають профілактичні дії, які здійснює школа. Замислюються над тим, як результативніше вберегти учнів від шкідливих звичок і навчити здорового способу життя. Розмовляють про це з учнями. Перевіряють, чи всім абсолютно зрозуміло, що школа не толерує цигарки, алкоголь і наркотики. Діють відповідно до масштабу проблеми: проводять додаткові профілактичні заняття, запрошують спеціалістів, наприклад, з психолого-педагогічної консультації, заохочують школярів, щоб вони самі організували плакатну акцію або кампанію в іншій формі. Опрацьовують разом з учнями декларацію “Наша школа без шкідливих звичок”.

ЗАВДАННЯ 5Д: Батьки ближчі до школи

Вчителі разом з представниками від батьків (наприклад, зі шкільної ради і/або з представниками окремих класів) радяться про те, як спонукати батьків до участі у шкільному житті. Як школа може краще інформувати їх про навчання і поведінку їхніх дітей? Як краще дізнаватися у батьків їхню думку на це і співпрацювати з ними у виховному й навчальному процесі? Школа проводить відповідне анкетування серед батьків і заохочує їх подавати ідеї про те, як модифікувати спосіб проведення батьківських зборів чи днів відкритих дверей, як покращити систему швидкого інформування про успіхи та проблеми учнів. Для реалізації цього завдання потрібна наполегливість, щоб подолати пасивність і страхи у багатьох батьків. Допомогти тут може ближче знайомство вчителів з батьками, скажімо, під час відпочинку класу на природі, на шкільному новорічному святі, волейбольному матчі.

ПРИНЦИП 6: ШКОЛА ГОТУЄ ДО МАЙБУТНЬОГО

“Класна школа готує до життя в сучасному світі. Навчає іноземних мов, користування комп’ютером та інтернетом, провадить до світу культури”.

ЗАВДАННЯ 6А: Як навчаємо мови?

Вчителі аналізують, чи школа ефективно навчає іноземної мови, розвиває вміння усного й письмового спілкування. Чи сприяють цьому форми дидактичної роботи і методи оцінювання досягнень учнів? Чи забезпечені систематичність і неперервність навчання? Вчителі-мовники у співпраці з іншими педагогами обдумують, як ефективніше навчати мови на уроці, а також опрацьовують пропозиції заходів, які б забезпечили живий контакт з мовою: показ фільмів чи перегляд телепрограм в оригіналі, шкільні пісенні фестивалі чи конкурси перекладу пісень молодіжних груп, листування з учнями з-за кордону (також через інтернет), театральна вистава іноземною мовою, запрошення іноземців, які мешкають поблизу.

ЗАВДАННЯ 6Б: Доступний комп’ютер та інтернет

Вчителі аналізують, чи достатньо використовують комп’ютер та інтернет при вивченні конкретних предметів, а також наскільки детально на уроках інформатики (і поза ними) учні вчать користуватися комп’ютером та інтернетом. Ідеться тут

переважно про три основні вміння: писати й редагувати текст, користуватися електронною поштою, користуватися можливостями інтернету. Вчителі перевіряють, як оцінюють це самі учні, а потім опрацьовують програму використання комп'ютерів у вивченні різних предметів. Використовуючи власні знання й ідеї школярів, вони створюють “банк завдань на комп'ютері та в інтернеті”, куди входять приклади сценаріїв занять, повчальних і цікавих вправ, учнівських проєктів, корисних інтернет-адрес. Потім “банк” використовують у шкільній роботі.

ЗАВДАННЯ 6В: Більше культури

Вчителі аналізують, на якому рівні їхня школа знайомить учнів з українською і світовою культурною спадщиною й спонукає до участі в культурних заходах. У співпраці з учнями вони опрацьовують програму дій, які мають покращити контакт з культурою і підтримати власну творчість школярів. Це може означати поглиблення освіти у сфері культури на уроках з окремих предметів, створення “культурного канону підлітка”, тобто формування каталогу найважливіших програмних літературних творів, авторів, цитат, музичних композицій, картин (наприклад, по десять у кожній категорії). На позаурочних заняттях можна реалізувати такі проєкти, як, скажімо, “Сліди минулого — учні опікуються пам'ятками”. Також школа з класом організовує старанно продумані походи в театр, кіно, на виставки, до музею, а також шкільні культурні події. Такою шкільною подією може стати фестиваль “Більше культури”, під час якого учні презентуватимуть свої художні, літературні, музичні здобутки, виступатиме шкільний театр чи хор.

ЗАВДАННЯ 6Г: Учні йдуть до Європи

Завдання вчителів — виробити ціннісні форми європейської освіти, котрі б зацікавили учнів. Використовуючи наявні програми, пропозиції учнів і свої ідеї, вчителі проводять урок або цикл занять під гаслом “Наше майбутнє в Європі”, пояснюючи проблеми, пов'язані із входженням до Європейського Союзу, наприклад, Польщі, і готуючи учнів до знайомства з інституціями й мешканцями інших європейських держав. Можна також запропонувати учням участь в одній із програм європейської освіти.

ЗАВДАННЯ 6Г: Діють самостійно, дають собі раду

Учителі разом з учнями міркують над тим, на якому рівні вимагають від них: самостійного пошуку інформації, її вибору й опрацювання, планування роботи і вправлення допущених помилок. Чи готують вони своїх учнів до життя поза шкільними стінами, до ефективного використання великої кількості інформації, доступної сучасній людині? Вчителі опрацьовують додаткові заняття і вправи, які формують такі вміння — від розуміння розкладу руху потягів до комплексного збору інформації про пропозиції подальшої освіти для учнів, що закінчують школу. Такі завдання можна запровадити як на уроках з окремих предметів, так і у триваліших учнівських проєктах, наприклад, “Як обрати навчальний заклад”, “Робота для молоді”.

Матеріал доступний на умовах ліцензії Creative Commons
Із Зазначенням Авторства — Поширення На Тих Самих
Умовах 4.0 Міжнародна Публічна Ліцензія

Досвід українських шкіл у проекті

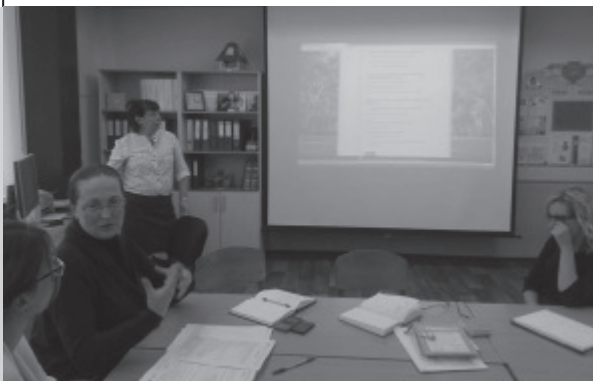
42

В умовах реформування шкільної освіти в Україні засади і принципи проекту «Класна школа» звучать надзвичайно актуально.

Класна школа:

1. Добре навчає кожного учня.
2. Справедливо оцінює.
3. Вчить мислити і розуміти світ.
4. Навчає чутливості та співпраці на основі взаємної довіри і розуміння.
5. Допомогає повірити у себе, створює хорошу атмосферу.
6. Готує до майбутнього.

Шлях до європейської освіти розпочато!

Координатор проекту
Кузьменко Людмила Альбертівна
ЗОШ №250 м. Київ.

Учителі спеціалізованої школи I-III ступенів №250 з поглибленим вивченням математики Деснянського району міста Києва завжди знаходяться у творчому пошуку нових ідей. І коли наш заклад обрали пілотним у проекті «Класна школа», то, звичайно, вчителі зацікавились, сформуливали творчу групу.

У липні 2015 року відбулася зустріч творчої групи педагогів школи з представниками Центру громадянської освіти (Алісією Пацевіч, Агатою Лучинськи, Іво Магерським) та журналістом польської щоденної газети «Газета Виборча» Пьотром Пацевіч. Представники польської сторони ознайомили із засадами «Класної школи».

Для реалізації засад «Класної школи» у ЗОШ №250 м. Києва було розроблено контрорверсійні питання для обговорення на класних дебатах:

Принцип I. «Школа добре навчає кожного учня»

- Контрольна робота на комп'ютері ефективніше, ніж в зошиті.
- Інформацію можна знайти в Інтернеті, тому підручник не потрібний.
- Користуватись мобільним телефоном можна.

Принцип 2. «Школа справедливо оцінює»

- Електронне оцінювання об'єктивніше за вчительське.
- І Ми за електронний класний журнал.
- Електронний класний журнал є «наступом» на приватне життя учня.

Принцип 3. «Школа вчить мислити і розуміти світ»

- Дискусію в Інтернеті потрібно вести толерантно.
- Спілкування в Інтернеті гарантує безпеку.
- Захистити свої права в Інтернеті нереально.

Принцип 4. «Школа навчає чутливості та співпраці на основі взаємної довіри і розуміння»

- Колективна презентація несправедлива.
- Хмарні технології швидко застаріють.
- Усі учні не повинні мати права наповнення шкільного сайту.

Принцип 5. «Допомагає повірити у себе, створює хорошу атмосферу»

- Сторінки класу на сайті школи не повинні контролюватися вчителями.
- Ігри на шкільних комп'ютерах потрібні учням.

Принцип 6. «Школа готує до майбутнього»

- Ми невидимі в Інтернеті.
- І Школа не гарантує безпеки в Інтернеті.
- Фото в соцмережі — це популярно.
- Нові медіа засоби мають існувати для забезпечення шкільних вечірок.

**◆ ДОСВІД ЗОШ І–ІІІ СТУПЕНІВ № 1
м. Козова Тернопільської області**

Координатор Маркус Н.І.

I етап — презентація програми «Класна школа» і 6 принципів Класної школи.

1. добре навчає кожного учня,
2. справедливо оцінює,
3. вчить мислити й розуміти світ,
4. навчає чутливості та співпраці на основі взаємної довіри і розуміння,
5. допомагає повірити в себе, створює хорошу атмосферу,
6. готує до майбутнього.

II етап — обговорення проблемного питання «Як за допомогою нових технологій можна реалізувати шість принципів Класної Школи — у навчанні, вивченні та комунікації у школі».

1. Питання було поставлене для індивідуального обдумування(2-3 хв)
2. Об'єднання у пари і обговорення своїх ідей у парі. (5хв) Пари приймають спільного рішення щодо 4-6 пропозицій.

3. Об'єднання пар у четвірки для обговорення та досягнення спільних пропозицій (рішень) щодо поставленої проблеми.
4. Формування 3 груп обговорення та досягнення спільних пропозицій (рішень) щодо поставленої проблеми.

III етап — дебати.

Почергове представлення кожною із 3 груп своїх пропозицій щодо того «Як за допомогою нових технологій можна реалізувати шість принципів Класної Школи». Також почерговий виступ кожною із 3 груп в ролі доповідача, опонента та захисника. Пропозиції записані і в кінці відбувається голосування способом ранжування (вибір 6 позицій)

IV етап — вироблення кодексу 2.0

Відібрані способом ранжування 6 пропозицій — основа проекту Кодексу 2.0.

◆ Вознесенська ЗОШ I-III ступенів Мелітопольської районної державної адміністрації Запорізької області

Координатор проекту —
 Левадна Вікторія Олександрівна,
 Ментор — Ткачук Алла Олександрівна

12 жовтня 2016 р. у нашому навчальному закладі відбулися шкільні дебати на тему «Переваги участі у проекті «Класна школа» та подальші перспективи», в яких взяли участь учні 5-11 класів, вчителі, батьки, які є учасниками проекту.

До участі в шкільних дебатах ми запросили по 4 учні від кожного класу, батьків, які об'єдналися в 6 груп. На початку дебатів було складено правила та визначено регламент. В межах своєї групи учасники обговорювали принципи «Класної школи». Після чого кожна група презентувала свою роботу на розсуд іншим.

Учні 5 класу цього року вперше долучилися до дебатів і активно включилися в роботу. Всі працювали злагоджено та дружно. Школярі проаналізували участь у другому етапі проекту «Класна школа» і запропонували нові ідеї для запровадження у третьому етапі.

Всі учасники активно брали участь в обговоренні питань, вносили свої пропозиції, аргументуючи їх. Під час дебатів панували дисципліна і повне взаємопорозуміння між вчителями і учнями та їх батьками.

Цьогорічні шкільні дебати дали можливість учасникам навчально-виховного процесу по-новому поглянути на проблемні питання, які виникали під час участі у другому етапі та шукати шляхи їх вирішення.

17 жовтня класні колективи зібралися в актовій залі для створення Кодексу 2.0. Учні вносили свої пропозиції, аргументуючи їх. Після дискусії координатором проекту було запропоновано оформити Кодекс 2.0. на ватмані, який розмістили у актовій залі школи. З 17 по 19 жовтня кожен учасник мав можливість з ним ознайомитися і внести свої корективи. 20 жовтня активні учасники команди проекту «Класна школа» обговорили, доповнили і затвердили шкільний Кодекс.

На осінніх канікулах кожен клас мав завдання обрати проектну тему з використанням ІКТ. Учні працювали з різними джерелами інформації. Кожен пропонував власні ідеї. Після жвавої дискусії в класі спільними зусиллями була обрана тема проекту та делегати, які будуть представляти її на розсуд творчої групи проекту «Класна школа».

8 листопада в актовій залі школи відбулося засідання учасників проекту «Класна школа», на якому кожний клас запропонував до уваги присутніх проектні теми, над якими будуть працювати. Представник із кожного класу підготував повідомлення і обґрунтував чому саме цю тему вони будуть досліджувати, представивши план подальшої роботи та прогнозований результат.

7 грудня в актовій залі школи відбувся «Фестиваль проектів». До якого учні готувалися заздалегідь: збирали матеріал, проводили анкетування, обговорювали між собою різні питання з обраної теми, а потім обмінювалися досвідом роботи з усіма учасниками навчально-виховного процесу. Темі проектів були обрані різноманітні: «Видатні люди нашого краю» (5 клас), «Вплив телефонів, комп'ютерів, планшетів на здоров'я дітей» (6 клас), «Здорове харчування — запорука довголіття» (7 клас), «Сім чудес Мелітопольського краю» (8 клас), «Молодіжні субкультури» (9 клас), «Психологічний вплив реклами на споживача» (10 клас), «Етнічний склад населення Мелітопольського району» (11 клас).

На «Фестиваль проектів» школярі готували мультимедійні презентації, стіннівки, інформаційні буклети. Кожний клас гідно представляв власний проект, після чого глядачі ставили доповідачам запитання, які їх цікавили і отримували на них ґрунтовні відповіді. Після активного обговорення адміністрація школи, координатор, ментор проекту відзначили, що представлені теми на сьогодні актуальні, відповідають віковим можливостям учнів та подякували учасникам за підготовку.

Учні доклали чимало зусиль, щоб належним чином підготувати та представити власні проекти на фестивалі. Допомогали та підтримували учнів їх наставники — класні керівники.

Все заплановане було реалізовано. Учасники навчально-виховного процесу Вознесенської ЗШ I-III ступенів залишилися задоволеними.

Як вплинула участь у проекті «Класна школа» на шкільне життя

Участь у польсько-українського проекті «Класна школа» відкрила нам нові горизонти для розвитку та покращення навчально-виховного процесу в школі. Педагоги, учні та їх батьки без примусу, а з бажанням брали участь у проекті. Вносили нові ідеї, приділяли багато часу. Ментор проекту Ткачук А.О. наводила приклади участі польських колег у даному проекті, що вплинуло на розширення кругозору учасників. Шкільна команда постійно використовувала поради та настанови.

Шкільний координатор, ментор спільно з адміністрацією школи підвели підсумки участі у проекті на загальношкільних батьківських зборах, які відбулися в грудні. Досвід роботи нашої команди неодноразово описували та поширювали в ЗМІ (газетах «Новий день», «Наdejда», «Мелітопольские ведомости»). Всі новини проекту відображалися на сайті Вознесенської ЗШ та блозі «Класної школи».

На районному семінарі педагогів-організаторів в листопаді 2016 року ми ділилися своїм досвідом роботи участі у проекті з іншими загальноосвітніми закладами Мелітопольського району. Намагалися їх зацікавити та залучити до співпраці.

Завдяки проекту школярі набули вмінь працювати з проектними технологіями та ІКТ. Вдосконалили свої навички самостійно створювати та гідно представляти власні проекти, працювати в команді.

Рекомендації для тих, хто хоче брати участь у проекті.

46

1. Бути відкритими до нового, замотивованими та вміти зацікавлювати інших.
2. Мати бажання переймати досвід роботи у інших шкіл, які вже беруть участь у проекті протягом тривалого часу.
3. Тісно співпрацювати з ментором власної школи.
4. Дотримуватися алгоритму та термінів виконання завдань проекту.
5. На сторінці блогу викладати новини лише ті, які стосуються проекту. Всі інші події описувати на шкільному сайті.
6. Додавати до новин мультимедійні презентації, відео, фотографії, ілюстрації, малюнки, які відображають та підтверджують проведений захід.
7. Детально описувати підготовку та проведення заходу. Робити аналіз, що вдалося, а де виникали труднощі.
8. Поширювати власний досвід через друковані видання та телебачення, а також на районних семінарах працівників освіти.
9. Інформувати всіх учасників навчально-виховного процесу про досягнення школи у проекті.
10. Постійно вести блог «Класної школи».

Чому в командах, чому разом?

47

Мудрі люди, які багато знають про освіту, кажуть, що якщо можливо щось змінити у школах, то лише завдяки співпраці. В першу чергу, завдяки співпраці вчителів. Якщо кілька вчителів учить і виховує дитину — це їхнє спільне завдання, і тільки разом вони можуть виконати його добре. Без взаємодії важко створити добру школу, навіть якщо в учительській збереться багато видатних педагогів.

Очевидно, що робота вчителя вимагає самостійності. Однак, це не робота для індивідуалістів. Талановиті вчителі є особливо цінними, якщо вони хочуть і вміють обмінюватись ідеями та знаннями з колегами. Вони не повинні ревно охороняти добрі сценарії уроків чи вдалі тести.

Зрозуміло, що обмін — це з одного боку надання допомоги, а з іншого — її отримання. Але не варто розраховувати на «справедливо збалансований» обмін — тест на двадцять питань за тест тієї ж довжини і якості. Краще показувати, що із найкращого у нас є, підтримувати інших, сміливо говорити про труднощі в роботі, із вдячністю приймати навіть, здавалося б, незначну допомогу, уважно прислухатись до доброзичливих підказок. Тоді маємо шанс почути ідею, яка надихає, або отримати матеріал для використання.

Не може бути мови про здорову співпрацю у школі, де одні витрачають суботу на

підготовку тесту, післяобідній час проводять в бібліотеці для розробки цікавого уроку, а інші за можливості погоджуються використати готові матеріали й мимохідь прохоплюються, що всі вихідні приємно провели на дачі.

У колективах, які працюють погано, як правило, одні й ті ж люди завжди говорять, що вони не мають часу, інші ж беруть на себе всю роботу (помилково названу додатковою роботою). Є й ті, які кажуть, що вони не будуть брати участі у «якихось там заходах», бо вони повинні вчити (!).

Але ж те, що школа пропонує учням, має бути одним цілим. Вчителі повинні разом формувати навчальну програму, спосіб перевірки та оцінювання учнів і, передусім, говорити відкрито одне з одним, вчитися одне в одного, надихати, заражати ентузіазмом, вирішувати спільні проблеми, разом радіти з успіху, а іноді ділити між собою й гіркоту поразки.

У нашій діяльності ми особливо зацікавлені у створенні такої атмосфери. Тому ми підкреслюємо, що конкретні завдання повинні виконувати не окремі особи, а команди. Це свого роду штаби, які планують спільні дії, розподіляють окремі завдання та розробляють способи їхнього виконання, стежать за дотриманням графіку, а згодом оприлюднюють інформацію про результати.

Docendo discimus, або як робити це краще

Одна з теорій ефективного вдосконалення вчителів (можливо, найближча до істини) говорить, що професійний розвиток вчителя відбувається швидше, якщо він працює у команді, де усі відкрито говорять про свою роботу. Добрі матеріали, консультанти-методисти, додаткові курси, конференції та семінари дуже важливі,

але, можливо, навіть більш важливим є обмін досвідом з колегами.

Згадаймо! Docendo discimus! Навчаючи інших, ми самі вчимося! Саме в цій максимі велика істина про професію вчителя. Звичайно, я не маю на увазі навчання предмета, а лише навчання професії.

Вчителі, які хочуть підвищити власну ефективність в класі, обов'язково повинні бути в змозі швидко і точно оцінити свою роботу, реалії, в яких вони працюють, а потім підібрати до них відповідний метод, оскільки не існує одного найкращого рецепту для ефективного навчання та виховання. Може лише з'явитися рецепт навчання своїх учнів тут і зараз. Для

цього потрібна спільна думка педагогічного колективу. Від команди ми повинні сподіватися на підтримку, добру пораду або доброзичливу, приятельську критику. Кожен з нас вчиться на своїх помилках і запам'ятовує правильні рішення. Шлях до кращої освіти можна скоротити, якщо збирати та аналізувати як власний досвід, так і досвід колег в учительській.

Добра робоча група

Формування в рамках Класної школи робочих груп, які працюють разом і спільно несуть відповідальність за щораз кращу діяльність школи, може стати гарною можливістю для вдосконалення роботи вчительського колективу та створення постійного простору для професійного розвитку.

Для учасників нашої програми має бути важливим, щоб діяльність школи була близькою усій шкільній громаді, щоб вчителі, які працюють разом кожен день, залучали до цієї співпраці батьків та учнів. Щоби школа була спільною справою усіх.

Чи в робочій групі у Вашій школі є учні та батьки? Залучення учнів до нашого завдання — це чудовий спосіб для школи навчати їх жити в гармонії з навколишнім світом. І можна цього досягти не тільки завдяки самостійній реалізації учнівських проектів або відстеженню учнями поточної ситуації у світі. Насправді, в кожному завданні є елементи, реалізація яких може бути спільною відповідальністю учнів та батьків. Звичайно ж, протягом усієї програми вони повинні знати, що відбувається, і відчувати, що все відбувається не тільки для них, але і з ними.

Суспільний договір, тобто принципи праці робочої групи є надзвичайно важливими для успішної співпраці. Усі елементи — розподіл влади і завдань для окремих осіб, графік, спосіб відстеження результатів та звітування за виконану роботу, спосіб надання інформації шкільній громаді про те, що відбувається, мають бути визначені наперед.

Інколи робоча група повинна приймати рішення про зміну способу виконання завдання. Лідер команди зобов'язаний регулярно коригувати діяльність, реагуючи на інформацію, яку він отримує. Рішення в команді треба приймати радше шляхом узгодження, ніж голосування. Інших краще переконати в доцільності своєї пропозиції, аніж нав'язувати її, оскільки може виявитись, що ініціатор залишиться сам на сам зі своєю ідеєю, якої ніхто не захоче реалізовувати.

Не варто витрачати час на порожні балачки. Зустрічі робочої групи повинні починатися вчасно, відбуватися згідно з планом і закінчуватися у визначений час.

Нехай так працюють наші робочі групи. Адже мета у нас спільна.

Поради для кожного учасника на зустрічі команди

- Зосередьтеся на тому, що є тут і зараз, а не на тому, що було, може бути або є далеко. Не варто мріяти про нереальне: «Якби в нас було таке обладнання, як у США ...».
- Не витрачайте свого часу на здогадки, що могли б зробити інші, які не належать до команди, не присутні на зустрічі та не працюють з Вами. Не варто говорити: «Якщо спонсор дав би тоді гроші ...».
- Не змінюйте теми зустрічі. Якщо обговорюєте, до прикладу, завдання системи оцінювання, не говоріть на інші теми, наприклад: «Пам'ятаєте, як міністр підвищив зарплату ...».
- Пам'ятайте, що Ви також несете відповідальність за дотримання плану зустрічі. Однак, це не означає, що Ви не можете перервати керівника або зробити йому зауваження. Кожен член команди, незалежно від статусу (директор, вчитель, батьки, учень) має можливість висловити свої думки та ідеї рішень.

- На зустріч Ви повинні принести свої власні дослідження та зібрані матеріали, корисні для спільного завдання (фрагменти книг, статей, роботи учнів, список результатів, сценарії, класні роботи тощо).

Як вибрати робочу групу

Робочу групу можна вибрати, наприклад, на засіданні педагогічної ради. В ідеалі, команда повинна складатися з добровольців. Примус до такої діяльності не має сенсу, бо завдання не буде виконано добре.

Лідера команди повинна обрати група, а не директор школи, хоча довіра директора може йому допомогти.

Як бути добрим лідером робочої групи

Це Ви, як лідер робочої групи, відповідаєте за остаточний звіт з виконання завдання, але результат залежить від того, як Ви будете співпрацювати із членами команди — варто скористати з їхніх сильних сторін.

- Сформулюйте чітко цілі та завдання команди й подайте їх у письмовому вигляді для всіх членів групи.
- Розробіть графік зустрічей — зустрічі повинні відбуватися регулярно й бути узгодженими з учасниками групи. Подбайте, щоб графік був розміщений на дошці оголошень.
- Чітко формулюйте завдання, відповідайте на запитання, радше просіть, ніж наказуйте.
- Цінуйте пропозиції інших — критикуйте тільки тоді, коли це допоможе в роботі групи.
- Цінуйте зусилля кожної людини — це покращує атмосферу в команді.
- Подбайте про ефективну комунікацію в групі й дотримуйтеся встановлених правил.
- Дотримуйтеся своєчасної реалізації етапів завдань.
- Виберіть особу, відповідальну за нагадування групі про виконані та майбутні етапи завдання, та особу, відповідальну за контакти з учнями, іншими вчителями і батьками. Це тип маркетингової діяльності. Праця робочої групи повинна бути відома і визнана цілою шкільною громадою.
- Будьте оптимістом (хтось повинен вірити в успіх, щоб все вдалося). Усміхайтесь.

ГРАЖИНА ЧЕТВЕРТИНСЬКА,
Фрагменти тексту: ПОЛЬСЬКИЙ ЗУБРИЛО № 50,
додаток до ПОЛЬСЬКОГО ЗУБРИЛА № 253, видання від
29/10/2002, сторінка 2

Разом в команді

50

П'ЯТЬ ВАЖЛИВИХ АРГУМЕНТІВ для хорошої роботи вчительських груп:

1. Робота вчителя вимагає самостійності. Але це не робота для індивідуалістів. Спільно виховуємо та вчимо того самого учня.
2. Те, що ми пропонуємо учням, має бути одним цілим. Цього не забезпечать лише записи у документах — планах, програмах, основах — особливо, якщо не відчуваємо себе їхніми авторами.
3. Професійний розвиток вчителя відбувається швидше, якщо він працює в команді, де усі відкрито говорять про свою роботу. Обмін досвідом є одним із найбільш ефективних способів удосконалення праці вчителів.
4. Неможливо досягти поставлених цілей, якщо завдання буде виконувати мало людей. Це призводить до розчарування і відчуття несправедливості, псує атмосферу. У колективах, які працюють погано, здебільшого одні й ті ж люди завжди говорять, що вони не мають часу, інші ж беруть на себе всю роботу.
5. У колективах легше народжуються нові ідеї і приходить натхнення, успіх збільшує задоволення від роботи, а також разом легше прийняти поразку.

ДЕСЯТЬ ПОРАД для координатора — керівника робочої групи:

1. Знайте і використовуйте сильні сторони всіх членів команди.
2. Встановіть чіткі цілі для ваших дій — представте їх у письмовій формі.
3. Розробіть графік зустрічей і детальний план роботи — його слід вивісити в учительській.
4. Встановіть правила для спілкування та співпраці.
5. Поясніть завдання окремих членів, запитуйте та просіть, не наказуйте.
6. Цінуйте і старайтеся брати до уваги пропозиції інших.
7. Зверніть увагу на зусилля кожного співробітника.
8. Пильнуйте за дотриманням часу реалізації завдань.
9. Подбайте про розповсюдження досягнень команди — праця команди повинна бути відома усій шкільній громаді.
10. Не здавайтеся — оптимісти швидше досягають успіху.

ПОРАДИ для членів робочої групи:

1. Розраховуйте на себе та інших членів вашої команди, не шкодуйте, що не всі працюють з Вами.
2. Зосередьтеся на завданні, не намагайтеся виправити й змінити все відразу.
3. Пам'ятайте, що Ваша думка важлива, а ідея може бути безцінною, проте водночас уважно прислухайтеся й до інших.
4. Приготуйтеся до кожної зустрічі групи — візьміть із собою потрібні матеріали.
5. Підготуйте на зустріч підсумки виконаної роботи та ідеї для подальших дій.
6. Поважайте власний час і час учасників групи — приходьте на зустрічі вчасно та дотримуйтеся встановлених термінів.

ГґРАЖИНА ЧЕТВЕРТИНСЬКА

Дискусії та дебати

ТИП ДЕБАТІВ

Демократія — це постійна публічна дискусія. Вже саме це твердження обґрунтовує використання дискусії як методу навчання на уроках громадянської освіти. Ми використовуємо дискусії, щоб переконати учнів у цінності і силі дискусій і у важливості ролі кожного окремого громадянина в суспільному діалозі в демократичній державі.

На уроках громадянської освіти використовуються такі методи дебатів і дискусій:

1. Дебати «за і проти»
2. Оксфордські дебати
3. Панельна дискусія
4. Пленарне обговорення
5. Неформальне обговорення
6. Акваріум
7. Сократівська дискусія
8. Дискусія із запрошеним гостем
9. Дискусія на бали

1 • ДЕБАТИ «ЗА І ПРОТИ»?

Ми використовуємо дебати тоді, коли хочемо, щоб учні подивилися на одну і ту ж проблему з різних точок зору, проаналізували її, а потім вирішили.

До переваг цього методу належать:

- формування навичок аргументувати свою позицію,
- розвиток вміння мислити творчо та критично,
- підтримка процесу демократизації в школі,
- можливість краще розуміти прийняті рішення,
- формування почуття співвідповідальності за прийняті рішення,
- можливість використання в початковій і середній школі,

Залежно від рівня учнів, дебати можуть бути розширені або звужені. Вчитель допомагає учням підготуватися до дебатів, дає вказівки, створює позитивну атмосферу, уважно слухає доповіді учнів, не коментує, коли один з учнів закінчив говорити (вчителі мають таку тенденцію), заохочує учнів до обговорення з колегами, а не тільки з учителем, відповідає за змістовну підготовку учнів до дискусії та рекомендує необхідні для цього матеріали.

Практичні поради для вчителів

- Вчитель визначає правила дебатів.
- Вчитель вибирає тему, достатньо суперечливу для того, щоб пробудити діаметрально протилежні думки та емоції, але яка не викликає негативних емоцій (дебати зосереджуються навколо певної теми, а точніше — навколо певної тези, наприклад, «Вища освіта має бути безкоштовною», «Обов'язкова військова служба — це сучасна форма рабства»).
- Вчитель ділить клас на 2 дискусійні групи: прихильників і противників тези.
- Залежно від концепції вчителя, учні можуть спочатку підготувати аргументи й докази тільки для своєї сторони або підготуватися до захисту обох позицій і лише кілька днів до дебатів визначити за допомогою жеребкування хто яку сторону буде представляти. Якщо клас є досить великим, можна створити групу спостерігачів. Спостерігачі стежать за поведінкою учасників дебатів, записують зауваження до представлених аргументів, вказують сильні та слабкі сторони учасників дебатів, намагаються зауважити помилки.
- Дебати є керованими — їх може вести вчитель, учень або двоє учнів. Завдання ведучих полягає у збереженні порядку дебатів, започаткуванні дискусій, наданні або позбавленні можливості висловлюватись у випадку недотримання ліміту часу, забезпеченні культури дискусії.
- Сторони в дебатах наводять свої аргументи. Кожен учасник намагається подати найкращі аргументи на підтримку своєї позиції. Учасники дебатів сидять навпроти одне одного. В інших типах обговорення учні сидять у колі, оскільки говорять один з одним і не надають аргументів учителю.
- Підсумок дебатів — це їх аналіз та визначення найважливіших моментів, описання досвіду, який варто використовувати в майбутньому. Під час підсумку і загальної оцінки дебатів можна використовувати наступні запитання:
  - Що слід покращити в наступних дебатах?
  - Які аргументи були найбільш переконливими?
  - Чи когось переконали змінити свою думку?
  - Які нові цікаві ідеї ти почув вперше?

Якщо стоїть завдання допомогти двом сторонам створити спільний простір для дискусії, модератор просить членів кожної групи спробували знайти серед аргументів протилежної сторони хоча б один такий, який вони готові прийняти.

Практичні поради для учнів

- дотримуватись теми,
- намагатись довести і посилити свою позицію,
- спробувати передбачити стратегію суперника,
- починати від найсильнішого аргументу,
- пам'ятати про необхідність поєднання аргументів в логічне ціле,
- використовувати різні аргументи,
- підтверджувати аргументи доказами, наприклад, статистикою, оцінками різних авторитетів,
- уважно слухати аргументи протилежної сторони, щоб бути в змозі сформулювати контраргументи, шукати слабкі сторони протилежної сторони,
- не говорити занадто швидко, використовувати паузи,
- не читати з листочка, за винятком цитат і статистики,
- робити нотатки, які можуть допомогти підготувати контраргументи,
- ніколи не повторювати всього від самого початку, намагатись жестикулювати в міру.

Спостерігачі

Велику роль у завершальному етапі дебатів відіграють спостерігачі, які використовують спеціальну шкалу оцінювання, де вказують сильні і слабкі сторони дебатів, помилки, сильні аргументи тощо. Спостерігачі вирішують, чиї аргументи були переконливішими та чи теза дебатів була захищена. Дебати можуть закінчитися голосуванням. Момент голосування часто є кульмінацією дебатів.

Користь від дебатів «за і проти»

Дебати розвивають навички:

- логічного мислення і аргументації,
- вирішення проблем,
- усного спілкування,
- письмового порозуміння,
- творчого мислення,
- пошуку і впорядкування інформації (в рамках підготовки до дебатів),
- перевірки своїх, часто поверхневих, поглядів.

Небезпеки, пов'язані з дебатами «за і проти»

В результаті дебатів:

- одна зі сторін може відчувати себе переможеною,
- одна зі сторін може бути незадоволена рішенням спостерігачів,
- учні можуть не поділяти позиції, яку вони представляють,
- можуть з'явитися негативні емоції, пов'язані з темою дебатів,
- може з'явитися нездорова конкуренція.

2. ОКСФОРДСЬКІ ДЕБАТИ ЯК ВАРІАНТ ДЕБАТІВ «ЗА І ПРОТИ»

Основні засади:

- У дебатах беруть участь дві команди по кілька людей, які представляють протилежні погляди на дискусійне питання.
- Тема повинна бути сформульована чітко та зрозуміло.
- Учасники говорять по черзі, починає представник команди, яка захищає тезу.
- Під час дебатів можуть висловлюватись слухачі, чітко вказуючи, яку точку зору вони представляють; слухачі також можуть ставити запитання для уточнення.
- Для виступів слід визначити максимальний час і заздалегідь обраний ведучий повинен стежити за дотриманням часових рамок.
- Найважливішим моментом дебатів є голосування — в цей момент слухачі вирішують, яка із тез була доведена більш переконливо.

УВАГА!

Важливо, щоб зал для дебатів був просторим. Учасники двох протилежних команд повинні сидіти обличчям один до одного, а за ними їхні слухачі-прихильники. На лавках, які розташовані перпендикулярно до дискусійних груп, сидять слухачі, які не визначились. На протилежному кінці кімнати, переважно на подіумі, сидять ведучий та секретар дискусії. Учасники можуть мінятися місцями лише в перервах між виступами.

3. ДИСКУСІЯ ЗА МЕТОДОМ «АКВАРІУМ»

Кілька осіб сидять у колі й ведуть дискусію з обраної теми. Інші учасники сидять навколо них і спостерігають за дискусією. Обов'язок спостерігачів — аналізувати хід дискусії з точки зору підбору та ефективності аргументів, дотримання положень регламенту, поведінки та загального процесу дискусії. Пізніше можна дискусію провести навпаки. Колишні спостерігачі беруть участь у дискусії, а колишні учасники дискусії виконують роль спостерігачів — відбувається зміна ролей. Метою дискусії «акваріум» є взаємне навчання та вдосконалення вмінь, а не лише виявлення помилок.

4. ПАНЕЛЬНА ДИСКУСІЯ

Тема панельної дискусії публічно обговорюється визначеною групою, тобто «панельною групою». Веде панельну дискусію модератор. Перед дискусією група готується, обговорює й точно визначає, що саме має бути сказано. Бажано, щоб представлені виступи були суперечливими. Перша частина зустрічі готова. Ведучий модератор зазвичай знає, що скаже учасник панельної дискусії, та керує виступами як диригент оркестром. Друга частина зустрічі відкрита для учасників із залу. Вони можуть ставити запитання учасникам дискусії та коментувати їхні аргументи, а також представляти власну точку зору. Модератор надає слово аудиторії та учасникам дискусії.

На закінчення коротко підсумовує те, що вже було сказано, додавши свій коментар.

Добре проведена панельна дискусія ніколи не закінчується однозначною оцінкою, а залишає у кожного із учасників відчуття важливості власної думки.

5. ПЛЕНАРНЕ ОБГОВОРЕННЯ

Це вільна дискусія групи від кільканадцяти до кількадесяти осіб (однак ефективний обмін ідеями можливий у групах не більше, ніж 20 осіб). Пленарне обговорення — це метод, який дозволяє учням продемонструвати свої знання, досвід та ідеї щодо вибраної теми. Ведучий пленарного обговорення повинен мати великий досвід і бути добре підготованим. Він відкриває обговорення, представляє його план, заохочує висловлюватись, стежить за часом, нагадує про культуру мовлення, підкреслює перехід до наступного пункту обговорення, робить підсумок попередніх етапів, а потім і всього обговорення й виділяє спільні та розбіжні позиції. Пленарне обговорення не повинно тривати довше, ніж 45 хвилин.

6. НЕФОРМАЛЬНЕ ОБГОВОРЕННЯ

Це дискусія вільного характеру. Всі учасники беруть в ній участь на рівних правах. Роль ведучого обговорення (вчитель або учень) обмежена, він тільки ініціює дискусію, а потім відходить у сторону, даючи учням можливість вільно обмінюватись думками. Вони лише повинні дотримуватися часових рамок. Тим не менш, ведучий повинен бути добрим спостерігачем, аби зрозуміти, що саме відбувається в групі в ході обговорення, щоб учасники могли навчитися чогось від нього. Неформальне обговорення використовується для обміну інформацією, презентації нових стилів мислення та ідей.

7. СОКРАТИВСЬКА ДИСКУСІЯ

Це форма інтелектуальної бесіди, яка зосереджена на тексті. Текстом може бути есе, звіт, вірш, відео, живопис, стаття тощо. Учитель вибирає для учнів текст. Учні сидять у колі та, вислухавши текст, обговорюють його. На відміну від інших, сократівська дискусія фокусується в основному на критичному мисленні й відкритих запитаннях.

Критичне мислення — це серце сократівської дискусії. Ця дискусія спрямована на те, щоб незрозуміле стало зрозумілим, а безпідставне знайшло своє підтвердження. Сократівська дискусія є віднайденням істини. Вона сприяє творчому мисленню, розвиває толерантність до двозначності.

8. ДИСКУСІЯ ІЗ ЗАПРОШЕНИМ ГОСТЕМ

Перша частина зустрічі належить запрошеній особі, а в другій інші учасники ставлять запитання, коментують те, що раніше почули.

9. ДИСКУСІЯ НА БАЛИ

Цей метод полягає на оцінці як основного змісту сказаного учасниками, так і їхньої поведінки під час дискусії (додатні та від'ємні бали). Перевагою цього методу є напрацювання навичок учнів вести дискусію у ввічливій формі, так, щоб не перебивати нікого, нікого не образити, щоб не монополізувати дискусію і постійно контролювати ситуацію.

У дискусії бере участь 4-6 учнів. Вони сидять так, щоб могли бачити один одного, а також їх могли бачити інші учні в класі. Крім того, учасники дискусії повинні бачити розміщений на стіні план дискусії та написані правила оцінювання.

Учень може отримати додатні бали за продемонстровані змістовні знання, від'ємні бали за спосіб обговорення (див. аркуш оцінки дискусії на бали).

План дискусії — це найважливіший елемент дискусії на бали. Він може бути встановлений вчителем або спільно з учнями.

Мета плану полягає в організації дискусії, тому що не можна перейти до наступного пункту плану, якщо він попередньо ретельно не обговорювався.

ПРАВИЛА ДИСКУСІЇ:

- Учитель не повинен втручатися в дискусію, його завдання полягає в тому, щоб признати бали за індивідуальний внесок окремого учня до дискусії, можуть допомагати йому інші учні, але рішення про присудження остаточного числа балів приймає вчитель;
- Учасники дискусії визначають можливі фактичні помилки або помилки у міркуваннях;
- Після закінчення дискусії вчитель підсумовує як перебіг дискусії, так і сам її зміст.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. D.C. Remy, Handbook of Basic Citizenship Competencies, Washington D.C. 1980.
2. Т.Нівінський, Я. Гоенцедорф-Грабовський, Ти маєш це і розвивай, Лодзь 1995. [T.Niwiński, J.Goentzendorf-Grabowski, Ty to masz i rozwijaj, Łódź 1995].
3. Preparing Citizens: Linking authentic assesment and instruction in civic I law-related education, редакція: B.Miller, L.Singleton, Boulder Colorado 1997.
4. Efective teaching, редакція: M.Kouvilsky, L.Quarante, Illinois London, England 1997.
5. Про мистецтво дебатів, опрацював Р. Панковський, Варшава 1996. [O sztuce debatowania, oprac. R. Pankowski, Warszawa 1996].
6. Teach each other: Connecting talking and writing, в: English Journal, January 1993.
7. Creating a socratic seminars and..., L.Lambrieht, в: Community College Journal February-March 1995.

Джерело матеріалу — це інтернет-видання підручника Громадянської Освіти у Муніципальній Школі, опрацьованого Центром громадянської освіти.

Порадник з проведення класних та загальношкільних дебатів

56

Цей порадник допоможе Вам підготувати класні та загальношкільні дебати щодо спільного формування приязної, надихаючої та демократичної школи з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ), увінчаної письмовим «Шкільним Кодексом». Підґрунтям для Кодексу є частина «Принципів Класної Школи». Заохочуємо пристосувати їх до потреб школи та додати власні пункти.

В пораднику описуються:

- прості ідеї для заохочення учнів до участі в класних та загальношкільних дебатах,
- проблеми, які можуть з'явитися під час реалізації програми,
- та рекомендації щодо проведення самих дебатів (зверніть особливу увагу на формулювання запитань, які можна ставити учням під час дебатів).

ЯК ПІДГОТУВАТИ СЕБЕ ТА УЧНІВ ДО ДЕБАТІВ

Розбуди уяву: «Якою би була ідеальна школа? Яким би було ідеальне використання нових технологій в школі? Як Ви собі уявляєте ідеальні стосунки між вчителем та учнем?»

Підготуйте учнів до загальношкільних дебатів під час виховних годин та класних дебатів. Обговоріть проблеми та виклики, які з'являються в школі та яким Ви готові протистояти. Поговоріть про те, що є добрим і на чому варто будувати основу Вашої спільної шкільної системи. Обговоріть плюси і мінуси використання нових технологій, питання безпеки в мережі тощо.

ПРИНЦИПИ «КЛАСНОЇ ШКОЛИ»

Важливим вихідним пунктом до дебатів у класах є поширення серед учнів «Принципів Класної школи», які подані на наступній сторінці. Це перелік засад, які скеровують школу на шлях успішного і сучасного навчання. Принципи допомагають реалізувати цінності вирівнювання шансів і розвитку індивідуальних схильностей в атмосфері підтримки та відчуття спільноти. Програма «Класної школи в Україні» ставить за мету збагатити зміст принципів шляхом включення інформаційно-комунікаційних технологій в процес навчання, тобто, знайти відповіді на запитання, як використовувати нові технології для того, щоб навчання було кращим.

*Запитуйте: «Що для Вас означає цей принцип?», «Про що в ньому ідеться?»
Просіть пояснити поняття:
«Що означає <справедливий>?»*

Спільне обговорення Принципів у класі стимулює дискусію і структурує підготовку до дебатів. Пропонуємо такий підхід:

- обговоріть з учнями кожен з принципів по черзі — запишіть їх на дошці і запитайте, як учні їх розуміють. Поглиблюйте дискусію запитаннями, що означають конкретні вирази і як можна краще реалізувати кожен із принципів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.
- питайте, які КОНКРЕТНІ рішення зробили б можливою реалізацію кожного з Принципів у Вашій школі.

Запитуйте: «Що ми можемо зробити, щоб наша школа функціонувала відповідно до цього Принципу», «Як інтернет, комп'ютери чи мобільний телефон можуть нам допомогти в реалізації цього принципу?»

- Не забудьте запитати про інші ідеї та потреби учнів, які виходять поза каталог Принципів. Можете, наприклад, запитати, чи, на їхню думку, бракує якогось принципу, і в такий спосіб дізнатися щось нове. Якщо Ви вважаєте, що чогось бракує, сміливо додавайте нові елементи.

Як поєднати «Принципи Класної школи» з темою інформаційно-комунікаційних технологій?

Нижче подаємо кілька ідей, які стосуються поєднання цих двох тем — пропонуємо перелік запитань, які можна використати під час дебатів у класі та загальношкільних дебатів.

ЗАПИТАННЯ ДО ПРИНЦИПУ I — ДОБРЕ НАВЧАЄМО КОЖНОГО УЧНЯ

Вчимося з ІКТ! Як проводити уроки в мережі — онлайн і офлайн? Як використовувати інтернет, якщо уроки не проходять у комп'ютерному класі і не всі учні мають доступ до комп'ютера (можете використати біржу ідей, наприклад, делегуйте двом учням пошук та перевірку інформації в інтернеті). Які комп'ютерні/Інтернет-інструменти можуть знадобитися на різних предметах та для різних завдань — які програми, які сторінки? Як виконувати

домашні завдання в еру нових технологій? Коли і як використовувати мережу для перевірки знань? Чи використовувати (і якщо так, то коли) так звані перевернуті уроки (учень отримує для опрацювання матеріал перед уроком, а на уроці повторює та закріплює отриману інформацію та навички)? Яке використання інтернету, комп'ютера та мобільних телефонів можна дозволити на уроках, контрольних роботах та іспитах?

ЗАПИТАННЯ ДО ПРИНЦИПУ II — ОЦІНЮЄМО, ЩОБ ДОПОМАГАТИ ВЧИТИСЯ

Оцінюємо, щоб підтримувати навчання! Як інформувати учнів про поступ і труднощі так, щоб допомагати їм вчитися? Як в оцінюванні можуть допомогти нові технології — наприклад, оцінювання роботи учнів в процесі відслідковування змін і коментування документів в хмарі? Яку роль виконує зворотний зв'язок в навчанні?

Яке значення має інформація від учнів для вчителя і як її отримати (наприклад, використовуючи інтерактивну дошку)? Яким чином мобільний телефон та комп'ютер можуть згодитися для оцінки? Які додатки і платформи допомагають вчитися та оцінювати власний поступ? Чи має сенс запровадження електронного журналу?

ЗАПИТАННЯ ДО ПРИНЦИПУ III — ВЧИМОСЯ ДУМАТИ І РОЗУМІТИ СВІТ

Інформацію використовуймо самостійно і критично! Як вчителі та учні повинні використовувати ІКТ в навчанні, щоб це не було копіюванням типу „ctrlC-ctrlV", а творчим використанням можливостей мережі? Коли скачування матеріалів з мережі є виправданим, а коли — ні? Як розпізнати надійні сайти і джерела? Як відрізнити інформацію від коментарів

чи суджень? Як мудро і успішно шукати необхідну інформацію та матеріали? Як навчитися дискутувати і аргументовано висловлювати свої погляди в мережі? Чи реагувати (і якщо так, то чином який спосіб) на неправду, шахрайство, помилки?

Як реагувати на прояви расизму, антисемітизму, ксенофобії, нетолерантності?

ЗАПИТАННЯ ДО ПРИНЦИПУ IV — РОЗВИВАЄМО СОЦІАЛЬНО І НАВЧАЄМО СПІВПРАЦІ

Співпрацюймо! Як реалізувати командні учнівські проекти з використанням ІКТ? Як разом створювати документи, презентації, фільми, спільні календарі, плани (наприклад, в хмарі)?

Як використовувати ІКТ для комунікації у школі між вчителями, вчительками та учнями, а також школою і батьками (електронна пошта, соціальні мережі, Twitter)? Яку інформацію не треба поширювати такими каналами?

Чи використовувати смс для контактів вчителів з учнями? Якою повинна бути шкільна інтернет-сторінка? Хто за неї відповідає, хто її адмініструє, що на ній можуть робити учні?

Навчіть цього дорослих! Яким чином учні — як «аборигени» у сфері нових технологій — можуть підтримати учителів у впровадженні ІКТ в навчання і для комунікації в школі? Яким чином створити школу, яка вчиться у своїх учнів? Чи учні — за підтримки вчителів — можуть навчати інших дорослих, наприклад, своїх батьків, дідусів і бабусь чи сусідів у сфері ІКТ, і якщо так, то як саме? Як подбати про інформаційно-комунікаційні потреби старших осіб, потенційних учасників навчання, які навички їм знадобились би найбільше і як їх навчити? Як зламати бар'єри сорому, що молодші навчають старших?

58

ЗАПИТАННЯ ДО ПРИНЦИПУ V — ДОПОМАГАЄМО ПОВІРИТИ У СЕБЕ І СТВОРЮЄМО ДОБРУ АТМОСФЕРУ

Комп'ютери під рукою! Як забезпечити доступність комп'ютерів і мережі у школі замість того, щоб закривати їх у комп'ютерному класі? Як справедливо і розумно розподіляти доступ до ІКТ між різними предметами, різними учнями? Чим керуватись для того, щоб оптимально використати комп'ютери і доступ до мережі?

Розваги на шкільних комп'ютерах — коли і якою мірою? Використання нових медіа, в тому числі шкільного обладнання, для збагачення життя школи (ігри, святкування, вечірки, шкільний театр, кіно — наприклад, шкільна ніч кіно). Шкільна газета в інтернеті — чи повинні і як її контролювати вчителі, ?

ЗАПИТАННЯ ДО ПРИНЦИПУ VI — ГОТУЄМО ДО МАЙБУТНЬОГО

Відкриваємось для Європи і світу. Як співпрацювати з іншими країнами? Як шукати інформацію про Європу та про перспективи вступу України до ЄС? Як шукати інформацію про навчання та роботу в Європі? Як використовувати музичні та мистецькі ресурси? Пошук партнерських шкіл і фактичний обмін інформацією про життя в країнах ЄС (не лише у Польщі). Як використовувати ресурси мережі для вивчення мов? Як навчатися вимові, лексиці, граматиці, використовуючи ІКТ? Які природні зацікавлення молодих людей задіяти?

Дотримуйтеся безпеки в мережі! У чому полягає безпечне використання мережі? Які сліди залишаєте, відвідуючи сайти в інтернеті? Як без ризику користуватися соціальними мережами? Шкільні комп'ютери — що учні можуть на них робити, а чого не можуть? Контакти з незнайомими — коли існує небезпека і які є загрози для молодих людей? Як школа може навчати основам безпеки? Що є в переліку загроз — наприклад, скімінг

(skimming — крадіжка кредитної картки, крадіжка особистих даних через інтернет), фішинг (phishing — отримання інформації про банківський рахунок за допомогою фальшивих «формулярів»), ґрумінг (grooming — домагання в чатах та на інтернет-форумах, спонукання до флірту чи зустрічі з метою сексуального насильства)? На які сторінки краще не заходити (порнографія, азартні ігри, підозрілі товариства та організації)? Як захищатися від інтернет-злочинців?

Не крадіть і не дайте себе обікрасти — абетка XXI століття! Як згідно з законом використовувати доступні у мережі матеріали — тексти, фото, фільми? Де і як шукати легальні матеріали для навчання? Як вказувати авторів і джерела? Як «читати» і дотримуватись інформації про авторські права?

Як подбати про власні права? Як підписувати свої тексти, фотографії тощо? Коли і як використовувати вільні ліцензії?

Дозвольте учням, щоб вони самі дійшли до найважливіших висновків. Ви лише ставте запитання і скеровуйте до актуальних тем. Будьте відкритим — можете побачити деякі проблеми в цілком новому світлі!

Процес створення «Шкільного Кодексу» буде з користю впливати на формування учнівських стосунків вже починаючи з першого етапу — дебатів у класах. Йдеться не лише про створення каталогу цінностей, тобто про кінцевий результат, але і про розширення горизонтів та запуск спільного

і реформаторського мислення. Дискусії навчать учнів аналізувати проблеми, звертати увагу на складні взаємозв'язки між причинами і наслідками та дадуть поштовх до активнішої участі у шкільних справах.

СПОНУКАЙТЕ МИСЛИТИ УЧАСНИКІВ ДЕБАТІВ!

59

СТЕРЕОТИПИ, ЯКІ МОЖУТЬ ПЕРешКОДЖАТИ ДОБРІЙ КОМУНІКАЦІЇ

СТЕРЕОТИП 1: Учні та Вчителі — це окремі групи з протилежними інтересами. «Шкільний Кодекс» повинен бути компромісом (кожна сторона повинна трохи поступитися). **ЦЕ НЕПРАВДА!** Пам'ятайте, що насправді Ви маєте спільний інтерес — учні хочуть вчитися нових вмінь і набувати знань, хочуть проводити час у добрій та безпечній атмосфері. Проте буває так, що Ви говорите про одні і ті ж потреби різними мовами, і тому з'являється удаваний конфлікт. Використовуйте свій педагогічний досвід, щоб знайти спільні інтереси. Пам'ятайте — добре сформульований «Шкільний Кодекс» сприятиме консенсусу (спільно виробленому баченню, з яким погоджуються усі).

СТЕРЕОТИП 2: Не можна дозволяти учням брати участь у процесі прийняття рішень у школі, оскільки вони це сприймуть як слабкість педагогічного колективу, а їхні очікування будуть постійно зростати. **ЦЕ НЕПРАВДА!** Участь у процесі прийняття рішень, навіть на символічному рівні, збільшує відчуття суб'єктності і відповідальності за ситуацію. Відчуваючи вплив на те, як працює школа, учні будуть більш мотивовані до праці на користь спільного блага.

СТЕРЕОТИП 3: Учні належать до цілком нового «інформаційного покоління» і спільно обговорювати проблеми на цю тему неможливо. **ЦЕ НЕПРАВДА!** Навіть якщо учні краще користуються технологіями, Ваш досвід і педагогічні навички є неоціненними для їхнього навчання тому, як робити добрий вибір.

СТЕРЕОТИП 4: Інтернет є такий великий і складний, що не регулюється жодними правилами — все дозволено і нічого неможливо перевірити. **ЦЕ НЕПРАВДА!** Етична поведінка стосується також інформаційних технологій.

Більше того, багато країн та організацій створюють принципи користування матеріалами, розміщеними у мережі. Існує також багато можливостей обмеження доступу до окремих матеріалів.

Поговоріть з учнями про те, як ці стереотипи впливають на комунікацію між вчителями та учнями, чи є вони правдивими і що можна зробити, щоб вони не шкодили дискусії.

ВИ Є ВЗІРЦЕМ ДИСКУСІЇ — покажіть учням, що можете вільно та відкрито говорити про різні речі, навіть якщо вони безпосередньо чи побічно стосуються оцінки Вашого способу проведення занять.

В дискусії про «Шкільний Кодекс» безсумнівно з'явиться критика з боку учнів, часом навіть гостра. Це природно — в кожному колективі, коли з'являється новий майданчик для висловлювання думок, на початковому етапі переважає посилена критика. Після «випускання пари» з'являється простір для ціннісної дискусії і зміни. Пам'ятайте, що **Ваше завдання допомогти учням в дискусії і провести їх через весь процес. Ваш досвід у роботі з групою і вміння тримати емоційну дистанцію будуть безцінними.**

Пам'ятайте, навіть коли Ви відчуваєте, що учні мають кращі від Вас знання про нові технології, то під час дебатів **важливішим є Ваш педагогічний досвід. Повірте у свої вміння!**

Розмовляйте з учнями про цілі програми. Переконайте їх, що **дебати мають на меті пізнати їхні думки і потреби, а також показати їм перспективу вчителя. Розуміння різних точок зору дасть можливість досягти тривалого і міцного консенсусу.**

ЯК ПІДГОТУВАТИ ДЕБАТИ

ЯК ОРГАНІЗУВАТИ ПРОСТІР?

Те, як Ви організуєте простір дебатів, не залишиться без впливу на їх перебіг. Найкраще, щоб учні почувалися вільно, тоді вони будуть щиро висловлюватись. Виберіть **досить велике приміщення**, це може бути спортивний зал. Вирішіть, чи учні повинні сидіти на підлозі, чи на кріслах: сидіння на підлозі є більш неформальним, з іншого боку, наявність стільців у спортивному залі свідчить про те, що дебати є важливою подією в житті школи. Найкращою розстановкою є **коло/півколо**. Неприятливим є конфронтаційне розташування — наприклад, коли усі вчителі сидять напроти учнів. Простір повинен показувати, що дискусію ви проводите усі разом.

ВІК УЧНІВ

Більшість рекомендацій порадики стосується усіх вікових груп учнів. Винятком є **перші класи початкової школи**. У випадку наймолодших учнів:

- у процесі дебатів поділіть учнів на невеликі дискусійні групи,
- чим молодші учні, тим коротшими повинні бути дебати
- замість звичної дискусії заохочуйте учнів малювати символи, пов'язані зі шкільними правилами.

КОМУНІКАЦІЯ ПІД ЧАС ЗАГАЛЬНОШКІЛЬНИХ ДЕБАТІВ

ЕТАПИ ДЕБАТІВ

1. **Відкриття дебатів і нагадування про їхню мету** — розкажіть учням, як будуть проходити дебати і скільки вони триватимуть. Знаючи деталі, учні будуть більш мотивовані до роботи.
2. **Узгодження правил дебатів** — встановлюйте їх **СПІЛЬНО** — тоді вони будуть успішніші (наприклад, «не перериваємо виступу», «говоримо по черзі», «поважаємо один одного»). Можете записати правила на дошці чи фліпчарті.

3. **Пропозиції від учнів правил для «Шкільного Кодексу» та їх обґрунтування** — заохочуйте до чіткого формулювання правил (уникайте загальних тверджень).
4. **Обговорення спірних моментів** — ставте запитання учням, щоб вони самі замінили або відкинули нераціональні постулати. Запитайте, наприклад: «Подумайте, який би це мало вигляд на практиці?»; «Як думаєте, наскільки це можливо реалізувати?».
5. **Голосування за окремими пунктами.**
6. **Прийняття робочої версії «Шкільного Кодексу»** — поінформуйте учнів, що Кодекс може бути зміненим впродовж року, якщо Ви будете використовувати його на практиці, а також про те, що вони будуть мати на це вплив.

ТЕХНІКИ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ ПІД ЧАС ДЕБАТІВ

ОБГОВОРЕННЯ ОКРЕМИХ ПРОБЛЕМ — МИСТЕЦТВО ЗАПИТУВАННЯ

Під час дебатів дуже важливою є роль ведучого/ї. Він/вона мусить **підсумовувати виступи учасників** і формулювати їх так, щоб вони були **конструктивні**. Також необхідно вміло **розпитувати про конкретику**. Якщо проблема є конкретна і розкладена на окремі цеглини, то її значно простіше вирішити.

Занадто загальне формулювання проблеми: «На уроках повинна бути добра атмосфера». Конкретне формулювання: «Учні та вчителі повинні поважати один одного, наприклад, вислуховувати думки, не піднімаючи голосу та не використовуючи легковажні чи образливі слова» тощо.

ЗАОХОЧЕННЯ ДО РОЗМОВИ НА СКЛАДНІ ТЕМИ

Почніть дискусію на **СКЛАДНІ ТЕМИ**: наприклад, опишіть гіпотетичний випадок, щоб учні не були змушені говорити про себе.

ВАЖЛИВО: Не перечте позиції учня, дізнайтеся, що за нею стоїть.

Про яку проблему сигналізує учень?

Завжди ставте запитання: чому?

ЗАОХОЧЕННЯ ДО ОБМІНУ ДУМКАМИ

На етапі обміну думками найважливішим є показати учням, що їхні **ідеї не піддають цензурі**. Однак, можливо, що самі учасники будуть говорити: «Це дурна ідея! Що ти вигадуєш?!». У такій ситуації говоріть:

Роль модератора дискусії є непростою.

Модератор повинен прагнути бути **неупередженим** і не вступати в конфлікти, наприклад, між дирекцією та учнями чи між учнями. Повинен також розпізнавати, коли дискусія перестає бути конструктивною. Це важко, бо іноді він має дозволяти виражати фрустрації певні невдоволення та називати їх. Це призводить до зниження загальної напруги в групі. Такий позитивний підсумок вчителя призводить до того, що учень заспокоюється, оскільки Ви точно назвали його потребу.

Наприклад, коли учень встає і починає виступ зі слів: „Тому що вчителі взагалі не слухають і не дозволяють нам робити те, що хочемо, і уроки загалом є дурними.“ Відповідь: „Розумію, що ти хочеш бути почутим учителем.“

„Як думаєте, з якою формою насилля у мережі найчастіше стикаються люди, схожі до Вас?“

Учень говорить: „Уроки історії у нашій школі є безнадійними!“ Запитайте: „Чому? Що саме Тобі перешкоджає? Чого Тобі не вистачає?“

„Зараз усі ідеї хороші. Пізніше ми по кожній проголосуємо.“

КОНКРЕТИЗАЦІЯ ПІДПУНКТИВ ШКІЛЬНОГО КОДЕКСУ

Під час дискусії можуть з'явитися загальні формулювання. Іноді ми говоримо щось, що видається нам зрозумілим для усіх, а загалом це не так. Тому варто конкретизувати ідеї. Коли учень говорить, наприклад: «Щоб у школі було краще», це не мусить означати, що насправді він не може сказати нічого конструктивного. Треба запитати, що він має на увазі:

„Що такого мало б відбутися, щоб у школі було краще?“

ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ ДЕБАТІВ Є ВАЖЛИВИМ

Дуже важливим є хороший підсумок. Багато людей з усієї дискусії в основному запам'ятають його. Перерахуй усі обговорювані ідеї та пункти «Шкільного Кодексу». Розкажи також, що буде далі, що дирекція робитиме із цими пунктами.

ЯК ДАТИ СОБІ РАДУ З РІЗНИМИ ТРУДНОЩАМИ

1. Коли не знаєте, про що говорять учні, і почуваетесь невпевнено.

Скоріш за все, учні будуть говорити про різні речі, пов'язані з новими технологіями, про які Ви ніколи не чули. Це може бути пов'язане не обов'язково з уміннями, а з їхнім власним дитячим/молодіжним світом, пов'язаним з Інтернетом. Можете в такій ситуації сказати: «Ви в цьому питанні є експертами, я дуже хочу вислухати вас. Ми можемо, таким чином, разом створити щось добре». Учні відчують, що їх цінують, і охоче ділитимуться своїми знаннями.

2. Дебати стають мало конструктивними.

Дві найпоширеніших проблеми, які обмежують ефективність дебатів — це брак щирості з боку учасників та нарікання натомість на сучасне становище без пошуку рішень.

Заохочуйте до щирого висловлювання. Готуйте учнів під час дискусій у класах, пояснюючи їм мету дебатів та показуючи, що завдяки обміну своїми думками вони можуть допомогти впровадити реальні зміни в школі. Якщо, однак, зауважите, що під час дебатів з'являється така проблема, скажіть: «У цій дискусії щирість є дуже важливою. Якщо ми не будемо прямо говорити про те, що нас турбує або чого ми потребуємо, то ми нічого не зможемо змінити». Якщо це не спрацює, можете попросити учасників (також і під час класних дебатів), щоб вони анонімно записали думки/ідеї на картках. Зберіть картки і прочитайте по черзі усі. У такий спосіб на дебатах з'являться теми, які за інших обставин ніхто б не порушив.

Якщо зауважите, що дебати обмежені лише критикою теперішньої ситуації, постарайтеся спрямувати групу в бік пошуку рішень конкретних проблем. Можете сказати: «Ми описали кілька поточних проблем у нашій школі, давайте тепер подумаємо, як їх краще вирішити і що ми хотіли б зробити натомість». Надихайте учасників, переконуючи, що зміни в школі є можливими, якщо усі долучаться до них з оптимістичним настроєм.

3. Під час дебатів запанує хаос і важко буде дійти однозначних висновків .

Не переживайте, не все втрачено. Головною метою є спонукати учнів до широкого осмислення принципів функціонування шкільної системи, доброї атмосфери і здорових взаємин при використанні інформаційно-комунікаційних технологій. Більшість принципів «Шкільного Кодексу» може бути створена на основі результатів дебатів у класах.

Методи зосередження уваги групи:

- запустіть на кілька секунд дзвінок з магнітофону (можна також використовувати свисток);

- нагадайте про спільну мету;
- дайте учасникам вибір: «*Ви хочете зараз зробити коротку перерву чи поговорити далі про це питання?*» Сама згода на продовження може краще мобілізувати.

4. Брак співпраці з боку частини педагогічного колективу.

Дебати організують вчителі, включені до програми за участі дирекції. Однак, може статися так, що буде потрібно більше рук для допомоги, а інші вчителі не захочуть долучатися. В такій ситуації **спробуйте пошукати нових союзників** як в школі, так і поза школою. Подумайте про шкільного педагога, працівника шкільної бібліотеки, активних учнів та батьків, які долучаються до шкільного життя.

5. Заходи можуть затягнутися, через що спаде інтерес до програми з боку педагогічного колективу та учнів.

Підготуйте план заходів і поділіться ним зі всіма учасниками: дирекцією, усіма вчителями та учнями. План повинен включати дебати в класах, підготовку до шкільних дебатів, самі шкільні дебати, публікацію «Шкільного Кодексу».

6. Під час дебатів може виникнути конфлікт, наприклад, між вчителями та учнями.

Часом вистачає просто сказати про те, що відбувається: «**Я бачу, що у вас багато емоцій і що це питання є для вас дуже важливим**». Іноді саме лише озвучення проблеми заспокоює ситуацію.

Якщо конфлікт наростає, варто також застосувати ЗМІНУ РОЛЕЙ — попроси у сторін: «*Зараз на хвилинку поміняйтесь ролями. Вчителі — уявіть, що ви є учнями, що для вас буде важливим у цій ситуації? Учні — уявіть, що ви вчителі, що для вас є важливим?*»

7. «Гучні» учні домінують на дебатах.

Активізуйте і «тихих» учнів — їхній голос також є важливим. Може, вони не хочуть говорити, бо, наприклад, пережили насильство з боку ровесників (наприклад, кібернасильство).

Під час дебатів запитуй в учнів, які ще не висловились: «**А що Ти думаєш? Поділись з нами своїми думками, те, що Ти хочеш сказати для нас дуже важливо**».

Пам'ятай, що програма буде тривати щонайменше декілька місяців і школа має час, щоб над нею працювати. Тимчасові невдачі загалом не повинні означати провалу усього проекту.

КОРИСНІ ЗАПИТАННЯ ПІД ЧАС ДЕБАТІВ:

1. Що Ви б хотіли, щоб тут відбулось?
2. Конкретизуйте висловлювання інших: Що означає: „добра атмосфера”? Що Ти маєш на увазі?
3. Перед дебатами – розбудіть уяву: Уявіть собі зараз ідеальну школу. Не думайте про жодні обмеження, дайте розгорнутись уяві. Який би вона мала вигляд? Які стосунки у ній би домінували? Як би в такій школі використовували інформаційно-комунікаційні технології? Хоча ідеї на початку можуть бути нереальними, це дозволить послабити внутрішнього цензора і запустити креативне мислення.
4. Закривайте вже достатньо обговорені теми: Хтось хоче ще щось до цього додати, чи я можу вже це записати на дошці і перейти до наступного питання? – записування теми на дошці/в комп'ютері забезпечить учням спокій з приводу того, що їхні висловлювання не будуть забуті.
5. Розділення питань: Схоже на те, що тут є одночасно два запитання. Обговорімо спочатку перше, а друге я запишу на дошці/в комп'ютері, щоб ми повернулись до нього пізніше.

УВАГА! НАСИЛЬСТВО В ШКОЛІ!

Сьогодні багато говорять про проблему насильства у школі. Насильство серед ровесників, а також випадки насильства у стосунках вчителі-учні можуть з'явитися в контексті принципів «Шкільного Кодексу». Це важка тема, але надзвичайно важлива. Насильство присутнє в кожній школі, найчастіше у формі психологічного насильства, яке складно ідентифікувати.

Не бійтеся про це розмовляти. Називайте насильницьку поведінку і говоріть про те, які наслідки вона може мати, не лише для тих, кого це безпосередньо стосується, але також для свідків і всієї шкільної системи.

Однак, під час дебатів не вказуйте на конкретних осіб — опишіть лише поведінку! Метою є обговорення явища, а не таврування окремих учнів.

64

КІБЕРНАСИЛЬСТВО

Важливим питанням, що стосується використання технологій, є кібернасильство. Принципи «Шкільного Кодексу» безсумнівно будуть торкатися цієї теми. В інтернеті є доступною багато інформації та статистичних даних, які допоможуть Вам краще зрозуміти цю проблему.

Авторка поради: Катажина Римарек, за психологічної консультації Якуба Кринського.

Дискусії та дебати: досвід українських шкіл

◆ ЗОШ №250 м. Києва

Дебати

Підійшов до завершення тритижневий марафон дебатів у класах. Учні спеціалізованої школи №250 створили проект нової редакції Кодексу. Редакції, яка б не скасовувала і не заперечувала минулорічні правила. З ними ми піднялися на вищий якісний рівень, вони були відображенням наших мрій та уявлень про сучасну школу. Редакція, яка б продовжила процес позитивних змін у школі.

Прийшов час рухатись далі. Шукати шлях до порозуміння в умовах інформаційного суспільства. Майбутній Кодекс — це сукупність запропонованих учнями правил користування засобами ІКТ у школі.

Загальношкільні дебати, що відбулися 27 жовтня 2016 р. стали красивою фінальною крапкою в напруженій роботі шкільної команди Класної школи, учнів, класних керівників, батьків, адміністрації. Безліч консультацій, аналіз статистики і необхідної літератури, пошук односторонніх і безкінечні дискусії з опонентами... Маленькі успіхи та «поразки». Сльози, образи, втома, дефіцит часу переплелися з моментом народження цікавих ідей, креативних пропозицій. На очах дорослішали п'ятикласники і ставали мудрішими учні старшої школи.

Стало зрозуміло: «Новій редакції Кодексу бути!».

ПЛАН ШКІЛЬНИХ ДЕБАТІВ В РАМКАХ ПРОЕКТУ «КЛАСНА ШКОЛА»

Розроблений учителем-методистом ЗОШ №250,
ментором проекту Класна школа Е.В.Ситник

Вид дебатів: Пленарні дебати з елементами тренінгової технології.

Кількість учасників: 22 (Учні 7–10 класів, 5-й клас; по два представники від кожного класу). Добре коли на дебатах присутні вчителі в якості спостерігачів чи незалежних експертів.

Приміщення: класна кімната

Обладнання: візуалізовані на папері, за допомогою малюнків і текстів результати — пропозиції класних дебатів; маркери, стікери, кольоровий папір, підставки для книг (за кількістю класів, що беруть участь у загальношкільних дебатах), класна дошка, папір для записів, чисті аркуші паперу формату А1.

Тривалість проведення: 45–60 хв.

Мета: Виробити систему правил, що увійдуть до Кодексу Класної школи.

ХІД ДЕБАТІВ

Крок 1. Створення найсприятливішого середовища для роботи та дружньої атмосфери серед учасників (загальні рекомендації).

а) Для проведення дебатів необхідно вибрати максимально велику класну кімнату.

б) Розміщення парт і стільців з урахуванням форми роботи (дебати). Традиційний інтер'єр класної кімнати (ряди) не підходить.

в) На стінах, на класній дошці прикріпити Кодекси класів.

г) На столах, заздалегідь, виставлені таблички з номерами класів. (Цей прийом дозволить зекономити час на початковому етапі роботи)

д) Учасники приходять з бджиками, або ж їх можна створити нашвидкуруч у класі, написавши ім'я маркером на шматку малярної стрічки, яку учасник кріпить до одягу (не залишає брудних слідів).

е) Бажане коротке знайомство — представлення учасників.

Крок 2. Актуалізація

а) Запропонувати учням (по одному представнику від кожному класу) протягом 30 сек. розповісти про загальне враження від проведених у їхньому класі дебатів.

б) Попросити учасників пригадати хто був активнішим в ході проведення класних дебатів модератор — дорослий, а чи вони — учні. Відобразити реальну картину справи на листку А-4, де слід поставити якийсь із знаків «більше», «менше», «дорівнює» між двома категоріями «дорослий» — «учень».

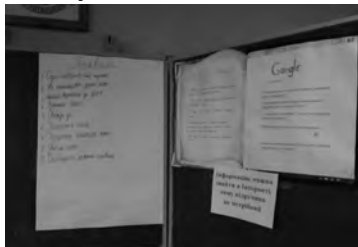
в) Наступне завдання, знайти серед запропонованих учням кольорових карток, ту, колір, якої відповідав їхньому емоційному стану відразу після дебатів; (карток не більше 4; на дошці записані «значення» кожного кольору: «гарний настрій», «почуття добре виконаної роботи», «так собі», «даремно витрачений час»)

- г) Попросити учасників, порадившись між собою (у парах), визначити скільки балів зі 100 вони б поставили собі за організацію та проведення дебатів у класі.
- д) Організувати проведення за допомогою методу «відкритого мікрофону» вправи: «Що вдалося, а що — ні?» (по одному найяскравішому прикладові) Відповіді учасників фіксуються на прикріпленому до дошки аркуші паперу.

Крок 3. Коротка рефлексія від почутого і побаченого

Крок 4.

- а) Модератор ставить запитання: «Чи справедливим буде твердження, що успіху в проведенні класних дебатів вдалося досягти ще й завдяки правилам і, перш за все, правилам успішного спілкування, які сформувалися в кожному класі?»
- б) Модератор пропонує методом «мозкового штурму» спробувати сформулювати правила для сьогоднішнього зібрання. Записують на окремому ватмані.

Крок 5. Мотивація

- а) Модератор ставить запитання: «На скільки важливі правила під час користування засобами ІКТ?»

Вправа — руханка «Інтелектуальна кав'ярня»

- спочатку учасники рухаються по класу («гуляючи») і за командою модератора об'єднуються в пари («замовляють столик на двох»), щоб обмінятися думками щодо поставленого запитання.
- потім «столик на чотирьох» (об'єднуються дві пари)
- потім «столик на вісьмох»....
- утвориться три команди по 8 осіб. Обговорення і представлення спільної у кожній групі думки.
- Запитати, чи не має хтось своєї, власної, окремої від інших думки.

Крок 6. Основна частина. (Переходимо до справи.)

- а) Кожен учасник, уважно переглядає представлені Кодекси класів і з усіх запропонованих правил обирає лише одне і виписує його на окремий (кольоровий) листок, вказуючи при цьому пропозицією якого класу він скористався.

- б) Записані правила озвучуються і викладаються на стіл, що стоїть по середині класної кімнати та ще й так, щоб до нього був вільний доступ з усіх сторін.
- в) Представники класів, чії правила знайшли підтримку серед учасників дебатів, коротко і влучно роз'яснюють зміст їхньої ідеї і переконують, що саме це правило варто залишити у списку. (регламент 15–30 сек.)

- г) Учасники ще раз голосують за правила до Кодексу, позначаючи свій голос, за допомогою маркера, автографом лише на одному з відібраних листів.
- д) Модератор разом з членами лічильної комісії визначають правила — переможці (8–10)
- е) Представники одного класу отримують по одному правилу — переможцю і швиденько домальовують до тексту відповідну картинку (ілюструють текст).
- є) Готові роботи вивішуються посередині класної дошки, щоб у такий спосіб створити попередній проект Кодексу

Крок 7. Загальна рефлексія.

P.S. Після загальношкільних дебатів Проект Кодексу виноситься на обговорення Творчої групи, Педагогічної Ради школи, батьківського самоврядування, та на остаточне затвердження учнівським самоврядуванням

● НВК - гімназія № 11 міста Кам'янського Дніпропетровської обл.

ШКІЛЬНІ ДЕБАТИ

20 жовтня 2016 РОКУ в актовій залі НВК-гімназії № 11 проходили шкільні дебати команди учнів “Класної школи”.

- По декілька представників кожного класу, які обиралися на класних дебатах, об’єдналися в різновікові 6 груп.

Кожній групі пропонувалося обговорити «Як втілити в життя принципи «Класної школи», яка:

1. добре навчає кожного учня,
  2. справедливо оцінює,
  3. вчить мислити й розуміти світ,
  4. навчає чутливості та співпраці на основі взаємної довіри і розуміння,
  5. допомагає повірити в себе, створює хорошу атмосферу,
  6. готує до майбутнього.
- Спочатку кожний учень обмірковував та записував свої коментарі на кольорових стікерах, а потім команди обговорювали, знаходили подібні та відмінні висловлювання.

На аркуші паперу учасники наклеювали стікери по чотирьох секторах (Це методика МЕТАПЛАНУ):

«Як втілити в життя принципи «Класної школи»	
1. Як є?	2. Що має бути?
3. Чому не так як має бути?	4. Що ми можемо зробити?

Учні старших класів підтримували молодших 5,6-тикласників, які дуже переживали, але достойно виступали та доводили свої думки на рівні з дорослими.

- Після обговорення кожна група презентувала свою роботу іншим.

Дуже цікавим було те, що учні дуже критично висловлювалися про використання ІКТ (інформаційно-комунікативних технологій) в нашій гімназії. Вони не тільки

критикували, аналізували причини недоліків, а й пропонували шляхи покращення ситуації.

Під час дебатів відбувалася відео- та фотозйомка. Матеріали були розміщені на блозі гімназії <http://klasnashkola.eu/gim11-dniprodzerzhynsk>

Після проведення шкільних дебатів активні учасниці проекту Савченко Олександра, Гуменюк Марія та Преснецова Єлизавета проаналізували результати шкільних дебатів нашої гімназії.

РЕЗУЛЬТАТИ ШКІЛЬНИХ ДЕБАТІВ КЛАСИФІКУВАЛСЯ ПО ПРИНЦИПАХ «КЛАСНОЇ ШКОЛИ»:

Як є?

- **Принцип «Справедливо оцінює»:**
  - 1) дітей часто порівнюють один з одним і на основі цього виставляють оцінки.
  - 2) Є інтерактивні дошки, але не завжди використовуються
  - 3) Вчителі сприймають ІКТ на 50%
- **Принцип «Добре навчаємо кожного учня»:**
  - 1) уроки онлайн
  - 2) використання ІКТ для перевірки знань
  - 3) використання Office 365
  - 4) вільний доступ до комп'ютерів
  - 5) інтерактивні дошки
- **Принцип «Допомагає повірити в себе, створює хорошу атмосферу»:**
  - 1) Інтернет не є доступним в кожному кабінеті
  - 2) недостатня кількість комп'ютерів
  - 3) є інтерактивні дошки
  - 4) не має ігор для розвитку
  - 5) не в усіх класах дружна атмосфера
  - 6) непорозуміння між малечою та старшокласниками
  - 7) пасивність більшості щодо участі в «Класній школі»
  - 8) неповага до чергових у школі
- **Принцип «Вчить мислити й розуміти світ»:**
  - 1) Зараз це «копіювати — вставити» без творчого використання ІКТ
  - 2) Вчимося проводити дискусії та дебати
  - 3) Не має встановлених правил щодо авторизації
- **Навчає чутливості та співпраці на основі взаємної довіри і розуміння :**
  - 4) Відсутність взаєморозуміння серед усіх учнів з батьками та з учителями
  - 5) Покращення групових робіт: презентацій відео серед учнів
  - 6) Пасивність у більшості проєктів
  - 7) Учні не вчать інших вмінням працювати з ІКТ
- **Принцип «Готує до майбутнього»:**
  - 1) Обмін реальною інформацією про життя в країнах, але лише з Польщею (програма «Класна школа»), Америкою (програма «Flex»), Англією, Францією.

- 2) Зазубрювання правил (з граматики) та слів
- 3) Велика кількість ризиків в соцмережах та ін., шахравання
- 4) Крадіжки інтелектуальної власності.

Що має бути?

- **Принцип «Справедливо оцінює»:**

- 1) електронні журнали, розповсюджений Wi-Fi
- 2) учителям і учням слід використовувати ІКТ
- 3) приділяти більше уваги «Класній школі»
- 4) слід враховувати прогрес учнів і виставляти «заохочувальні» оцінки, враховувати особливості дитини(можна трошки завищувати оцінки з точних наук гуманітаріям, бо їм реально важко)

- **Принцип «Добре навчає кожного учня»:**

- 1) всі повинні мати доступ до office 365 і до онлайн уроків
- 2) + електронний класний журнал; + оцінювання з врахуванням попередніх результатів ; + можливість вибору завдання (вирішити завдання чи написати теорію); + дз в ігровій формі (або онлайн).
- 3) інтернет в усіх класах
- 4) ІКТ повинно використовуватися вчителями
- 5) Онлайн уроки 5 класам

- **Принцип «Допомагає повірити в себе ,створює хорошу атмосферу»:**

- 1) ігри для логіки, комунікативні ігри
- 2) більше часу приділяти класній школі
- 3) ІКТ більше
- 4) +організація дискотек, свят; + більше уроків-тренінгів (як на уроках осн.здоров'я; + командна робота; + заохочувати дітей робити виступи в класі; +творчі завдання з фізики.

- **Принцип «Вчить мислити й розуміти світ»:**

- 1) використання ІКТ у навчанні (власними ідеями) без копіювального типу
- 2) реагувати на порушення, шахрайство, помилки
- 3) правильно опізнавати інформацію, коментарі, точки зору
- 4) вміти толерантно висловлювати думки, ідеї та ставлення до них

- **Принцип «Навчає чутливості та співпраці на основі взаємної довіри і розуміння»:**

- 1) реалізовувати групові учнівські проекти з використанням ІКТ
- 2) Соцмережі — як добрий засіб спілкування учнів, батьків та вчителів.
- 3) Відповідальні люди, які наповнюють веб-сайти, сторінки для учнів

- **Принцип «Готує до майбутнього»:**

- 1) Взаємовідносини з іншими школами інших країн
- 2) Знання про закордонні традиції, звичаї, історію, освіту для подальших цілей майбутніх студентів

Чому не є так, як має бути?

- **Принцип «Добре навчаємо кожного учня»:**
  - 1) більшість вчителів проти використання Інтернету
  - 2) не всі вчителі дозволяють використовувати інтернет
  - 3) втрачається інтерес до навчання, відсутність мотивації(особливо до предметів, що здаються на ЗНО)
  - 4) учні (особливо старшокласники) прогулюють уроки
  - 5) нудне домашнє завдання

- **Принцип «Допомагає повірити в себе, створює хорошу атмосферу»:**
  - 1) кожен учень сам за себе, мало командної роботи
  - 2) виставлення оцінок з першої спроби (під час контрольних робіт, презентацій)
  - 3) складання рейтингів(конкуренція між учнями)

- **Принцип «Справедливо оцінює»:**
  - 1) Старі порядки, не впроваджується нова система навчання
  - 2) Дітей часто оцінюють ,порівнюючи один з одним, не враховуючи процес учня у навчанні
  - 3) Не завжди використовуємо ІКТ в оцінюванні, різні програми та сайти, які б допомагали у навчанні та оцінюванні власного прогресу

- **Принцип «Вчить мислити й розуміти світ»:**
  - 1) Не має довірених джерел та сайтів
  - 2) Не всі учні гарно вміють вести дискусії, створювати презентації
  - 3) Рідко використовуємо інтернет-засоби в творчому напрямку
  - 4) Не всі учні вміють швидко та ефективно шукати необхідну інформацію та матеріали в інтернеті

- **Принцип «Навчає чутливості та співпраці на основі взаємної довіри і розуміння»:**
  - 1) Не часто створюємо презентації, спільні документи, відео, рідко працюємо в групах
  - 2) Не створюємо спільні календарні графіки
  - 3) Не використовуємо ІКТ для спілкування між батьками та школою
  - 4) Мало активності на веб-сторінках чи сайтах

- **Принцип «Готує до майбутнього»:**
  - 1) Мало співпрацюємо з іншими країнами, створюємо спільні проекти
  - 2) Мало використовуємо ІКТ для вивчення іноземних мов та технічних дисциплін
  - 3) Недостатньо інформації про Європу та навчання і роботу за кордоном
Що ми можемо зробити?

- **Принцип «Справедливо оцінює»:**
  - 1) створити для кожного класу електронний щоденник / журнал (доступ лише учню)
  - 2) запроваджувати інтерактивні ігри, конкурси з власною оцінкою
  - 3) зробити власні критерії оцінювання (свої проектів, тощо.)

- **Принцип «Добре навчає кожного учня»:**
  - 1) вести себе більш дисципліновано
  - 2) маємо бути небайдужими
  - 3) можемо допомагати більш слабким учням
    - + можна ставити оцінки, наприклад, гарну оцінку учню, якщо він допоміг слабшому зрозуміти якусь тему
  - 4) можна зробити тести, за які не з першої спроби будуть ставитися оцінки. Тобто ти можеш пройти один тест багато разів, доки не отримаєш гарний результат

- **Принцип «Допомагає повірити в себе, створює хорошу атмосферу»:**
  - 1) викладати статті про успіхи учнів у школі
  - 2) більше командної роботи
  - 3) + добре навчає кожного учня (пункт 4)
  - 4) вчителі мають хвалити учнів частіше

- **Принцип «Вчить мислити й розуміти світ»:**
  - 1) створити правила для всіх груп, щодо прав авторизації, толерантності, прояву поваги
  - 2) запроваджувати онлайн-лекції, щодо проведення дебатів, дискусій..
  - 3) ввести додаткові, на яких будуть вчити, як вчителів, так і учнів користуватися ІКТ (різними сайтами)

- **Принцип «Навчає чутливості та співпраці на основі взаємної довіри і розуміння»:**
  - 1) залучати всіх до використання платформи Office 365
  - 2) проводити Skype — конференції з цікавими людьми
  - 3) (для учнів ,що хворіють) створити сайт з д/з допомогою
  - 4) Готує до майбутнього:
  - 5) використання фільмів,(відео)
  - 6) передавати важливу інформацію через музику, мистецтво(творчими шляхами) для легшого сприйняття
  - 7) навчання безпеці в інтернеті (+Swimming, fishing)
  - 8) пошук легальних матеріалів, як оформлювати джерела, як використовувати безкоштовні ліцензії.
  - 9) Обговорити перспективи вступу України до ЄС.

◆ Перша міська гімназія Черкаської міської ради Черкаської області

ДЕБАТИ

У рамках українсько-польського проекту «Класна школа» та нового гімназійного проекту «SHAKE BRAINS» були проведені дебати між 9-10 класами, тема обговорення — «Соціальні мережі допомагають у навчанні».

Мета заходу розвивати в гімназистів соціальні компетентності, які передбачають вільне висловлювання своєї думки, вміння аргументувати її та розуміти позицію свого опонента, критично, але толерантно ставитися до неї;

розвивати готовність у досягненні взаєморозуміння та компромісів.

Протягом усього життя людина відстоює свою думку в дискусіях. У житті ми не можемо повністю уникнути суперечок. Вести їх грамотно й цивілізовано — завдання кожної освіченої людини.

Кожна людина мислить по-своєму. Ось чому не завжди можна легко досягти згоди в бесідах і суперечках. З іншого боку — це чудово, коли інтелектуальне різноманіття вступає в боротьбу заради пошуку істини.

Дебати — одна з найважливіших форм комунікації, метод вирішення суперечливих проблем і своєрідний спосіб пізнання. Вона дозволяє краще зрозуміти те, що не є повною мірою ясным і не знайшло ще переконливого обґрунтування. І якщо навіть учасники дискусії не приходять у підсумку до згоди, вони безумовно досягають у ході дискусії кращого взаєморозуміння.

На прохання учнів ми продовжили дебатний рух і започаткували гімназійні дебатні турніри. Тема дебатів обирається учнями та проходить обов'язковий етап он-лайн голосування. Використання ІКТ під час навчання є актуальною проблемою сьогодення. Саме тому дебатні турніри присвячені цієї тематики. Для того щоб з'ясувати усі недоліки, позитиви та

перспективи даного питання потрібно почути кожного, як вчителя, учня, так і батьків. На дебати запрошуються вчителі, учні, батьки. Ми намагаємось разом знайти спільний консенсус.

Після дебатів був створений шкільний кодекс правил. Прийняття правил не легка справа, тому що ми ставили собі за мету — узгодження правил з усіма учасниками навчально-виховного процесу. Враховувалась думка кожного, щоб згодом усі їх виконували без примусу.

Обговорення та затвердження правил пройшли всі гімназійні інстанції: гімназійний парламент, учнівський старостат, нарада вчителів. Остаточне затвердження кодексу було на раді гімназії. На раді гімназії були присутні пропорційні палати від вчителів, батьків та учнів по 10 осіб. Учнівська палата має практично всі повноваження, що і дві інші палати, окрім того, що учні не можуть стати Головою Ради чи Секретарем Ради. Учні мають право бути заступником Голови Ради гімназії, бути головою комітету та брати участь у голосуванні під час вирішення певних питань. Голосування проходить рівноправно.

Те, чого діти навчаються, переходить із ними в суспільство. Уміння ефективно спілкуватися та спільно розв'язувати проблеми в спокійній, дружній атмосфері дуже важливе для здорового суспільства.

◆ ЗОШ № 4, м. Краматорськ Донецька область

ЗАГАЛЬНОШКІЛЬНІ ДЕБАТИ!

Нарешті, це сталося! Вчора ми мали свято — загальношкільні дебати. Наші учні долучилися до важливої справи — пропонували зміни у шкільному житті.

Цій події передували класні дебати. Кожен клас делегував до загальношкільних дебатів по два учні, які були об'єднані у 5 команд. Команди отримали завдання — запропонувати ідеї змін у шкільному житті. Кожна команда отримала ось таку пам'ятку:

Давайте разом зробимо нашу школу кращою!

1. Чи потрібні гаджети на уроках, як їх можна використовувати?

2. Як за допомогою новітніх технологій організувати спілкування учнів з учителями?

3. Яким у час новітніх технологій має бути домашнє завдання?

4. Чи могли б ви, фахівці у сфері гаджетів, навчити вчителів корисним у навчанні навичкам?

5. Інше.

Кожній команді були надані ватман та стікери, на яких вони повинні були записати свої ідеї. Через певний час команди виходили та озвучували свої ідеї, які жваво обговорювались.

Слід зазначити, що діти дуже захопилися цією справою. Лунали досить неочікувані ідеї, як от: живий куток у школі, шкільна форма за ескізами учнів, зауваження не в щоденник, а на електронну пошту батьків, шкільне радіо тощо.

Як описувати етапи роботи в проекті

(Класна школа – програмовий посібник для шкіл)

74

В ОПИС ЗУСТРІЧІ-ВІДКРИТТЯ НЕОБХІДНО ВКЛЮЧИТИ ІНФОРМАЦІЮ:

1. Коли відбулася зустріч, хто брав у ній участь, скільки часу вона тривала?
2. Кого із вчителів було обрано опікуном учнівських блогів?
3. З якими головними проблемами повинна працювати школа?
4. Яким є план діяльності школи? (головна мета і окремі завдання для її досягнення, терміни і дати впровадження змін, особи, відповідальні за реалізацію окремих завдань)

ЯК ОПИСАТИ ДЕБАТИ В КЛАСАХ?

Після дебатов опишіть на платформі її планування, перебіг і результати. Звіт про дебати у класах повинен містити відповіді на такі запитання:

1. У який спосіб Ви повідомили учнів про ідею програми і про шкільні дебати на тему Класного Кодексу? (усно, електронною поштою чи, можливо, іншим способом?)
2. Коли та в якому класі відбулася дискусія? Скільки осіб брало в ній участь?
3. Який метод Ви вибрали? Наприклад, вступна розмова у парах, мозковий штурм, праця в малих групах...
4. Які пункти Кодексу обговорювали учні? Які ідеї запропонували? Наведіть хоча б три приклади (будь ласка, з цитатами).
5. Наведіть кілька прикладів дій вчителів і школи, а також способи використання ІКТ, які учні застосували і позитивно оцінили.
6. Які питання особливо цікавили учнів? Що викликало суперечки?
7. Як надалі виглядатиме праця учнів над ідеями для Кодексу? Як учні хочуть брати участь у шкільних дебатах?
8. Що думає молодь про ІКТ у школі та ширше — у процесі власного навчання? Додайте посилання на блоги, створені Вашими учнями на платформі програми Класна школа.
9. Висновки з дотеперішньої праці з учнями та іншими вчителями, котрі брали участь у програмі. Що вдалось? У чому виникли труднощі?

ЯК ОПИСАТИ ШКІЛЬНІ ДЕБАТИ?

Звіт координатора зі шкільних дебатов повинен містити відповіді на такі запитання:

1. Як до дебатов над Кодексом готувалися Вчителі 2.0? Які завдання взяли на себе учні?
2. Коли відбулися дебати? Скільки учнів і з яких класів, скільки вчителів і яких предметів взяло в них участь?
3. Хто вів дебати? Хто і в який спосіб зафіксував процес дебатов (нотатки, аудіозапис, фотографії, фільм) — просимо подати посилання на цей звіт.

4. Якою була перша частина дискусії? Наведіть кілька найчастіше згадуваних добрих прикладів використання ІКТ у школі. Чи говорилося про недоліки або брак чогось у цій сфері? Які?
5. Які пропозиції змісту Кодексу 2.0 подали групи? Наведіть 2-3 приклади. Який зміст виявився важким для узгодження?
6. Як надалі виглядатиме праця Вчителів 2.0 над Кодексом? Коли приймуть робочу версію? І як її представлять всій шкільній громаді?
7. Які висновки впливають із дотеперішньої роботи з учнями? Як проходила співпраця в колективі Вчителів 2.0? Що вдалося найкраще? У чому виникли труднощі?

У своєму описі слід взяти до уваги заплановані Завдання ІКТ:

1. Що з переліченого Ви плануєте виконати з учнями: учнівський міні-проект, урок, цикл завдань чи окремі завдання?
2. Хто буде брати участь у завданні (група учнів, весь клас, гурток)? Як виглядатимуть чергові етапи завдань? Якою буде роль учнів, а якою вчителя?
3. Якого питання/проблеми/теми буде стосуватися завдання?
4. Які інструменти ІКТ плануєте використати під час виконання завдання (будь ласка, подайте конкретні програми, комп'ютерне програмне забезпечення, сайти тощо)?
5. Чого мають навчитися учні завдяки цьому завданню? Які навички ІКТ Ви хочете у них розвинути, поглибити?

Після виконання завдання опишіть і прокоментуйте його перебіг, звертаючи увагу на нижче вказані запитання:

1. Коли і в якому класі (або в якій групі учнів) виконано Завдання ІКТ?
2. Як проходили заняття? Опишіть в кількох пунктах у чому насправді полягала робота учнів. Чого нового вони навчилися, що перевірили або які вміння ІКТ закріпили? Буль ласка, зачитуйте вислови учнів з занять або їхні підсумки (2-3 речення цитат).
3. Які були для Вас найважчі хвилини під час занять? Які труднощі виникали в учнів (якщо були)?
4. Що, на Вашу думку, було найбільш вартісним елементом занять? Які завдання були для учнів найцікавішими?
5. Якщо б Ви ще раз мали провести подібні заняття, то що можна було б зробити інакше?
6. Зробіть висновки на майбутнє. Які маєте вказівки для вчителів, котрі хотіли б скористатися Вашою ідеєю? На що Вони повинні особливо звернути увагу?

Опис Ярмарку повинен містити таку інформацію:

1. Як виглядала підготовка учнів та вчителів до Ярмарку?
2. Коли відбувся Ярмарок, хто його відкрив, хто взяв участь, скільки часу він тривав?
3. Як був представлений обов'язковий у школі Кодекс? Хто робив презентацію? Які інструменти ІКТ використали для цієї нагоди?
4. Скільки було учнівських стендів? Які пункти Кодексу найчастіше презентували учні? До яких стендів відвідувачі виявляли особливий інтерес?
5. В якій формі були організовані дебати/дискусія/обмін думками на тему Кодексу? Опишіть перебіг зустрічі. Хто взяв у ній участь? В який спосіб учні давали свої пропозиції? Як виголошували зауваження та ідеї? Відтворіть крок за кроком, як відбувалося узгодження спільних правил. Опишіть, які теми і чому викликали найбільше емоцій в учнів. Що виявилось для учнів важливим? Наведіть приклади, можете використати цитати.
6. Як саме учні проголосували за остаточний текст Кодексу? Опишіть форму і перебіг голосування.
7. Опишіть висновки, зроблені командою Вчителів після проведення підсумку Ярмарку, та можливі наступні кроки для актуалізації Кодексу.

Допоміжні запитання для роботи над шкільним кодексом 2.0

76

Завдання Кодексу — **відповісти** на запитання про те, як нові технології можуть допомогти у викладанні та навчанні, комунікації та повсякденному житті школи, і забезпечити всім учасникам упевненість, що в школі щораз краще реалізують принцип доброякісної освіти.

1. ВЧИМОСЬ З ІКТ!

Як вести уроки в інтернеті — онлайн та офлайн? Як користуватися інтернетом, коли заняття проводять не в класах і не всі учні мають доступ до комп'ютера (тут відбувається обмін ідеями, наприклад: вибрати двоє учнів, які шукатимуть і перевірятимуть інформацію в інтернеті на ноутбучі)? Які комп'ютерні та інтернет-засоби можуть бути корисними під час

Нижче ми наводимо список **орієнтовних питань і проблем**. Кодекс не мусить відповідати на всі ці запитання, учні та вчителі повинні вибрати ті, які вони вважають найважливішими, найцікавішими, найактуальнішими, найбільш нагальними тощо.

вивчення різних предметів та виконання різних завдань — які програми, які сайти? Як виконати домашнє завдання в епоху ІКТ? Коли і як використовувати мережу для перевірки знань? Як багато можна дозволити користуватися інтернетом, комп'ютером та мобільними під час занять, контрольних робіт та іспитів?

2. ІНФОРМАЦІЮ ВИКОРИСТОВУЄМО САМОСТІЙНО І КРИТИЧНО!

Яким чином учителі й учні повинні використовувати ІКТ у навчанні, щоби це не було копіюванням типу „копі-паст», а творчим використанням інтернет-ресурсів? Коли завантажувати матеріали з інтернету добре, а коли — погано? Як упізнати довірене джерело й сайт? Як розрізнити інформацію, коментарі й точку зору? Як розумно й ефективно шукати

необхідну інформацію та матеріали (шкільний посібник користувача google)? Як навчитися вести дискусію й чітко озвучувати свої думки в інтернеті? Чи потрібно реагувати на порушення, шахрайство, помилки і як це робити? Як реагувати на прояви расизму, антисемітизму, ксенофобії, нетолерантності?

3. НЕ КРАДИ Й НЕ ДОЗВОЛЯЙ ГРАБУВАТИ СЕБЕ — БУКВАР ХХІ СТОЛІТТЯ!

Як законно використовувати доступний у мережі вміст — тексти, фотографії, відео? Де і як знайти легальні матеріали для навчання? Як зазначати авторів і джерело? Як бачити й

дотримуватись авторських прав? Як дбати про свої права? Як підписувати власні тексти, фотографії тощо? Коли і як використовувати безкоштовні ліцензії?

4. СПІВПРАЦЮЄМО!

Як реалізувати групові учнівські проекти з використанням ІКТ? Спільне створення документів, презентацій, відео. Спільні календарі,

графіки, наприклад, у хмарі. Як використовувати ІКТ для спілкування учителів між собою, учнів з учителями, а також школи з батьками

(електронна пошта, соціальні мережі, Twitter)? Яка інформація не повинна поширюватися в такий спосіб? Чи в контактах вчителів з учнями використовувати SMS-повідомлення? Яким

повинен бути шкільний веб-сайт (хороші і погані приклади)? Хто відповідає за веб-сайт, хто його наповнює і яка активність на веб-сторінці доступна для учнів?

5. БЕЗПЕКА В ІНТЕРНЕТІ?

Що означає безпечне користування інтернетом? Які сліди ми залишаємо в інтернеті? Як без ризику користуватися соціальними мережами? Шкільні комп'ютери — що учні можуть робити за їхньою допомогою, а чого ні? Контакти з незнайомими людьми — чим загрожує такий контакт дітям і за яких обставин? Як школа може навчити правил безпеки? Що входить до списку загроз (наприклад, *skimming* (крадіжки

даних кредитної картки та особистих даних через інтернет), *fishing* (виманювання даних банківського рахунку за допомогою фальшивих формулярів), *grooming* (схиляння з використанням чату й інтернет-форумів до флірту й зустрічі із сексуальною метою)? На які сторінки краще не заходити (порнографія, азартні ігри, підозрілі асоціації та організації)? Як захищатися від онлайн-злочинців?

6. НАВЧІТЬ ДОРΟΣЛИХ!

Як учні — фахівці в галузі нових технологій — можуть підтримати вчителів у запровадженні ІКТ у навчання і шкільну комунікацію? Як створити школу, яка вчиться у своїх учнів? Чи можуть учні з допомогою вчителів навчати інших дорослих (наприклад, батьків, дідусів і бабусь або сусідів) ІКТ, і якщо так, то у який

спосіб? Як дослідити інформаційно-комунікаційні потреби літніх людей — потенційних учасників навчання, які навички були би для них найбільш корисними і як їх навчати? Як зламати бар'єр сорому, що його викликає ситуація, коли молодші вчать старших?

7. КОМП'ЮТЕРИ ПІД РУКОЮ!

Як забезпечити доступ до комп'ютерів та інтернету в усій школі, а не лише в комп'ютерному класі? Як справедливо й розумно надати доступ до ІКТ викладачам різних предметів та різним учням? Чим керуватись, щоб оптимально використовувати комп'ютери та доступ до інтернет-мережі? Ігри на шкільних

комп'ютерах — коли і скільки? Використання нових медіа-засобів, зокрема навчального обладнання, для збагачення шкільного життя (вечірки, шкільний театр, кіно — наприклад, шкільна ніч кіно тощо). Шкільна газета в інтернеті — чи вчителі повинні її контролювати і як?

8. МИ ВІДКРИТІ ДЛЯ ЄВРОПИ І СВІТУ

Співпраця з іншими країнами. Інтернет різними мовами. Інформація про Європу та перспективи вступу України до ЄС. Навчання й робота у Європі. Музика та мистецтво. Пошук партнерських шкіл та обмін актуальною

інформацією про життя в країнах ЄС (не лише в Польщі). Як використовувати інтернет-ресурси для вивчення іноземних мов? Як опанувати вимову, лексику, граматику за допомогою ІКТ? Які природні інтереси молоді використовувати?

9. ОЦІНЮЄМО, ЩОБИ ПІДТРИМАТИ НАВЧАННЯ!

Як інформувати учнів про прогрес і труднощі, щоби допомогти їм учитися? Як нові технології можуть допомагати в оцінюванні (наприклад, оцінка роботи студентів у режимі правок і коментування документів у хмарі)? Яку роль відіграє зворотна інформація в процесі навчання? Наскільки важлива інформація учня

для вчителя та як її отримати (наприклад, інтерактивна дошка)? Яку роль в оцінюванні може відігравати комп'ютер та мобільний телефон? Які програми і платформи допомагають у процесі навчання та оцінці власного прогресу? Чи варто запроваджувати електронний класний журнал?

Приклади шкільних кодексів 2.0

78

● Гімназія № 1 ім. Станіслава Виспянського в Любані

1. Не керуйся чужими судженнями — май власну думку.
2. Перевіряй вірогідність інформації, знайденої в інтернеті.
3. Бережи свою приватність — не розповідай про себе занадто багато, думай, коли публікуєш свої фотографії.
4. Придумуй складні паролі, змінюй їх час від часу, ніколи й нікому не відкривай їх.
5. Якщо хочеш зустрітися з кимось, з ким ти познайомився в мережі, то домовся про таку зустріч в публічному місці і скажи про це комусь із дорослих.
6. Учні можуть використовувати телефони під час перерв — слухати музику в навушниках, не фотографувати і не записувати на відео нікого без його згоди.
7. Використання телефонів під час уроків (інтернет, калькулятор, запис дослідів) необхідно кожного разу погоджувати з учителем.
8. Вчителі, батьки і учні можуть знати свої електронні адреси і використовувати їх у спілкуванні.
9. Учні показують батькам, дідусям та бабусям, що мультимедіа можуть полегшувати життя й розвиток.
10. Намагаємося надати учням доступ до шкільного безпроводного інтернету.

● Гімназія ім. Мацея Ратая в Жмігроді

1. ВІДКРИТІСТЬ — шкільний сайт mrat.pl підтримують учні. У кожному класі призначено учня, який має право публікувати матеріали.
2. ЧЕСНІСТЬ — завжди вказуємо джерело, яким користуємося під час виконання завдання. Знаємо основні правила щодо авторських прав і дотримуємося їх.
3. КРЕАТИВНІСТЬ — у школі є щораз більше занять, які проводяться на освітній платформі,
а комп'ютер у кожному класі служить учням і вчителям.
4. КУЛЬТУРА — знаємо основи нетикету у спілкуванні онлайн і дотримуємося їх.
5. ДОБРОЗИЧЛИВІСТЬ — культурно і з повагою висловлюємося на форумах.
6. ПІДТРИМКА — вчителі створюють банк освітніх сайтів, які можуть використовувати учні.
7. БЕЗПЕКА — не відкриваємо своїх персональних даних, логінів, паролів у мережі. Користуємося тільки безпечними сайтами.

Досвід українських шкіл у створенні Кодексів 2.0

Важливим етапом роботи в програмі «Класна школа» є прийняття кодексу 2:0. Саме такий кодекс фіксує результати класних і шкільних дебатів і визначає спосіб запровадження ІКТ у шкільне життя. Учасники проекту створили численні, різноманітні Кодекси. Вони, часом, дуже подібні або різняться між собою. Але усі вони спрямовані не одне — вони роблять шкільне життя КЛАСНИМ!

79

● НВК “Дошкільний навчальний заклад — ЗОШ I–III ступенів № 15” м. Сміла

Цей кодекс було розроблено та затверджено під час шкільних дебатів «Використання гаджетів у навчально-виховному процесі» 12 квітня 2016р. До гаджетів учні віднесли: телефони, планшети, смартфони, ноутбуки, нетбуки, айпади.

КОДЕКС УЧНЯ

Учні мають право

1. Використовувати різноманітні гаджети (електронні книги, телефони, планшети, нетбуки і т.д.) під час навчального процесу для отримання додаткової інформації з навчальною метою.

2. Використовувати інформаційно-комунікаційні технології до занять, а саме: для роботи над проектами, для створення презентацій, перегляду флеш роликів та створення власних, спілкування у рамках освітнього партнерства, для проведення відеоконференцій.

3. З метою міжнародного спілкування між учнями з метою обміну досвідом рекомендується використовувати гаджети.

4. На території школи учні мають право на доступ до Інтернету (Wi-Fi), але з певними обмеженнями, а саме:

- блокування соцмереж.
- блокування розважальних сайтів.

5. Використовувати гаджети для відеороликів та оформлення місцевого навчального

матеріалу під час проведення екскурсій, походів, інших позакласних та позашкільних заходів.

6. Створити електронну шкільну бібліотеку.

Категорично забороняється!

1. Порушувати авторські права при відтворенні та копіюванні інформації з Інтернету.

2. Користуватися мобільними телефонами під час виконання контрольних, практичних та самостійних робіт.

3. Без дозволу здійснювати фото та відео зйомку під час уроків.

4. Не рекомендується грати в розважальні ігри та спілкуватися в соцмережах під час уроків.

5. Використовувати та поширювати сайти, у яких пропагується насильство.

6. Використовувати ненормативну лексику під час віртуального спілкування.

7. Забороняється розміщувати матеріали, направлені на розпалювання національної ворожнечі, що містять елементи шовінізму та расової дискримінації.

Кожен користувач гаджетів зобов'язаний

1. Дотримуватись правил профілактики негативного впливу гаджетів на здоров'я людини.

2. Нести особисту відповідальність за збереження власного гаджета та оргтехніки, яка є шкільним майном.

3. Дотримуватися культури спілкування.

4. Дотримуватися усіх пунктів даного Кодексу.

◆ НВК «Лицей № 10», м. Марганець

Шкільний кодекс 2.0

1. Навчаємося з ІКТ. Використовуємо комп'ютерні технології під час уроку з дозволу вчителя.
2. Дбаємо про свою безпеку в Інтернеті.
3. Знаходимо потрібну інформацію, щоб урок був яскравішим, цікавим. Використовуємо інформацію з достовірних сайтів.
4. Використовуємо власне обладнання під час уроку. Якщо в класі є порушник, який замається своїми справами, він повинен виконати додаткове завдання з теми уроку, яке буде відповідно оцінене.
5. Дотримуємося авторського права.
6. Толерантна поведінка в соцмережах.
7. Розміщуємо чужу інформацію в мережі з дозволу автора.
8. Спілкуємося в Інтернеті, в соцмережах, в скайпі дотримуючись їхніх правил. Спілкуємося на шкільних, класних блогах, поважаючи співрозмовників. Запобігаємо проявам агресії.
9. Вивчаємо нові технології та навчаємо інших.

◆ Вацлавпільська гімназія с. Ясна Поляна Житомирська обл.

Кодекс 2.0

1. Дозволити використання ІКТ на окремо визначених предметах (з великим обсягом інформації).
2. Дозволити використання телефонів для складних математичних обчислень на уроках математики, фізики, хімії.
3. Дозволити використовувати телефон на перерві в разі необхідності;
4. Не використовувати телефон для ігор під час навчального процесу;
5. Не використовувати телефон на контрольних роботах;
6. Забирати телефон на (день, тиждень, місяць) (коли порушили правила користування);
7. Використовувати Інтернет з пізнавальною, науковою метою.
8. Дозволити користуватися Інтернетом на уроці з навчальною метою; електронними підручниками;
9. Не скачувати готові домашні завдання;
10. Не лаятися, не використовувати нецензурну лексику в Інтернеті;
11. Не ображати своїх друзів в соціальних мережах;
12. Дотримуватися безпеки користування Інтернету;
13. Дотримуватися авторського права;
14. Створити спільноту Вацлавпільської гімназії;

● **ЗОШ №4 м. Краматорськ Донецька обл.**

Кодекс 2.0

- Використовувати електронні гаджети (телефони, планшети, електронні книги) з дозволу вчителя та лише як засіб навчання
- Не використовувати гаджети для ігор, на контрольних та самостійних роботах
- Активізувати спілкування «учень—учитель» через блог учителя та соціальні мережі
- Створити перелік корисних сайтів для учнів
- Спробувати налагодити спілкування з батьками через електронну пошту (зауваження, подяки)
- Розробити проект щодо організації шкільного радіо
- Запровадити у навчання більше командних проектів
- Допомогати людям старшого віку користуватись мобільним телефоном, Інтернетом, інтернет-банкінгом
- Пам'ятати про безпеку в інтернеті
- Чергувати роботу з гаджетами з активним відпочинком на свіжому повітрі

● **ЗОШ I-III ст. с. Дубечне, Волинська обл.**

Кодекс 2.0

1. Дозволити використання мобільних телефонів на уроках для виконання навчальних завдань.
2. Максимальний доступ до мережі школи: використання кабінету інформаційних технологій в позаурочний час для занять по класах за графіком.
3. Створення Школи інформаційної грамотності для вчителів та батьків з залученням до викладання учнів.
4. Дотримання норм авторського права та творче використання можливостей Мережі.
5. Створення служби Довіри для допомоги та захисту від кібернасилля.
6. Облаштування бібліотеки додатковими комп'ютерами (за умови успішного фандрайзингу).
7. Створення шкільного Інформцентру для актуалізації та наповнення сайту школи.

● **Перша міська гімназія Черкаської міської ради Черкаської області**

Шкільний Кодекс 2.0

1. Вір у себе, вчись і май почуття гідності.
2. Будь самим собою користуючись соціальними мережами.
3. Будь самоучкою — шукай в Інтернеті, не чекай, поки тебе хтось навчить
4. Байдужість набагато шкідливіша, ніж нездатність щось зробити.
5. Черпай сили в собі.
6. Будь творчим, вивчай програми самостійно.
7. Концентруй увагу на безпечних сайтах.
8. Найбільша з помилок — скачувати піратські програми.
9. Використовуй смартфон на уроці і в житті розумно.
10. Користуйся телефоном на уроці лише з дозволу чи прохання вчителя.
11. Заходь лише на перевірені та цензурні веб-сайти.
12. Допомогай старшому поколінню освоювати Інтернет. Не соромся пояснити.

13. Фотографуй людей на смартфон лише з їх дозволу.
14. Використовуй склан логіни і паролі.

Обговорення і прийняття Кодексів 2.0 спонукало учасників до більш широкого і гуманістичного, аніж сфера застосування ІКТ, підходу. Ці зразки кодексів не пов'язані з

інформативно-комунікативними технологіями, але вони роблять школу КЛАСНОЮ — будинком радості для учнів, будинком творчості для вчителів та будинком певності для батьків.

◆ Черкаська спеціалізована школа І–ІІІ ступенів № 28 ім. Т. Г. Шевченка

Десять золотих правил демократичного кодексу КЛАСНОЇ ШКОЛИ

1. Ми всі разом працюємо за ради того, щоб кожен випускник нашої школи став успішним громадянином України!
2. Ми дбаємо про те, щоб добре навчити кожного.
3. Ми стимулюємо і заохочуємо у навчанні.
4. Ми намагаємося навчити учнів працювати у команді.
5. Наші учні навчаються самостійно та критично працювати з інформацією, і вчителі їм у цьому допомагають.
6. Ми переконані, що розвиток можливий лише у активній співпраці. Тому учні та вчителі активно співпрацюють між собою. І це впливає на формування успішної особистості.
7. Ми творимо, допомагаючи один одному.
8. Ми за безпечний Інтернет. Та за високу компетентність в інформаційних технологіях. Тому допомагаємо один одному в опануванні цього простору.
9. Ми прагнемо виховати патріотів і лідерів.
10. Ми докладаємо зусиль, щоб виховати в учнів почуття власної гідності та уміння співпереживати.

◆ Шкільний кодекс ЗОШ с. Колиндяни Тернопільської обл.

Ось, якою хочуть бачити школу батьки!

- У нашій школі кожен має право на власну думку!
- Я хочу бачити школу, в якій навчаються за європейськими стандартами!
- У нашій школі кожен має право на справедливе оцінювання!
- Я хочу бачити нашу школу — процвітаючою!
- Я хочу бачити школу, як реалізатора здорового способу життя!
- Я хочу бачити школу сучасною.
- Я хочу бачити школу, в якій не кричать на дітей!
- Я хочу бачити школу, в якій є взаєморозуміння між учнями і вчителями.
- Я хочу бачити школу такою, щоб діти не хотіли з неї йти додому!
- Я хочу бачити школу, в якій є справедливість на усіх рівнях!
- Я хочу бачити школу, в якій всі діти рівні!
- Я хочу бачити школу, в якій за основу навчально-виховного процесу взято Заповіді Божі.
- Я хочу бачити школу, випускники якої збудують нову та процвітаючу країну.
- Я хочу бачити школу, в якій розвивають почуття дитини!

Український досвід проведення Ярмарків ІКТ

◆ Козівська ЗОШ I-III ступенів № 1 Тернопільської обл.

83

Координатор Маркусь Наталія Іванівна

Ще на початку, коли тільки формувалася учнівська і вчительська команда і розглядався план реалізації проекту «Класна школа», всіх зацікавив етап проведення Ярмарку новітніх технологій. Можливо тоді, на старті, це здавалося для багатьох найважчим, але й націкавішим. Всі класи, які були задіяні в проекті, із самого початку знали про це завдання. Але як його реалізувати для багатьох було незрозумілим.

Були обговорення, сумніви, дискусії. Врешті вирішили провести анкетування за допомогою GOOGLE форми і саме це допомогло дізнатися, чого саме учні школи очікують на Ярмарку. Зокрема, більшість, хто взяв участь в анкетуванні, очікували знайомства з новими програмами.

До підготовки і проведення Ярмарку були задіяні учні 7-11 класів. Кожен клас вибрав програму, технологію для презентації, були виготовлені рекламні стенди, візитки, розроблено креативну рекламну кампанію. Учні поширювали інформацію про Ярмарок технологій серед однолітків, родичів, знайомих, вивісили оголошення, домовилися за місце проведення ... і ось 15 грудня 2015 р. – День Ярмарку

Напередодні були підготовлені запрошення, які поширювали і традиційним методом (розклеїли-роздали) так і використали

можливості соціальних мереж — інформацію про Ярмарок розмістили на своїх сторінках.

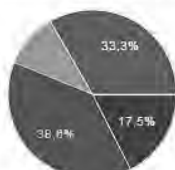
Приміщення просторого читального залу гостинно запропонувала Районна Бібліотека, де є можливість скористатися послугами WiFi, а без підключення до інтернету представити підготовлені проекти було б звичайно неможливо.

Сам Ярмарок розпочався із презентації програми «Класна Школа» для гостей — а серед них були і представники місцевої влади, відділу освіти, місцевої преси, батьки.

Кожен клас мав можливість коротко презентувати пропонуваній «товар»-ідею і запросити до свого рекламного стенду. Серед запропонованого на Ярмарку:

що для вас особисто є найважливішим на Ярмарці новітніх технологій

питання, пов'язані з авторським правом	10	17.5%
питання, пов'язані з інтернет-безпекою	22	38.6%
критичного ставлення до інформації в мережі	6	10.5%
конкретні програми	19	33.3%
інше	0	0%

- Учні 10-А класу представили програму **Piktochart**. Ресурс, за допомогою якого можна створити інфографіку за допомогою шаблонів. Все гранично просто, робота відбувається на інтуїтивному рівні. Безкоштовна версія пропонує шість вертикальних варіантів — достатньо, щоб красиво подати інформацію. Впиши свої дані, грайся з кольорами і розмірами шрифтів, їхньою прозорістю і шарами;
- Учні 7-Б класу запропонували програму **Scratch**, у якій можна створювати мультфільми та ігри. І після переглянути роботу яку зробили ; провести свій вільний час із користю та задоволенням);
- Учні 9-Б класу ознайомили всіх охочих з програмою **Ccleaner**. Це безкоштовна програма за допомогою якої ви з легкістю очистите ваш комп'ютер,планшет чи смартфон;
- Учні 11-Б класу представили програму Google Earth, за допомогою якої можна побувати у будь-якому куточку світу, погуляти по вулицях різних міст,побачити їх у 3д форматі;
- Учні 11-А класу представили безкоштовні **онлайн-курси**. Курси надзвичайно корисна річ, адже ви можете освоїти безліч нових навичок не виходячи з дому. Потрібно тільки зайти на сайт www.prometheus.org.ua чи www.coursera.org,www.edx.org зареєструватися та обрати напрямок в якому ви хочете працювати. Вам буде надано відео лекції, як читатимуть провідні викладачі як України, так і світу.Ви матимете змогу пройти тести і по їхніх результатах отримати справжній сертифікат про завершення даного курсу;
- 10-б презентував Програму **Chemlab 2.0d**. Інтерактивна хімічна лабораторія. Тут ви знайдете все обладнання (віртуальне, зрозуміло) для виконання будь-якого хімічного досліду (так само віртуального). Пробки, колби, пробірки, хімічні склянки, пальники, порцелянові чашки, воронки, мірні циліндри, бюретки, термометри та інший посуд та обладнання.

Зрозуміло, що всі ці ідеї неможливо реалізувати без підключення до інтернету, а тому саме ідея використання WiFi в школі була найбільш актуальною. Приємно, що представники влади були щиро захоплені, з радістю навчалися і пообіцяли сприяння в здійсненні задумів учнів. Представникам влади було передано звернення від учнівського та педагогічного колективу школи, в якому, зокрема, йшлося про завдання «Класної школи», - хід реалізації проекту, і прохання : <... В ході проекту наша команда ретельно обдумувала, обговорювала і вела дискусії серед учнів школи.. Кожен клас в ході гарячих дебатів виробляв свої пропозиції щодо покращення шкільного життя. Після цього відбулися

шкільні дебати, де вже сформовані ідеї обговорювали учні і вчителі.

Зваживши всі позитивні і негативні моменти використання ІКТ було вироблено Кодекс правил використання новітніх технологій в навчальному процесі. Віримо, що це можливо, хоча й розуміємо, що не всі наші ідеї і бажання є реальними на сьогоднішній день. Ми усвідомлюємо, що вже завтра в класах не з'являться мультимедійні дошки, планшети для всіх учнів чи електронні прибиральниці (як пропонували деякі учні). Проте, прагнучи змін, ми не чекаємо, що хтось зробить нашу школу класною, ми самі намагаємося щось зробити для того, щоб в школі було комфортно і учням, і вчителям, де задоволеними були б батьки і діти.

За весь цей час у нас виробилося багато ідей, але звичайно без підтримки ззовні, не всі вони можуть стати реальністю. Наприклад, ми прийшли до такого висновку: Wi Fi — і реально, і

корисно, (звичайно, при дотриманні правил, які ж ми самі і виробили, наприклад, змінний пароль — загадка) може допомогти при засвоєнні певних предметів.

Wi Fi –

- розширює доступ до актуальної інформації;
- дає можливість вивчати нове законодавство, яке часто змінюється;
- дає можливість подорожей та віртуальних екскурсій на уроках географії;
- можливість спілкування онлайн з ровесниками з-за кордону на уроках іноземної мови;
- віртуальні досліди на уроках хімії;
- дає нові можливості роботи з Google формами для кращого оцінювання;
- стає можливим тестування онлайн.

У нас багато цікавих і абсолютно реальних ідей. Нас підтримують наші батьки і вчителі. Проте, виявилось, що цього замало. Тому учні покладають велику надію на козівську громаду, яка в вашому лиці посприяє нам у втіленні нашої невеличкої шкільної реформи. Зокрема, допоможе у купівлі роутера.

Давайте творити майбутнє разом!"

Хід реалізації проекту був висвітлений і в місцевій пресі і слід сказати, що зусилля учнів були немарними, вони здобули не тільки досвід активної діяльності, але й переконалися, що мрії стають реальністю

◆ ЗОШ, м. Вилкове Одеська обл.

Координатор Сивізіна Ніна Петрівна.

Семінар-ярмарок "Захист проектів"

19 квітня 2106 р. в школі проходив семінар-ярмарок «Захист проектів» під гаслом «Хочемо жити в здоровому середовищі». Наша школа — Всеукраїнський експериментальний майданчик з екологічного виховання «Екологічна стежина», Школа сприяння здоров'ю, і тому Командою було вирішено в рамках проекту «Класна школа» обрати для роботи проекти, пов'язані з екологією нашого міста Вилкове. За неповний місяць роботи над проектами проведено: збір інформації, фотозйомки, зустрічі зі старожилами міста, з представниками комунальних хазяйств, Дунайського біосферного заповідника, мерії міста, туристичних фірм,

лісогосподарства. Вся діяльність учнів та вчителів представлена у презентаціях, театралізованій виставі, демонстрації продукції на подіумі.

На семінарі було представлено шість проектів.

Перший проект **«Вилкове — місто з 270-річною історією»**, віртуальна подорож на машині часу, був представлений учнями 10–11-х класів. Він включав в себе театралізовану виставу, у якій велась розповідь-порівняння міста Вилкове у 30–40-ві роки ХХ сторіччя з сьогоденням, показано фільм про Вилкове у 40-ві роки, презентацію та виступ вокального ансамблю, до якого увійшли учні і вчителі школи. Було виконано народну пісню «Ой раз, тому Грицю». А переможець конкурсу «Учень року» в номінації «Поет року» Погуляйло Вікторія, учениця 11-А класу, прочитала свої вірші, присвячені рідному містечку Вилкове.

Другий проект **«Розвиток рекреаційних зон Придунав'я: зона Вилкове»** був представлений учнями 8–11 класів та Юріною М. К., співробітником туристичного агентства «Вилкове-Тур». Монтовано фільм, презентація. Підсумок захисту — перспективи розвитку туризму в місті. В цьому проекті була задіяна шкільна екологічна агітбригада «Дельта».

Проект **«Біорізноманіття рідного краю»** представляли учні 7-8 класів разом з Балацькою Т. І., науковим співробітником Дунайського біосферного заповідника. У ході роботи над проектом розроблено навчально-виховну екологічну стежку «Унікальна дельта Дунаю», яка має шість умовних зупинок: «Нульовий кілометр», «Заповідне морське узмор'я», «Пташиний рай», «Лежбище кабана», «Дунайські джунглі», «Кабаняча стежка».

Ознаки майбутнього Еко-міста були представлені учнями 9, 10-х класів у проекті **«Еко-місто майбутнього»**:

- Ефективно працююча система громадського транспорту;
- Наявність парків і паркових зон;
- Доріжки для велосипедистів;
- Застосування «зелених» технологій при будівництві будівель і житлових будинків;
- Продумана політика влади міста Вилкове з утилізації сміття та інших відходів
- Переорієнтація старих будівель під потреби міста;
- Зелене життя в дії. Розробка та впровадження екологічних програм та ініціатив на державному та міських рівнях;
- Ефективна політика споживання і заощадження енергії.

У проекті **«Проблема сміття»** брали участь учні 5–11 класів. Керівник проекту — Соловійова А. Г., директор НВК, учитель фізики. В рамках цього проекту було проведено: конкурс малюнків і плакатів «Ми проти сміття», конкурс «Хенд- мейт», творчий конкурс виробів з побутового сміття з оригінальними варіантами застосування в побуті, серед мешканців міста роздано агітаційні листівки. Учасниками проекту вироблені рекомендації для мешканців міста Вилкове, як подолати проблему накопичення сміття.

Вчителі біології Зеленченко Є. М. та Склюєва Ю. М. розповіли про реалізацію проекту **«Екологічна стежина»**.

◆ Черкаська СЗШ №28

Координатор Соколюк Тетяна Юріївна

ЯРМАРОК ІДЕЙ

В ході заходу «Ярмарок ідей» було вислухано масу пропозицій від кожного класу середньої та старшої ланки в нашій школі. Представляли клас 2–3 учні.

Кожну ідею діти рекламували та отримували віртуальні гроші «Школярйки» (у кожного учасника проекту, учителя або учня, було 5 таких копюр). Ті ідеї проектів, що вторгували найбільше «Школяриків» і були прийняті до першочергово го розгляду. Найбільше голосів отримав проект «Черкаси туристичні» (73 школярйки), наступний за рейтингом «Цікава наука крізь призму мультимедіа» (68 школяриків), потім «Фізика в електронних таблицях» (65 шк.), майже рівну кількість набрали історичні проекти «Історія у віртуальних музеях» та «Трипільська культура крізь призму кінематографу» (42 та 43 школярйки). Відповідно до рейтингу проектів був розроблений план роботи на рік.

В першому семестрі запланували роботу над масштабним проектом «Черкаси туристичні». Сподіваємось, він стане в нагоді всім, хто під час зимових канікул планує відпочивати в м. Черкаси.

Вимогою сучасності, яка не підлягає обговоренню, є робота над проектом «Безпечний Інтернет». Адже основним ресурсом для пошуку проектної інформації, для підготовки до уроків, спілкування та поширення інформації залишається, все ж таки, Інтернет. Тому на момент проведення «Ярмарку ідей» цей проект вже був на стадії завершення. Учні з керівником проекту Соколюк Т. Ю. поділились доробками та продемонстрували результат проекту (онлайн сторінку для батьків з інформацією про безпечний Інтернет). Презентували проект Скрябіна Ліза, Смаглій Дмитро та Безверха Наталія.

Також, самі по собі, виникали потреби у виконанні міні проектів у класних колективах. Наприклад, проект «Демократичні правила поведінки та чергування». В ході цього проекту учні самостійно придумували, шукали, співставляли правила поведінки в класній кімнаті та загальним голосуванням ДЕМОКРАТИЧНО приймали їх. Це дало учням право вибору. А власний вибір, як нам відомо, ми поважаємо більше, а ніж нав'язану думку.

Навчальний проект

88

У літньому семестрі навчальні заклади, які залишаються у проекті, реалізують з учнями навчальний проект.

Навчальний проект — це метод, який ми віддавна пропагуємо в “Класній школі”. Ми пропонуємо провести проект у другому семестрі вчителям усіх освітніх рівнів і бачимо величезну користь, яку черпають з нього самі учні, а також цілі школи. Він складається з трьох завдань: планування проекту, реалізація проекту і презентація проекту.

Проект відрізняється від традиційних шкільних занять. Він спрямований на самостійну роботу учнів, адже це вони (не вчитель) збирають і опрацьовують дані, необхідні для виконання проекту. Самі вирішують, які джерела обрати, як працювати і як подати результати своєї роботи. Найкраще, якби в них також була змога самим обирати тему — оскільки це вчить їх спільно приймати рішення і посилює залучення до виконання завдання.

Проект може бути короткий (2-4 тижні), середній (1-2 місяці) чи довгий (кілька місяців). Може бути справою двох-трьох учнів або навіть 20 чи 30 учнів, поділених на групи по кілька осіб.

Проект популяризує роботу в колективі, навчає співпраці в групі, а також відповідальності за себе й за інших. Навчає також виконання систематичних, тривалих дій, що вимагають планування й координації.

Освітній проект для учнів гімназії, згідно з міністерським розпорядженням, повинен бути

спрямований на групову діяльність і на розв’язання проблеми. Це не означає, що йдеться лише про наукові, теоретичні чи емпіричні проблеми. Адже проблеми можуть мати навіть суспільний характер (наприклад, як організувати клуб для молоді, як навчити покоління бабусь і дідусів користуватися інтернетом, як зменшити кількість бездомних собак), і тоді активність учнів буде полягати в суспільній та громадській діяльності, наприклад, у рамках волонтерства чи співпраці з місцевими неурядовими організаціями. Також вони можуть стосуватися мистецтва або культури в широкому розумінні.

Проекти в гімназіях і в школах вищого рівня передбачають значну самостійність учнів. У початковій школі роль учителя в плануванні й організації праці буде більшою, але й тут варто подбати про те, щоб по змозі учні працювали самостійно.

На кожному етапі навчання проект вимагає від вчителя участі. Наприклад, вчитель пропонує учням цікаву тематику, наближує до них обрані ними проблеми, допомагає організувати роботу над комплексними завданнями, опікується їхньою роботою та підготовкою до публічної презентації. В той же час проект звільняє вчителя від рутини, дозволяє йому відкрити можливості учнів, зазвичай приносить велике задоволення. Якщо проект має бути оцінений, вчитель повинен попередити про це учнів і подати чіткі критерії оцінювання діяльності, кінцевого результату тощо.

ЧОГО НАВЧАЄ ПРОЕКТ?

Окрім здобування знань, учні, беручи участь у спільному проекті, вдосконалюють уміння:

- вирішувати проблеми,
- приймати рішення,

- спілкуватися,
- брати відповідальність,
- самостійно і творчо мислити,
- планувати й організовувати роботу в групі,
- збирати й обробляти інформацію,
- співпрацювати,
- оцінювати перебіг і результати власної праці,
- проводити публічну презентацію.

Проект вдалий, якщо:

- пов'язаний з навчальною програмою, але поглиблює порушені проблеми;
- стосується реальних, відомих учням проблем і ситуацій;
- залучає учнів особисто, оскільки стосується речей, які для них цікаві й важливі;
- веде до здобуття і знань, і вмінь;
- має чітку мету, методи роботи, розподіл завдань, терміни;
- навчає співпраці, а не суперництва;
- в ньому домінує робота в колективі, навіть якщо конкретні завдання учні можуть виконувати індивідуально;
- заздалегідь відомі правила, за якими вчитель моніторить почергові етапи роботи й активності учнів;
- результати роботи учнів будуть презентовані публічно;
- поєднує навчальний зміст з різних галузей.

Існують проекти, тісно пов'язані з однією галуззю (наприклад, з фізикою) або міждисциплінарні, які зазвичай вимагають співпраці вчителів з двох чи кількох предметів. Наприклад, у проекті "Річка" гімназисти можуть:

- на біології вивчати фауну і флору річки, котра протікає через їхній населений пункт;
- на географії дослідити значення річки для економіки регіону;
- на історії скористатися фондами міського архіву й описати неіснуючу сьогодні рибальську пристань чи битву, яка відбувалася на річці;
- на українській мові шукати тему річки в літературі.

Іноколи амбітні школи вирішують організувати спільний проект силою кількох вчителів задля результатів, які неможливо досягти поодиночі. Трапляється, що, до прикладу, кілька вчителів з одного предмету бере одну тему. Такий проект здобуває неабиякий потенціал — учні, приймаючи амбітний виклик, мають таким чином велику підтримку, а також великі можливості.

Перед прийняттям рішення про міждисциплінарний проект або проект, яким керують кілька вчителів, ще на етапі його планування варто пам'ятати про детальний розподіл завдань і обов'язків між опікунами проекту.

Як працює учнівська команда проекту?

Успішно втілювати проект може лише команда, яка добре працює. Як створити таку команду і підтримувати її в процесі роботи? Учитель може провести поділ на команди наосліп або, що краще, свідомо згрупувати учнів, котрі мають різні компетенції і мало нагод для співпраці. Якщо учні об'єднуються самостійно, це, як правило, поглиблює наявні у класі поділи й укріплює його структуру.

Декілька порад:

- Більші групи, які хочуть займатися однією і тією ж темою, треба поділити на менші, по 3-5 осіб, інакше учням буде важко організувати свою роботу.
- Роботу в колективі значно полегшує карта проекту і план дій/завдань, в яких учні нотують свої найважливіші завдання, а також прізвища відповідальних осіб і терміни реалізації.
- Команда може обрати собі лідера, секретаря, піарника тощо (учні можуть виконувати ці функції по черзі). Можуть дбати про обмін інформацією, стежити за термінами, робити нотатки, заповнювати план проекту чи, за потреби, контактувати з учителем.
- Кожен учень знає свої завдання і терміни їх виконання.
- Щоб команда могла добре працювати, учні повинні постійно підтримувати контакт під час роботи (найкраще і особисто, і через e-mail/Skype). Дуже допомагає призначення часу для зустрічей всіх членів групи і узгодження їх із часом консультації з учителем.

Перед тим, як команди почнуть працювати, варто обговорити й записати правила роботи в проектних групах. Ці норми дуже важливі, тому

їх варто обговорити і перевірити, чи всі їх розуміють, а також заздалегідь вирішити, що можна зробити, якщо хтось їх відверто порушує.

- Кожен бере відповідальність за своє завдання.
- Якщо не можеш собі дати ради, попроси допомоги.
- Дискутуємо, але не атакуємо і не принижуємо.
- Уважно слухаємо кожного, не перебиваємо.
- Дбаємо, щоб усі члени колективу були залучені до роботи й відчували свою важливість.

Проект 2.0 і нові технології

У навчальних проектах учні повинні використовувати ІКТ на кожному етапі роботи, розвиваючи свої компетенції в цій сфері. Це стосується зокрема:

- спілкування вчителя з учнями і членів команди між собою,
- вибору теми й окреслення проблеми,
- планування й координації дій,
- пошуку й аналізу інформації на обрану тему,
- виконання дій (створення фільму, комп'ютерного макету, презентації фото, цифрового медіа-файлу Podcast, запис інтерв'ю — використовувати клеєні чи звичайні плакати тут уже не годиться),
- презентації результатів проекту.

КОРИСТУЙСЯ ІКТ!

Використання нових технологій у реалізації навчальних проектів може не тільки збагатити їх, а й полегшити життя вчителям та учням.

Щоб вибрати тему та проблему проекту або уточнити його, варто скористатися браузером (Google Chrome, Safari, Firefox, Internet Explorer).

Вибір команд можна полегшити учням, розпочинаючи інтернет-дискусію про те, чим вони хочуть зайнятися. Учні/вчителі можуть створити тематичну групу у соціальних мережах (напр. Google Groups) або обговорити це за допомогою інтернет-програм (напр. Skype).

1. Визначаючи цілі й плануючи завдання, треба поділити завдання, розробити схему, також варто приготувати так званий «план проекту». У цьому допоможуть інструменти, як-от Google документи, електронні таблиці (Microsoft

- Excel), програми з Open Office, текстові редактори, сайти на основі механізму Wiki (Wikispaces) та ментальні карти.
2. Виконуючи заплановані дії, учні можуть користуватися шкільними блогами: планувати дії, описувати чергові кроки у реалізації, обговорювати та коментувати свої проекти.
  3. Щоденник (або хроніка) проекту може мати форму блога. Управління часом може бути простішим за допомогою спільного календаря (Google календар). Учням буде легше обмінюватися знайденими в інтернеті матеріалами, користуючись комунікаційними інструментами — закритими (напр. шкільними) або загальнодоступними (Twitter, Facebook). Але слід пам'ятати, що після користування останніми залишається тривалий слід в інтернеті. Корисними можуть виявитися також так звані соціальні закладки, які дають можливість зберігати та ділитися закладками веб-сторінок, текстів, фільмів та фотографій.
  4. Прикладні програми допомагають зберігати дані та керувати ними, вести дослідження, аналізувати результати (електронні таблиці) і документувати процес роботи (зйомки, фільми, аудіозаписи). Папка проекту може набирати форми електронного портфоліо. Зберігання таких матеріалів можна спростити, використовуючи платформу електронного навчання (Moodle), безкоштовні послуги хостингу (Windows Live@Edu) або шкільну локальну комп'ютерну мережу.
  5. Працюючи над проектом, учні можуть користуватися такими формами, як от мультимедіальний та інтерактивний плакат (edu.glogster.com), мультимедійна презентація, комікс чи фотокомікс, фільм зі зйомок (digitalstorytelling), відео (MovieMaker), мультимедіа, подкаст або відеокаст радіо-шоу (Audacity), комп'ютерне моделювання, план або карта (Google Earth), наукова доповідь, друкована газета, Інтернет-журнал, (Publisher), мультимедійна часова вісь або звичайний сайт проекту.
  6. Презентуючи свої досягнення, учні можуть скористатися традиційною програмою PowerPoint або новішою Prezi.
  7. Готуючи презентацію, учні інформують про неї місцеве співтовариство за допомогою електронної пошти, публікуючи запрошення на шкільному сайті або блозі проекту, у соціальних мережах, відеохостингах (YouTube, SchoolTube), веб-сайтах для розміщення фотографій (Flickr, Picasa Web Albums) або презентацій (Slideshare).
  8. Також вчителі — керівники проектів, співпрацюючиміж собою у рамках школи (або кількох навчальних закладів) можуть скористатися, крім електронної пошти, соцмережами (Google Groups, Windows Live@edu, Wikispaces, Facebook) або іншими інтернет-програмами (Skype).

Увага! Представлені тут назви програм, платформ або сайтів є тільки прикладами; мережеві можливості безмежні.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ, ЯКИЙ РЕАЛІЗУЄ НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЕКТ

1. ПЛАНУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЕКТУ

Проект може стосуватися будь-якої сфери і проводитися на кожному предметі, а також навчальному рівні. Реалізуючи проект, учні повинні користуватися сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ). Кожен

учитель індивідуально відповідає за опис планування проекту, навіть якщо проект спільно реалізують кілька вчителів.

Проект може бути реалізований спільно з іншими вчителями або бути частиною

більшого, міждисциплінарного проекту. Згідно з правилом, що 2+2 це більше ніж 4, тобто співпраця вчителів

і сума їхньої праці, вкладеної в проект, дасть учням можливість досягти кращих результатів. Якщо так — на етапі планування

слід довести, чому проект проводиться спільно, і описати очікувані результати проекту як одного цілого. Слід зазначити детальний розподіл обов'язків між опікунами проекту і їхню роль у проекті. Кожен учитель сам опи-сує свої дії.

Планування навчального проекту повинно складатися з таких елементів:

1. формування проектної групи;
2. вибір теми;
3. формулювання мети проекту;
4. розподіл завдань і обов'язків;
5. заплановане використання ІКТ;
6. підготовку робочого плану виконання проекту;
7. встановлення норм оцінювання проекту.

I. Формування проектної групи

Проект може реалізовувати весь клас, група охочих у класі, група учнів з позаурочних занять або міжкласова група учнів, які мають бажання брати участь в проекті. Вибір групи учнів, з якими Ви будете реалізовувати проект, залежить від Вас, однак варто залучити до проекту якнайбільше тих, котрі будуть виконувати

окремі завдання в підгрупах. Також зверніть увагу на те, що проект — це така форма роботи, яка може допомогти активізуватися тим учням, котрі гірше дають собі раду в традиційних формах навчання. Формування групи учнів може відбуватися одночасно з вибором теми і залежати від неї.

II. Вибір теми

Найкраще буде, якщо вибір теми йтиме від учнів. Постарайтеся створити їм таку можливість. Може, Вам доведеться запропонувати певні рамки чи спільно подумати над тим, яка тема могла б одночасно реалізувати завдання

програмної основи і щиро зацікавити учнів. Сам вибір теми може бути цікавим моментом, щоби використати мережу для пошуку натхнення і навчитися спілкуватися онлайн.

III. Формулювання мети проекту

Коли група нарешті обере тему, обов'язковим буде формулювання мети. Пам'ятайте, що проект повинен нести у собі відкриття, а результат роботи повинен з'явитися завдяки виконанню певних почергових етапів. Також це добра нагода порозмовляти з учнями про те, чи вони вже мають мету, і допомогти їм правильно її сформулювати. Такою метою може бути, наприклад, перевірка, чи достатньо сумарного

зросту усіх учнів школи для того, щоб доторкнутись до Місяця, якщо вони стануть одне на одного. Реалізація такої мети буде вимагати планування почергових етапів: збору даних, підрахунків, пошуку інформації про відстань Землі до Місяця тощо. Сформульована таким чином мета має бути справді приваблива для учнів, повинна свідчити про ефект спільної роботи.

IV. Розподіл завдань і обов'язків

Характеристикою проекту є те, що різні завдання, які ведуть до досягнення спільного результату, можна робити паралельно. Тут варто звернути увагу на зацікавлення та схильності учнів і допомогти їм у розподілі завдань та

створенні груп для виконання завдань. Учні в групах повинні встановити правила для роботи в проекті.

V. Заплановане використання ІКТ

У цьому місці варто зважити, які ІКТ-засоби можна використати, щоб результат завдання був якнайкращий, а також аби поліпшити роботу над проектом. Варто провести невеликий мозковий штурм і скласти список того,

хто до чого здібний, які знає програми, який прилад може обслуговувати. Це слухний момент, аби знайти такі інструменти, з якими варто познайомитися, щоб краще виконати завдання.

VI. Підготовка робочого плану виконання проекту

Робочий план виконання проекту — необхідний елемент планування проекту. Він дозволяє розпланувати всі завдання в часі, призначити відповідальних осіб, узгодити систему моніторингу реалізації завдань. Варто

навчити учнів створювати план роботи, це також допомагає бути систематичними й відповідальними за власні дії. Такий робочий план виконання проекту варто створити у формі таблиці.

VII. Встановлення норм оцінювання проекту

Якщо проект треба оцінювати, вчитель повинен попередити про це учнів і подати чіткі критерії оцінювання діяльності, кінцевого результату тощо. Організатори акції «Класна школа» рекомендують формуюче оцінювання,

тобто таке, при якому учні від початку знають, на що вчитель буде звертати увагу, а оцінювання — найліпше описове, яке проводять в процесі праці учня — є зворотною інформацією, допомогою учням у реалізації проекту.

Опис планування освітнього проекту повинен включати інформацію:

- Хто реалізує проект? (див. Пункт I)
- Яка тема проекту? Звідки взялася ідея проекту (див. Пункт II)
- Що є головним питанням проекту, які його цілі? (див. Пункт III)
- Як сформувалися проектні команди і яке їхнє завдання? Скільки команд і скільки в них осіб? Які принципи співпраці визначили для себе команди? (див. Пункт IV)
- Як заплановано використати засоби ІКТ у проекті? Якими інструментами ІКТ Ви вирішили користуватися і чому? Яка допомога потрібна учням у цьому? (див. Пункт V)
- Який графік роботи учнів? Вставте таблицю або послідовно опишіть чергові етапи, терміни, відповідальних осіб та принципи моніторингу проекту. (див. Пункт VI)
- Які критерії оцінювання проекту або чому Ви відмовилися від оцінювання роботи учнів? (див. Пункт VII)

2. РЕАЛІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЕКТУ

Реалізація навчального проекту повинна складатися з таких елементів:

- реалізація завдань, що виникають з робочого плану;
- підготовка презентації проекту.

I. Реалізація завдань, що виникають з робочого плану

Чим краще Вам вдасться продумати й розпланувати проект, тим легше буде його реалізувати. Добрий план дає змогу краще підготуватися і торує стежку наступним завданням. Але

не бійтеся змінювати й удосконалювати план у процесі роботи, якщо виникне така потреба. Будьте відкритими і реагуйте на те, що відбувається під час реалізації чергових етапів проекту.

II. Підготовка презентації проекту

Фінал роботи над проектом настане під час шкільного Фестивалю 2.0, який буде нагодою для учнів показати результат своєї праці. Допоможіть їм підготуватися до цієї важливої події. Заплануйте, у який спосіб Ви хочете похвалитися результатами роботи і показати процес їхнього досягнення. Спробуйте підібрати

якнайкращу форму, зацікавити, здивувати аудиторію. Поміркуйте, як вам у цьому допоможуть новітні технології. Традиційним вже стало створення мультимедійних презентацій, які роблять виступи учнів привабливими. Пошукайте ідеї, які ще новітні технології можуть вам допомогти підготувати цікаву презентацію.

Опис планування освітнього проекту повинен включати інформацію:

- Якими крок за кроком були чергові етапи роботи? В чому полягала робота учнів і якою була Ваша роль? (див. Пункт I)
- Чи під час реалізації завдань Ви точно трималися плану чи щось змінилося? Якщо так, опишіть, що саме Ви вирішили зробити інакше і чому? (див. Пункт I)
- Як Ви використовували ІКТ для спілкування та виконання завдань? Чивикористанні Вами ІКТ зробили роботу більш цікавою і як саме? Що нового дізналися студенти у сфері ІКТ? Як часто відбувалися консультативні наради і які питання вони порушували? У яких ситуаціях студентам потрібна була допомога і ким вона була надана?
- Які були успіхи і важкі моменти? З чим студенти впоралися краще, а що далось найважче під час роботи?
- На коли запланована публічна презентація проекту і якою вона буде? Як студенти готуються до неї? (див. Пункт II)
- Поділіться своїми думками щодо цього завдання. Які ваші коментарі щодо проектів та можливі підказки або попередження для послідовників?

3. Презентація навчального проекту

Презентація навчального проекту повинна складатися з таких елементів:

1. представлення проекту під час Фестивалю 2.0;
2. підсумки проекту і висновки на майбутнє.

I. Представлення проекту під час Фестивалю 2.0

Шкільний Фестиваль 2.0 — це подія, організована спеціально для того, щоб учні могли показати результати своєї праці. Створіть презентацію, котра покаже зусилля, вкладені у реалізацію завдань, і дозволить похвалитися досягненнями. Під час презентації варто показати як кінцевий результат роботи над проектом, так і шлях, яким до нього йшли, тобто конкретні етапи роботи. Пам'ятайте про привабливе

використання ІКТ під час презентації. Для учнів важливо відчувати, що багатотижневі зусилля, вкладені в проект, оцінено, а результати праці не залишено без уваги. Спробуйте презентувати свій проект у багатьох місцях, не тільки на шкільному фестивалі. Можливо, вдасться розмістити інформацію про роботу учнів на Інтернет-сторінці міста чи в місцевій газеті. Заохочуйте учнів до цього і допоможіть їм.

II. Підсумки проекту і висновки на майбутнє

Наприкінці поміркуйте разом з учнями про реалізацію усього проекту і його презентацію. Дозвольте учням поділитися своїми відчуттями: чого вони навчилися, що дала їм робота

над проектом, що нового дізналися про себе? Підсумуйте успіхи, обговоріть також важкі моменти. Поміркуйте, що наступного разу можна зробити ще краще.

ПРОЕКТИ — ДОБРІ ПРАКТИКИ

1. СЛІДОПИТИ ВЕСНИ

● Початкова школа № 37 імені Корнеля Макушинського в Тихах

пані Малгожата Чорник

ОПИС ПРОЕКТУ

Малгожата Чорник реалізувала з першокласниками проект “Слідопити весни”. Під час піших екскурсій діти спостерігали за фруктовими деревами, які фотографували, а потім вчилися перекидати фотографії з фотоапаратів на комп’ютери та порівнювали їх з подібними, знайденими в інтернеті. В мережі вони шукали також прислів’я, пов’язані з весною, які потім обґрунтовували та представляли їх перед однокласниками у формі мінівистави так, щоб інші

учні могли їх відгадати. У проекті проходили також заняття з малювання — діти повинні були намалювати у програмі Paint вибрані фруктові дерева. У наступній частині проекту учні самі редагували твердження про весну, використовуючи зібрані поняття. Діти зустрілися також із садівником. На закінчення проекту вони разом розробили альбом про фруктові дерева, організували виставку та підготували інсценізацію під назвою Весна.

СИЛЬНІ СТОРОНИ

Організація проекту з великою кількістю різноманітних форм діяльності сприяла тому, що учні відносно легко долучалися до роботи, а відповідно, підвищувалась ефективність навчання. Якщо вчитель добре визначив мету, якої він хоче досягнути, і підібрав для неї інструменти для діяльності, то ефекти можуть бути чудові. До того ж різноманітність дає шанс учням з різними зацікавленнями, уподобаннями

і здібностями. Використання інформаційно-комунікаційних технологій є лише засобом для досягнення мети. Найкраще це видно на прикладі опрацьованих фотографій фруктових дерев. Метою їх копіювання та порівняння з фотографіями, знайденими в інтернеті, було не лише технічне відпрацювання такого завдання, але і створення правильного опису дерева для альбому.

2. ЧИ МИ ЗНАЄМО, ЩО ЇМО?

● І Громадська гімназія в Кельцах

пані Беата Заверуха

ОПИС ПРОЕКТУ

На хімічному гуртку Беата Заверуха реалізувала проект Чи ми знаємо, що їмо? Гімназисти

створили інтернет-сайт про правильне харчування та здорову їжу. Там вони публікували

інформацію про речовини, які додають до їжі, результати проведених експериментів та багато інших матеріалів. Також школярі провели серед мешканців Кельц та у власній школі два анкетування. На основі цього вони підготували звіт про те, як харчуються жителі їхнього регіону та яким є рівень знань про додаткові речовини. Учні створили проекти двох плакатів,

підготували звіт про візит до келецької санітарно-епідеміологічної станції та провели й записали на камеру інтерв'ю з дієтологом. Учні розробили принципи здорового харчування, піраміду харчування й довідку про вплив руху на здоров'я. Зібрали багато рецептів здорових і низькокалорійних страв. Виконання проекту задокументували на численних фотографіях.

СИЛЬНІ СТОРОНИ

У випадку цього проекту маємо справу не лише з різними формами діяльності, але також з міждисциплінарною тематикою. Це дуже важке у шкільних умовах, але надзвичайно ефективно навчання, коли учні вивчають проблему з різних сторін і розуміють її значно

краще. Завдяки цьому формуються переконання про придатність знань і умінь, отриманих у школі, для справжнього життя, у позашкільному середовищі. Дуже важливою була в цьому проекті співпраця вчителів.

3. СУЧАСНА РЕКЛАМА В ЧАСИ НАПОЛЕОНА БОНАПАРТА

● Комплекс електронних, електричних і механічних шкіл у Бельско-Бялій

пані Здзіслава Гойнацька та Ева Мальхер

ОПИС ПРОЕКТУ

Міждисциплінарний освітній проект Сучасна реклама продукту, який входить на споживачький ринок у часи Наполеона Бонапарта, створили вчительки Здзіслава Гойнацька та Ева Мальхер з Бельско-Бялої. Проект виконувався під час занять з кількох шкільних предметів: польської мови, історії, математики та інформатики. Групи учнів заснували сайти своїх проєктів і розмістили на них плани виконання робіт, які вчителі перевіряли в поточному режимі.

Метою проекту було поширення знань про наполеонівську епоху. Учні шукали інформацію про винаходи та нові продукти, що з'явилися у той період. Потім оцінювали значення цього

предмету тоді і сьогодні. У наступній частині проекту учні виконували роль виробника або менеджера цих товарів і вирішували оптимізаційні завдання, які стосувалися аналізу умов їх виробництва. З. Гойнацька перераховує зокрема такі: "створення функції прибутку, функції об'єму і площі циліндра залежно від його розмірів, дослідження властивості цієї функції при використанні різних методів, порівняння й оцінка отриманих результатів." Підсумком проекту була підготовка та презентація реклами обраного продукту. Реклами були опубліковані у формі фільмів, презентацій, плакатів та фотографій на блогах.

СИЛЬНІ СТОРОНИ

Безсумнівно, сильною стороною цього проєкту є сміливе поєднання дисциплін і предметів. В цьому випадку міждисциплінарний підхід не очевидний особливо виправданий, тому що йдеться не про сучасне життя, а історичну епоху. Таке поєднання, навіть якщо воно дещо і штучне та призначене лише для навчання, є дуже цікавим. Переносячись в часи Наполеона, молоді люди вчаться певним універсальним

принципам роботи, використовують математичні методи та інформаційні технології. В такий спосіб вони зрозуміють, що вміння можна здобувати по-різному, використовуючи різні обставини. Для вчителів таке поєднання дуже важке, оскільки вони повинні добре продумати та організувати проєкт, щоб в ньому не було надмірної штучності й притягнутого за вуха пошуку зв'язків між темами там, де їх немає.

4. СТАНЬ ТВОРЦЕМ РЕСУРСІВ У МЕРЕЖІ

Гімназія ім. Мацея Ратая у Жмігроді

ОПИС ПРОЕКТУ

Це був міжшкільний проект, реалізований гімназистами зі Жмігроду (школи з досвідом роботи з ІКТ) та учнів перших класів Недержавної гімназії у Волові (котрі вперше брали участь у подібному експерименті). Авторами ідеї та координаторами були Роберт Кобелюк (Жмігруд) і Катажина Кобелюк (Волув). Обмін досвіду між школами є, безсумнівно, козиром цього проекту.

Метою проекту було підвищити мотивацію учнів до вивчення німецької мови та навчити їх креативно використовувати інформаційно-комунікаційні технології через спільне створення і запис музичного твору.

Учасники проекту зустрілися на віртуальній платформі. Завдяки фотографіям школярі могли також познайомитись із своїми школами. Вони ознайомилися з цілями та графіком

проекту й зібрали матеріал, потрібний для виконання завдання: написати текст пісні та вибрати відповідний музичний супровід. У сформованих групах вони писали свої частини тексту, а потім їх записували. Музичні сесії проходили в обидвох школах, а обмін файлами відбувався за допомогою платформи. Після мікшування обидвох сесій в одну пісню, учні почали працювати над відеокліпом. Підготували також оглядову діаграму, з якої створили анімацію для відеокліпу.

Всі дії понад 40 учасників координувалися за допомогою платформи, позаяк обидві групи не мали можливості зустрітись в реальному світі. Презентації результатів проекту відбулися в обидвох школах та в Інтернеті (YouTube, веб-сайти, освітня платформа).

СИЛЬНІ СТОРОНИ

Особливо добре видимою сильною стороною цього проекту була можливість співпраці, налагодження контактів і навіть дружби та задоволення учнів від можливості самостійної творчості. Навіть досить важкі завдання, як-от спільний запис пісні, виявляються можливими для виконання і стають джерелом задоволення.

А слова можна вивчити при нагоді. Безсумнівно, вони залишаться в голові. Спільно було докладено великих зусиль, і якщо головною метою було б лише оволодіння кільканадцятьма німецькими іменниками та прикметниками, то мабуть, не варто було б за це братися.

ПІДСУМКИ

Включення інформаційно-комунікаційних технологій до щоденної шкільної роботи рідко коли є природним і очевидним. Ще рідше цей процес є безболісним. Однак, майже завжди ця зміна приносить користь вчителям, учням та батькам. Це також приносить багато задоволення, відкриває школу для світу і наближує її до того, щоб вона ефективно допомагала учням пристосуватися до дійсності, у якій

працює принцип навчання не лише протягом всього життя, але і у кожній ситуації.

Незважаючи на труднощі, які постають перед вчителями, спираючись на вищевказані приклади, можна визначити декілька чинників, які сприяють впровадженню нових технологій на уроках, та кілька способів, як зробити так, щоб вчителі та учні визнали ці інструменти природними знаряддями, які допомагають у щоденній роботі.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ, А НЕ САМОЦІЛЬ

Саме мета уроку та очікувані успіхи учнів, тобто знання, які вони повинні здобути під час вивчення цілого розділу (і предмету взагалі), мають визначати спектр використання вчителем інструментів, точно так само, як це відбувається у випадку

“аналогових” занять. Варто, однак, також брати до уваги переваги, схильності та зацікавлення учнів. Можливо, що вони не будуть ще готові до спільної роботи із файлами онлайн, проте виявиться, наприклад, що вміють знаходити джерела інформації, створювати бібліотеки корисних посилань чи завдань, що хочуть і вміють використати Фейсбук для щоденної комунікації з вчителем і одне з одним. Варто їх про це запитувати і дозволяти, щоб вони ділилися своїми знаннями і досвідом.

НАУКА ЯК ДЖЕРЕЛО РАДОСТІ І ГРИ

Кілька описаних в цьому розділі прикладів показує, що чим більше радості в навчанні, тим більшим є зацікавлення учнів темою і тим активніше вони виконують роботу. Інформаційно-комунікаційні технології створюють тут багато нових можливостей, які дозволяють використати ігри, фільми, фотографії, робити колажі, монтувати звук та багато інших видів діяльності (обмежених лише уявою учнів). Дозволяючи їм використовувати в навчанні те, що приносить радість кожного дня, ми показуємо, що те, що відбувається у школі, не мусить втомлювати, що навіть виснажливі вправи або важкі проблеми можуть бути джерелом задоволення. Передовсім, однак, даємо сигнал, що те, як вони користуються новими технологіями вдома, може призводити до формування компетенцій, необхідних в подальшому дорослому житті, у роботі і успішному функціонуванні в сучасному світі.

ПОЄДНАННЯ РІЗНИХ МЕТОДІВ РОБОТИ

Не буде великим відкриттям те, що використовуючи два або навіть кілька різних методів роботи на уроках, ми отримуємо більше, ніж працюючи протягом 45 хвилин за тим самим методом. Користуючись, однак, інформаційно-комунікаційними технологіями, парадоксально легко про це забути. Молоді люди щораз краще орієнтуються в різновидах медіа, використовуючи їх по кілька водночас, і мають щораз більше розпорошену увагу — деякі навіть стверджують, що їм щораз важче зосередитися на одній речі. Проте, вони завжди потребують, щоб хтось їх навчив ґрунтовно й критично використовувати джерела, робити примітки в тексті та акуратно цитувати. Тому навіть найбільш вдало використовуваний інтернет на заняттях у певних ситуаціях не замінить контакту і роботи з книжкою. Завдання вчителя — вміло добрати різні інструменти для мети й теми занять і показати учням їхню різноманітність, особливо тому, що одні краще вчатьса читаючи, інші — дивлячись на схеми і таблиці, а ще інші — створюючи власні. Це дозволяє утримати увагу учнів і допомагає їм самим знайти такі способи роботи, які допоможуть їм вчитися ефективно.

ПЕРЕДАВАННЯ ІНІЦІАТИВИ

Побоювання вчителів щодо впровадження ІКТ-інновацій в класі все ще зустрічаються досить часто. Вони підкріплюються страхом того, що їх авторитет в класі буде підірвано, якщо вони не дають собі ради з новими медіа так само добре, як і їх підопічні. Це цілком зрозуміло. Проте ми все ж заохочуємо подолати страхи і зробити перший, хоча б маленький, крок. Буває, що саме він є найскладнішим, але як тільки з’являються навіть найменші успіхи, бар’єри потрохи зникають. Один з ключових моментів в процесі наближення до ІКТ полягає у тому, щоб віддати дітям і молодим людям ініціативу у цій сфері, дозволити їм продемонструвати частину свого світу шкільному класові. Інколи це буде один раз на тиждень, коли вони зможуть мати на заняттях мобільні телефони та використовувати їх на математиці, інколи — пересилання домашнього завдання на електронну пошту чи Фейсбук, ще іншим разом — пропозиція підготувати фоторепортаж з коментарями замість традиційного реферату. Так чи інакше, варто — і про це пише багато вчителів, які беруть участь у програмі Класна школа 2.0 — вчити дітей відповідальності за те, чого вони навчаються і в який спосіб. Можливість обирати інструменти, які їм у цьому допоможуть, і спосіб, у який вони будуть на них працювати, може стати першим кроком у цьому напрямку.

ЗАВДАННЯ ІКТ

Може здаватися, що впровадження інструментів ІКТ у школі вимагає карколомних інвестицій, однак, загалом це не обов'язково. Вчителі, які беруть участь у програмі Класна школа 2.0 неодноразово доводили, що радше винахідливість, відкритість до потреб і зацікавленість учнів та готовність до експериментів є ключами до успіху. В цьому розділі ми покажемо їхні способи впровадження ІКТ у традиційні уроки, як в початковій, так і в середній чи старшій школах. У Класній школі ми назвали такі активності завданнями ІКТ, щоб підкреслити їхній

характер, відмінний від реалізації проекту та звичайних уроків.

Завдання ІКТ можуть бути тісно пов'язаними із предметом навчання (біологією, математикою, хімією, польською мовою тощо) або загальними принципами, можливими для використання у всій школі чи в окремих сферах життя школи (наприклад, користування комп'ютерним класом після уроків, комунікації за допомогою електронної пошти між вчителем та учнями, безпеки в інтернеті чи використання соціальних мереж). Вони можуть набувати різних форм:

- Мініпроекту — учні у командах планують завдання, реалізуючи їх після уроків;
- Уроку — вчитель розробляє сценарій уроку, на якому використовує вироблені принципи на практиці;
- Циклу завдань — вчитель планує для учнів серію завдань, які необхідно виконати вдома або на уроках;
- Одноразового завдання з використанням ІКТ, яке полягає, наприклад, в порівнянні інформації з кількох інтернет-джерел чи у правильному описі джерела матеріалу, завантаженого з інтернету.

Під час реалізації завдань ІКТ можна скористатися допомогою учнів — фанатів комп'ютерів та інтернету, та навіть (і це дуже добра ідея для активізації учнів) попросити їх провести частину занять.

Ми розуміємо, що не завжди всі учні мають вдома комп'ютер з доступом до інтернету і що не усі школи мають відповідні інформаційні та технічні ресурси. Ми не хочемо, щоб представлені тут поради здавалися абстрактними і далекими від реальності. Тому завжди заохочуємо до того, щоб починати зміни у формах роботи в класі з розмови про доступні ресурси і про те, як можна їх використати в такій ситуації.

Інша річ, що навіть якщо в такий момент ваші учні не мають вільного доступу до нових технологій, то через рік чи два ситуація може змінитися. Тому не треба боятися впровадження в роботу нових інструментів, навіть якщо вони ще не стали дуже популярними. Але до того, коли це станеться, запитайте в учнів прямо, скільки з них має телефони з камерами, хто веде блоги, хто має профілі у Фейсбуку, а хто спілкується зі знайомими майже виключно за допомогою інтернету. Відповіді можуть здивувати... Залежно від форми завдання, яку ви виберете, перед початком роботи варто взяти до уваги кілька речей:

- У випадку мініпроекту — добре розплануйте окремі заходи, визначте цілі, опишіть, як учні будуть виконувати завдання (в групах чи самостійно), разом опрацюйте план реалізації та окресліть принципи оцінювання роботи учнів;
- У випадку уроку — підготуйте сценарій уроку та визначте інструменти, які будуть вам потрібні для його реалізації;
- У випадку циклу завдань або окремого завдання — підготуйте завдання для учнів та окресліть спосіб їх оцінювання.

Коли Ви вже вирішите, який саме освітній захід ви хочете проводити з учнями, та коли визначите, якої частини матеріалу/проблеми/теми він буде стосуватись, настає час подумати над тим, які інструменти ІКТ можна використати. Важливим є, передусім, окреслити освітню мету і те, чого повинні навчитися учні, а лише потім працювати над інструментами. Вони є лише

засобом для досягнення мети, а не самоціллю. Якщо ж насамперед зосередимось на тому, на якому обладнанні чи додатку хочемо працювати, а лише потім будемо думати про те, яку конкретну користь це повинно принести учням, то може виявитись, що ані не розвинемо вміння у сфері ІКТ, ані не досягнемо успіху в передачі знань і вмінь, пов'язаних з цим предметом.

Проект інформаційно- комунікаційних технологій у чотирьох кроках

100

1. ВИБІР ТЕМИ

Слід визначити мету проекту і описати проблему (дослідницьку, художню, суспільну), яку потрібно вирішити. У початковій школі зазвичай це вчитель передусім зацікавлює учнів і навіть провокує до дії; у середній школі, гімназії чи ліцеї — ініціатива від початку може йти від учнів. Формуються проектні групи — шляхом жеребкування, об'єднанням учнів за бажанням або поділом на групи вчителем. У групі можна визначити ролі: лідера, секретаря, доповідача, відповідального за контакти з експертами тощо. Учні, які починають роботу, повинні ознайомитися з точною інструкцією, описом заходу, принципами роботи і співпраці. Вони можуть брати участь у встановленні принципів і взяти на себе зобов'язання у формі контракту.

2. ВИЗНАЧЕННЯ МЕТИ Й ПЛАНУВАННЯ

Формуємо сценарій дій. Учні розробляють план, наприклад, у формі карти проекту. Коли вчитель відіграє більшу роль у проекті (наприклад, під час роботи з молодшими дітьми), то корисним буде розробити і роздати учням інструкції із вказівками і головними завданнями для них. У цій фазі треба передусім визначити:

- тему й мету проекту;
- джерела інформації (наприклад, книжки, інтернет, експерти);
- способи виконання (наприклад, опитування мешканців, дослідження архівів, експеримент, підготовка вистави);
- графік (хто, що, коли робить);
- терміни консультацій (щотижня або рідше, на уроці або після уроків, всі одразу чи почергово групами);
- як похвалитися успіхами (якою буде форма презентації);
- критерій самооцінки проекту (досягнення мети, використання джерел, спосіб презентації, рівень співпраці в групі).

3. ДІЯЛЬНІСТЬ

Учні, виконуючи заплановані завдання, за потреби змінюють початкові плани, наприклад, розробляють шкільну газету за допомогою більш професійної графічної програми або замість блогу створюють відеоблог. Праця в команді повинна бути в поточному режимі чітко і раціонально поділена і скоординована, в чому може допомогти журнал діяльності/завдань. Вчитель ненав'язливо підтримує й відстежує діяльність окремих груп. Спостерігає і радить (при нагоді краще пізнає учнів, їхні можливості й таланти). Підтримує їх та мотивує, заохочує до сумлінної праці. Щоб досягнути мети вчитель:

- систематично спостерігає за прогресом в роботі;
- часто зустрічається з учнями, хоча б на короткий час;
- належно оцінює та хвалить те, що вже зробили;
- допомагає у випадку великих проблем;
- інформує про проект батьків, заохочує до підтримки своїх дітей;
- приділяє багато уваги підготовці публічної презентації.

4 ПУБЛІЧНА ПРЕЗЕНТАЦІЯ ТА ПІДСУМКИ

Часто вважають, що результати освітніх проектів достатньо представити на шкільній виставці, у формі мультимедійної презентації або обговорити під час урочистого засідання. Тимчасом можливостей є більше. Можна: видати альбом (це також ІКТ, тобто інформаційно-комунікаційні технології), підготувати мультимедійну презентацію, записати фільм, підготувати театральну виставу (і записати її повністю або фрагментами), організувати науковий пікнік, публічну дискусію, шкільну наукову конференцію чи показати експеримент, провести майстер-класи для інших учнів школи тощо. Варто

теж подумати, чи результати проектів можна представити перед ширшою аудиторією і як це зробити (наприклад, оприлюднити результати роботи в інтернеті). Така форма презентації може стати частиною учнівського електронного портфоліо, доступного, приміром, на сайті школи. Відповідальність за презентацію беруть на себе учні. Вчитель лише їх підтримує в кінцевому виборі способу, організації технічних засобів, а наприкінці допомагає їм підвести підсумки проекту і оцінити власну роботу відповідно до раніше прийнятих критеріїв.

ЯК ПРАЦЮЄ КОМАНДА?

З проектом може добре впоратися лише команда, яка працює злагоджено. Як створити таку команду і постійно її підтримувати?

- Вчитель може провести поділ на команди на основі жеребкування або краще свідомо об'єднати у групи учнів, які мають різні компетенції і небагато можливостей працювати разом. Коли учні об'єднуються самі, то радше закріплюють наявні поділи у класі і його структуру.
- Більші команди, які хочуть займатися однією темою, треба поділити на менші групи з 3-5 осіб, інакше учням важко буде організувати свою роботу.
- Командну роботу дуже спрощує карта проекту та журнал діяльності/завдань, у якому записуються найважливіші завдання, а також прізвища відповідальних осіб та терміни виконання.
- Команда може вибрати лідера, секретаря, піарника тощо (учні можуть мінятися цими функціями). Вони можуть забезпечувати обіг інформацій, стежити за дотриманням термінів, оформлювати нотатки, заповнювати карту проекту або, якщо виникне така потреба, контактувати з учителем.
- Кожен учень знає свої завдання й терміни їх виконання.

- Для того, щоб команда могла добре працювати, учні повинні контактувати одне з одним в поточному режимі (найкраще наживо та за допомогою електронної пошти/Skype). Дуже допомагають встановлені терміни зустрічей всіх членів групи та узгодження їх із термінами консультацій з вчителем.

Перед тим, як команди візьмуться до праці, варто обговорити і записати правила роботи для проектних груп. Встановлення таких норм є дуже важливим, тому варто це обговорити й перевірити, чи всі їх розуміють, а також заздалегідь визначити, що можна зробити, коли хтось відкрито їх порушує.

- Кожен відповідає за свої завдання.
- Коли не можеш впоратися, попроси допомоги.
- Дискутуємо, але не атакуємо, не принижуємо.
- Уважно слухаємо кожну сторону, не перебиваємо одне одного.
- Дбаємо про те, щоб всі члени команди були залученими до роботи і відчували свою важливість.

ІКТ В ПРОЕКТІ

В освітніх проектах, виконання яких підтримується інструментами ІКТ, учні розвивають свої компетенції у цій сфері на всіх етапах роботи, в тому числі при:

- комунікації вчителя з учнями та членів команди одне з одним;
- виборі теми й визначенні проблеми;
- плануванні й координації дій;
- пошуку й аналізі інформації з вибраної теми;

- діяльності (створенні фільму, комп'ютерного макету, фото-галереї, подкасту, записі інтерв'ю — це вже не можуть бути аплікації чи прості плакати);
- представленні результатів проекту.

Використання нових технологій у реалізації освітніх проектів може не тільки їх збагатити, але й спростити життя як вчителям, так і учням.

ВИЗНАЧЕННЯ МЕТИ, ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК

Файли, підготовлені у текстовому редакторі, можна швидше, більш ефективно змінювати, форматувати, публікувати, ділитися ними, висилати до учнів, батьків чи розміщувати на сайті школи. Крім цього варто створити у Word або Excel графік робіт із розподілом на окремі завдання, які закріплені за конкретними особами, та терміни реалізації. Ідеально для цього підходить Google Docs, Dropbox або Skydrive, які разом з інтернет-календарем у Google

можуть нам значно спростити роботу. Такий простий файл, доступний для всієї групи, може бути дошкою оголошень, календарем, графіком, спільно встановленим планом дій і місцем для пересилання одне одному індивідуальних повідомлень. Для більш просунутих користувачів справжнім скарбом може бути такий інструмент як Asana — онлайн аплікація для групового планування і виконання проектів.

102

МЕНТАЛЬНА КАРТА

Створення ментальних карт і організація мозкових штурмів дуже допомагає у першій частині планування діяльності у проекті. Тут себе добре зарекомендували граfi і SmartArt у програмі PowerPoint, але з'являється щораз більше

додатків, які функціонують онлайн, котрі можна спільно редагувати й динамічніше ними керувати, наприклад MindMeister. При мозковому штурмі чудово підходить також щодали популярніший сайт для динамічних презентацій Prezi.

ЗВОРОТНІЙ ЗВ'ЯЗОК ТА МОНІТОРИНГ

Як ми вже знаємо, зворотний зв'язок повинен бути конструктивним та мотивувати до подальшої роботи. Варто використовувати для нього інструменти, які дозволять також самим учням надавати його одне одному. Одним з найпростіших рішень є використання опції "стежити за змінами" в редакторі тексту, наприклад Word. Завдяки цьому кожна особа, яка редагує файл може додавати коментар і бачити коментарі інших користувачів. Щоб надати зворотний зв'язок якнайкраще підходять усі інструменти й додатки, які ми використовуємо у спілкуванні в групі. Щоб стежити в поточному режимі за поступом у роботі, найкраще підходять сайти типу Wiki. Завдяки сервісам, що дозволяють самостійно створювати сайти, подібні до найбільш відомої Вікіпедії, можна спільно редагувати тексти, публікувати

матеріали, коментувати розміщені тексти й обговорювати їх, а також спостерігати за змінами, введеними іншими учасниками. Доступ до інструментів має кожен користувач всюди, де є доступ до інтернету, отож робота може динамічно розвиватися. Одні з найпопулярніших сервісів, які надають можливість такої співпраці — це: www.wikispaces.com та www.wikia.com/wiki/. Є також сервіс [serwis www.mediawiki.org/wiki/MediaWiki/pl](http://www.mediawiki.org/wiki/MediaWiki/pl), який вимагає місця на сервері. Найбільш відомі Вікі — це: Wikimedia Commons (величезна колекція фотографій, малюнків, відео, як — вказуючи джерело — можна вільно користуватися), Wikibooks (майже 300 підручників), Wikicytaty та щораз популярніша серед вчителів — Geogebra — це програмне забезпечення, що дає можливість створювати математичні зображення.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЕКТУ — КОМУНІКАЦІЯ

Комунікація є дуже важливою від самого початку роботи над проектом. Для

цього знадобиться ряд інструментів: Skype, Gadu-Gadu, блоги, Twitter (або його польський

аналог Blip), електронна пошта, інформаційні бюлетені (newsletter), які можна висилати із сайту школи, а також мобільні телефони. Запитайте учнів, що вони найчастіше використовують для спілкування і скористайтесь інструментами, якими вони вже вільно володіють. Можливо, що найчастіше вони використовують Фейсбук і тоді

нема потреби пропонувати під час роботи над шкільним проектом спілкуватися за допомогою Gadu-Gadu. Важливо, щоб якнайкраще використати вже існуючий потенціал. Повірте, що спілкування за допомогою СМС є для багатьох учнів є так само цінним та ефективним, як і розмова віч-на-віч. Не біймося це використовувати.

ЗБЕРІГАННЯ ДАНИХ

Для цього знадобляться інструменти для опитування онлайн: www.moje-ankiety.pl або www.ankietka.pl. Результати анкет автоматично збирають до папки Excel, отож опрацювання результатів стає вже справжнім задоволенням... Окрім цього можна також використати сайти Вікі, за допомогою яких група, що виконує

проект, може створити власний банк знань, яким буде користуватися під час роботи. Важливим джерелом будуть сайти установ, що зберігають статистичні дані (GUS, OBOP) — на них часто можна знайти відкриті для всіх офіційні дані.

ПІДБІР ІНФОРМАЦІЇ

Одним з багатьох важливих завдань вчителя є допомога учням у підборі інформації. Не буде перебільшенням сказати, що в наш час, в епоху стрімкого зростання кількості нових повідомлень, їх відбір стає однією з найважливіших освітніх та соціальних компетенцій. Тому варто, використовуючи виконання цього завдання як підставу, виділити більше часу на випробування різних інструментів для підготовки записів і їх впорядкування.

Окрім редакторів тексту та раніше згаданих сайтів Вікі створено багато інструментів, які полегшують запис. Це вже не лише для нотування фрагментів книжки чи статті. Сучасне "записування" — це також вирізування фрагментів сайтів, копіювання і вставляння електронних адрес, фотографій, аудіо- й відеозаписів (подкастів). Ідеально до цього підходить програма Evernote, з якою можна працювати онлайн, а

також завантажити її в комп'ютер, планшет, чи мобільний телефон. Чудово також зарекомендували себе додатки для формування списків справ. Завдяки роботі з використанням цього типу інструментів обов'язки, пов'язані з реалізацією (наприклад Remember the Milk) та збиранням адрес сайтів для сторінок проекту стануть учням цікавішим викликом і будуть вимагати від них використання знань, які вони вже фактично мають, але найчастіше застосовують з іншою метою...

Отже, маємо шанс показати учням, що те, що вони роблять протягом більшої частини дня — використовують комп'ютер для спілкування, планування місця зустрічі зі знайомими, безупинних повідомлень, чим саме займаються — може допомогти їм у роботі, навчанні, а дуже часто також у виконанні суспільно корисних ініціатив.

ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ

Закріплення знань можна, в принципі, почати з їхнього впорядкування. Слід пам'ятати, що усі інструкції та інформація завжди стосувались мети занять або проекту — не варто витрачати час на неважливі речі з точки зору реалізації даного завдання. Покажіть учням різноманітні способи організації знань — графічні, текстові, асоціативні... Для організації знань прекрасно підходять редактори текстів, а також електронні аркуші, у яких можемо впорядкувати дані за основними словами. Спробуйте також мультимедійні методи — відеозаписи, презентації, анімації — це дуже добрий початок для дискусії та поштовх для подальшої роботи. Пам'ятаймо

теж, що одним з найкращих способів закріплення знань є передавання їх іншим — записи міні-лекцій для решти школи чи класу, створення мультимедійних путівників, інструкцій чи термінологічних словників — це ідеальні способи, щоб знання не вилетіли швидко з учнівських голів.

Не бійтеся випробувати нові інструменти, навіть якщо врешті-решт констатуєте, що це не найкращий варіант для вас і ваших учнів. Кожна група є іншою, кожна є у чомусь винятковою, і пошук ідеального способу роботи для неї може зайняти трохи часу. Однак, це ніколи не буде змарнованим часом!

Досвід українських шкіл у навчальних проектах із допомогою ІКТ

104

Працюючи в програмі «Класна школа» учасники обрали теми проєктів і реалізували їх. Пропонуємо Вашій увазі деякі з них.

● Білоцерківська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 15 Білоцерківської міської ради Київської ради

Координатор **Орленко Олена Степанівна**

Учні 8-А класу, 2015/2016 н.р., класний керівник Соболев Л.М., обрали для роботи тему свого навчального проєкту «**Нові та зникаючі професії**».

Роботу почали з формування проєктної групи, розподілу завдань та обов'язків між учасниками робочої учнівської групи. Розробили робочий план впровадження проєкту у життя. Членів групи, у першу чергу, цікавили питання чи з'явилися нові професії пов'язані з стрімким розвитком інновацій та мережі Інтернет; які професії зовсім зникли.

Учні провели дослідження, уклали питання анкети. Провели інтерв'ю з дорослими, пройшовши мікрорайоном школи та поспілкувавшись у соцмережах з рідними і друзями, які живуть на відстані. Про всі дії писали у блозі «Класної школи».

Результати дослідження систематизували та узагальнили у презентації, яку представили на Фестивалі навчальних проєктів у травні 2016 р.

Реалізація навчального проєкту «Нові та зникаючі професії» вплинула на розвиток

особистого світогляду учасників групи, дала зрозуміти, що виконання завдань саме такого характеру допомагають знайти своє місце в соціумі, сприяють розвитку навичок комунікації та роботи в команді.

Важким етапом у реалізації даного навчального проєкту був саме початок: зорганізуватися у малі групи, дотримуватися плану виконання, вкладатися у терміни. Класному керівнику, Соболев Л.М., на початку роботи доводилося постійно нагадувати про терміни роботи та мотивувати учнів до якісного виконання поставлених завдань.

Найлегшим для учнів, виявилось знайти спільну мову з дорослими, особливо з людьми похилого віку, хоча на початку роботи це викликало певні острахи.

Приступаючи до роботи на ІІІ етапі проєкту «Класна школа», творча група вчителів вирішила розробити алгоритм реалізації навчального проєкту та таблицю, яка допоможе усім нашим учням самостійно розробляти та слідкувати за ходом роботи над проєктом.

Завдання (конкретні) /етапи роботи	Що потрібно зробити	Що вдалося, а що ні (описати)	Відповідальній/ні	Терміни

I таблиця працює: копія є в учнів, класного керівника, у класному куточку. Учні чітко визначають план дій та слідкують за його реалізацією. На своїх, класних учнівських оперативках, заповнюючи таблицю мають змогу обговорити що уже вдалося, а що ні, хто і як працював, що потрібно допрацювати.

У III етапі почали працювати над новими навчальними проектами. Ось кілька з них: «Читаючи Франка», «Електронна бібліотека», «Відео на перерву», «Електронний щоденник».

Радо ділимося з вами нашими напрацюваннями.

1. Картка навчального проекту

КЛАС _____ Термін виконання з _____ по _____

Тема проекту: _____

Мета проекту: _____

2. Алгоритм роботи над навчальним проектом

1. Оберіть тему (тему обирають учні — вчитель допомагає, контролює)
2. Визначте мету для вашого проекту (Загальна ціль: Розвивати навички роботи у навчальних проектах)
3. Складіть план дій (ідеї — обговорення — які потрібно використати джерела — хто буде виконувати (команда) — етапи роботи/ заплановані дії — як і де буде реалізовуватися / виконуватися — кошти — забезпечення). Заповнення таблиці.
4. Проведення оперативок/обговорень (раз на тиждень/за потреби кілька разів):
  - заповнення таблиці про виконаний етап роботи
  - обговорення ходу роботи
  - наступні дії
  - чи всі в однаковій мірі працювали
5. Підведення підсумку
  - узагальнення роботи над проектом: матеріали (диск, сайт, блог і т.д.)
  - супровідний лист до матеріалу
  - опис/узагальнення таблиці про виконані дії: що робили, як робили.
  - представлення проекту на фестивалі.

◆ НВК-гімназія № 11 міста Кам'янського Дніпропетровської області

Координатор **Гаврилiна Вікторiя Вікторiвна**

З 1 квітня 2016 року почався 2-й етап проекту. Учні 5–10-х класів створили нові команди, вибрали тему проекту: «Нові та зникаючі професії», склали план дій та протягом місяця реалізовували його. Всі дії висвітлювалися на блозі та сайті гімназії. Чи з'явилися якісь нові професії, пов'язані з розвитком Інтернету? Які професії зовсім зникли? Вчитель історії та правознавства Козорог Олександра Геннадіївна провела тренінг з командами із майстерності брати інтерв'ю. Учні проводили дослідження, брали

інтерв'ю у дорослих, проводили Skype-спілкування через Інтернет, перевіряли, як змінювалася робота вчителя, інженера, бібліотекаря, лікаря, продавця, фотографа, дизайнера, чиновника тощо.

Дуже важливо було, щоб діти замислилися над питаннями: А що Ви хочете робити у майбутньому? Які вміння, пов'язані з новими технологіями, будуть Вам потрібні? На блозі «Класної школи» гімназії ми розмістили опитування в Google Forms про використання ІКТ та

106 учнів, батьків і вчителів, за бажанням, відповіли на питання в on-line. Провели Skype-конференції, зустрічі із випускниками гімназії.

Паралельно в гімназії реалізовувався проєкт «Ким бути?», який організували наші випускниці. Учні старших класів зустрічалися із випускниками різних років гімназії: народним депутатом України; начальником відділу по супроводу продажів на ринки; керівником команди програмістів; менеджером проєктів в області геотермальної енергетики; менеджером навчальних і тренінгових програм; кар'єрним консультантом в ІТ-компанії; бренд-менеджером, кандидатом філологічних наук, викладачем французької і англійської мов, сертифікованим викладачем міжнародних онлайн курсів... Дуже важливо сьогоднішнім гімназістам перейняти досвід випускників нашої ж гімназії! Це вражає і стимулює учнів.

Важко порівняти та оцінити результат кожної команди проєкту «Класна школа», тому що всі підійшли творчо до роботи. Учні 5-х класів брали інтерв'ю у батьків та знайомих, учні 6-А та 7-Б класів зняли відеоінтерв'ю із представниками професій фармацевта, фінансиста та мистецтвознавця. Батьки гімназістів з ентузіазмом залучилися до проєкту: організовували екскурсії на підприємства міста, учні відвідували банк.

30 травня 2016 р. відбувся Фестиваль професій, на якому кожний клас-учасник проєкту

представляв професію, яку обрали за власним бажанням. Про які тільки професії не розповідали діти: коучер, блогер, копірайтер, веб-дизайнер, фрілансер, телефоністка, фармацевт, стоматолог, лікар, повар, дієтолог, художник... На фестиваль запросили всіх учнів 6-10-х класів, вчителів та батьківський комітет гімназії.

Гості голосували жетонами за команду, яка найцікавіше представляла професію. Після закінчення Фестивалю в актовій залі гімназії відбулося нагородження команд та найактивніших учасників проєкту. Прозвучали слова вдячності всім кураторам, класним керівникам, батькам та самим учням, які взяли активну участь у проєкті. Ми розуміємо, що тільки разом зробимо життя нашої гімназійної родини цікавим.

Переможцями 1-го року участі в проєкті стала команда 9-А класу — Савченко Олександра, Биданцева Валерія та Гуменюк Марія, які зробили найбільший внесок в реалізацію проєкту. Вони створили власний блог на платформі Office 365 та канал на You Tube, де розмістили більше 20 відео про різні професії; попрацювали із молодшими братиками та сестричками за програмою «Професії» в on-line, які потім втілили в малюнках. Дівчата були найактивнішими у використанні пошти Outlook; організували екскурсію на станцію «Швидкої допомоги»; взяли найбільшу кількість інтерв'ю про різні професії та оформили їх за розробленими критеріями.

● Перша міська гімназія Черкаської міської ради Черкаської області

Координатор проєкту: заступник директора гімназії
Корнієнко Галина Леонідівна

Учні нашої гімназії в рамках проєкту «Класна школа» вирішили створити власний проєкт «SHAKE BRAINS».

«Shake Brains» — це конференція, яка присвячена «ідеям вартим поширення». Особливістю нашого проєкту є акцент на думку молоді.

Проблема проєкту: недостатня увага до думок творчої та креативної молоді.

Завдання проєкту: Легкість поширення думок з громадськістю та розвиток комунікації між людьми.

Промоція: створення сторінок у соціальних мережах з метою обговорення найактуальніших тем конференцій.

План дій по реалізації проєкту:

1. Обговорення ідеї на шкільному рівні.	4. Запрошення спеціалістів (високої кваліфікації)
2. Встановити контакт з локальними школами.	5. Організація заходу.
3. P.R. (public relations)	6. Підсумок та враження.

7. Вихід на регіональний рівень.
8. Регулярні зустрічі.
9. Зацікавленість на Всеукраїнському рівні.

У «Shake Brains» можуть брати участь учні 10-11 класів загальноосвітніх, спеціалізованих шкіл, гімназій, колегіумів, ліцеїв, а також студенти. Вони можуть як подати заявки на участь у конференції задля власного виступу, так і виступати у якості звичайного слухача. Також у ролі оповідача можуть брати участь люди обізнані в сфері, яка вибрана темою конференції. Формування завдань під час реалізації проекту відбувається з урахуванням здібностей учнів, їх потреб в уособленні та самореалізації. Адекватне визначення індивідуальних здібностей учнів можливе лише у діяльності.

Участь у проекті розкриває учасників як особистостей. Учні навчаються працювати у команді, пропонують власні ідеї та обговорюють їх. Детальний відбір інформації під час підготовки до проектної роботи навчає дітей критично мислити. Самостійність, організованість, креативність, змістовність — це ще не повний перелік усіх тих якостей, що набувають учні в процесі реалізації проекту. Участь у роботі проекту «Класна школа» сприяє формуванню

організаційних здібностей, умінь та навичок, вміння співпрацювати на основі принципів демократизму, гуманізму.

Учні стають більш відповідальними за доручені справи, за колектив, за друзів. Формуються вміння аналізувати і належним чином сприймати критику, давати об'єктивну оцінку власним вчинкам та діям інших людей; самостійність, готовність у залежності від конкретних умов знайти правильне рішення, долати труднощі; творче ставлення до дійсності, вміння виявити ініціативу, вносити у будь-яку справу свої думки, пропозиції.

Наш час потребує лідерів нової формації. Людей компетентних, відповідальних, здатних мислити неординарно. Школа — це модель майбутнього суспільства. Основи громадського становлення та демократії закладаються з дитячих років, і самоврядування допомагає учням організувати власне життя, своїх товаришів. Участь у проекті сприяє розвитку громадянських якостей дитини в системі демократичних взаємин виховного колективу на принципах самореалізації, самодіяльності, самодостатності та самоорганізації особистості.

Наша команда повна ідей, енергії та завзятості. А це і є ключем до досягнення цілей.

◆ Черкаська спеціалізована школа I-III ступенів №28 ім. Т.Г.Шевченка

Вимогою сучасності, яка не підлягає обговоренню є робота над проектом «Безпечний Інтернет». Адже основним ресурсом для пошуку проектної інформації, для підготовки до уроків, спілкування та поширення інформації залишається, все ж таки, Інтернет.

Цьогоріч учні школи спільно з Соколюк Т.Ю. вирішили створити не просто довідники,

Координатор проекту — Соколюк Тетяна Юріївна

а цілу веб-сторінку для батьків. На цій сторінці учні розмістили власну презентацію про «Кібербулінг», цікаві відеоролики про небезпеку в мережі Інтернет. Даний веб-ресурс доповнили основними правилами безпечної поведінки під час онлайн-спілкування. Сторінка з часом буде оновлюватись та доповнюватись цікавою і корисною інформацією.

Безпечний Інтернет

Кібер-булінг.pptx

До Інтернету мають доступ десятки мільйонів користувачів. Ріст і розвиток Інтернету три-ває, і на середину століття очікується значне збільшення ролі Інтернету у всіх інформаційних технологіях.

Будь обережним!

Сьогодні немає засобів впізнання особи, з якою спілкуєшся, тому важко перевірити інформацію щодо співрозмовника. Є дуже багато випадків, коли себе видають за інших, приписуючи собі гарну зовнішність, риси характеру, захоплення тощо. Подумай, чи хотів би ти спілкуватися з нещирою людиною?

Існують випадки потрапляння в рабство через мережу Інтернет. Дівчата та хлопці листуються з особами, які пропонують роботу за кордоном або одруження. Також існують випадки, коли за допомогою спілкування просять надіслати фотокартки, а потім, використовуючи монтаж, створюють фотокартки і розміщують на порносайтах.

З поширенням використання Інтернету з'явилося таке явище, як спам. Це коли на поштову адресу приходять листи з рекламними

пропозиціями. Іноді за день їх може надійти від одного до 50. Уберегтися від цього дуже важко. Також Інтернет використовується шахраями, які можуть вимагати гроші, наприклад, на організацію допомоги. Як правило, дається тільки рахунок для перерахування грошей, немає ні координат організації, ні інформації, якою діяльністю вони займаються, як довго існують тощо. Або надсилається інформація про виграш грошей або якоїсь речі. Для того щоб отримати приз, треба зателефонувати за номером телефону, який є платним. А потім приходиться великий рахунок за телефон.

Проблемним питанням є питання безпеки даних. Комп'ютери, підключені до глобальної мережі, стають більш уразливими. І немає ніякої гарантії, що дані не використовують інші.

Скористайся правилами, які допоможуть безпечно працювати в Інтернеті

- Пам'ятай, що в Інтернеті ти спілкуєшся з людиною.
- Постав себе на місце людини, з якою говориш.
- Відстоюй свою точку зору, але не ображай своїх співрозмовників.
- Коли ти використовуєш телекомунікації, то маєш справу з екраном комп'ютера. Ти не можеш жестикулювати, змінювати тон і вираз обличчя тощо. Твій вираз обличчя не має ніякого значення. Слова, тільки слова — це все, що бачить твій співрозмовник. Коли спілкуєшся по Інтернету, можна дуже легко помилитися в тлумаченні слів свого співрозмовника. Коли ти зв'язуєшся з ким-небудь, пам'ятай, що твої слова фіксуються.
- Дотримуйся етики спілкування.
- Поважай час і можливості інших. Існує стереотип, що сьогодні в людей залишається усе менше часу, і створення нових пристроїв дозволяє заощадити час. Коли ти надсилаєш електронну пошту або спілкуєшся в Інтернеті, ти фактично претендуєш на чийсь час. І тоді ти відповідаєш за те, щоб адресат не витратив цей час марно.
- Не давай ніякої особистої інформації (адресу, номер телефону, номер школи, місце роботи, опис квартири тощо).
- Не надсилай свої фотокартки незнайомим особам.
- Отримавши інформацію, яка змусить почуватися некомфортно, припини розмову та повідом про це людям, яким ти довіряєш.

Мої правила безпечної поведінки в Інтернеті

- Я не надаватиму ніякої особистої інформації (ім'я, вік, адресу, номер телефону, номер школи, місце роботи) без згоди дорослих.
- Якщо я отримаю інформацію, яка примусить мене почуватися некомфортно, я одразу розповім своїм близьким або вчителю. Мої опікуни знають усіх, з ким я спілкуюсь в Інтернеті.
- Я ніколи не погоджусь зустрітися з тим, з ким я познайомився в Інтернеті, без попередньої згоди старших. Якщо я буду зустрічатися, то це буде людне місце, і я запрошу кого-небудь зі знайомих мені людей.
- Я ніколи не вишлю свої фото людині, з якою я познайомився через Інтернет, не порадившись з дорослими.
- Я не буду відповідати на листи чи прохання, які викликають почуття дискомфорту або сорому.

ПАМ'ЯТАЙ! СПІЛКУВАННЯ ЧЕРЕЗ ІНТЕРНЕТ НІКОЛИ НЕ ЗАМІНИТЬ ЖИВОГО СПІЛКУВАННЯ З ДРУЗЬМИ!

109

Тема проекту: БАТЬКАМ ПРО БЕЗПЕЧНИЙ ІНТЕРНЕТ

Мета проекту:

- Дослідити джерела та ресурси онлайн-спілкування.
- Розробити загальні правила безпечної поведінки.
- Створити презентацію на тему "Кібербулінг" та знайти популярні відеоролики про безпеку у всесвітній мережі.
- Розмістити інформацію на загальнодоступній веб-сторінці.
- Провести рекламу власного веб-ресурсу

Розподіл завдань і обов'язків:

1. група масмедіа (шукають та досліджують джерела інформації)
2. презентаційна група (готують мультимедійну презентацію про КІБЕРБУЛІНГ)
3. публікатори (готують статтю про роботу над проектом та розміщують її в Інтернеті)

План роботи із використанням ІКТ:

Учні повинні опрацювати такі теми і виконати завдання:

Масмедіа:

1. Правила безпечної поведінки в Інтернеті
2. Етикет електронного листування
3. Роль батьків у забезпеченні безпечної роботи в мережі Інтернет
4. Чи варто дітей залишати наодинці з мережею Інтернет
5. Як захистити дітей від онлайн-небезпеки

Презентаційна група:

1. Знайти інформацію про кібербулінг
2. Збір статистики про онлайн-агресію
3. Визначення міжнародних стандартів у сфері захисту прав дітей
4. Набезпека впливу кібербулінгу на психологію дитини

5. Визначення типів кібербулінгу
6. Розробка рекомендованого плану дій під час виявлення такої психологічної атаки
7. Створення презентації

Публікатори:

1. Збір інформації про всі етапи роботи, проблеми, пропозиції
2. Створення статті про роботу над проектом
3. Публікація матеріалів в Інтернеті
4. Реклама сторінки “Безпечний Інтернет” в соціальних мережах

Заключним етапом роботи є презентація власного веб-ресурсу батьківській громаді класу, школи, міста...

На цьому етапі працювали всі учні та координатор.

Так під час проведення батьківських зборів у школі батьки із задоволенням вислухали

думку дітей, які розповідали їм про безпечний інтернет. Діти самі закликали вберегти своїх дітей від сучасного виду агресії Кібербулінгу.

Думаю із вуст дітей такі слова прозвучали набагато сильніше, а ніж від учителя, чи керівника школи.

◆ **НВК «Школа-садок №38 м. Львів»**

Координатор: **Голосова Наталія Михайлівна**
Вчитель: **Максимович Зоряна Юріївна**

Проект «TERYTORIYA OF FREE BOOKS»

Цей навчальний рік став другим роком «життя» Класної школи. Щоб проект продовжився як «життя», а не існування, довелось змінити формат роботи. Було створено потужну ініціативну групу зі школярів, до якої в якості не тільки консультантів, а й учасників, долучались вчителі, а інколи і батьки.

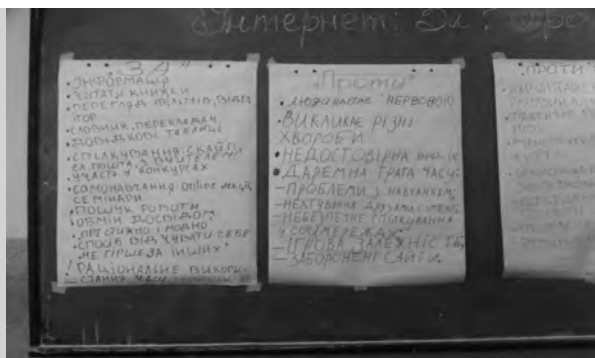
Ми переглянули кодекс школи і, враховуючи зміни у структурі навчального закладу, запропонували учням внести корективи або нові пропозиції. Результат обговорення в класах переріс у шкільний проект «Terytoriya of free books», а питання інтернету у школі було винесене на шкільні дебати. Для поширення інформації та ефективної комунікації 8, 9, 10, 11 класи створили свої блоги, які ведуть класні адміністратори. Джерела наповнення та зміст блогів є різноманітними: від «веселих перерв», привітань, «приколів» на уроках, підготовки

конкурсу «Король та королева школи» до сайтів з підготовки до Зовнішнього незалежного оцінювання. Але це переважно у старшокласників. Інформацію до блогів учні беруть і в соціальних мережах. У блогах та соціальних мережах школярі розповіли про підготовку до дебатів.

Шкільні дебати щодо доцільності використання інтернету ми провели у листопаді. До обговорення питання «Інтернет у школі: «За» чи «Проти» долучились учні 6-х класів, які висловили цікаві міркування як на захист однієї позиції, так і на захист іншої. Вагомі аргументи представила сторона «Проти», яка свою доказову базу побудувала на тому, що «зависання» в мережі наносить шкоду здоров'ю, знижує зір, відволікає від завдань уроку, обмежує реальну комунікацію з друзями і замінює її на віртуальну. Незважаючи на палкі суперечки,

сторона, яка аргументувала переваги інтернету, виявилась переконливішою. Тому під час голосування учасники одностайно підтримали пропозицію щодо використання інтернету у школі. Одночасно було вироблено рекомендації для тих, хто цим зловживає. А саме, було запропоновано використовувати інтернет тільки за призначенням, частіше спілкуватись з однолітками на перерві, обговорюючи разом цікаві новини або ідеї, звертатись до інтернету тільки в разі нагальної необхідності.

Проект «Terytoriya of free books» у самому розпалі. Учні в класах збирають книжки з домашніх бібліотек, які вже багато років не «читаються», вчитель малювання допомогла провести конкурс «Модерна книжкова полицка»,

але найбільш успішними виявились зразки книжкових полицок, які учні віднайшли в інтернеті. Ми навіть обрали місце «Terytoriya of free books» — це вестибюль школи. Зараз готуємось провести шкільний ярмарок новорічних прикрас, зроблених власноруч. Зразки та техніки виготовлення віднайшли в інтернеті. Велику допомогу надала вчитель праці, яка провела майстер-клас не тільки для учнів нашої школи. Мета шкільного ярмарку-зібрати кошти на стільці-пуфи до нашої «Terytoriya of free books».

Так, ми розуміємо, що наші блоги не є досконалі, що катастрофічно бракує часу, що багато із задуманого не виходить. Але важливо зрозуміти, що будь-який результат — це все ж результат, який збагачує досвід.

У проєкті працюємо 2 роки. Багато цікавого та корисного встигли реалізувати. Із травня по грудень 2016 року презентували свою роботу за темою «Реалізація “трикутника партнерства” (учні-вчителі-батьки) у навчально-виховному процесі».

Що сприяло вибору такої теми? Як йдемо до мети? І на які результати сподіваємося?

По-перше, ще під час роботи в проєкті за темою «Засоби ІКТ на уроках та в позаурочний

◆ Колиндянська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів

Координатор — Світлана Дячок

час: за чи проти?» зрозуміли, що це важливо не лише для учнів, а й вчителів та батьків. Адже деякі питання, щодо користування гаджетами виникали як у батьків, так і в учителів. Тож їх поспішали вчити учнів! (Листопад 2015 -лютий 2016).

По-друге, під час загальношкільних батьківських зборів провели дебати щодо активної участі у навчально-виховному процесі батьків, в результаті яких й виникла тема проєкту «трикутника партнерства» (учні-вчителі-батьки) (Травень, 2016).

По-третє, вирішили провести класні Оксфордські дебати щодо розуміння різновіковими категоріями даної проблеми. Визначили важливу роль батьків у шкільному житті

учнів. Наприклад, більшість вважає батьків — своєрідними помічниками вчителя, але не лише в школі, а, перш за все, вдома. Проте, щоби батько був свідомим координатором в позаурочний час, потрібно, щоби добре був обізнаний із шкільними проблемами та успіхами, тобто цікавився шкільним життям дитини. Учні відзначили, що як вчителі, так і батьки — це приклад для наслідування! Тож він має бути гідним! А ще, що цікаво, п'ятикласники відзначили, що вчителі та батьки для них — краще будь-яких гаджетів, бо порада чи знання від дорослого йдуть через живе спілкування, чого так не вистачає нам усім! (Жовтень, 2016).

По-четверте, під час удосконалення вдруге (в жовтні 2016) нашого Кодексу 2.0. остаточно переконалися, що учням нашої школи дуже хотілося, щоби у навчально-виховному процесі активну роль брали не лише вчителі, а й їхні батьки. Тож плануючи виховну роботу на 2016-2017 н. р. вирішили залучати до організації та проведення різноманітних шкільних та позашкільних заходів батьків!

Сподіваємося:

учні:

- = більше довірятимуть вчителям та батькам, адже виховні заходи їх «зблизять», допоможуть розкритися;
- = удосконалюватимуть свої навички усного мовлення, комунікабельність;
- = зможуть навчити вчителів та батьків.

вчителі:

- = відчуватимуть ще більшу відповідальність у підготовці до уроків, які можуть відвідати у будь-який час батьки;
- = відчуватимуть і підтримку з боку батьків у спільній праці — навчанні та вихованні дітей;

батьки:

- = на власні очі переконаються у плідній роботі вчителів та зрозуміють, що не такий вже й легкий цей навчально-виховний процес;
- = зблизяться духовно із своїми дітьми.

Усі разом подолає «останній дюйм» у напружених відносинах між вчителями та батьками (якщо у декого такі були), ще більше згуртуємося для спільної діяльності — виховати гідного випускника — адекватно-самостійну активну особистість, здатну вирішувати будь-які проблеми, не забуваючи про рідних та близьких їй людей!

Радимо обирати та вирішувати у проекті ті проблеми, які, насправді, є актуальними на даний час!!!

По-п'яте, плануємо у різдвяно-новорічні дні провести Ярмарок ідей, на якому учні кожного класу презентують свій успіх у проекті за темою «Реалізація “трикутника партнерства” (учні-вчителі-батьки) у навчально-виховному процесі», а батьки та вчителі, відповідно, свій! (грудень, 2016).

Звичайно, обрана тема спонукала заступника директора з навчально-виховної роботи Гикаву Л. Я. розробити План засідань педагогічних рад упродовж року із розглядом відповідних питань щодо покращення спільної навчально-виховної роботи учителів та батьків, а заступника директора з виховної роботи Дячок С. О. — План засідань батьківського комітету із різноманітними тренінговими заняттями для батьків, які б сприяли кращому залученню батьків до навчально-виховного процесу вихованців. Також у План виховної роботи було додано пункт «Реалізація проекту «Класна школа».

Таким чином, чітко запланована та організована робота у співпраці учні-батьки-вчителі, стане запорукою успіху виховання учнів школи!

◆ Гімназія № 143, м. Київ

Координатор Чоха Оксана Михайлівна

Робота над навчальним проектом “Наше майбутнє — світ митців чи світ винахідників?”

Реалізація плану проекту

I. ГРУПА “СОЦІОЛОГІВ” СКЛАЛА АНКЕТУ — ОПИТУВАННЯ, ЩОДО БАЧЕННЯ УСПІШНОСТІ КАР’ЄРИ У НАШОГО ОТОЧЕННЯ:

1. Укажіть ваш вік:

а) 16-19 років; б) 20-25 років; в) 26-39 років; г) 40 років і старше

2. Чи маєте ви досвід роботи за певною спеціальністю

а) так б) ні

3. Ваша професійна діяльність пов’язана чи буде пов’язана

а) з точними науками; б) з гуманітарними науками;
в) із вмінням спілкуватися і створювати потрібні соціальні зв’язки;
г) не вимагає знань, отриманих у навчальних закладах.

Відмітити всі можливі відповіді.

4. Чи вважаєте ви свою кар’єру успішною?

а) так; б) ні; в) ще ні, але роблю все для цього.

5. (Для батьків) Чи хотіли б ви, щоби ваша дитина реалізувала б себе у тій же професійній сфері, що і ви

а) так; б) ні.

Після опрацювання анкет результати було унаочнено у вигляді діаграм створених у програмі MS Excel.

II. ГРУПА “МИСТЕЦТВОЗНАВЦІВ” ПІДІБРАЛА ЦІКАВИЙ МАТЕРІАЛ, ЩОДО ТВОРЧОСТІ

- Леонардо да Вінчі, Альбрехта Дюрера, Вільяма Блейка, Мауріца Ешера (художнє мистецтво)
- Омара Хайама, Михайла Лермонтова, Софії Ковалевської, Жуля Верна (поезія і проза)
- Йоган Баха, Людвиг ван Бетховена (музика)

Весь підібраний матеріал було систематизовано у вигляді презентацій виконаних у програмі MS Power Point

III. ГРУПА “МАТЕМАТИКІВ” ЗІБРАЛА МАТЕРІАЛ, ЯКИЙ ВИСВІТЛЮЄ ДИВОВИЖНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ СВІТУ ЧИСЕЛ

- число Пи
- числа Фібоначчі
- музичні і поетичні ритми
- властивості “золотого перерізу”
- властивості симетрії

“Математики” за допомогою мережі Інтернет знайшли чудові наукові короткометражні фільми з даної тематики.

Після обговорення зібраного матеріалу, творча група вирішила, що результати проекту доцільно представляти блоками:

1. Математика і художнє мистецтво (повідомлення про митців пензля + властивості “золотого перерізу” + фільм “Майстерня М.Ешера”)
2. Математика і поезія (повідомлення про митців слова + математика рим)
3. Математика і музика (повідомлення про творців музики+ числа Фібоначчі + фільм про музичну інтерпретацію цифр числа Пи)
4. Математика і мистецтво у камені (видатні архітектурні споруди + властивості симетрії + “золотий переріз”)
5. Доповідь соціологів про наше бачення успішної кар’єри: “Майбутнє за математиками чи ліриками?” і подальше обговорення результатів анкетування

Така побудова дозволила поєднати сприйняття математичної і мистецької ліній дослідження в одне ціле.

План проекту передбачав виступи проектної групи перед учнями інших класів у вигляді

учнівських лекторіїв. Ці виступи ще тривають, а найбільше захоплення вони викликали у аудиторії 6-8 класів.

ВИСНОВКИ

1. Більшість учнів таки дійшли згоди, що для суспільства важлива не лише математика, чи музика, чи соціологія. Прогрес визначатиме гармонійне поєднання науки і мистецтва. А успіх держави впливатиме і на успішність пересічних її громадян
2. Успішність у обраній сфері визначатиме професіоналізм, кількість докладених зусиль, вміння соціалізуватися та знаходити однодумців (а ще певне везіння!)
3. Вчитель у школі не повинен нехтувати нагодою залучати учнів до роботи у міжпредметних проектах, адже саме така діяльність сприяє цілісному уявленню про світ і нас у ньому.

При роботі над проектом було використано:

1. <https://uk.wikipedia.org>
2. <http://www.poznavayka.org/>
3. <https://www.youtube.com>
4. <http://evrika.poltava.ua/>
5. <http://mathforum.at.ua/>
6. <http://lifehacker.ru/>
7. Журнали “Математика у школах України”, добірка 2015-2016 роки

◆ КЗ «Дніпрорудненська гімназія «Софія» — ЗОШ І–ІІІ ступенів №1» Василівської районної ради Запорізької області

Координатор Куковинець Ірина Михайлівна

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УЧНІВ ГІМНАЗІЇ

Автор проекту: Голобокова О.М., практичний психолог, Координатор проекту

Учасники проекту: учнівський учні 10–11 класів, педагогічний та батьківський колективи

Мета: сприяти формуванню у всіх учасників навчально виховного процесу установки на підвищення інформаційної культури для можливості створення безпечного інформаційного простору.

Завдання:

1. Підвищити рівень компетентності учасників навчально-виховного процесу в питаннях інформаційно — психологічного захисту.
2. Визначення користі та реальних загроз Інтернет-простору для учнів.
3. Розробити засоби психологічного супроводу для підвищення інформаційної культури всіх учасників навчально-виховного процесу

Сучасна дитина живе не тільки в зовнішньому матеріальному світі, але і в глобальному інформаційному полі. Інформаційний простір, що оточує її, багато в чому визначає формування її «картини» або «моделі» світу. У сучасному суспільстві, роль інформаційних технологій, що впливають на формування картини світу, зростає.

10–15 років тому кількість інформації в світі подвоювалося кожні 50 років, зараз вона подвоюється кожні два роки.

На сьогодні особливо актуальним є питання про формування інформаційної культури всіх учасників освітнього процесу. Що ж таке інформаційна культура? Що ж про це говорять наші учні?

Результати анкетування школярів з 5–11 клас показують, що тільки 10% учнів змогли частково відповісти на питання «Що таке інформаційна культура?» (обробка і зберігання інформації з книг, вміння вибирати потрібну інформацію з інтернету, обізнаність, вміння працювати з інформацією, вміння користуватися новими технологіями) і «медіакомпетентність особистості» (робота з комп'ютером і в Інтернеті, отримання інформації з комп'ютера і телевізора, вміння працювати з технічними засобами для отримання інформації).

90% учнів відповіли: не знаю, культурна людина, знання комп'ютера, зовнішня і внутрішня культура, комп'ютерний геній, відома особистість, вміння культурно передавати інформацію, отримання культурної інформації, не розповсюдження особистої інформації, спілкуватися культурно в комп'ютері, навчання комп'ютерних програм, що знає одне справа, дружба, все про одну людину, приватне, розумний в одній області, утворений геній, публічна особа, розбирається в техніці.

Поняття «інформаційна культура» характеризує одну з граней культури, пов'язану з інформаційним аспектом життя людей. Роль цього аспекту в інформаційному суспільстві постійно зростає; і сьогодні сукупність інформаційних потоків навколо кожної людини настільки велика, різноманітна і розгалужена, що

вимагає від нього знання законів інформаційного середовища і вміння орієнтуватися в інформаційних потоках.

Інформаційно культурна, грамотна людина повинна вміти усвідомити, коли необхідна інформація, здатна знайти, оцінити і ефективно використовувати отриману інформацію, вміти взаємодіяти з традиційними і автоматизованими засобами її зберігання.

Але разом з благами і досягненнями приходять нові загрози і проблеми, що вимагають якнайшвидшого вирішення. На жаль, Інтернет-простір, надає не тільки свободу доступу до інформації, а й є тим майданчиком, де культивуються чужі нормальній людині цінності. Інтернет майже не підконтрольний цензурі. І з цим пов'язані не тільки його позитивні можливості, а й проблеми.

В Інтернеті, соціальних мережах знайшли родючий ґрунт ресурси, що відкрито пропагують наркотики, порнографію, суїцид, терор, національну і расову неприязнь. При цьому найбільш схильне деструктивному впливу Інтернету і соціальних мереж підростаюче покоління, так як у дітей ще не сформувалася культура безпечної поведінки в сучасному інформаційному просторі, заснована на вмінні і бажанні критично оцінювати інформацію, негативно впливає на свідомість. Орієнтуючи майбутнє покоління на цінність не будь-якої інформації, а тільки має певні властивості, можна поліпшити «екологію» інформаційного простору, позбувшись значної кількості часто шкідливого «інформаційного сміття», попередити маніпулювання свідомістю.

У зв'язку з цим перед психологічною службою гімназії стоїть завдання сформулювати в учнів культуру безпечної поведінки в сучасному

інформаційному просторі з опорою на знання учнів.

Для вирішення поставлених завдань були створені творчі групи в які входили учні, вчителі і батьки гімназії.

Кожна група отримала завдання і почала дослідження.

Група вчителів визначила фактори ризику Інтернет-простору

До факторів ризику інформаційного середовища, які можуть стати небезпеками, слід віднести наступні:

- Доступність, непідконтрольність, необмежений обсяг що надходить і циркулюючої інформації для школярів.
- Наявність в інформаційному середовищі протиправного контенту, шкідливої інформації, що впливає на моральний розвиток і ціннісні орієнтири дитини.
- Наявність в інформаційних потоках специфічних елементів, цілеспрямовано змінюють психофізіологічний стан дітей і підлітків (формування Інтернет-залежності).
- Наявність в інформаційному середовищі контенту маніпулятивного характеру, дезорієнтуючі школяра.

Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури, нормативно-правових актів, Інтернет-ресурсів дозволив виявити наступні загрози в сучасному інформаційному просторі:

- кібербулінгу;
- пропаганда наркотиків і алкоголю;
- інформаційний екстремізм,
- заклики до розпалювання національної ненависті;
- поширення матеріалів (фото, відео) порнографічного характеру;
- заклики до вчинення суїциду (самогубства);
- шкідливі комп'ютерні програми;
- комп'ютерні ігри, що містять сцени насильства, агресії тощо.

Слід зазначити, що всі названі загрози присутні в популярних сьогодні серед дітей та молоді соціальних мережах. У зв'язку з чим особливу увагу слід приділяти безпечної взаємодії дитини з соціальною мережею.

При цьому слід враховувати, що у дитини відсутній захисний психологічна реакція на негативний контент і маніпулятивні технології, також у дітей ще не в повній мірі вироблені світогляд і чітка життєва позиція, що створює проблему інформаційної безпеки особистості в умовах суспільства глобальної комунікації.

Особливу загрозу психічному та фізичному здоров'ю представляє Інтернет-залежність.

Для повсякденного захисту від інформаційних загроз учням потрібно знати цілі, методи і засоби сучасного інформаційного впливу і вміти контролювати ступінь своєї залежності від нього. Звільненню свідомості від деструктивної інформаційної залежності, його розкріпачення можуть сприяти прилучення до творчості, природі, культурі, в тому числі до культури безпеки.

Для дослідження рівня сформованості в учнів загальноосвітньої школи культури безпечної поведінки в інформаційному просторі нами були обрані два показника: мета і загальна кількість часу, що проводиться школярем в Інтернеті і ступінь його інтернет-залежності.

Практичним психологом були проведені дослідження серед учнів 9 класів гімназії. У дослідженні взяло участь 38 учнів.

За результатами опитування видно, що 67% учнів проводять в мережі більше 3 годин в день (при нормі не більше години в день). Не може не викликати тривогу, що близько 15% учнів проводять час в мережі через те, що вони не мають чим зайнятися, а 70% проводять час з метою «спілкування», яке часто можна порівняти з неробством. Проведене дослідження дозволило виявити у кожного третього учня наявність Інтернет — залежності різного ступеня.

Отримані результати дослідження послужили основою для вивчення можливостей діяльності психологічної служби у формуванні у

школярів культури безпечної поведінки в інформаційному просторі.

У контексті даної проблеми представимо таке формулювання поняття «психолого-педагогічний супровід психологічної безпеки школярів» — це система особистісно орієнтованих методів, прийомів і психолого-педагогічних технологій навчання, спрямованих на досягнення стану захищеності психіки, свідомості і фізичного здоров'я учнів від небезпечних впливів і в цілому на забезпечення певного рівня безпеки для подальшої самореалізації та саморозвитку особистості учня. Таким чином, психолого-педагогічний супровід психологічної безпеки школярів направлено на створення системи соціально-педагогічних і психологічних умов для розвитку особистості учнів на основі побудови безпечного простору школярів, формування особистісних характеристик, що відповідають запитам сучасного соціуму на основі вибудовування індивідуальної освітньої траєкторії і формування стійкої мотивації пізнання питань безпеки.

Завдання психолого-педагогічного супроводу безпеки школярів полягає в захисті особистості від негативних проявів, загроз і ризиків в соціумі і тим самим забезпечення умов для найбільш повноцінного розвитку особистості.

Таким чином, ефективність психолого-педагогічного супроводу може бути оцінена в параметрах соціально-психологічної складової освітнього середовища школи або в характеристиках педагогічної реальності як сукупності

- відсутність проявів психологічного насильства у взаємодії учасників освітнього процесу;
- задоволення основних потреб в особистісно-довірчому спілкуванні;
- зміцнення психічного здоров'я;
- запобігання загрозам для продуктивного сталого розвитку особистості;
- організація насиченою освітнього середовища, що стимулює розвиток учасників процесу.

Група батьків визначила питання про користь та шкоду Інтернету для підлітків:

Користь і шкода Інтернету для дітей підліткового віку

У зв'язку з тим, що в сучасному світі Інтернет все більше поглиблюється в життя дітей і підлітків, зараз важко знайти батька, якого не хвилювало б надмірне захоплення дитини Інтернетом. Безсумнівно, діти використовують Інтернет і в навчальних цілях, але деколи не

всіх діяльно-комунікативних взаємодій і взаємин учасників навчально-виховного процесу.

Психологічно безпечна освітнє середовище сприяє задоволенню і розвитку соціально орієнтованих потреб дитини, збереження і підвищення його самооцінки, забезпечує більш повне розкриття особистісних потенціалів. При цьому інтегральним показником психологічно безпечної освітнього середовища має бути переживання емоційного благополуччя і компетентності усіма суб'єктами освітнього процесу, яке виступає в якості необхідної умови ефективного особистісно розвитку як педагога, так і учня.

Забезпечення психологічної безпеки освітнього середовища і, як наслідок, охорона і підтримка психічного здоров'я її учасників є пріоритетним напрямком діяльності психологічної служби в освітньому закладі. Концепція психологічної безпеки освітнього середовища дозволяє проектувати систему поглядів на забезпечення безпеки учасників від загроз позитивному розвитку і психічному здоров'ю в процесі педагогічної взаємодії. Тобто створити середовище, в якій можлива організація сприятливих умов для навчання, виховання і розвитку особистості самих учнів, взаємодії їх сім'ї і педагогічного колективу, збереження фізичного та психологічного здоров'я, ініціація або підтримання особистісного зростання педагогів.

По суті, таким чином, можливо виділити наступні основні характеристики психологічної безпеки освітнього середовища:

Користь від Інтернету

Часто підлітки грають в Інтернет — ігри, багато з яких не тільки не несуть психологічної шкоди, але і допомагають розвивати логічне і абстрактне мислення, здатність аналізувати і приймати рішення. В такому випадку, напевно складно заперечувати позитивний вплив Інтернету на підлітка.

Розвиток соціальних мереж дає можливість дитині заводити нові знайомства і більше

спілкуватися з однолітками. Інша справа, що необхідно стежити за тим, щоб таке спілкування не завдало шкоди вашій дитині.

Крім того прогулянки по віртуальній реальності допоможуть вашій дитині розрядити накопичилися негативні емоції, які у підлітків іноді перебувають у надлишку. Але і тут потрібно проявити обережність.

Шкода Інтернету.

В Інтернеті підліток може стати ким завгодно, адже там майже не діють правила реального світу. Будь забитий хлопчина може представитися мексиканським мачо, а непоказна руденька дівчинка — товстуха топ-моделлю. Саме це може негативно вплинути на підлітка. Невідповідність реальною і віртуальною життя морально напружує підлітка, йому, природно хочеться бути краще, і тоді Інтернет надовго затягує бідолашу в свої мережі. Діти годинами сидять на сайтах не помічаючи, як йде реальне час.

Все, що відбувається в світі Інтернету, підлягає перезапуску, всі помилки, допущені у віртуальному житті можна виправити. В реальності ж такого немає. Тому з недавніх пір в світі виникла нова проблема — підлітки, вдосталь награвшись в «войнушки і терористів» потім йдуть вбивати своїх друзів і знайомих. І приклади вже далеко не поодинокі.

Інтернет став вірним другом для людей. Він не скаржить, не читає нотації, не лається і не вчить жити. В Інтернеті підліток може знайти будь-яку потрібну йому інформацію, тоді як деякі батьки часом не можуть приділити дитині і п'яти хвилин своєї уваги.

У підлітків, залежних від Інтернету складається свій світогляд. Вони не вмюють себе обмежувати і контролювати, вважаючи, що в житті, як і на сайті в Інтернеті, завжди можна зареєструватися заново. Підліток віддаляється від

батьків і однолітків, все більше заглиблюючись в виртуал. Він перестає сприймати оточуючих, ставати замкнутим і безпорадним. Адже Інтернет не в силах навчити підлітка того, як справлятися з життєвими труднощами.

Група батьків зробила висновок: батькам слід більше уваги приділяти своєму «живому» спілкуванню з дитиною. Підліток повинен бути союзником батьків у вирішенні сімейних проблем, з його думкою потрібно рахуватися, його інтереси потрібно розділяти. Якщо підліток буде відчувати постійну участь близьких людей в його житті, Інтернет ніколи не стане для нього пасткою, а буде звичайним засобом комунікації і відкриття нового.

Найвідповідальніша робота була в групі учнів — старшокласників. Їх завдання було знайти, розробити і рекомендувати різні способи психологічного захисту.

Для забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості можна рекомендувати різні способи психологічного захисту. Вони дозволяють запобігти або нейтралізувати негативний вплив інформації в різних ситуаціях, наприклад, мас-комунікаційних (отримання інформації через засоби масової комунікації — СМК або ЗМІ), контакт-комунікаційних (отримання інформації під час масових видовищних заходів, на мітингах, зборах та ін.) і міжособистісних (отримання інформації при спілкуванні з людьми, під час бесід, зустрічей та ін.).

Спосіб захисту 1-й: «Відхід»

Збільшення дистанції, переривання контакту, вихід за межі досяжності інформаційного впливу. Дії в різних інформаційних ситуаціях можуть бути такими:

- відключення певних каналів ЗМІ (дратуючого каналу телебачення, вихід з Інтернету та ін.), Відмова від перегляду (прослуховування) конкретних теле- радіопрограм;
- відмова від читання деяких газет, статей, рубрик і ін .;

- відхід, під різними приводами, з масових видовищних заходів: театру, концертного залу, кінотеатру тощо., мітингів, зборів та ін.;
- зміна неприємної теми бесіди, прагнення не загострювати міжособистісні відносини під час бесіди (обхід «слизьких тем», «гострих кутів» і ін.), Ухилення від зустрічей з тими, хто є джерелом неприємних переживань, переривання під різними приводами зустрічей, бесід.

У деяких випадках захист може виразитися в більш різких формах — «вигнанні» або «ігноруванні».

З використанням методу «вигнання» засіб або джерело негативного інформаційного впливу виганяється (або витісняється) з інформаційного середовища (відмова від користування телевізором або комп'ютером, відмова відвідувати театральні постановки або концерти та ін.).

«Ігнорування» передбачає несприйняття інформації, яка ускладнює або перешкоджає певної діяльності людини, може спровокувати конфлікт, викликати негативні емоції.

Спосіб захисту 2-й: «Блокування»

Контроль інформаційного впливу, виставлення психологічних бар'єрів, огороження психіки від зовнішнього негативного інформаційного впливу.

Дії, що виконуються при «блокуванні»:

- критичне сприйняття інформації;
- емоційне відчуження (сприйняття негативної інформації «без емоцій»);
- збільшення міжособистісного простору — «зони спілкування» під час бесіди;
- використання «психологічних бар'єрів» (приниження джерела інформації, внутрішнє осміяння, розвінчання авторитету, несерйозне сприйняття інформації, недовіра, настороженість, неухважність, відволікання і перемикання уваги на інші об'єкти, які пов'язані із вмістом інформаційного впливу та ін.).

Спосіб захисту 3-й: «Управління»

Контроль процесу інформаційного впливу, вплив на його характеристики і джерело:

- використання зворотного зв'язку (участь в опитуваннях рейтингу популярності певних каналів або програм телебачення, популярності періодичних видань та ін.);
- вираз у видовищних заходах свого ставлення до подій (несхвалення, невдоволення виступаючими);
- використання при бесіді принципу «своїх не ображають», для чого продемонструвати бажання стати другом, членом однієї спільності; послабити або дестабілізувати активність співрозмовника несподіваним відволіканням (наприклад, зробити комплімент, висловити співчуття) і ін.

Спосіб захисту 4-й: «Зачаїтися»

Контроль своєї реакції на зовнішній інформаційний вплив:

- відстрочка своїх реакцій, поспішних висновків і оцінок, затримка або відмова від дій і вчинків, що викликаються інформаційним впливом (наприклад, при знаходженні в натовпі, щоб не піддатися «ефекту натовпу», психічному зараженню і не зробити вчинків, про які потім можна буде шкодувати);
- маскування, приховування почуттів, проявів емоцій і ін.

Уміння людини в залежності від ситуації скористатися тим чи іншим способом психологічного захисту від негативного впливу інформації сприяє формуванню його інформаційної культури, яка, в кінцевому рахунку, і забезпечить інформаційно-психологічну безпеку особистості.

Сучасний світ інформації відкриває для людини небачені раніше можливості доступу до інформації та знань, дозволяє кожній людині реалізувати свій потенціал і поліпшити якість життя. У той же час інформаційне суспільство несе численні ризики і небезпеки.

Майбутнє людини — це світ інформаційного суспільства і товариства знань. Його найважливіші характеристики:

- інформація і знання стають головною силою, що змінює суспільство;
- цикл оновлення технологій (виробничих, соціальних, освітніх, медичних та багатьох інших) випереджає темпи зміни поколінь;
- безперервна освіта і при необхідності здатність до перекваліфікації є умовою успіху особистості;
- життя людини залежить від умінь своєчасно знаходити, отримувати, адекватно сприймати і ефективно використовувати нову інформацію.

В умовах колосальних обсягів інформації все важче стає орієнтація, отримання і переробка потрібної інформації. Міць інформаційної техніки і технологій, які пронизують усі сфери життя сучасного інформаційного суспільства, породжує небезпеку маніпулювання свідомістю і поведінкою людини, загрожує дегуманізацією.

Ось чому в усьому світі все сильніше усвідомлюється необхідність вирішення глобальної проблеми — своєчасно підготувати дітей до нових умов життя і професійної діяльності в високоавтоматизованій інформаційному середовищі, навчити їх самостійно діяти в цьому середовищі, ефективно використовувати його можливості, вміти захищатися від негативних впливів.

- Під час роботи проекту відбулися батьківські збори за темою: «Користь і шкода Інтернету для дітей підліткового віку».
- Проведений тренінг з учнями 10–11 класів «Я маю право на безпечний Інтернет»
- Учнем 11 класу (Кузнецов Олександр) створений відеоролик «Безпечний Інтернет»
- Учнями 10 класів створений буклет «Інформаційно-психологічна безпека»

Закінчуючи проект було проведено анкетування з учнями 8–11 класів гімназії щодо інформаційної культури та вміння безпечно та ефективно користуватися Інтернет-простором. Результати дослідження показали, що 87% учнів знають поняття «інформаційна культура», вважають, що необхідно знати способи інформаційного захисту, вирізняють що корисно, а чого краще запобігти користуючись Інтернетом. 100% учнів знають про те, що треба захищати особисті дані, мати таємні паролі та не спілкуватися на підозрілих сайтах. 89% вважають, що інформацію треба здобувати з надійних джерел та перевіряти її достовірність. Тобто учасники проекту підвищили інформаційну культуру та збагатили знання щодо інформаційно-психологічної безпеки.

Всі результати проекту та наробки були представлені на заключній конференції куди були запрошені учні, вчителі, батьки гімназії.

Тренінг для учнів 10–11 класів:

«ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА»

Керівник: Голобокова Оксана Миколаївна, практичний психолог

Мета: підвищити інформаційну культуру старшокласників, розвивати вміння спілкуватися. Визначити правила безпечного користування Інтернетом.

ХІД ТРЕНІНГУ

З кожним роком молоді в Інтернеті стає більше, а школярі одні з найактивніших користувачів Інтернету. Тим часом, крім величезної кількості можливостей, Інтернет несе і проблеми. Сьогодні ми зібралися для того, щоб

з'ясувати, як зробити Інтернет — простір дружнім і корисним середовищем, де кожен почуватиметься захищено і в безпеці.

Спочатку ми розробимо правила роботи нашого тренінгу:

Вправа 1. Правила:

Мета: забезпечити конструктивну атмосферу для роботи групи

Правила:

- приходити вчасно;
- правило «тут і зараз»;
- правило добровільної активності;
- критикувати ідеї, а не людей;
- бути толерантними.

Вправа 2. Створення Інтернет мережі.

Мета: знайомство, створення доброзичливої атмосфери, об'єднання учасників в «мережу»

Учасники тренінгу пишуть на бейджиках свої придумані імена (ніки), пояснюють свій нік і пояснюють, чому в Інтернеті зручніше користуватися вигаданими іменами.

Коли «мережу» створено, учні надсилають один одному повідомлення використовуючи нік співрозмовника і правила спілкування в «мережі».

Вправа 3. Учасники поділяються на 2 групи. 1 група отримує завдання: Плюси використання Інтернет-простору, 2 група: Шкода, яку приносить Інтернет.

Коли групи виконали завдання, представники від кожної групи відстоюють свою точку зору, використовуючи правила спілкування.

На аркуш паперу виписують приклади користі і шкоди Інтернету.

Вправа 4. Учасники поділяються на кілька груп. Кожна група пише інший лист використовуючи Інтернет термінологію. Тренер дає групам таємні завдання:

- Написати так, щоб викликати інтерес до спілкування;
- Написати так, щоб дізнатися особисті дані;
- Написати так, щоб отримати грошовий переказ і т. д.

Обмін листами. Ті, хто отримав лист аналізують і відповідають. Необхідно, щоб учасники відчували небезпеку і продумали правила безпеки.

В кінці вправи правила безпеки виписуються на аркуш паперу.

Вправа 5. Учасники відповідають на питання анкети «Визначення рівня Інтернет-залежності».

Анкета «Рівень поведінки в Інтернеті»

1.А. Коли мені смутно або самотньо, я звичайно виходжу в Інтернет.

- 1.Б. Я не почуваю необхідності вийти в Інтернет тоді, коли в мене поганий настрій.
- 2.А. Коли я проводжу в Інтернеті менше часу, чим звичайно, я почуваю себе подавлено.
- 2.Б. Мій емоційний стан не залежить від того, скільки часу я проводжу в Інтернеті.
- 3.А. Я почуваю, що моє захоплення Інтернетом заважає моєму навчанню, роботі або відносинам з людьми поза Інтернетом.
- 3.Б. Використання Інтернету не заважає моїм відносинам з людьми, навчанню або роботі.
- 4.А. Багато моїх знайомих не знають, скільки часу я насправді проводжу в Інтернеті.
- 4.Б. Більшість моїх знайомих знає, скільки часу я проводжу в Інтернеті.
- 5.А. Я часто намагаюся зменшити кількість часу, що я проводжу в Інтернеті.
- 5.Б. Я не намагаюся зменшити кількість часу, що я проводжу в Інтернеті.
- 6.А. Коли я не в Інтернеті, я часто думаю про те, що там відбувається.
- 6.Б. Коли я не в Інтернеті, я рідко думаю про нього.
- 7.А. Я волю спілкуватися з людьми або шукати інформацію через Інтернет, а не в реальному житті.
- 7.Б. Я далеко не завжди вдаюся до допомоги Інтернету, коли мені потрібно знайти інформацію або поспілкуватися.

Ключі до анкети.

Вибір варіанта «А» оцінюється в 1 бал, вибір варіанта «Б» — 0 балів.

Від 0 до 3 балів — не зловживає Інтернетом.

Від 3 до 5 балів — звичайний користувач, але інколи забагато часу проводите в Інтернеті.

Від 6 і вище Ви занадто багато часу проводите в Інтернеті. Озирніться навколо — на світі є стільки цікавого, поспілкуйтесь з друзями.

Аналіз відповідей. Обговорення результатів анкетування.

Учні називають симптоми залежності, розробляють методи захисту від Інтернет залежності.

Правила безпечного користування Інтернетом виписуються на аркуш паперу.

Вправа 6. Учасники по колу закінчують запропоновану фразу: Збираючись у подорож по мережі Інтерні, я обов'язково візьму з собою ...

Рефлексія.

Завершення тренінгу.

Список використаної літератури

1. Інформаційна культура [Електронний ресурс]: <http://www.fio.vrn.ru/2005/6/4.htm>.
2. Інформаційна культура, інформаційна грамотність і комп'ютерна компетентність [Електронний ресурс]: <http://www.ifap.ru/projects/infolit.htm>.
3. Кравець В.О., Кухаренко В.М. Питання формування інформаційної культури [Електронний ресурс]: http://www.e-joe.ru/sod/00/4_00/ku.html.
4. Про інформаційну культуру [Електронний ресурс]: http://synopsis.kubsu.ru/informatic/master/lecture/themes1_3.htm.
5. Ракітов А.І. Філософія комп'ютерної революції. — М.: Політвидав, 2001. — 287 с.
6. Семенюк Е.П. Інформаційна культура суспільства і прогрес інформатики // НТІ. Сер.1. — 1994. — № 1.
7. Сухіна В.Ф. Людина у світі інформатики. — М.: Радіо і зв'язок. — 1992. — 111 с.

ЗАВДАННЯ ІКТ — ДОБРІ ПРАКТИКИ

МАГІЧНЕ ДЕРЕВО

◆ Початкова школа №192 в Лодзі, тип завдання: радіовистава

Предмет: польська мова

Навчальний етап: початкова школа 4-6

123

ОПИС ЗАВДАННЯ

В рамках Клубу Молодого Слухача вчителька Моніка Лінке, захоплена сценарієм з навчального посібника для бібліотекарів, вирішила поставити з учнями радіовиставу. Вибрала сценарій, присвячений Магічному Дереву, повісті Анджея Малешки, та запропонувала учням записати фрагмент книжки, адаптований для радіо.

„Для того, щоб ввести учнів у тему, — пише вчителька, — я дала їм послухати фрагмент Магічного Дерева, який завантажила з інтернет-сторінки www.czasdziesci.pl. Далі діти (...) працювали в групах — вони мали завдання подумати, якими засобами володіють виконавці радіовистав”.

Учні разом заповнили таблицю, в якій зазначили:

- персонажів, які з’являються у радіовиставі;
- ситуацію, в якій опинився герой;
- емоції, які відчуває герой, переживаючи різні пригоди;
- засоби вираження, які використовує герой, щоб показати свої емоції;

СИЛЬНІ СТОРОНИ

Це завдання є чудовим прикладом того, як поєднати хорошу гру, якісну освіту та ІКТ. Неможливо переоцінити користь від занять: вправи на розуміння, інтерпретування та називання емоцій, які з’являються у медійній

- засоби, які можна використати у радіовиставі, окрім голосу.

„Після заповнення таблиці діти гралась в акторів. Читали тексти з обраним емоційним забарвленням. Спочатку робили це індивідуально, потім парами. Одна дитина читала текст, а інша відгадувала і називала почуття, які відчував той, хто читає. Далі учасники занять шукали в Інтернеті інформацію про те, як в радіовиставах імітують різні звуки, наприклад, цокіт копит коня. Також вони повинні були відтворити конкретний звук за допомогою предметів щоденного вжитку. Далі в рух пішли мобільні телефони, на які записували звуки та відповідно змодульовані голоси дітей. Учасники занять мали також завдання прочитати та записати одночасно обраний фрагмент повісті «Магічне Дерево». Усі ці заходи були вступом до постановки радіовистави на основі реальної події, яка була інтерпретацією фрагменту повісті про «Магічне дерево”.

розповіді, креативний підхід до медійної форми, якою є радіовистава, та багато цінних навичок ІКТ. Тут також добре видно, що нові медіа та інструменти, як от мобільні телефони, не є самоціллю, а служать для реалізації

визначеного завдання. Їх використання для учнів є природним і очевидним, а саме завдання виграє за рахунок привабливості. До успіху цю ідею привело і те, що вчителька

поділила завдання на менші елементи так, що учні могли крок за кроком набувати вміння передусім аналізувати, а потім — створювати власну радіовиставу.

ІНШІ ВАРІАНТИ ВИКОРИСТАННЯ

У такий спосіб можна записувати різні уривки літератури, а також переробляти на радіовистави фрагменти з улюблених фільмів чи коміксів. У старших класах можна додати до завдання редагування та монтаж записаних звуків — тут очевидно знадобиться співпраця зі шкільним програмістом. Можна також — збільшуючи термін виконання завдання або розширюючи його до малого проекту — створити шкільний каталог звуків, записаних на вулиці, у школі і вдома, котрі згодом можна використовувати у шкільних виставах чи для творчості учнів. В той же час, ідею з аналізом окремих емоцій і способу їх вираження в радіовиставі можна використати на кожному освітньому рівні при проведенні занять з елементами медійного навчання. Достатньо буде замість радіовистави проаналізувати з цього погляду рекламу і, напрямку йдучи тим самим шляхом, записати власну. Діти у той же спосіб, в який зрозуміли, в чому суть магії радіовистави, можуть краще зрозуміти способи переконання, які використовують в рекламі.

124

ВДОСКОНАЛЕННЯ ВІДБИВАННЯ М'ЯЧА У ВОЛЕЙБОЛІ

● Початкова школа №53 в Кракові

Тип завдання: урок, предмет: фізичне виховання

Навчальний етап: початкова школа 4–6

ОПИС ЗАВДАННЯ

Використання ІКТ на уроці фізкультури зовсім не є простим, але вчитель Пьотр Зараска впорався із цим завданням досконало. Він запропонував учням нетрадиційну вправу на вдосконалення техніки відбивання м'яча під час гри у волейбол. Розробив два сценарії уроку. Під час першого записував на камеру учнів, які відпрацьовували відбивання у парах і під час гри. Далі, використовуючи записаний матеріал і знайдені на YouTube фрагменти волейбольних

матчів, підготував презентацію в PowerPoint, де показував, як пересуваються полем учні і як повинна виглядати справжня гра. Наступним етапом була лекція з використанням мультимедійної дошки, якою Пьотр послуговувався для презентації зібраного матеріалу. Учні після перегляду презентації аналізували свою гру, дискутували про те, як її покращити і порівнювали зі зразками із професійних матчів.

СИЛЬНІ СТОРОНИ

Безсумнівно, причиною для учнів є сам факт, що вони могли побачити себе самих під час гри у волейбол. Вчителям та тренерам з різних видів спорту складно пояснити підопічним, як повинен виглядати певний рух, а камери в такій ситуації є ідеальним рішенням.

Обладнання у цьому випадку використано як допоміжний інструмент та досконало виконує своє призначення. На додачу, сильною стороною завдання є проведення дискусії в класі про те, що учні побачили у записі.

ІНШІ ВАРІАНТИ ВИКОРИСТАННЯ

Говорячи про обладнання: звичайно, можна використати проектор або телевізор замість дошки. Остання насправді дає можливість зупинити фільм і нанести

коментарі, допоміжні малюнки тощо безпосередньо на кадр, але якщо ідеться про саме відтворення, то в малих групах цілком буде достатньо навіть екрану комп'ютера. Аналогічно, замість камери можна використати навіть мобільний телефон, якщо у ньому буде достатньо добра відеокамера. З методичної точки зору такого типу вправи варто повторювати на уроках фізичного виховання, в танцювальному гуртку, якщо такий є у школі, чи навіть на хімії, коли учні роблять досліди в групах і можуть на записах порівнювати окремі кроки, які вони виконували.

БЕЗПЕЧНІ В МЕРЕЖІ

● Публічна початкова школа у Вітерадові

Тип завдання: вправа, предмет: будь-який

Навчальний етап: початкова школа 1–3

125

ОПИС ЗАВДАННЯ

Завдання було реалізоване під керівництвом вчительки Барбари Трач у формі одногодинного уроку. На комп'ютерах у шкільному класі попередньо було встановлено месенджер Gadu-Gadu, а вчителька поділила учнів на дві рівні групи. Кожен учень сів за комп'ютер і прочитав інструкцію, записану у файлі на робочому столі.

Завданням першої групи учнів було налагодити контакт через месенджер із представником іншої групи, якого вибрала вчителька, (його номер GG був записаний у файлі). Не знаючи, з ким контактує, учень першої групи мав почати розмову та провести її таким способом, щоб довідатись, з ким він розмовляє. Водночас учні з іншої групи повинні були розмовляти так, щоб не виказати своїх даних.

Клас мав на виконання цього завдання 15 хвилин. Після цього вчителька почала дискусію. Учні з першої групи розповідали, чи вдалося їм встановити особу того, з ким вони розмовляли, і якщо так — то за допомогою яких запитань. Більш ніж половині дітей це вдалось за допомогою запитань про братів і сестер,

домашніх тварин, улюблений колір чи місце проживання.

Учні з другої групи розказували, на які запитання вони повинні були зважати та чи легко було уникнути розголошення своїх даних іншій стороні. Одна з відповідей звучала: «Я не знав, що так легко можна мене впізнати. Розповідав про те, що їв на сніданок, о котрій встав, і так однокласниця відгадала, ким я є».

Далі обидві групи намагались відповісти на запитання, що чужа людина може зробити з нашими даними та чому це небезпечно. Діти розуміли загрози, говорили між іншим про те, що могли би стати жертвами крадіжки (наприклад телефону, яким похвалились у чаті). Звучали також фрази: «Я могла комусь відкрити таємницю, а потім би виявилось, що той хтось мене знає і про це б довідалась ціла школа». Діти також прийшли до висновку, що не треба розміщувати великої кількості фотографій у соціальних мережах. Далі учні готували плакати на тему «Користуючись інтернетом, не відкривай своїх даних». Плакати було розміщено на класній стінгазеті.

СИЛЬНІ СТОРОНИ

Як говорить сама вчителька: «Найбільш цінним елементом уроку, а водночас найцікавішим для учнів, було відчуття себе у ситуації, в котрій інша особа хоче отримати від них дані». І тяжко з цим не погодитись. Дуже проста, але надзвичайно ефектна ідея показала учням, що найкраще правило в інтернеті — це правило обмеженої довіри: ми ніколи не можемо бути впевненими, хто є нашим співрозмовником у

чаті, Фейсбуку, чи хто написав нам електронного листа. Перевага такого уроку в тому, що, на відміну від звичайної лекції про безпеку в мережі, в його основі лежить досвід учнів, який у природний спосіб спонукає до дискусії. Такий експеримент має шанс надовго залишитися у пам'яті учнів.

ІНШІ ВАРІАНТИ ВИКОРИСТАННЯ

Щоб такий або схожий урок пройшов без перешкод, варто наперед ознайомити учнів із програмою, яку вони використовуватимуть для комунікації, а також переконатися, що вона працює без проблем на усіх комп'ютерах. Цю ідею можна також трансформувати у домашнє завдання або використати інші платформи, наприклад, Фейсбук. Тоді завданням однієї групи було б створити кілька фальшивих профілів у цій мережі, спробувати долучити до групи своїх знайомих, які мають справжні профілі на цьому порталі, а через кілька днів чи тижнів показати, що вдалося довідатись про них і про те, що вони роблять. Така вправа, однак, завжди повинна закінчуватись дискусією на тему того, що спрацювало в процесі її виконання, а також які емоції її супроводжували. Учні повинні зробити з такого уроку конкретні висновки, які братимуть до уваги під час щоденного використання інтернету.

126

МОЯ УЛЮБЛЕНА ІНТЕРНЕТ-СТОРИНКА

● Початкова школа №12 в Білостоку

Тип завдання: урок, предмет:

Раннє шкільне навчання. Навчальний етап: початкова школа 1–3

ОПИС ЗАВДАННЯ

Циклу занять з безпеки в мережі для першокласників з білостоцької початкової школи передувало домашнє завдання, про яке вчителька Ева Соколінська поінформувала також батьків за допомогою електронного щоденника. Вона звернулась до них із проханням допомогти дітям, якщо ті звернуться по допомогу. Домашню роботу вчителька задала за тиждень до запланованого першого уроку з циклу. Діти мали подумати про свої улюблені інтернет-сторінки: що в них подобається і чому. Запропоновані учнями сторінки потрапили до спільного списку, а потім їх показали усьому класові за допомогою проектора. Кожен учень розповідав про те, що міститься на його улюбленій сторінці і показував ті елементи, які йому видавались найцікавішими. Діти говорили також про те, чому власне ці сторінки їм подобаються, чи вони дійсно підходять для них і звідки вони про це знають.

Наступне заняття було присвячене перевірці улюблених сторінок дітей. Почалася дискусія, під час якої діти висловлювались про те, хто стежить за їхніми сторінками і за їхньою безпекою в інтернеті, що діти повинні зробити, якщо натраплять на недоречні або небезпечні для них сторінки. В основному говорили про контроль з боку батьків, а вчителька розповідала їм про фільтраційні програми, завданням яких є блокування сторінок із шкідливим

наповненням. Далі клас разом з учителькою виписав характеристики, які повинна мати відповідна для дітей інтернет-сторінка:

- немає «страшних» та брутальних ігор,
- немає порнографічного наповнення,
- наповнення сторінки відповідає віку та інтересам дітей (ігри, музика, розмальовки, пазли, відео- та аудіоказки, фільми, іграшки тощо),
- це сторінка відомої організації, яка працює з дітьми,
- нагляд за сторінкою здійснює адміністратор,
- не може містити немодерованих чатів чи форумів.

Вчителька запропонувала кілька прикладів таких сторінок і обговорила роль адміністратора.

«Під час презентації дітьми їхніх сторінок ми натрапили на слід роботи адміністратора — хотіли заспівати колядку, але не змогли, оскільки мінусовка караоке була вилучена через скарги на порушення авторських прав», — пише вчителька. Вже зважаючи на це, клас повторно розглянув улюблені інтернет-сторінки учнів. Діти ознайомились також із сервісом www.sieciaki.pl, а в ньому — з каталогом безпечних інтернет-сторінок, до якого діти можуть порекомендувати вподобану сторінку, але хочуть перевірити, чи вона є безпечною. Після перевірки сторінки і

отриманні згоди власника, її розміщують в каталозі. Подібний список подає також сервіс www.kidprotect.pl.

На наступному занятті циклу учнів розділили на групи, завданням яких було придумати нові

суперсторінки для дітей. Вчителька попросила, щоб учні подумали над тим, що їх найбільше цікавить, над назвою сторінки, її наповненням. Наступним кроком було створення малюнків, на яких зображували придумані інтернет-сторінки.

СИЛЬНІ СТОРОНИ

Це завдання, поділене на три заняття, дуже добре показує шлях від аналізу через формулювання висновків до власної творчості, що базується на отриманому знанні — діти дізнаються про безпечні сторони і відразу перевіряють запропоновані ними ж приклади. Після цього етапу створення власної безпечної сторінки є приємним та креативним завданням. Діти охоче діляться своїми зацікавленнями, і

тому це також добрий момент, щоб підглянути, наскільки швидко серед них поширюється ідея, рекомендована інтернет-сторінка чи мода на гру, пісню або визначену поведінку в мережі. Завдяки цьому учитель також може багато чому навчитися і успішно використати це знання в майбутньому для роботи зі своїми вихованцями.

ІНШІ ВАРІАНТИ ВИКОРИСТАННЯ

Готуючись до такого заняття, необхідно віділити багато часу презентації інтернет-сторінок, запропонованих дітьми, та дискусії про їхню безпеку, впевнившись, що для всіх учнів обговорювані правила є однаково зрозумілими і важливими. Можна після таких занять організувати відкритий урок для батьків, на якому діти будуть показувати свої улюблені сторінки, пояснюючи, що вони вивчили про безпеку в інтернеті. В такий спосіб батьки також зрозуміють поведінку своїх дітей у мережі і ознайомляться із сервісами, які допомагають у безпечному пошуку по інтернет-сторінках. Може виявитись, що не усі батьки знають про те, що таке батьківські фільтри і як їх використовувати, відповідно, це буде приводом також для розмови про те, як захищати домашні комп'ютери.

Дуже цінним елементом цього завдання є створення власних інтернет-сторінок. В старших класах можна спокуситись на використання простих графічних програм або програм для створення інтернет-сайтів, якщо в школі є хтось, хто може допомогти учням з таким завданням. Можна також розмістити створений каталог безпечних порталів та список характеристик, завдяки яким ми їх розпізнаємо, розмістити на сайті школи або навіть створити шкільний блог на тему безпеки в мережі і там оновлювати каталог.

ВЧИМО З ІКТ

Заняття, організовані за схемою «вчимо інших» — це урок, його фрагмент чи цикл уроків, які полягають в обміні ролями в класі. Учні стають вчителями, а їхні друзі, запрошені батьки та/чи опікуни або бабусі з дідусями — слухачами. Цей метод роботи може сприяти покращенню комунікації між самими учнями, вчителями, і навіть батьками. Учні вдосконалюють вміння пошуку і відбору інформації, презентації отриманих знань, а також вчать терпляче пояснювати певні теми і розкривати їх з різних перспектив та створювати прості вікторини і тести. Але ввійти у роль вчителя — це не тільки досвід виконання цієї ролі, але й спроба віддати учням частину контролю над

процесом їхнього навчання. Через самостійне планування уроку вони беруть на себе відповідальність за те, чого, як і для чого вчать (а також чого, як і для чого вони будуть вчити інших). Це також дуже добрий спосіб запам'ятовування — здається, немає кращого методу навчання, ніж намагання пояснити якусь тему іншій людині.

Ця схема підходить для роботи з новими технологіями. Учні можуть відчути себе експертами, наприклад, у сфері запису відео на мобільний телефон і розміщення їх на таких сервісах, як Facebook чи YouTube, а вчитель може їм підкинути тему, на прикладі якої можна пояснити чергові етапи роботи молодшим учням,

батькам чи навіть іншим вчителям. Учитель, в той же час, бере на себе роль порадирика: може підказати учням, як знайти інформацію, які джерела використати, як оцінити правдивість зібраних даних. Так він служить своїм досвідом, підтримуючи учнів, але залишаючи їм простір для маневру у питаннях планування та проведення занять.

Отже, чого може стосуватись заняття «Вчимося з ІКТ»? Можливостей є багато. Учні можуть:

- провести заняття з інформатики для своїх дідусів і бабусь (основи використання комп'ютера),
- навчити ровесників користуватися якоюсь комп'ютерною програмою,

- підготувати заняття з конкретного предмету (біологія, українська мова, фізика, музика тощо) з використанням ІКТ,
- показати молодшим учням, як разом працювати над домашніми завданнями, використовуючи ІКТ,
- налагодити систему онлайн комунікації між класом і вчителями, схиляючи до такої форми контакту також тих вчителів, які до цього часу не використовували нових технологій.

Так чи інакше, учні повинні брати участь у виборі теми і форми реалізації завдання. Роль вчителя полягає у тому, щоб координувати, радити і підтримувати свіжоспечених адептів педагогічного мистецтва.

ЯК ПІДГОТУВАТИ ТА РЕАЛІЗУВАТИ УРОК «ВЧИМОСЯ З ІКТ»?

Першим кроком є вибір теми та відповідної для неї форми реалізації. Варто пам'ятати, що у випадку деяких завдань необхідно отримати знання перевірити на практиці після школи. Для виконання інших потрібно бути присутнім на уроці в конкретні години, якщо учні

проводять заняття для школярів з молодшого класу. Не треба одразу націлюватись на весь курс з користування комп'ютером чи роботи в інтернеті для бабусь і дідусів — «Вчимося з ІКТ» є можливістю протестувати свої педагогічні вміння і знання.

Під час планування завдання варто спробувати відповісти на ряд запитань:

- Якими будуть окремі етапи завдання?
- Яку роль під час реалізації завдання повинні виконувати учні, а яку вчитель?
- Які інструменти ІКТ будуть використані?
- До якої цільової групи будуть скеровані заняття?
- Як на них потрапити, як запросити до участі в завданні?
- Де і коли будуть проведені заняття?
- Що буде показано і чого повинні навчитись слухачі?
- Які вміння учнів потрібно перевірити та поглибити ході під час реалізації завдання?

Реалізацію завдання слід поділити на етапи, визначені під час планування. Оскільки гроно адресатів цього завдання — ровесники, дідусі і бабусі, школярі молодших класів, шкільні вчителі — є великим і різноманітним, першим кроком буде запрошення їх до участі та

визначення зручного для всіх часу і місця зустрічі. Під час реалізації учні можуть поділити завдання: одні можуть виконувати функцію викладачів, інші — консультантів, ще інші можуть заздалегідь підготувати роздаткові матеріали або документувати заняття.

Підсумовуючи завдання, необхідно подумати над такими питаннями?

- Чого нового навчилися ведучі заняття, що перевірили або які вміння ІКТ вдосконалили?
- Які були найважливіші моменти занять?
- Чи вдалося цілковито реалізувати сценарій занять?
- Якщо ні — чому?
- Що було найбільш цінним елементом занять?
- Якби ведучі повинні були ще раз підготувати подібні заняття, що б вони зробили інакше?

- Які були враження чи коментарі учасників занять?
- Чи заняття їм сподобалось, чи ні, і чому?
- Що ведучі заняття можуть порадити учням та вчителям, які хотіли б використати їхню ідею?
- На що вони повинні звернути особливу увагу?
- Чи під час реалізації завдання з'явилися постулати, які ведучі хочуть додати до шкільного Кодексу 2.0?

ВЧИТИСЯ НИКОЛИ НЕ ПІЗНО

◆ Гімназія №5 з Інтеграційними Відділеннями в Яроціні

ОПИС УРОКУ

На початку учні провели опитування серед пенсіонерів, щоб вивчити їхні потреби у сфері ІКТ. Виявилось, що респонденти хотіли б навчитися писати тексти на комп'ютері, запускати серіали онлайн та програми для караоке, а також вмикати казки для внуків, знаходити в інтернеті старих знайомих і користуватись порталами для покупок.

Учні підготували та роздали запрошення для учасників. Під час занять кожен учасник мав свого опікуна, а один з учнів за допомогою ноутбука і проектора презентував окремі етапи курсу. Як підсумовує вчителька Кристина Стефаняк, заняття принесли багато задоволення не лише учням, але й учасникам занять, які відразу попросили дітей провести наступну таку зустріч.

СИЛЬНІ СТОРОНИ

Без сумніву, одним з чинників, які призвели до успіхів цього уроку, було попереднє вивчення потреб потенційних учасників. Навіть ідеально сплановане та проведене заняття не виконає своєї ролі, якщо слухачів не зацікавить тема, не задовольнить їхніх потреб і не виправдає очікувань. Тому варто заохочувати учнів до

цих додаткових зусиль, а також долучати цільову групу до процес прийняття рішення щодо теми заняття. Доброю ідеєю є також закріплення за кожним учасником зустрічі «опікуна», який дбатиме про те, щоб ніхто не залишився у хвості навчання.

ІНШІ ВАРІАНТИ ВИКОРИСТАННЯ

Ряд таких занять може перетворитись у цілий навчальний курс роботи з комп'ютером чи окремими програмами, а також користування інтернетом (наприклад, комунікації з внуками за допомогою месенджерів чи електронної пошти). Як тільки дідуся та бабусі побачать, як багато можливостей відкриває перед ними цифровий світ, безсумнівно захочуть поглиблювати свої знання разом із внуками.

РІЗДВЯНІ ЛИСТІВКИ (ДЛЯ) БАБУСЬ І ДІДУСІВ

◆ Початкова інтеграційна школа №67 ім. Януша Корчака в Лодзі

ОПИС УРОКУ

Коли вчителька Агата Квятковська сказала своїм учням, що планує організувати урок, на якому вони самі будуть вчителями, діти дуже

здивувались. «Неодноразово переконуючи, що вони дадуть собі раду, я попросила, щоб вони подумали, хто міг би бути найвдячнішою

групою їхніх учнів» — пише вчителька. «Мої припущення справдилися, вибір впав на групу пенсіонерів — бабусь та дідусів. Залишилась лише проблема, чого ми могли б їх навчити: «грати в ігри, висилати електронні листи, робити для нас покупки на Allegro» — це лише деякі з учнівських ідей, які, однак, поступились пропозиції підготовки різдвяної листівки у програмі Paint.

Щоб спростити учням завдання, я їх попросила, щоб вони вдома подумали, що повинно бути в ідеальній різдвяній листівці, і запропонувала, щоб в рамках домашнього завдання спробували самостійно зробити малюнок в програмі Paint і надіслали мені його на електронну скриньку або принесли до школи на компакт-дисках чи флешках. Після презентації усіх пропозицій ми зупинились на досить простому малюнку, де була ялинка з іграшками і зіркою, подарунки й сніговик, що виголошує різдвяні побажання. Під час тих занять я здебільшого виконувала роль секретаря, записуючи інструкції дітей, в яких вони показували, як крок за кроком зробити спроектований малюнок. На підставі зроблених нотаток я створила у форматі PDF інструкцію для створення листівки, яку розіслала на електронну пошту кожному з учнів.

За день до дати реалізації завдання ми провели генеральну репетицію нашого заняття з ІКТ. Діти розподілили ролі так, щоб кожен з них, окрім індивідуального інструктажу і підтримки бабусь і дідусів, представив групі черговий етап створення листівки. Істотним є те, що

усвідомлюючи існуючі труднощі, здорові діти допомагали неповносправним однокласникам.

В день навчання діти подбали про налаштування ноутбуків, порозставляли стільці. Ми перевірили, чи проектор і решта техніки нас на сто відсотків не підведе. Важко сказати, хто був більше переляканий — другокласники чи запрошені ними бабусі і дідусі. Схема запропонованого курсу ІКТ була дуже проста. Діти по черзі підходили до підключеного до проектора ноутбука, зачитували фрагмент інструкції та презентували спосіб виконання чергового етапу завдання. Запрошені гості мали вислухати та подивитись дитячі презентації і самостійно зробити (з меншою чи більшою допомогою вунуків) запропоновану листівку.

Треба визнати, що хоч не обійшлося без дрібних проблем (що є цілком зрозумілим, оскільки для більшості запрошених гостей це був перший контакт з комп'ютером взагалі), заняття минули надзвичайно вдало. Двотижневі старання дітей принесли очевидні ефекти — кожна листівка була індивідуальною творчістю. Нас дуже тишив ентузіазм пенсіонерів під час роботи та їх невідомою радість після добре виконаного завдання. Діти стали справжніми спеціалістами у програмі Paint і повірили в свої можливості. А дідусі та бабусі? Насамперед зрозуміли, що комп'ютер є не лише приладом для ігор. Вважаю, що про безсумнівний успіх занять «Вчимося з ІКТ» свідчить поставлене гостями запитання: Коли буде наступна зустріч з комп'ютерами?».

СИЛЬНІ СТОРОНИ

Під час підготовки цього уроку вчителька подбала, щоб учні повірили в свої можливості і взяли на себе ініціативу у всіх моментах, де це було можливо. Зокрема, вибрали тему заняття, створили проект малюнку, а також склали інструкцію, яку занотувала вчителька. Дуже доброю ідеєю було провести пробне заняття. А вже сам урок з дідусями і бабусями

діти ретельно спланували та підготували, подбавши й про технічні деталі (налаштування ноутбуків). І все це допомогло досягти успіху. Цей урок доводить, що навіть наймолодші учні мають у собі потенціал, який дозволяє їм увійти в роль вчителя, а також знання і вміння, якими вони можуть поділитись зі старшими.

ІНШІ ВАРІАНТИ ВИКОРИСТАННЯ

Схожі заняття можна організувати із дітьми старших класів, які вже дещо вільніше користуються інтернетом. Вони можуть показувати старшим членам своїх сімей, як робити покупки онлайн чи як безпечно здійснювати платежі в мережі (тут буде потрібна велика підтримка вчителя). Але комп'ютер — це ще не все: варто організувати також уроки, наприклад, про користування мобільним телефоном. Такі заняття є корисними не лише для підвищення рівня цифрових компетенцій старших людей, але й для поліпшення порозуміння між поколіннями.

VIRTUAL DJ

● Гімназія №2 в Дзялдові

ОПИС УРОКУ

Два уроки, проведені учнями II класу мали на меті представити ровесникам програму для мікшування музики Virtual DJ. Вчителька Мальвіна Кемпінська обговорила на заняттях з інформатики план занять та стежила за інсталяцією програми на шкільних комп'ютерах. Урок полягав в обговоренні функціонування програми, а для закріплення знань слухачі отримали завдання записати та змікшувати фрагмент власної музики. Аудіозапис мав тривати не менше, ніж 60 секунд.

На першому уроці учні, які проводили заняття, мали проблему з організацією часу,

однак на другому уроці впоралися із цією проблемою. Найцікавішим елементом занять була ситуація, в якій учні самостійно мікшували та записували музику. Уроки, проведені учнями, влучили в десятку — другокласники були в захваті від процесу мікшування музики.

«Дуже раджу всім цю методику, дайте своїм учням шанс провести заняття. Мої учні фантастично впоралися з цим завданням. Ймовірно, що дехто відкрив у собі талант до мікшування музики, а ведучі заняття — до професії вчителя у майбутньому...», — пише вчителька.

СИЛЬНІ СТОРОНИ

На перший погляд цей урок не вирізняється нічим особливим — група учнів показує своїм друзям комп'ютерну програму для редагування музичних файлів. Однак, варто звернути увагу на роль досвіду та самостійної творчості. Мікшування музики зазвичай не є пріоритетом на багатьох уроках інформатики. Однак, такого типу уроки важливі хоча б тому, що вони показують, як комп'ютер може стати ефективним

інструментом в роботі з використанням теми, близької й цікавої учням, яка затягує їх настільки, що діти й забувають, що насправді це вони навчаються. Таке перетворення навчання на гру є щораз популярнішим методом, який використовують вчителі не лише в роботі з молодшими дітьми. І що найважливіше — цей метод досконало працює.

ІНШІ ВАРІАНТИ ВИКОРИСТАННЯ

Такий урок можна далі збагачувати різноманітними додатковими елементами. Наприклад, підказати учням кілька інтернет-засобів для роботи в групі під час підготовки занять. А можна замість одного уроку зробити кілька і працювати, приміром, над редагуванням відео, створюючи у віддаленій перспективі будь-який проект мультимедіа. Якщо учням сподобається така пригода з медіа, варто також подбати про екскурсію на студію звукозапису, щоб подивитись на роботу професіоналів (або, якщо умови цього не дозволяють, організувати конференцію через Skype чи Google+). Такий досвід ще більше переконає учнів, що проведений за комп'ютером час може бути творчим та креативним.

ПІДСУМОК

Ці кілька описаних вище уроків є добрим прикладом того, як делегування ініціативи учням підвищує їхню впевненість у собі, вчить приймати рішення, а також відбирати та презентувати інформацію. Проведення занять за схемою «навчаємо інших» може бути для вчителя також добрим «розігрівом» перед тим, як запропонувати своїм підопічним реалізацію учнівського проекту. Оскільки це добра можливість перевірити, як учні дають собі раду з відповідальністю за формат такого уроку, як працюють в групах і які ролі у них виконують. Це також нагода для того, щоб поспостерігати, як учням вдається впоратися із хвилюванням, що знадобиться під час презентації проекту в майбутньому.

Такі уроки — як показують описані тут добрі практики — це також добра гра, побудова стосунків між учнями та їх «підопічними», а також налагодження атмосфери довіри у класі. І в кожному випадку працює кілька обов'язкових правил:

- подумати про те, які потреби та очікування мають потенційні учасники уроку, проведеного учнями,
- протестувати обладнання до того, як приступити до реалізації занять за участі гостей,
- повправляти у проведенні всього уроку або його частин до того, як почнеться саме заняття,
- оцінити проведені заняття і разом з учителем обговорити їхній перебіг та отримані результати.

132

Навчання інших — це одна з найбільш успішних методик навчання та запам'ятовування, і вона може набувати у класі різних форм. Варто час від часу поділити учнів на групи і дати кожній з них окрему частину матеріалу для самостійного опрацювання. Потім кожна група презентує результати своєї роботи іншим, пильнуючи, щоб слухачі добре зрозуміли усі елементи, і перевіряючи наприкінці рівень засвоєння матеріалу, наприклад, влаштувавши просту вікторину. Вчитель може допомагати учням у виборі засобів презентації, а також давати поради щодо підбору інформації. Однак, остаточне рішення про те, як саме учні хочуть передавати знання своїм однокласникам належить таки їм — як експертам в цій сфері (якими вони стають під час опанування матеріалу). Такі маніпуляції значно підвищують привабливість навчання, позитивно впливають на залучення учнів та дозволяють їм взяти на себе більшу відповідальність за те, чого вони навчаються.

Вчитель на початку 21-го століття

ВЧИМОСЯ ПО-ІНШОМУ І НАВЧАЄМО ПО-ІНШОМУ

У цілому світі триває дискусія про зменшення ролі вчителя у школі. Є ті, хто переживає, що навчати сучасну молодь щоразу складніше, і навіть такі, які ставлять під сумнів роль вчителів або сенс підтримки школи в традиційній формі. Однак, найбільш серйозні дослідження показують, що дуже добрий вчитель і надалі відіграє ключову роль в процесі навчання. Лише його завдання та спосіб роботи повинні відрізнятись від тих, які були колись. Щоразу більше знаємо про те, як люди вчать. Щоразу краще розуміємо значення мотивації та автономії учнів. Щоразу чіткіше бачимо, що навчання відбувається не лише у школі і, безсумнівно, триває протягом цілого життя, а не лише у той період, коли ми ходимо до школи.

Вчитель на кільканадцять років стає провідником учня країною знань, зовсім не обов'язково залишаючись головним джерелом цих знань. Дуже багато інформації учні отримують завдяки сучасним медіа і контактам з оточенням, але школа залишається єдиним місцем, де можна навчатися впорядковано і систематично. Ті, хто навчається, потребують фахової допомоги в розпізнаванні важливих і корисних речей та у тому, щоб відрізнити їх від речей неістотних. Учні потребують інформації щодо способів верифікації цінностей, значення і якості інформації, яка до них доходить.

Їм потрібен вчитель як провідник по світу знань, по світу культури, і вони потребують

приятного середовища, яке сприяє навчанню. Добре організована шкільна громада є необхідною для формування умінь функціонування у складному сучасному світі.

За організацію умов шкільного навчання відповідають власне вчителі.

На стороні учнів залишається відповідальність за самостійне навчання, наполегливий пошук рішення проблем, творче мислення, готовність до співпраці, ефективна комунікація в команді. Тому сучасна школа стає скоріше місцем розвитку ключових умінь, аніж передачі інформації, яку легко можна отримати з інших джерел.

КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНЦІЇ

На тему сфери компетенцій, які можна назвати ключовими, давно вже триває дискусія в освітньому середовищі. У більшості сформульованих визначень мова іде про їх зв'язок із знаннями, досвідом, цінностями і схильностями, сформованими в процесі навчання. Відповідно, можна сказати, що це певна сфера знань, вмінь і ставлень, які не пов'язані безпосередньо з предметним навчанням, але виходять далеко за межі окремого предмету.

Зазвичай підкреслюється значення ключових компетенцій як для окремих учнів, так і для суспільства в цілому. У різних освітніх документах детальні описи компетенцій бувають різні,

але майже завжди у списку найважливіших та обов'язкових в програмах навчання знайдемо: вміння працювати в команді, використання сучасних джерел інформації та комунікації, вміння

вирішувати проблеми, вмиле використання інформації, що надходить з різних джерел, порозуміння з іншими людьми рідною та іноземними мовами та використання досвіду і знань інших людей, поєднання та упорядкування елементів знань, вміння брати відповідальність за свою роботу і за роботу інших, організація самостійної діяльності, в тому числі власного навчання, самооцінка та ретельна оцінка праці інших, вміння впоратись у непередбачуваній та невизначеній ситуації. До цього деякі додають також відчуття підприємництва та культуру свідомість.

Це дуже довгий список умінь, складних для досягнення. На додачу, їх формування повинно бути завданням кожного вчителя, і найкраще,

щоб вони співпрацювали між собою в роботі з учнями над їх вдосконаленням. Успіх учнів значною мірою залежить від того, чи вони досягнуть високого рівня компетенцій із вказаного списку з допомогою вчителів. Коли-небудь це може мати більше значення для їхнього майбутнього, ніж винесений зі школи багаж предметних знань. Окрім того, перелічені компетенції тісно пов'язані одна з одною, і добре володіння однією із них виразно підтримує усі.

Так, власне, відбувається у випадку використання інформаційних технологій та сучасних засобів комунікації. Мудре використання їх у школі може стати важливим способом покращення успішності навчання.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УСІХ ЗАНЯТТЯХ

Не ідеться лише про те, щоби забезпечити школи сучасною електронною технікою і тим самим сказати, що постулат сучасного навчання реалізовано. Значно важливішим є вдале використання того, що у нас є. Варто також вивчити, оцінити та використати вміння, навички та зацікавлення учнів у технологіях. Першим і базовим способом використання інформаційних інструментів та технологій є користування ними для пошуку інформації, доступної в мережі, створення спеціальних ресурсів для учнів. Можна вчити їх, як швидко обмінюватись інформацією і результатами роботи між учнями, а також між учителями та учнями. Застосовуємо їх також для опрацювання інформації, її відбору, упорядкування і зберігання. Деколи варто використати, наприклад, метод, який називають «перевернутий урок», коли відповідно до вказівок вчителя учні самі збирають та опрацьовують інформацію для того, щоб потім перевірити та впорядкувати її разом з учителем.

Треба, однак, пам'ятати, що простого скеровування учнів до інтернет-ресурсів недостатньо. Не достатньо також лише відпрацьовувати вміння користування комп'ютером. Йдеться скоріш про таке планування занять з різних предметів, щоб вони служили формуванню вмінь роботи з джерелами інформації, допомагали у вдосконаленні рідної та іноземної мов і в навчанні математики, розвивали художні вміння, давали можливість розвивати соціальні навички та стикатися зі справжніми проблемами найближчого оточення, а також із глобальними проблемами. Плануючи такі уроки, ми не підміняємо безпосередніх контактів учнів з учителем, а вдосконалюємо та доповнюємо їх. Дуже важливим є створення відповідної атмосфери для роботи та вироблення принципів етичної та ефективної процедури, згідно з якими і будемо діяти.

Врешті треба пам'ятати, що не ідеться лише про те, щоб зробити уроки цікавішими. Вдале використання інформаційних технологій вимагає

їх незаперечного підпорядкування цілям уроку. Вони не повинні бути лише додатком

чи окрасою. Треба так запланувати діяльність, аби мати впевненість у тому, що учні концентруються на визначених цілях навчання, а не на самому інструменті. Ми повинні бути впевненими, що форма не домінує над змістом і учні дійсно вчать швидше і більше, що використання інструменту не служить лише для гри, а що ми досягнули мети швидше, ніж під час традиційного уроку.

Учитель, плануючи урок, може покладатися на досвід учнів, але сам повинен також переглянути наявні можливості та вирішити, якими ресурсами хоче скористатися. Можливостей використання технологій є дуже багато: від пошукових сервісів і використання ресурсів мережі, до презентаційних інструментів, комунікаційних інструментів, що служать для редагування і обробки даних, спеціальних інструментів, які використовують в окремих сферах. (Тут можете послатися на конкретні приклади, навіть зі сторінок ЦГО, які покажуть різноманітність використання).

СТЕЖИМО ЗА ПРОЦЕСОМ, А НЕ ЛИШЕ ПЕРЕВІРЯЄМО РЕЗУЛЬТАТИ

Використання інформаційних технологій може значно полегшити реалізацію учительських завдань, які вже не ґрунтуються виключно на передачі знань учнями перевірки їх засвоєння. Незважаючи на інструменти, які використовують, найважливішою роллю сучасного вчителя є організація та контроль процесу навчання його підопічних. Значно важливішим від перевірки кінцевого результату є створення добрих умов для роботи учнів, мотивація і підтримка їхнього запалу, демонстрація привабливості знання і пробудження зацікавленості, пов'язаної із пізнанням та відкриттям, стеження за перебігом роботи, надання допомоги, своєчасне розпізнавання труднощів, консультування та втручання у випадку необхідності.

Стеження за перебігом навчання підопічних починається з доброго планування. Спершу планує учитель, який аналізує цілі навчання і представляє їх учням. Пізніше учні планують свої дії та визначають свої детальні цілі навчання, звісно, під опікою вчителя. Навіть коли учні реалізують командні проекти і їх самостійність є відносно великою, учитель допомагає зрозуміти та персоналізувати цілі, поділити завдання та підготувати план роботи. Не чекаючи на кінцевий ефект і презентацію результатів роботи учнів, вчитель постійно має інформацію про прогрес. Також ще на початку учнів необхідно

поінформувати про те, як і за що їх будуть оцінювати.

Заключна презентація, підсумування уроку, закінчення певної теми є дуже важливими, оскільки дають відповідь на запитання, куди ми прийшли. Тоді ми виставляємо учням бали. Але для вчителя також важливими є відповіді на запитання щодо шляху до мети: як ми давали собі раду під час роботи, чи наші дії були добре організованими, які вміння і досвід ми здобули. На основі цих спостережень учитель планує цілий процес, робить висновки, модифікує і підбирає стратегію.

ЗВОРОТНА ІНФОРМАЦІЯ ЯК КЛЮЧ ДО УСПІХУ

Ключем до успіху в навчанні є добра зворотна інформація. Постійне надання учням інформації щодо того, що вони роблять добре, що необхідно ще поправити чи змінити і як це зробити, є одним із найсильніших факторів, які впливають на успішність процесу навчання. Це має значно більшу силу, ніж просто підсумкові результати у вигляді балів. Вони показують лише те, хто впорався краще, хто з учнів краще від інших виконав завдання чи написав іспит. Поточна зворотна інформація є елементом самого процесу, вона свідчить про його якість, має не лише сильну мотиваційну функцію (оскільки мотивує також підсумкова оцінка), але і дозволяє заощадити багато часу і зосередитись на тих елементах знань і навичок, які вимагають особливої уваги.

Найважливішим, однак, є те, що зворотна інформація дозволяє самим учням контролювати процес і брати за нього відповідальність. Якщо учні добре знають цілі, знають, чого від них очікують, то можуть порівняти результат власної праці з очікуваним модельним рішенням, яке відповідає прийнятим раніше критеріям. Тоді вони можуть оцінити себе та оцінити

роботу друзів. Вміння ретельної самооцінки і дружньої оцінки є одним із ключових вмінь.

Зворотної інформації, але скерованої від учня до вчителя, потребує і сам вчитель.

Він повинен збирати і аналізувати сигнали, отримані в ході процесу навчання від учнів, щоб могли відповідно реагувати і вдосконалювати свій спосіб діяльності.

ХТО ВІДПОВІДАЄ ЗА РЕЗУЛЬТАТ?

У сучасній школи, при добре запланованому та реалізованому процесі навчання, за результати навчання учнів відповідальність є чітко розділеною. Усі докладають зусиль, аби збільшити автономію учнів, роблячи їх більш відповідальними за власний прогрес. Вчителі ж, як організатори процесу, повинні докласти багато старань, щоб створити умови для того, аби їхні підопічні взяли на себе цю відповідальність. Вчителі не можуть усунутись від планування, постійного й уважного відслідковування перебігу навчання, допомоги учням на шляху до знань.

СПОСОБИ МОТИВУВАННЯ УЧНІВ

Вчитель мотивує учня і підтримує його успіхи тоді, коли заохочує його змагатися самим із собою, а не з іншими, і здобувати знання, а не намагатися виділитися серед інших. (Б. Л. Мак Комбс, Дж. А. Попе, 1997).

136

СПОСІБ	ПРИЧИНИ ЗАСТОСОВУВАННЯ	ПРИКЛАД
Ставити мету і окреслювати її разом з учнями	Учні скоріше ідентифікують себе з тим, що є доцільним, коли бачать сенс дій	Нашою метою є підлаштування додаткових занять до потреб учнів. Як думаєте: чого ви можете навчитися/яку користь отримати від цього проекту?
Сформулювати зрозумілі правила і дотримуватися їх	Знання правил впорядковує поведінку. Можна посилатися на правила, коли виникають порушення в роботі групи	Договір, що стосується правил співпраці з учнями
Визначити короткострокові завдання, записати їх і перевірити, чи вони були виконані	Учні скоріше бачать ефекти своєї праці, а це заохочує їх до дії. Людина, яка відчуває себе контрольованою, підсвідомо прагне до високої якості праці	Карта проекту або план завдань
Передавати знання про результат/ефекти	Це джерело задоволення і причина для підвищення рівня праці	Зворотна інформація
Уможливити вияви автономії, ініціативи і особистої експресії.	Особиста активність і самостійність мислення спонукає до розвитку, є джерелом позитивного мислення. Простіше реалізувати власні ідеї, ніж чужі, нав'язані.	Мозковий шторм, килим-літак, стіна ідей, симуляції, різні нагоди для презентацій і публічних виступів
Давати можливість вибору, наприклад, способу презентації вмінь	Шанс вибрати оптимальне і безпечне рішення	Який спосіб презентації твого винаходу був би тобі найбільш притаманним? Вибери серед запропонованих можливостей ту, яка забезпечить тобі успіх
Пробуджувати потребу успіху	Успіхи підвищують почуття власної значущості, самодостатності, підвищують рівень прагнень	Як хотів би ти почуватися після закінчення завдання/контрольної/сьогоднішнього уроку/проекту? Ми за крок від повного успіху. Що можемо тепер зробити, щоб незабаром тішитися з наших успіхів?

Сентенції	Афоризми і сентенції нагадують про важливі життєві істини і сенс дій	Життя не завжди легке, іноді треба докласти зусиль. Найважчим етапом кожного завдання є закінчити його. Може бути багато вирішень тієї самої проблеми. Кожному трапляються помилки — у цей спосіб вчимося. Не повторюй старих помилок. Треба мати відвагу, щоб піти на ризик, коли ти не впевнений у результаті. Кожен чогось не знає і ми різнимось тільки тим, чого не знаємо. Не йдеться про помилки, тільки про знання, що зробити, коли їх припустимося
Пом'якшувати	Зменшує почуття неспокою, збільшує почуття впевненості у собі	Проходить у 3 етапах : 1. пригадувати сентенції, наприклад: “Поки перевіримо домашнє завдання, запитаю, чи це нормально, якщо хтось зробив помилку? Чому це нормально? 2. заохочувати до коротких висловлювань і приймати висловлювання учнів без критики, 3. закривати дискусію підсумком, наприклад: Попри сумніви і дрібні огріхи, ми переконалися, що кожен з вас багато чого навчився. Приклад 2: “У який спосіб не зневіритися у собі після невдачі? Як можна мудро поводитися в цій ситуації?”
Повідомлення: “Я це ціную”	Учні усвідомлюють, що хоча б один дорослий їх цінує	Мені подобається, що ти вирішив ризикнути. Мені подобається спосіб, у який ти це сказав.
Повідомлення: “Я з тобою.”	Запевнити учнів в тому, що вони не полишені на самоті	Я бачу, що тебе турбує..., Я розумію, чому ти це зробила. Я хотів би бути на твоєму місці
Звичайне підтвердження і звичайне заперечення	Підтверджує учням, що ідея/ відповідь є доброю/поганою не викликаючи непотрібних емоцій, які відволікають і заповнюють їхню увагу, не прискіплючись	Наприклад: Так, це добра ідея — пропоную зайнятися цим зараз. Ні, не йдеться про листівки і плакати — це пасувало би, коли б не йшлося про “екологічний” проект
Увага без похвали:	Підтримує і заохочує без надмірного узалежнення від зовнішніх похвал/нагород	Бачу, що ти задоволений малюнком. Я також була б задоволена, якби його намалювала. Ти в ньому не впевнений. Іноді я також не знаю, що думати про свої малюнки
Похвали і нагороди для всіх	Заохочує групу до дій, не оминаючи нікого; прагне до згуртування групи	Ви робите швидкий поступ. Працювати з вами — справжнє задоволення. Можемо себе привітати за те, як вдало ми провели сьогоднішній урок
Наука/проект як виклик	Спонукає до максимальної участі	Подати завдання як виклик або нагоду перевірити себе, а не як обов’язок або тягар. Складові такого виклику: відповідний час, відповідний рівень, свобода приймати виклик. Наприклад, кому із вас довелося взяти на себе важке завдання і виконати його? Можливо, слід було опиратися спокусам, заняттям, що склали конкуренцію, для чого потрібна була непохитність і послідовність у діях? Хто вважає, що прийняття виклику було правильним рішенням, попри те, що не всім впоралися? Наука/наш проект є саме таким викликом. Хто з вас хотів би піднятися взятися за нього і почати діяти? Особи, які не зголосяться на жоден виклик, будуть заохочувати колег

Підсумки виклику	Заохочує завершити працю і взяти на себе чергові випробування	Побачимо, як ми дали собі раду зі своїми викликами: скільки осіб працює далі над своїм завданням? Скільки осіб взяло на себе важке завдання, незалежно від того, чи вдалося його виконати чи ні? Кому з вас сподобалося, що ви були заохочувані іншими або самі заохочували когось? (Після кожного запитання і зголошення учнів відповідати — наприклад, оплески решти).
Натхненні висловлювання	Пробуджують в учнях почуття сили, щоби вони могли подолати всі випробування	Це вам дуже знадобиться. Я готовий зробити все, що в моїх силах, щоб ви це опанували. Чи ви готові докласти зусиль разом зі мною? Це буде справжній виклик!
Хвилина, щоб належно оцінити	Стимулює відчуття зв'язку і приналежності до групи. Належна оцінка	Учня, який виконав якесь завдання, належно оцінюють по черзі усі учні. Наприклад, мені сподобалося, коли... Я добре почувався, коли ти... Ти мені дуже допоміг у... тощо
Конструктивна зворотна інформація — у чотирьох елементах	Повідомляє про досягнення, про те, що варто виправити, і дає поради щодо розвитку	Зворотна інформація складається з 4-х елементів: „+” Вказані сильні сторони роботи „-” Вказані помилки, недоліки, те, чого бракує для цілковитого успіху. „Δ” Вказівки, як виправити або доповнити те, що не було добре виконане „↗” Виклики і вказівки на майбутнє, для наступного разу
Використання ефективних запитань із застосуванням методу коучингу	Стимулює до роздумів про виконану роботу та те, що варто зробити у майбутньому	(у карті проекту)

Матеріал доступний на умовах ліцензії
Creative Commons із Зазначенням Авторства —
Поширення На Тих Самих Умовах
4.0 Міжнародна Публічна Ліцензія

Як зацікавити ЗМІ?

Ви берете участь в «Класній школі». Для усіх нас важливо, щоб ЗМІ зацікавились тим, що робить Ваша школа в рамках програми, змінами, які Ви впровадили, та іншими досягненнями. Нагадую також, що на київській конференції з нагоди відкриття програми ми вирішили взяти участь в дебатах щодо реформи української освіти.

Як реформа, так і наша програма можуть видаватись важливими та цікавими темами, але, на жаль, це не означає, що ними буде легко зацікавити ЗМІ. Так є не лише в Україні — схожа ситуація і в Польщі та багатьох інших країнах: тим, що в школах є найважливішим, тобто працею вчителя та її результатами, важко зацікавити громадську думку. На відміну від скандалів, які трапляються в школах, а також показних проблем та конфліктів.

Як в такій ситуації зацікавити ЗМІ? Поради, подані нижче, виходять за рамки програми «Класна школа», їх можна використовувати також в інших ситуаціях.

Для того, щоб успішно добитися уваги ЗМІ, треба зрозуміти, що ЗМІ — як би це делікатніше сказати — мають свою специфіку. Вони повинні швидко отримати сигнал, що в школі X відбувається щось насправді «най». Мають мало часу і мало терпеливості. І загалом думають неглибоко. Такою є реальність, але можна собі з тим дати раду. А при нагоді переосмислити свою роботу.

ЧИМ?

1. Насамперед Ви самі повинні бути переконані, що Ваша школа, Ваша робота є цікавою темою. Якщо це не так, якщо навчання Вас вже не надихає, то нічого з цього не вийде. Тому подивіться свіжим оком на те, що робите в програмі та поза нею. Уявіть собі, що Вам потрібно про це розповісти марсіанинові, який нічого не знає про школу. А також — замученій подрузі або професійно вигорілому другові так, аби заохотити їх до кращої роботи.
2. Подивіться також на свою роботу і роботу своєї школи трохи ззовні, з вищої перспективи — свого регіону, країни, а особливо з перспективи запланованої системи освіти. Який маєте досвід в оцінюванні іспитів, професійному самовдосконаленні? Чи повинна місцева громада зробити щось для Вашої школи, якщо власниками стануть органи місцевого самоврядування, і навпаки — що Ваша школа може зробити для них?
3. Запитайте у себе, що Ви робите або будете робити для того, щоб краще вчити, в тому чисті нових речей (яких?), щоби пробудити натхнення у своїх учнів/учениць, щоб змінити, покращити Вашу школу. Які елементи програми «Класна школа» служать цьому? Чи шкільні дебати змінили щось в житті школи? Спробуйте знайти щось цікаве/нове в соціальній програмі «Класна школа» не беручи до уваги, що це міжнародна діяльність (цікава для ЗМІ, але цього замало).

4. Безцінними можуть бути спільні міркування і розмова в групі. Зробіть вчительський мозковий штурм: що нового, цікавого, складного, оригінального Ви робите/будете робити. Постарайтеся знайти важливі контексти для своєї роботи також поза реформою освіти. Наприклад, зв'язок з політичною ситуацією, проблемами України, або свого регіону чи міста. Може, в опрацюванні Кодексу Школи Ви побачите школу демократії?
5. До наради над темами для ЗМІ запросіть учнів. Вже тільки це може бути темою для ЗМІ, особливо якщо б дійшло до розбіжностей у поглядах чи суперечностей між вчителями та учнями. Що учнів дратує, що їм заважає? Зробіть анонімну анкету з питаннями: «В моїй школі мене бісить те, що...», «Якщо б я міг змінити в школі три речі, то....».
6. Пам'ятайте, що ЗМІ люблять негативні новини („bad news is a good news”). Тому подумайте про труднощі та конфлікти, які супроводжують Вашу роботу. Точкою відліку кожної програми зміни може бути/повинна бути проблема. Питайте: що є ахіллесовою п'ятою нашої школи? Життя в нашому місті/регіоні? Освіти в Україні? Яким чином школа може це змінити?
7. Подумайте, про що сперечаються батьки зі школою і між собою? Можливо, про гроші? Скільки насправді коштує безоплатна освіта? Як Ваша школа дає собі раду з фінансуванням? Як можна це змінити? На чому не можна економити? Такий розрахунок кошика учня для першого, другого, третього класу і так далі може бути новиною, бо гроші — це завжди цікаво. Можливо, з'являться великі розбіжності між школами/регіонами?

«Якою є правда про фінанси української школи?» Такий заголовок повинен намагнитити ЗМІ. Наскільки її утримують батьки? Деякі з них мають гроші, інші — ні. Чи це не породжує напруження? Чи українська школа — і вся система освіти — збільшує чи зменшує різницю між привілейованими групами та рештою?

8. Для ЗМІ успіхи шкіл, на жаль, не будуть цікавими, хіба що надзвичайно виняткові — посилаюсь на приклади польської Класної школи 2015/2016 — якщо учні збудують повітряну кулю або відкриють комп'ютерний клуб для своїх бабусь і дідусів, або організують Ніч Бібліотек — після заходу сонця зустрінуться в шкільній бібліотеці, запросять родичів і сусідів та запропонують програму спільних читань, театральні вистави тощо. Запевняю, що Ніч в школі буде магічною для всіх.
9. ЗМІ люблять гарячі теми. Цікавим може бути вихід школи поза її стіни. Наприклад, проведення анкетування/дослідження/«референдуму» серед мешканців на тему місцевої проблеми (роль вчителів полягає в тому, щоб подбати про безпеку такого проекту). Школа може потім запросити мешканців на дебати щодо цієї теми. Зацікавлення місцевих ЗМІ гарантоване.
10. ЗМІ люблять «масштабні теми», треба їх тільки правильно анонсувати. Якщо ви будете думати над реформою освіти, ставте чіткі запитання: Чи ділити освіту на три рівні? Як це зробити? Що це дає, чим загрожує? Чи впроваджувати зовнішні іспити наприкінці усіх етапів освіти? Чи іспити нас мобілізують, чи зашкодять?

Україна хоче використати польський досвід, але у Польщі не все вдалося. Ми справді досягнули величезного приросту знань у 15-річних дітей (в дослідженнях PISA Польща з групи середняків перейшла до лідерів ЄС і навіть світу), але в результаті навчання для тестів освіта стала сильно індивідуалізованою і «сплющеною». До сьогодні критикують створення гімназій як окремої нижчої середньої школи. Така тема повинна бути цікавою для ЗМІ: як не повторити польських помилок? Можна використати матеріали нашої київської конференції.

11. Чи треба впровадити в Україні громадські школи? В Польщі вони були і є джерелом інновацій, але також — як платні школи — дають ефект елітарності замість рівних можливостей. Це може зацікавити ЗМІ: не лише в Україні еліти мають негативні відгуки у пресі...
12. Цікавими для ЗМІ є драматичні проблеми, які викликають сильні емоції. Ліквідація шкіл, які в період демографічного спаду мають замало учнів — це для учнів, їхніх батьків та цілої місцевості є трагедією. В Польщі багато таких шкіл місцева спільнота рятує, замінюючи їх статус з публічної установи на громадську школу (безкоштовну), менеджментом якої займається організація, створена батьками. Порятунком школи тоді відбувається шляхом збільшення навантаження учителів і обмеження працевлаштування інших працівників. Вчителі працюють більше, але не втрачають роботи.
13. Принагідно цікавою темою було би скільки працюють вчителі/ки в Україні на фоні інших країн. В Америці ставка сягає 35 і більше годин на тиждень — вдвічі більше, ніж в Україні. У версії для ЗМІ: «Ми краще вчимо, чи просто ліниві?»
14. Методи навчання — на такій темі журналіст починає засинати. Але і тут можна ЗМІ «продати» щось цікаве. Наприклад, учні, які навчають комп'ютерної та інтернет-грамотності старших людей зі свого оточення («зворушливий» матеріал для телебачення). Або так звані «обернені уроки», коли учні перед заняттями «вивчають» дану тему (використовуючи інтернет чи інші джерела), а на занятті дискутують, учитель/ка пояснює їм проблеми, вони вирішують завдання тощо. Преса любить теми, які дивують, а тут можуть використати заголовок «Революція в школі: учень вчиться сам» або «Революція! Вчитель вже не вчить, а допомагає вчитися».
15. Не бійтеся говорити про важкі справи і працювати над складними темами. Чому учням нудно? Чи вчителі бачать сенс у своїй роботі? Чи катастрофічно низькі зарплати погіршують якість роботи? А може, парадоксально пробуджують так звану внутрішню мотивацію, бо якщо не працюємо за гроші, то ми тим більше повинні вірити в сенс навчання? Не ідеться лише про те, що це «купить» преса, це може бути цікавим і важливим для Вас і Вашої роботи. А ЗМІ люблять проблеми.
16. Чи українська школа є відображенням життя суспільства? Фрустрації, втрати надії, страху перед дестабілізацією і війною? Чи, може, є зеленим островом надії? Як школа дає собі раду з патріотичним вихованням? Чи не означає воно зміцнення у природний спосіб антиросійських настроїв? Як відрізнити патріотизм від націоналізму? Як про це все говорити з учнями? Це для ЗМІ може бути цікавим.

КОГО?

17. Складіть — найкраще під час вчительського мозкового штурму — список ЗМІ, які могли б описати вашу школу. Не обмежуйте себе в ідеях, візьміть до уваги центральні, навіть найбільші ЗМІ, а також місцеві та інтернет-ЗМІ. Не забудьте про спеціалізовані видання, наприклад, освітні портали. Може, є якісь циклічні освітні програми на радіо чи телебаченні? Ви повинні якнайдалі закинути сіті.
18. Найважливіше, до кого у цих ЗМІ звертатися. Офіційний лист/мейл на адресу редакції має невеликі шанси, потрапить до смітника — звичайного чи віртуального. Найкраще знайти журналіста/ку або редактора/ку, зацікавлених даною темою. Не зашкодить зауглити його/її тексти і якимось прив'язатись до цього (самолюбство — штука журналістська).
19. Пам'ятайте, що цьому/цій журналісту/ці є що робити, і він/вона мусить вибирати серед тем, які вже собі знайшов/ла або які отримав/ла для висвітлення. Треба зав'язати з ним/нею контакти, не бути анонімом. Тут якраз можна використати знайомства. Може, батьки Ваших учнів знають когось із ЗМІ? Може, той журналіст/ка писав/ла про школу, в якій Ви когось знаєте? Може, родом з вашої околиці? А може, вчився у Вашій школі або в школі, яку знаєте? Така деталь може сприяти тому, що Вас приязно сприймуть.

ЯК?

ЕЛЕКТРОННА ПОШТА.

Перед розмовою вишліть повідомлення.

20. Якщо Ви знайшли якийсь «гачок», почніть з такого: «оскільки Ви вчилися в сусідній школі...», або «здається, Ви були учнем історика Анатолія Русола, який вже на пенсії, але добре Вас пам'ятає», «як дізналася від Олександра Тимощука, чия донька вчиться в нашій школі, Ви могли б зацікавитись...».

21. Якщо не маєш «гачка», то... створи його.

Наприклад: «Я чула, як нещодавно в телевізійній дискусії про виховання Ви говорили, що діти забагато часу проводять перед комп'ютером. Ми в нашій школі в рамках міжнародної програми Класна школа власне займаємось цією темою: як мудро використовувати нові технології. Дискутуємо про це з нашими учнями і ось вони розробили кодекси поведінки, наприклад, коли і як можна користуватись смартфоном під час уроку. Може Ви хотіли б нас відвідати і зробити про це репортаж?».

Або так: «Знаю, що Ви цікавитесь суспільними проблемами (освіта, розлучення, корупція), а останнім часом також аваріями на дорогах, читала Ваш цікавий текст про це під заголовком «Чума насувається». Подумала, чи не було б для Вас цікаво познайомитись із освітнім проектом, який реалізують учні 7-9 класів нашої школи. Вони самі обрали тему і зробили анкету серед водіїв, отримали аж 232 відповіді. Зокрема, виявилось, що значна більшість водіїв (особливо серед чоловіків) вважає, що це не водії є відповідальними за аварії, а стан доріг, занадто велике навантаження (у професійних водіїв), і навіть... дорожня міліція. Учні цікаво про це дискутують і замислюються, що зробити

з цією інформацією. Як Ви думаєте, чи варто про це написати? Заодно можете побачити, в чому полягає міжнародна програма «Класна школа», в якій ми беремо участь. Я дозволю собі до Вас зателефонувати у цій справі».

Якщо маєте щось виразне, то долучіть до листа. Це може бути фотодокументація якогось заходу, сторінка в шкільній газеті, результати дослідження чи навіть коротке відео з театральної вистави (необхідно його архівувати чи переслати за допомогою веб-трансфера).

Або: «Нещодавно читав Ваш текст про «революцію в думках споживачів». В нашій школі також відбувається мала революція, і то така, в якій немає жертв, але усі отримують користь. Ми організували дебати, в яких учні укладають кодекс, принципи, пов'язані із використанням нових технологій. Ми також змінюємо спосіб навчання, де вчитель перестає бути викладачем і перетворюється на радника в навчанні. Чи це не цікаво? Звичайно, не всім вчителям таке вдається, з'являється напруга, іноді конфлікти, але є також багато енергії та оптимізму, тобто, дефіцитного товару в Україні. Я дозволю собі зателефонувати до Вас, щоб про це поговорити».

ТЕЛЕФОН.

Незалежно від того, чи Ви отримаєте відповідь на електронного листа, зателефонуйте.

22. Не говоріть багато, перейдіть до конкретики, по суті, повторюючи зміст електронного листа. Не думай, що журналіст/ка його прочитав/ла, говори так, ніби він/вона цього не зробив/ла. В розмові будьте милим, але не улесливим. Пам'ятайте, що це Ви маєте цікаву і важливу пропозицію для ЗМІ!

23. Будьте впертим. Якщо журналіст відмовить, питайте, хто інший міг би цим зацікавитись. Якщо він/вона обіцяє вийти на зв'язок і не дає про себе знати, не ображайтеся, самі зателефонуйте.

«Знаю, що Ви зайняті і маєте інші справи, але прошу не забути про моїх учнів, які опікуються незрячими дітьми. Це така зворушлива історія, що достатньо буде Вам тільки глянути на відео, яке я переслала, і зможете побачити

її глибину, адже учні там розповідають, скільки вони й самі отримують від такої допомоги і чого вчать. А при нагоді Ви б побачили, як демократизується наша школа, беручи участь в міжнародній програмі «Класна школа».

142

24. Дещо по-іншому можна розмовляти з місцевим журналістом/кою. Можна звернути увагу на діяльність школи в місцевій громаді (виступи в будинку престарілих) або звернутись до почуття місцевого патріотизму («наша школа єдина від нас бере участь у міжнародній програмі, мабуть, варто цим похвалитися?»), або звернутись до місцевої гарячої теми («Ви знаєте, що за рівнем комп'ютеризації наше місто плететься у хвості? В програмі «Класна школа» хочемо почати це змінювати»).

ВІЗИТ.

Коли журналіст/ка задекларує, що хоче приїхати, Вам може видатись, що й по всьому. Та це найбільша помилка.

25. Запитайте, що він/вона очікує, що хотів/хотіла б побачити, з ким поговорити. Самі пропонуйте, бо Ви краще знаєте, кого і що показати. Будуть потрібні співрозмовники, які зможуть говорити яскраво і конкретно. Не лише вчителі, але й обов'язково учні та учениці, вони точно будуть цікавими для ЗМІ. Подумайте, запропонуйте, що можете показати. Уроки? Учнівські дебати? Аудіо- чи відеоматеріали з реалізованого проекту? Комплект опрацьованих учнями кодексів 2.0? Результати міні-анкет, зроблених учнями?

Заохочуйте журналіста/ку зібрати якнайкращий матеріал, не бійтеся його/її думок, підсуньте власні. Найгірше, що Ви можете зробити, це сісти з журналістом/кою в кабінеті і довго розповідати.

ДІЇ ОПІСЛЯ.

Після візиту журналіста, мабуть, Вам спадуть на думку речі, яких Ви не сказали.

26. Домовтеся з журналістом/кою, що вишлете додаткового електронного листа. Бачачи, в який бік пішло збирання матеріалу, додайте свої коментарі так, щоб журналіст отримав хороше формулювання, типу «Учні є нашими партнерами, і ми трактуємо це серйозно. Завдяки цьому ми можемо стати партнерами для них» або «На початку ця ідея учнів зі смартфонами здавалася нам небезпечною, але я подумав/ла, що ми ризикнемо». «Тема шкільних грошей є секретом полішинеля, хтось мав зрештою пролити світло на правду, враховуючи, що реформа повинна це змінити». «Ліквідація школи означає крах нашого населеного пункту, тому ми почали публічні дебати». «Нові технології можуть збагатити освіту. Нам потрібно лише подбати про те, щоб вони не збільшили різниці між дітьми із заможніших та менш заможних родин. Тому ми відкрили післяобідній комп'ютерний клас».

Усе це лише приклади. Ваша роль полягає в тому, щоб знайти свої ідеї для кращої освіти і так їх описати, щоби ЗМІ захотіли про це інформувати, а люди — читати.

НЕТОГРАФІЯ В ШКОЛІ, АБО ЗАКІНЧУЄМО ІЗ... „ДЖЕРЕЛО: ІНТЕРНЕТ”!

ПОРАДНИК ДЛЯ ВЧИТЕЛЬОК ТА ВЧИТЕЛІВ

144

В ЦЬОМУ ПОРАДНИКУ ТИ ЗНАЙДЕШ ПРИКЛАДИ
ТА ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ:

Навіщо вчити, як описувати інтернет-джерела?

Що варто сказати учням?

Чого вимагати від учнів?

Як описувати інтернет-джерела?

Приклади

Що ще треба знати?

Вправи — робота з джерелами

1. НАВІЩО ВЧИТИ, ЯК ОПИСУВАТИ ІНТЕРНЕТ-ДЖЕРЕЛА?

1. Інтернет є величезним джерелом знань та розростається у блискавичному темпі. Він більший за будь-яку бібліотеку, телевізійний чи радіо-архів. В традиційній бібліотеці можна знайти книжки, журнали, фільми та інші джерела — Інтернет з цієї точки зору є ще багатшим. Тому без конкретних інформаційних підказок, які нам дає правильний опис, важко знайти використані матеріали/джерела.

2. Різноманітність джерел в мережі вимагає багатьох форм нетографічного запису, який відрізняється від традиційного бібліографічного запису. Так само, як і правильного бібліотечного запису, нетографічного запису треба навчитись.

3. Інтернет постійно змінюється — документи та інші джерела зникають, змінюють

локалізацію або редагуються та модифікуються — нетографічний запис та правильний опис інтернет-джерела полегшують віднаходження джерела та його перевірку на надійність.

4. Кожен може бути співтворцем матеріалів мережі. Навчаючись описувати джерела та поважати автора, ми також вчимося дбати про власні права: підписувати власні роботи та свідомо їх відкривати для доступу, наприклад, за відповідною ліцензією СС. Наука опису інтернет-джерел є добрим вступом до навчання про права як автора, так і користувача мережі.

5. В інтернеті часто бракує даних, які дають можливість точно описати та локалізувати джерела. Навчаючи, як їх описувати, ми формуємо свідоме та відповідальне покоління, яке буде дбати про доступ до такої

Кожне джерело має автора/авторів (навіть якщо вони невідомі) і про кожне можна надати декілька таких **інформацій, які дадуть можливість його ідентифікувати і знайти.**

Інтернет-джерела не є точними відображеннями традиційних — доступних поза мережею — але їх **також необхідно описувати** у такий спосіб, щоб полегшити їхній пошук в мережі та допомогти в ідентифікації їх автора/авторів.

інформації, як під час створення власних робіт, так і в процесі користування результатами творчості інших.

Зараз Інтернет є для учнів природним і часто найбільш доступним середовищем пошуку інформації та текстів. Вони роблять це з наймолодшого віку, на кожному з етапів навчання. Важливо, щоб вони робили це правильно і свідомо. Школа є місцем, в якому учні повинні сформувати ці навички. Вчителі мають вміти передавати знання, пов'язані з описом інтернет-джерел у

спосіб, відповідний для певного рівня навчання, а також самі повинні правильно описувати інтернет-джерела, щоб стати для учнів прикладом.

Ці знання повинні передавати, насамперед, через практичні вправи, які розвинуть в учнів вміння отримувати ключову інформацію для нетографічного опису різноманітних інтернет-джерел. Варто виховати свідоме покоління, яке буде знати, як важливо описувати джерела, для чого, і як це робити правильно.

Чому іноді нелегко описати інтернет-джерела?

- часто вони не містять елементів, які однозначно їх ідентифікують:
  - імен та прізвищ авторів;
  - назв;
  - дат створення документів;
  - посилань на першоджерела (опису джерел, бібліографії чи нетографії);
  - та інших, характерних для джерел цього типу;
- часто змінюють адресу в мережі, зникають або суттєво змінюються;
- з'являються нові типи документів, наприклад: дискусійні групи та розсилки, бази даних, інтернет-сторінки, які вимагають нової форми опису (для них не підійдуть способи опису традиційних джерел та інших джерел, наявних в мережі, які використовувались до цього часу. Крім того, формування нових стандартів опису є процесом, який вимагає часу);
- часто самі автори ускладнюють опис джерела — не знають своїх прав, обов'язків та привілеїв та не вміють описувати джерела.

Наскільки поширеним є переконання в тому, що треба вміти описувати традиційні джерела, наприклад, книжкові, настільки поширеним повинно бути переконання і про необхідність та вміння описувати інтернет-джерела.

Усі розуміють, що під цитатою з книжки недостатньо написати «джерело: бібліотека» або «джерело: книжка». Аналогічно недостатньо буде написати «джерело: Інтернет» або «джерело: сервіс з фотографіями». Такі записи не полегшують ані пошуку, ані навіть ідентифікації використаного джерела.

Що нам дає опис джерел?

Під час написання праці або створення іншого твору ми часто використовуємо чи беремо щось з різних джерел, розміщуємо цитати, постійно навчаючись від інших. Для того, щоб робити це законно, не порушуючи авторських прав, необхідно зазначити джерела, з яких почерпнуто інформацію, та правильно їх описати.

ЗАЗНАЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ ФОРМУЄ ДОВІРУ ДО НАС ЯК ДО АВТОРІВ!

Належно вказані джерела є козиром, вони підвищують надійність роботи та її якість (видно, скільки зусиль було докладено для її підготовки). Варто переконувати у цьому учнів та нагороджувати за вказування джерел, тим більше, що іноді вони бояться це робити зі страху бути звинуваченими у списуванні або в тому, що вони несамостійно підготували роботу.

Поради для вчителя:

1. додайте зазначення джерел до критеріїв оцінювання;
2. будьте прикладом: самі давайте учням джерела в такий спосіб, якого вимагатимете від учнів;
3. розмовляйте про позитивні аспекти зазначення джерел;
4. розмовляйте про проблеми та показуйте, що це не завжди легко — формуйте в учнів довіру (нехай не соромляться запитувати);
5. не соромтеся, якщо Ви самі не впевнені, як описати нове джерело — адже Інтернет постійно змінюється.

2. ЩО ВАРТО СКАЗАТИ УЧНЯМ?

Скажіть учням, що:

- Надання вчителю вичерпного переліку джерел та відзначення, що окремі думки, розміщені в роботі, запозичені від когось, захистить їх від підозри у плагіаті. Дайте їм зрозуміти, що плагіат трактують як правопорушення і це може мати юридичні наслідки.
- Точність у наданні джерел є для вчителя доказом того, що учні ґрунтовно дослідили задану тему і користувалися перевіреними інтернет-джерелами. Завдяки цьому вони матимуть користь!
- Інтернет є не лише колекцією анонімного наповнення: текстів, фотографій, графіки. Кожна робота має автора, який присвятив час на дослідження та опис або подання певної теми в інший спосіб. У більшості робіт вказано авторство — треба лише пошукати.
- В українському законодавстві постать автора є настільки важливою, що його особисті авторські права є невідчужувані і вічні. Тому, якщо учень хоче правомірно використати певний твір, він повинен вказати його автора (навіть якщо він доступний за ліцензією Creative Commons), а якщо не може його ідентифікувати — то пошукати інший твір.
- Важко отримати задоволення від виконаної роботи, якщо свідомо протиправно не вказувати джерел.

ОБОВ'ЯЗКОМ КОЖНОГО АВТОРА ТА КОРИСТУВАЧА Є ПОВАГА ДО ПРАЦІ ІНШИХ. ЗАКОН ГОВОРИТЬ ПРО ТЕ, ЩО НЕ МОЖНА ВИКОРИСТОВУВАТИ ДУМКИ, ТЕКСТИ ЧИ ГРАФІЧНІ ФАЙЛИ БЕЗ ПОСИЛАННЯ НА ТОГО, ХТО ЇХ СТВОРИВ ТА ДЕ ВОНИ МІСТЯТЬСЯ.

В той же час заохочуйте ділитися якісними джерелами — скажіть учням, що в інтернеті міститься безмежна кількість інформації. Знайти некорисну легко, корисну — набагато важче. Якщо учням вдалося знайти щось корисне — заохочуйте їх ділитися цим з іншими. Самі також діліться з ними якісними ресурсами. Для того, щоб перевірити, чи джерело є справді якісним, достатньо буде відповісти на кілька запитань для перевірки (див. поруч). Відповіді на ці запитання мають опиратися на 6 правил

перевірки надійності інтернет-джерел (знайдете їх на наступній сторінці посібника).

Дай відповідь, щоб верифікувати джерело:

- Ким написаний зміст?
- З якою метою?
- Коли з'явилось?
- Де з'явилось?
- Якого воно рівня?
- Як може допомогти в моїй роботі?

Іноді учням нелегко верифікувати, чи це джерело є якісним та надійним. Проблеми можуть створювати, наприклад, оплачувані статті, написані за чиєюсь вказівкою, або для підтримки певної теорії. Тому необхідно звернути увагу

учнів на те, щоб вони шукали знань у більш ніж одному місці (як в мережі, так і поза нею) та відпрацьовувати вміння перевірки знайдених джерел. Завдяки цьому вони будуть розвивати також вміння критичного мислення та аналізу.

6 ПРАВИЛ ПЕРЕВІРКИ НАДІЙНОСТІ ІНТЕРНЕТ-ДЖЕРЕЛ

(рекомендовано для старших учнів)

1. Авторитет

Чи сторінка підписана? Чи автор є експертом у цій сфері? Чи сторінка спонсорується кимось? Чи є інформація або лінк про автора або спонсора сторінки? Якщо нема, спробуй інакше визначити джерело інформації.

2. Точність

Чи немає на сторінці помилок? Якщо ти знайшов хоча б одну, то може бути, що їх більше. Чи відомий редактор або коректор, хтось, хто перевіряє та підтверджує інформацію автора? На сторінках журналів та газет міститься інформація про редакторів, у приватних блогах чи на інтернет-сторінках — вже ні.

3. Об'єктивність

Чи інформація є упередженою? Чи служить сторінка для пропагування конкретної точки зору? Чи є на сторінці реклама? Чи пов'язаний її зміст з інформацією на сторінці?

4. Актуальність

Чи сторінка має дату створення? Чи має дату останньої актуалізації? Чи лінки, подані на сторінці, є актуальними?

5. Обсяг матеріалу

Що є на цій сторінці такого, чого не знайдемо на інших? Наскільки глибоко матеріал подає тему?

6. Наміри

Чому цей автор чи організація пише на цю тему? Чи має в цьому якусь мету? Є упередженням/-ою чи об'єктивним/-ою?

Правило Я+Н

Якщо учень шукає для своєї шкільної презентації, наприклад, інформацію на тему зміни клімату, то він знайде в мережі багато різних точок зору. Різні думки подають, наприклад:

- редактор наукового порталу,
- екологічний активіст, який веде блог,
- авіалінії, які відповідають на закиди про забруднення повітря літаками.

Робота, яка враховує різні точки зору, отримує лише більшу цінність. Варто показати учням, що вони повинні критично використовувати джерела і завжди шукати більше, ніж одне джерело.

**Скажіть учням, що варто ділитися джерелами.
Підкресліть, однак, що перед тим вони повинні
переконатись, що ці джерела відповідають
правилу Я+Н – тобто є
ЯКІСНИМИ ТА НАДІЙНИМИ**

3. ЧОГО ВИМАГАТИ ВІД УЧНІВ?

Не очікуйте, що учні від початку навчання зможуть правильно описувати інтернет-джерела.

Поступово впроваджуйте окремі елементи.

В наймолодших класах:

- вимагайте зазначення лінку а також вчіть, що кожне джерело може бути описане за допомогою певної інформації (див.: вправа «Що знаєш про цю книжку» наприкінці посібника).

В старших класах початкової школи:

- учні повинні також усвідомлювати, що зміст поширюється інтернетом, тому важливо поруч з лінком вказувати дату останнього відвідування сторінки, яка є нашим інтернет-джерелом.

На наступних рівнях навчання:

- відпрацьовуйте повний запис (дані про автора, назва, дата публікації) та вміння його впорядковувати.

ПОВНИЙ ОПИС ІНТЕРНЕТ-ДЖЕРЕЛА ПОВИНЕН МІСТИТИ:

- (1) дані про автора;
- (2) назву (фотографії, статті, графіки тощо);
- (3) позначення [електронний ресурс]
- (4) позначення «режим доступу» і лінк (посилання).
- (5) дату останнього відвідування

148

4. ЯК ОПИСУВАТИ ІНТЕРНЕТ-ДЖЕРЕЛА?

Інтернет-джерело варто вказати так, щоб це було корисно і для нас, і для читача. Опис не повинен містити забагато інформації і бути занадто складним.

Що повинно міститися в описі інтернет-джерела?

Описуючи інтернет-джерело, назву видання замініть лінком, дату видання публікації — датою доступу, тобто, датою ВАШОГО останнього відвідування сторінки.

Базовий опис КНИЖКОВОГО джерела:

Літнарів Р.М. (1),
Бібліографічний опис. (2),
Видавництво: МEGУ (3),
Рівне 2010 (4)
(1) дані про автора
(2) назва публікації
(3) назва видавництва
(4) дата і місто видання публікації

Базовий опис ІНТЕРНЕТ-джерела:

- (1) дані про автора
- (2) назва праці
- (3) позначення [електронний ресурс]
- (3) дата останнього відвідування
- (4) лінк

Навіщо потрібна дата доступу?

Завдяки даті, навіть якщо зміст зникне з інтернету під вказаною адресою, читач зможе шукати його через одну із систем-архіваторів, наприклад:

- у The Wayback Machine [<http://archive.org/web/>]

- або у кеш-копіях, які виводяться пошуковими системами.

Додатково залишиться хоча б мінімальна, але конкретна інформація, що у вказаний період матеріал було розміщено за цією адресою.

5. Приклади

В Інтернеті маємо справу з дуже великою кількістю матеріалів. Можемо там знайти не лише книжки, але й тексти на порталах, статті з електронних версій журналів, фотографії, графіку, записи на блогах, записи на інтернет-форумах. Якщо ми їх використовуємо, то треба їх і правильно описати. Нижче подано приклади опису джерел, які найчастіше використовують учні:

- книги, опублікованої онлайн
- статті з інтернет-порталу
- статті з інтернет-сторінки газети/журналу
- тексту з блога
- графіки чи фотографії
- фільму із сервісу YouTube

Пам'ятайте, що ці приклади не вичерпують усіх можливостей. Однак, якщо Ваші учні навчаться описувати вказані джерела і зрозуміють, чому це треба робити саме так, їм буде легше навчитися описувати інші.

149

Книга як інтернет-джерело

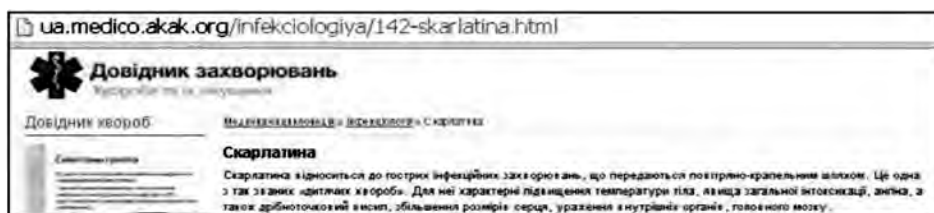
Якщо джерелом є книга, опублікована в інтернеті, описати це джерело просто — бо легко знайти її автора та назву.

Опис джерела:

Володимир Даниленко, Далекий голос саксофону, [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sites.utoronto.ca/elul/Danylenko/Dalekyi-holos-saksofona.html> (дата звернення: 26.11.2015)

Стаття з інтернет-порталу

Опис такого джерела може супроводжуватись певними труднощами.

Опис джерела:

Медична енциклопедія, Скарлатина, [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ua.medico.akak.org/infekciologiya/142-skarlatina.html> (дата звернення: 26.11.2015)

Перейшовши за цією адресою, складно визначити, як називається сторінка/сервіс. «Довідник захворювань?», «Медична енциклопедія» — яка назва є доречною? В описі подано назву

«Медична енциклопедія». Чому? У цьому випадку ми послалися на результати пошукової системи Google. Там сторінку, яку ми використовуємо, подано під такою назвою. Тому, якщо бракує інформації про назву сервісу, варто повернутись до результатів пошуку.

Схоже може бути і з даними про автора — деколи бракує інформації про нього під статтею. Тоді слід пошукати інформацію в лінку, в результатах пошуку, описі статті або в інших місцях на сторінці. Звичайно, відсутність імені автора стане причиною того, що ми не зможемо цитувати роботу або використати її як джерело. Треба пошукати його у результатах пошуку. Якщо це не принесе успіху — слід зазначити, що автор є невідомим.

Стаття з інтернет-сторінки газети/журналу

Опис джерела:

Станіслав Цалик, "Аргонавти Всесвіту": як українці полетіли на Венеру, <http://www.istpravda.com.ua/>, [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/blogs/2015/11/26/148740/> (дата звернення: 29.10.2013).

Часом інтернет-джерела не підписані ім'ям та прізвищем. Це, однак, не означає, що вони не мають авторів. Скоріше навпаки — ми зобов'язані з особливою ретельністю перевірити, чи десь над текстом (як у випадку, розміщеному поруч) або під ним немає ініціалів, псевдонімів чи ніків, які інформують про автора. Необхідно вказати їх в описі (також тоді, коли автор написав текст, користуючись іншим джерелом, якого не вказав). Якщо нам не

вдасться знайти інформацію про автора, незважаючи на особливу старанність, варто про це поінформувати — написати, наприклад, «автор невідомий».

Можливим є також інший тип опису. Опис статті з інтернет-сторінки, яка має характер журналу, може мати такий вигляд, як подано нижче.

Опис джерела:

Наталя Гончар, Ціннісна свідомість українського студентства, „Часопис і”, [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n38texts/honchar-nat.htm> (дата звернення: 26.11.2015).

У випадку джерел, взятих з інтернет-сторінок журналів, варто вказати назву газети або журналу: „Часопис і”, „Історична правда”, тощо.

Текст з блогу

Опис джерела:

Орест Зуб, [Запис на блозі — Топ-5 проблем чи труднощів онлайн підприємців і шляхи їх подолання], Блог Ореста Зуба, [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://openmind.com.ua/2015/09/14/challenges/> (дата звернення: 29.10.2013).

У випадку джерел з блогів, необхідно зазначити, що джерело взяте власне з такої форми присутності автора в інтернеті, а також

подати назву закладки або заголовка допису. Ця інформація полегшить доступ до змісту, якщо в майбутньому лінк буде неактивним.

Графіка і фотографії

Опис джерела:

Allert Aalders (1), Dog sunny Day Afternoon (2), www.flickr.com(3), CC BY-NC 2.0(4)

Адреса сервісу та ліцензія (її зміст) повинні бути «залінкованими». У випадку сервісу Flickr можна залінкувати також автора в такий спосіб, щоби посилання переносило до його галереї. У випадку, коли робота, в якій ми вирішили використати графіку чи фотографію, є роботою, призначеною для друку, варто використати **такий запис**:

Allert Aalders, Dog sunny Day Afternoon,; [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.flickr.com/photos/allert/424644321/> (дата звернення: 29.10.2013)

Фотографії або графіка, використані в шкільній роботі чи презентації (особливо ті, що

публікуються в мережі або в інший спосіб доступні поза школою), будуть найбезпечнішими,

якщо **будуть взяті із сервісів, на яких містяться матеріали, ліцензовані на умовах вільних публічних ліцензій (Creative Commons). Це, однак, не звільняє від обов'язку вказати: (1) дані автора, (2) назву «твору», (3) назву сервісу, з якого він взятий та (4) вид ліцензії Creative Commons (CC), на умовах якої він був відкритий для доступу.**

Варто, однак, пам'ятати, що для шкільних потреб учні та вчителі можуть використовувати матеріали, ліцензовані не лише за CC, але також такі, що позначені (охороняються) С, тобто традиційним копірайтом (авторським правом). Це впливає з дії правила так званого вільного

використання для навчання. Ці конкретні положення авторського права в такому випадку дають підстави учасникам «навчального процесу» легально використовувати окремі твори. Необхідно лише пам'ятати, що не можна поширювати такі твори та відкривати їх для групи осіб, які не беруть участі в цьому навчальному процесі (тобто не можна, наприклад, публікувати в мережі роботи учнів, які містять фотографії чи музику, захищену копірайтом, за винятком ситуації, коли це роблять в закритій групі з навчальною метою).

Все необхідне на тему вільного використання можна дізнатись також в тексті нижче:

Використання зображення в рамках перелінокки, [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.news4webmasters.com/seo/1118-how-to-use-images-in-your-link-building-campaigns.html> (дата звернення: 20.01.2014)

Фільми із сервісу YouTube

Опис джерела:

Історія України. Частина перша.; Режисер — Валерій Бабіч, Озвучення — Богдан Ступка; [електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=TFdPOErzV60>, ліцензія CC BY-SA 3.0. (дата звернення: 27.11.2015)

Сервіс YouTube — це не лише джерело розважальних фільмів чи музики, але також величезна база матеріалів, які можна використати в навчанні.

В освітніх цілях їх можна використовувати в рамках лекцій чи шкільних занять, незалежно від джерела, навіть якщо захищено усі права, пов'язані з ними. Безоплатно і без запиту про згоду можна також використати фільм/музику на безкоштовному шкільному заході з вільним входом. Однак важливо, щоб відповідно до правил дозволеного використання для навчальних потреб, використаний фільм не поширювався поза школою. Це означає, що не можна розміщувати в мережі записи відео, на яких з'являються використані відеоматеріали чи музика, якщо ці матеріали не є відкритими

для доступу їхнім автором за відповідною ліцензією CC;

Згідно з законом про цитування можна використовувати фрагменти фільмів та музики з цього сервісу, створюючи власний матеріал, який є, наприклад, фрагментом шкільної презентації, де буде обговорюватись цей твір. Необхідно, однак, пам'ятати, що співвідношення обсягу роботи учня та цитованого фрагменту/цитованих фрагментів повинно явно вказувати на те, що цитата виконує виключно допоміжну функцію. Якщо це співвідношення буде порушене, існує ймовірність, що така робота буде визнана плагіатом.

Незважаючи на такі винятки, необхідно зберігати особливу обережність, якщо йдеться про розміщення та опис джерел, що походять із сервісу YouTube:

- Необхідно перевірити, чи матеріал було відкрито для доступу на **ліцензії Creative Commons**. Якщо так — вказати, якого виду ця ліцензія.
- При використанні цитат з YouTube необхідно вказати назву, автора, дату доступу (звернення) та ліцензію, якщо така інформація є доступною.

Якщо на сервісі буде розміщено показ фотографій чи фільм з презентацією, YouTube часто сам підказує, що необхідно замінити музику, якщо виявить «порушення авторських прав». Зазвичай він надсилає тоді електронного листа з інформацією про те, що музика, яку використовують, є власністю фірми звукозапису. Варто, однак, перевірити це самостійно, оскільки ця функція в сервісі не завжди працює.

6. Що ще треба знати про описування джерел?

Що, коли джерелом є відсканована книга?

Багато публікацій, доступних в Інтернеті — це просто відскановані книжки та статті, початково надруковані на папері. У таких випадках під час підготовки опису джерел найбільш розумним буде дати примітку з посиланням на паперову версію — відповідно до описаного раніше зразка:

Літнарівич Р.М., Кубай О.В. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання. МЕРУ, Рівне, 2010.

За бажання можна наприкінці опису додати в квадратних дужках примітку на кшталт: [доступна також електронна версія]. Однак, така примітка є виправданою лише тоді, коли йдеться про публікацію, яку складно знайти в паперовій версії (малий тираж або дуже стара).

Що з нумерацією сторінок?

Вказуємо номери сторінок, якщо наше джерело їх має (наприклад, коли має форму файлу pdf) та коли інформація про те, яким конкретним фрагментом чиєїсь публікації ми користуємось, є істотною. Можна також вказати дату публікації інтернет-джерела, якщо це важливо і якщо така інформація є доступною.

Чи цей лінк не є задовгим?

Інтернет — це джерело дуже великої кількості контенту. Чим більш точними ми будемо, вказуючи місце, звідки беремо джерело, тим більше будемо заслуговувати на довіру як автори.

ВКАЗУЙТЕ ПОВНИЙ ТЕКСТ ЛІНКУ!

ТАКИЙ – ЦЕ ЗАМАЛО:

<http://www.istpravda.com.ua>

ТАКИЙ ЛІНК Є КОРИСНИМ:

<http://www.istpravda.com.ua/blogs/2015/11/26/148740/> (дата звернення: 29.10.2013)

Довгий лінк може здаватися складним. Однак зацікавлені можуть скористатися командою „ctrl+c” — скопіювати лінк, а командою „ctrl+v” вставити цілий лінк до пошукового рядка.

Послідовність та пунктуація

Стандарти опису інтернет-джерел не є до кінця стандартизованими. Пам’ятайте, що від Вашого рішення залежить:

- послідовність окремих елементів опису (автор і назва завжди повинні бути на початку);
- використання розділових знаків.

Навчаючи своїх підопічних правильного опису джерел, оберіть один із способів запису інформації — застосовуйте його та вимагайте від учнів, щоб і вони постійно його використовували.

Зверніть увагу, наскільки різними можуть бути правильні описи джерел.

Ці два описи відрізняються послідовністю подання інформації.

Станіслав Цалик, “Аргонавти Всесвіту”: як українці полетіли на Венеру „Історична правда”, (дата звернення 26.11.2015), [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/blogs/2015/11/26/148740/>.

Станіслав Цалик, “Аргонавти Всесвіту”: як українці полетіли на Венеру, „Історична правда”, [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/blogs/2015/11/26/148740/>, (дата звернення 26.11.2015).

Записи можуть відрізнятися також **крапками і комами**.

Станіслав Цалик, “Аргонавти Всесвіту”: як українці полетіли на Венеру. [електронний ресурс]. — Режим доступу: в: <http://www.istpravda.com.ua/blogs/2015/11/26/148740/>, (дата звернення 26.11.2015).

Станіслав Цалик, “Аргонавти Всесвіту”: як українці полетіли на Венеру, „Історична правда”, [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/blogs/2015/11/26/148740/>, (дата звернення 26.11.2015).

Найважливішою є узгодженість, тобто щоб усі джерела даного типу описувались однаково!

7. ВПРАВИ — РОБОТА З ДЖЕРЕЛАМИ

I. Що Ви знаєте про цю книжку?

Рівень: рання шкільна освіта/початкова школа

Необхідні матеріали: книжка, комп’ютер, лінк до вибраної статті, аркуш паперу, ручка

Вправа є вступом до науки про джерела та їхнє описування.

Кожен учень має перед собою примірник книжки, наприклад, підручник. Попросіть, щоб кожен «дізнався» про неї якнайбільше. Інформацію, яку «здобувають», записують на аркуші паперу.

Учні працюють самостійно — припускаємо, що записують ім’я та прізвище автора, кількість сторінок, щось про текст з обкладинки тощо.

Обговоріть результати вправи — разом створіть каталог інформації про книжку.

Далі попросіть, щоб учні обрали не більше ніж 3 найважливіші, на їхню думку,

характеристики. Скажіть: «уявіть собі, що вам потрібно назвати подрузі 3 характеристики, яких вона потребуватиме, щоб позичити книжку в бібліотеці».

Створіть каталог 3-х характеристик: ім’я та прізвище автора, назва твору, назва видавництва. Проведіть аналогічну вправу із використанням інтернет-джерела, наприклад, статті в Інтернеті – «що сказати подрузі/другу, щоб він/вона знайшли статтю в інтернеті?».

Зробіть підсумок вправи: підсумком обох вправ повинен бути список відмінностей у поданні інформації щодо паперової книги та статті онлайн.

II. Галерея

Рівень: рання шкільна освіта/початкова школа.

Необхідні матеріали: фотографії.

Розвісь у класі фотографії озер, морів та фонтанів (таких, з яких якраз витікає вода). Розмістіть їх так, щоб для огляду усіх фотографій треба було роззирнутися.

Запитайте учнів, з чим у них асоціюється фонтан. Закінчіть «мозковий штурм», коли з’явиться ключове слово «джерело». Поговоріть з учнями про значення цього слова в контексті походження інформації.

Далі кожен з учнів отримує додому по одній фотографії. Можете також замість видрукуваної фотографії дати декому з учнів лінк до неї. Кожен з учнів має завдання дізнатись якнайбільше про те, що зображено на малюнку. Підкресліть, що важливою є не лише кількість інформації, яку вони знайдуть, а й її походження — попросіть, щоб кожен записував джерела.

Попередьте, що не йдеться про нотатки типу: «книжка», «інтернет» — нехай опишуть, яка це книжка, чи вкажуть, яку саме інтернет-сторінку вони використовували.

Зробіть підсумок вправи: На наступних заняттях запитайте, як учні шукали інформацію і що було найважчим у її отриманні. Перевірте, які джерела вдалося знайти і що учні про них знають. Можете також показати, чим відрізняються дані, отримані про фотографію, розміщену онлайн, від інформації про фотографію, яку отримали у паперовому вигляді.

III. Інформатор

Рівень: гімназія, ліцей (середня та старша школа — прим. перекладача).

Необхідні матеріали: аркуші паперу з описаною інформацією та джерелами.

Попросіть декількох учнів, щоб вони стали джерелами інформації (кожен учень іншим). Попередньо підготуйте для них аркуші з нотатками, яку інформацію несе кожне «джерело» та яким чином його можна назвати, наприклад, інтернет-сторінка журналу та лінк.

Решта учнів перевіряється в репортерів.

Вправу треба сконструювати таким чином, щоб усі «джерела» говорили на ту саму тему, але у різний спосіб — частина з них повинна мати неперевірену інформацію або таку, яка суперечить решті «джерел». «Джерела» розходяться по класу.

Завданням решти осіб — «репортерів» — є підготовка короткої інформації на декілька речень. Вони мають час для розмови з кожним «джерелом», вільно переміщаючись по класу.

«Репортери» пишуть інформацію/коротку роботу. Наприкінці цієї роботи необхідно вказати, якими джерелами вони користувалися. Потрібно також процитувати ці джерела в своїй інформації.

Зробіть підсумок вправи: Завданням вправи є показати, як по-різному можна говорити на одну й ту ж тему. Написання доброго тексту вимагає роботи з різнорідними джерелами, перевірки даних, їх підтвердження та допитливості. А також... зазначення джерел нашої інформації.

Запитайте учнів, які з'явилися б тексти, якщо б вони писали, опираючись виключно на одне з джерел. Як відомості відрізнялись би за змістом і значенням? Чи були б вони однаково надійними, корисними та цікавими для читача без зазначення джерел інформації?

154

IV. Загорівся дім...

Рівень: гімназія, ліцей (середня та старша школа — прим. перекладача).

Необхідні матеріали: аркуш з повідомленням.

Поділіть учнів на дві групи. Кожна група отримує аркуш з повідомленням, наприклад: «О 7:00 ранку завалилась новобудова».

Завданням для учнів є знайти/придумати якнайбільше джерел, які можна використати, готуючи новину/замітку про цю подію. Серед ідей можуть з'явитися: розмови з мешканцями сусіднього будинку, служба нагляду за будівництвом, різні інтернет-джерела тощо.

Коли учні будуть готові, кожна група зачитує свій аркуш з інформацією, яка стосується події, та перелічує свої джерела інформації.

Зробіть підсумок вправи: Усі перевіряють правильність опису джерел та обговорюють результати — що було найпростіше, де з'являлись помилки і чому.

V. Впорядкуйте перемішані джерела. Створіть бібліографію

Рівень: ліцей (старші класи — прим. перекладача).

Необхідні матеріали: аркуш з різними елементами опису традиційних та інтернет-джерел.

Кожен з учнів отримує аркуш з розкиданими (поданими у випадковій послідовності) елементами опису кількох різних джерел: книги, журналу, інтернет-сторінки.

З розкиданих елементів бібліографічних описів учень повинен впорядкувати правильний опис окремих документів, роблячи необхідні поправки, відповідно до схем, поданих на заняттях.

Далі учні повинні скласти всі описи в єдину бібліографію. Якщо — на думку учня — якась інформація є зайвою, нею можна знехтувати.

В складнішому варіанті вправи можна створити додаткові картки з хибною або неповною інформацією і сказати учням, що вони повинні їх знайти та вказати, яких елементів бракує чи яку інформацію потрібно подати в інший спосіб.

Нижче наведено приклади карток:

Видання II Київ Євген Кульчицький 1976 Ренесанс	Українська література. Енциклопедичний посібник. Том другий Н-Я Львів 1989 Видання п'яте, доповнене редактор Юліан Працьовитий
Варшава „Reader's Digest” P zrzgląd, коп. 2005. Євангеліє. CD 1–8 дисків (CD) CD 1–2, Євангеліє від Св.Матвія. Частина I і II	Адам Міцкевич вірші та світ. Частина 1: мультимедійне шоу сценарій програми Агнешка Завадовска, Магдалена Мацеєвска (Читає Ежи Треля). рік копірайту 2000 оптичний диск (CD-ROM)
Вроцлав Словник барокової символіки природи 2000 стаття: Барокова книга природи Яцек Сокольські Ред. Яцек Сокольські видавництво вроцлавського університету	Незалежна Офіційна Видавнича 1982 Антологія військових віршів опрац. Inga [псевд.], Jot Em [псевд.], Spectator [псевд.] графіка Ве [псевд.]; вступ Krzysztof Zawrat [псевд.] Варшава Назви опрац.: Iwona Smolka, Jarosław Markiewicz, Aleksander Wirpsza, назва авт. графіки : Jan Bokiewicz, назва авт. вступу : A. Wirpsza
http://staropolska.pl/sredniowiecze/poezja_religijna/kwiatek_czysty_01.html МАТІР БОЖА КВІТНА	

Про середньовічну маріїнську пісню “Kwiatek czysty, smutnego sierca ucieszenie...” відвідання інтернет-сторінки 15 січня 2010 Roman Mazurkiewicz

Зробіть підсумок вправи: На закінчення варто обговорити з учнями, що було найпростіше, а що найскладніше, та які думки викликала у них ця вправа.

При підготовці посібника використано наступні матеріали онлайн:

- Літнарів Р.М., Кубай О.В. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання. МЕНУ, Рівне, 2010.
- Правила складання бібліографічного опису, (дата звернення: 26.11.2015), [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://library.kpi.kharkov.ua/bo.html>.
- Marta Owczarek, Googlejcie a znajdziecie, (дата звернення: 20.01.2014), [електронний ресурс]. — Режим доступу: http://wyborcza.pl/szkola20/1,106745,8456085,Googlejcie_ia_znajdziecie.html.
- mat. Szkoła z Klasą 2.0, Jak korzystać ze źródeł internetowych, (дата звернення: 20.01.2014), [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ceo.org.pl/pl/koss/news/jak-korzystac-ze-zrodel-internetowych>.
- Kamil Janicki, Przypisy do Internetu w pracy naukowej, (дата звернення: 20.01.2014), [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://historiaimedia.org/2010/08/02/przypisy-do-internetu-w-pracy-naukowej/>.
- Chwastek Danuta, [Запис у блозі — Jak opisywać źródła], (дата звернення: 20.01.2014), [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://blogiceo.nq.pl/tiknapolskim/2012/12/04/jak-opisywac-zrodla/>.
- Elwira Śliwińska, Opis bibliograficzny dokumentów: standardy dla potrzeb cytowania w przypisach, (дата звернення: 20.01.2014), [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.oss.wroc.pl/biuletyn/ebib14/sliwinska.html>.

Автор: **Marcin Grudzień**

Змістовна редакція: **Joanna Sroka-Małolepszy, Agata Łuczyńska**

Корекція: **Katarzyna Rymarek, Joanna Sroka-Małolepszy, Andriy Bichuk, Petro Kendzor, Iwo Magierski**

Чому блоги?

156

Учнівські блоги в польському виданні програми ведуться вже багато років. Ми переконалися, скільки користі приносить цей метод, тому його постійно розвиваємо і хочемо, щоб він назавжди став частиною програми Класної школи.

ПЕРСПЕКТИВА УЧНЯ

Для молодого покоління Інтернет — це природний спосіб для проведення вільного часу, вираження власних поглядів, обміну інтересами. Індивідуальні та групові блоги є віддзеркаленням їхніх захоплень, наукових, мистецьких та соціальних інтересів. У Класній школі цю технологічну інтуїцію і таланти учнів намагаються використати в освітніх цілях. У блогах учні розповідають про використання нових технологій під час уроків, про результати й емоції, що супроводжують роботу над Кодексами 2.0, про перебіг класних та шкільних дебатів. Кожен блог є унікальним, тому що учні мають різні погляди на питання, які їх хвилюють. Записи у блогах свідчать про те, як з ІКТ змінюється вся школа.

СТВОРИТИ БЛОГ ПРОЕКТУ

Блоги дозволяють учням показати зусилля, вкладені у реалізацію проекту.

За їхньою допомогою можна спостерігати, як з ідеї народжуються задуми, наміри, плани та дії. З часом цілий блог є інтернетним документуванням проекту. Кожен запис показує, як розвивається робота в школі: чи учні реалізують поставлені цілі, хто їм у цьому допомагає, що вдається найбільш успішно, де є труднощі і як їх долають. Врешті, що було досягнуто, і як представлено результати діяльності. Все, що пов'язане з проектом, варто описувати.

„Від моменту, коли я почала реалізовувати науково-дослідний проект, я отримала багато корисних навичок. Ось вони:

1. Вправніше пишу на клавіатурі комп'ютера.
2. Редакую цікаві тексти.
3. Вмію додати графіку у блозі КШ.
4. Вільно користуюся Power Point, Word та іншими програмами, зосібна програмою редагування текстів.
5. Впевненіше демонструю результати своєї роботи.
6. Вмію працювати в групі, знаходжу спільну мову з іншими.
7. Спілкуюся через інтернетну систему обміну миттєвими повідомленнями, наприклад, Skype, чат на Facebook.

8. Вправно користуюся онлайн-словниками.
9. Швидко шукаю необхідну інформацію в інтернеті.
10. Вмію вносити правки.
11. Вмію вести блог.
12. Вмію написати статтю, користуючись різними джерелами.
13. Вмію редагувати текст у Word.
14. Пишу хороші коментарі.
15. Вмію створити блог як веб-сайт.
16. Я систематична.”

Сабріна, Початкова школа № 6 в Іновроцлаві

МИ ПІЗНАЄМО ОДНЕ ОДНОГО ЧЕРЕЗ БЛОГ

Блоги, крім своєї функції звітності, виконують інше, не менш важливе завдання — вони є інструментом спілкування. Про діяльність учнів можуть читати не тільки організатори програми, але передусім учні та вчителі зі шкіл всієї України, а також батьки.

Блогери до записів охоче додають фотографії, мультимедійні репортажі, фільми. Блоги Класної школи так складені, щоб учні бачили у їхньому створенні насамперед гру. При нагоді вони вчаться: відкрито висловлювати і чітко формулювати свою думку, цікаво описувати свою діяльність, планувати її і робити підсумки.

Надзвичайно важливою частиною блогу є взаємне коментування дописів. Це спонукає учасників вийти за межі школи, познайомитися з людьми зі схожими інтересами та дізнатися, що перед ними постають схожі проблеми. Запитання та коментарі — як позитивні, так і критичні, надихають на дію та доповнення блогу. Учні вдосконалюють свої вміння стисло і змістовно формулювати свою думку, вчаться культури ведення дискусії. Ми заохочуємо учнів і вчителів дописувати у блоги. До коментарів можуть сміливо долучатися і батьки.

ОСНОВНИЙ БЛОГ ПРОГРАМИ

Це «центр» блогів. На блозі klasnashkola.eu регулярно з'являються новини, пов'язані з програмою, інформація про діяльність учнів, скорочені версії найцікавіших дописів. Основний блог програми дозволяє легко налаштувати та запустити блоги, допомагає учням працювати над Кодексом 2.0 і над реалізацією проектів. Крім того, ви можете знайти тут Посібник, тобто збірник інформації, необхідної для кожного блогера. Він поділений на розділи, тому ним зручно користуватися.

Розділ «**Що таке блог?**» містить головну інформацію про ведення блогу.

Розділ «**Як вести блог**» є технічною допомогою і дозволяє пізнати усі можливості блогів.

Розділи «**Порадник блогера**» та «**Порадники у реалізації проектів**» допомагають у реалізації проекту та інших завданнях.

7

принципів доброго коментаря

158

Як прокоментувати пост друга/подруги?

У кожному блозі можна коментувати пости та сторінки. Поле для коментарів розташоване під постом/сторінкою. Якщо ви вже увійшли у свій блог, в полі достатньо вписати коментар — тобто те, що ви хочете сказати авторові блогу. Далі потрібно переписати відповідний код і клацнути “Додати коментар”.

Для всіх активних коментаторів у нас є спеціальна блогова відзнака «**Активний коментатор**».

ПРИНЦИПИ ДОБРОГО КОМЕНТУВАННЯ

- 1. Коментар може стосуватися** одного поста або цілого блогу. **Коментар повинен відноситись до прочитаного змісту** — це дуже важливо. Коментар типу “Відвідайте наш блог” не є коментарем у повному значенні цього слова. Це, по суті, реклама свого блогу.
- 2. Коментар не повинен бути довгим**, достатньо написати кілька щирих, продуманих речень.
- 3. Добрий коментар повинен бути конкретним.** Це означає, що він повинен стосуватися того, що вам сподобалося чи не сподобалося в пості чи у блозі. Коментар типу “Класний блог!” мало про що говорить. Він приємний, але не конкретний. Він передає загальне враження, але не дає авторам блогу жодних вказівок чи відгуків про їхню працю.
- 4. Найкращий мотиватор — похвала.** Кожен блогер має свої сильні сторони, які варто цінувати. Якщо хвалите, конкретно говоріть, що саме вам сподобалось! Це підбадьорує, а також є цінною вказівкою для подальшої роботи.
- 5. Не бійтеся писати про те, що не сподобалось.** Вкажіть, чого вам бракує на блозі, підкажіть, і якщо щось незрозуміло — питайте. Конструктивна критика дуже корисна. Однак, у такому разі слід дотримуватись відповідних засад:
- 6. Добрий критичний коментар — це такий**, у якому критика спрямована не на людей, а на їхню роботу. Критикуючи роботу, не варто піддаватися емоціям, уникайте образливих слів та зворотів, дотримуйтеся етикету та поведітьесь культурно — це головне.
- 7. Пишіть такі коментарі, які самі хотіли б отримати.**

Поради для учнів, що ведуть блоги

- 1 ● **Веди блог систематично** — додавай нові пости так часто, як тільки можеш.
- 2 ● **Пиши розумно** — не кожна інформація повинна потрапити у блог. Зайве дублювати інформацію з новинних порталів. Пиши сам і від свого імені. Пам'ятай, що блоги проекту
- 3 ● Класна школа 2.0 — присвячені насамперед тому, що відбувається у твоєї школі і що пов'язане з програмою.
- 4 ● Під час цікавих шкільних та позашкільних подій роби фото — вони будуть чудовим додатком до твоїх постів.
- 5 ● Регулярно стеж за головним блогом програми: klasnashkola.eu
- 6 ● **Читай листи, які надсилає команда Класної Школи** — у них є багато цінних порад про блоги і програму.
- 7 ● **Стеж за коментарями, які отримуєш на своєму блозі** — приймай їх і відповідай на них.
- 8 ● **Активно коментуй інші блоги.**
- 9 ● **Звертай увагу на авторські права** (фото, відео, музика, зміст статей).

8

порад як написати добрий пост

160

ПРО ЩО ВАРТО ПАМ'ЯТАТИ, ПИШУЧИ БЛОГ? ОСЬ КІЛЬКА ПОРАД, ЯК ПИСАТИ ХОРОШІ ПОСТИ

1. **Заголовок** — завжди пам'ятайте про нього. Найкраще, якщо він буде коротким і відобразить зміст поста.
2. Якщо потрібно **виділити** якийсь фрагмент, найважливіше слово або цитату у пості, використовуйте жирний шрифт або інший колір.
3. Кожен пост варто **доповнити графікою** або іншим мультимедійним вмістом — таким чином блог буде динамічнішим, а повідомлення — привабливішим.
4. **Завжди пам'ятайте про авторські права** — це стосується і графіки, і тексту. Якщо ви використовуєте фрагмент статті, яку хтось написав — візьміть його в лапки і зазначте автора тексту або джерело. У випадку фото чи іншого мультимедійного вмісту — використовуйте або власні фото і зображення, або наявні у вільному доступі. Завжди підписуйте їх належним чином, зазначаючи, якщо необхідно, автора і умови використання. Пам'ятайте також, що не всі особи на розмішеному у блозі фото хочуть, щоби їхнє зображення було опубліковане в мережі.
5. **Пост не може бути надто довгим чи коротким**. У блозі цінуються пости, у автори яких доносять певну думку. Занадто короткий текст — наприклад, з одного речення, не зацікавить. З іншого боку, занадто довгий пост може виявитись нудним. Треба намагатись писати так, щоб читач хотів повернутися до нашого блогу.
6. **Складні слова** у пості варто пояснювати, даючи, наприклад, посилання на тлумачення. Пост буде цікавішим, а читач зможе швидко навчитись чогось нового.
7. **Посилання на інші сторінки** в пості варто “приховати” під словом або графікою і переконатися, що вони активні — немає нічого гіршого, ніж довге посилання, яке автоматично не переспрямовує на відповідний сайт.
8. Перед тим як остаточно опублікувати пост, **завжди перевіряйте текст на наявність орфографічних і стилістичних помилок**. Перевірте, чи використані в тексті посилання працюють. Якщо є можливість, попросіть когось прочитати ваш пост. Одна голова добре, а дві краще: іноді думка, яку ми намагаємось донести в тексті, зрозуміла для нас, проте для інших це може бути не так, і читач може зрозуміти все інакше, ніж ми б цього хотіли.

Ідеальний зворотний зв'язок

СТРУКТУРА КОМЕНТАРЯ

161

Ідеальний зворотний зв'язок є:

- таким, що цінує
- мотивуючим
- доброзичливим
- конкретним
- індивідуальним
- таким, що підтримує та допомагає
- терміновим (швидке надання зворотного зв'язку)
- повним (містить усі елементи)

ВСТУП — Пам'ятайте про:

- привітання
- індивідуальне звертання до учасника
- підтримку дружніх стосунків
- подяку за допис
- похвалу за пунктуальність

РОЗВИТОК — Пам'ятайте про:

- мету зворотного зв'язку (учасник хоче дізнатися із нього щось, що допоможе йому розвиватись)
- чотирьохелементний зворотний зв'язок, який стосується виконаних завдань:
  1. похваліть завдання, яке виконане добре і цікаво, підкресліть добрі ідеї
  2. вкажіть на недоліки, які треба доопрацювати, або на те, чого бракує
  3. підкажіть, як доопрацювати недоліки, запропонуйте інше рішення, поділіться іншою точкою зору
  4. вкажіть напрямок подальшої роботи
- аналітичний і конкретний підхід до дописів учасників
- заохочення до обміну цікавими ідеями на форумі
- використання допоміжних чи уточнюючих запитань, за допомогою яких можна з'ясувати незрозумілі моменти
- посилання на власний досвід та досвід інших учасників програми

ЗАКІНЧЕННЯ — Пам'ятайте про:

- заохочення до виконання наступних завдань
- вітання учасника
- запрошення до активної участі на форумі
- заохочення до читання дописів інших учасників
- побажання подальших успіхів

Пам'ятайте, що вчитель потребує:

- заохочення
- вказівок
- часу на рефлексію (та можливе доопрацювання)
- «свіжої» інформації, наданої вчасно, а не запізно
- індивідуальної та персоналізованої інформації, яка стосується конкретно його допису
- інформації, яка підтримує, а не оцінює та наказує щось робити
- інформації про його роботу та/або звіт, а не про його особу.

Діліться досвідом!

Не повчайте! Не нав'язуйте власної думки!

Готуючи зворотний зв'язок, можна скористатися моделлю чотирьохелементного зворотного зв'язку або формою запитань для коучингу. Нижче подано декілька рекомендацій щодо того, як використовувати ці дві форми підтримки учасників.

РЕЦЕПТ ДОБРОГО КОУЧИНГОВОГО ЗВ'ЯЗКУ

Добрий коучинговий зв'язок — це така інформація, від якої учасник програми отримує користь для свого подальшого розвитку.

Залізні пункти коучингового зв'язку та їхнє значення. Наприклад:

1. Як описувати попередні досягнення?

- акцентувати на найбільшому досягненні вчителя у цьому завданні,
- відзначати успішність впливу роботи вчителя на учнів,
- підкреслювати результати роботи учнів,
- схвалювати плин думок учасника,
- інформувати про те, що викликає схвалення у роботі вчителя,
- говорити про те, з чим погоджуємось, що підтримуємо,
- сигналізувати, що є цінним в роботі вчителя,
- наводити приклади позитивної реакції учнів на конкретні дії вчителя, наприклад, «Коли Ви..., то учні...».

2. Як вказувати на елементи, які треба доопрацювати?

- використовувати «я»-звертання,
- дати зрозуміти, що не все для Вас зрозуміле,
- перефразувати,
- окреслювати бажаний стан,

- прямо запитувати, використовуючи приязну до учасника форму запитання,
- використовувати слова/словосполучення-«відмички», наприклад: допоможіть мені зрозуміти..., мені потрібна допомога, щоб..., скажіть, як я можу пояснити це моїм учням..., дайте мені, будь ласка, інструкції...

3. Як заохочувати до планування змін та наступного кроку вперед?

- подавати реальне бачення,
- спонукати до формулювання мети етапу,
- дати можливість усвідомити, що долання труднощів — це нормально, коли ми вчимося,
- заохотити до сміливого впровадження інновації, ідеї,
- запропонувати розвинути чиюсь ідею,
- провокувати визначення ймовірності успіху, наприклад, на шкалі,
- разом оцінити можливість успіху (як я, ментор, це бачу, як Ви оцінюєте свої шанси),
- допомагати у визначенні подальшого шляху,
- запевнити у своїй готовності надати допомогу (Ви не одні),
- дати зрозуміти, що Ви маєте бажання конкретно підтримувати Вашого співрозмовця.

4. Як підтримувати змістовно та емоційно?

а) змістовно:

- наводити приклади з власного досвіду, з практики інших вчителів,
- рекомендувати цікаві джерела знань — конкретні публікації, інтернет-сторінки
- з'ясувати проблему, якщо учасник припустився змістовної помилки,
- стимулювати до мислення через ставлення запитань,
- пропонувати конкретні методичні рішення,
- прописати уявний план «на папері»;

б) емоційно:

- хвалити,
- висловлювати віру в успіх діяльності учасника програми,
- амортизувати,
- посилювати почуття власної цінності,
- пояснити учасникові його сильні сторони.

5. Як ставити запитання в процесі коучингового зв'язку (про що і як питати)?

питати про:

- цілі,
- способи реалізації,
- потреби, шанси і можливості,
- плани та очікувані результати стосовно того, що повинно відбутись,
- питати, опираючись на конкретику;

як питати?

- ставити відкриті запитання,
- одне запитання стосується однієї речі,
- уникати рекомендацій і шляхів рішення у самому запитанні.

ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК ДЛЯ УЧНЯ ТА КОУЧИНГОВИЙ ЗВ'ЯЗОК ДЛЯ УЧАСНИКА ПРОГРАМИ

	Зворотний зв'язок для учня	Коучинговий зв'язок
структура	елементи: ++ – Δ ↗	
зміст	досить детальний	цілісний
мова	досить формальна	партнерська, пом'якшена
інформація про недоліки, рекомендації	рекомендації: окреслення бажаного стану, як повинно бути	прагнення до рефлексії учасника як до основи його розвитку, коучингові запитання, схилення до самостійного пошуку та відкриття

164

Приклади коучингових запитань

Запитання стосовно цілей (цілі повинні бути конкретні, вимірювальні, цікаві, реалістичні, з визначенням часом для реалізації)

- Чого б Ви хотіли досягнути?
- Чому Ви поставили саме таку мету? Яка її причина?
- Як би Ви хотіли почуватись, коли досягнете цього?
- Яку мету Ти б собі поставив/-ла, якби не мав/-ла жодних обмежень?
- Чи можливо досягнути успіху за Вашими критеріями у визначені терміни?
- Кого ще Ви хотіли б поінформувати про свої плани?
- Які труднощі Ви передбачаєте під час реалізації цілі?
- Чи Ваші цілі дійсно Вам потрібні?
- Наскільки Ви вмотивовані до досягнення цієї мети?
- Що Вас ли зацікавило б далі?
- Як Ви можете найближче підійти до досягнення мети?
- Хто може Вас підтримати в процесі реалізації цієї мети?
- Як Ви дізнаєтеся, що мети, яку Ви собі поставили, досягнуто?
- Звідки Ви знаєте, що зміни дадуть добрі результати?

Реалізація

- Як Ви оцінюєте поточну ситуацію, в якій перебуваєте?
- Що Ви можете зробити, щоб змінити цю ситуацію?
- Яким буде Ваш перший крок?
- Що Ви зробите потім?
- Які окремі кроки Ви запланували?
- Наведіть усі можливі кроки, які можна зробити для досягнення поставленої Вами мети?
- Наскільки Ви просунулися в досягненні довгострокової мети — оцініть за шкалою від 1 до 10?
- Який шлях є найбільш ефективним для досягнення Вашої мети?
- Що може статись, якщо Ви нічого не зробите в цьому напрямку?
- Яка діяльність Вам найбільше подобається?

- Що допомагає Вам в реалізації змін, що їх ускладнює?
- Чому раніше не вдалося впровадити цих змін?
- Що Вас стримувало/стримує від впровадження змін?
- Чи Ви знаєте когось, кому вдаються заплановані Вами зміни? Звідки Ви про це знаєте?
- Які проблеми Ви мали останнім часом з реалізацією змін і якими є успіхи?
- Як Ви собі дали раду із труднощами? Що добре «спрацювало»?
- Оцініть за шкалою від 1 до 10, наскільки Вам вдалося дати собі раду з цими труднощами?
- Яких проміжних результатів Вам вдалося досягнути?
- Який прогрес Ви бачите в реалізації змін?
- Чим і як я можу Вам допомогти?
- Якої допомоги Ви очікуєте і від кого?
- Скільки часу хочете присвятити реалізації цих змін?
- Як перевірите, чи заплановані заходи наближають Вас до досягнення поставленої мети?
- Якою є ціна обраної Вами дороги і користь від неї?
- Що вже колись допомогло Вам у схожій справі?

Якщо учасниця/учасник групи має труднощі з формулюванням своєї мети, можна запитати про те, яка зміна їй/йому вже вдалася в роботі з учнями. Вчитель повинен будувати свою працю на тому, що йому вже вдалося, а не на поразках.

РЕЦЕПТ ДОБРОГО ЧОТИРЬОХЕЛЕМЕНТНОГО ЗВОРОТНОГО ЗВ'ЯЗКУ

Чотири елементи зворотного зв'язку

- (++) виділення та підкреслення вартості **добрих елементів** звіту
- (-) зазначення того, що **вимагає покращення або доопрацювання** з боку учасника
- (Δ) рекомендації — яким чином учасник повинен **покращити** виконання завдання/звіту або пропозиція своїх ідей щодо того, як ще інакше можна виконати завдання/вирішити проблему
- (↗) виклики — в якому напрямку вчитель повинен **працювати далі** з учнями

(++) Плюси/що було зроблено добре/сильні сторони

Звертаємо увагу на:

вчасне виконання завдання
активність в блогах, цікаві розповіді та нові теми
обмін досвідом, сумнівами та думками

Важливо:

- використовувати привітання з подякою за... (вчасність, цілісність опису)
- зазначати сильні сторони
- вітати з цікавими рішеннями, інноваціями, ідеями
- зазначати плюси перед мінусами
- додавати цитати з опису
- давати відчуття учасникові, що модератор також у нього вчиться /партнерство/
- використовувати підсилюючі слова, звороти
- цінувати вміння долати труднощі

- цінувати дрібні успіхи
- вживати конкретну та прозору мову, використовувати чіткі сигнали, наприклад: «В п. 4 Ви добре подали..., але упустили...»
- використовувати відповідні звороти:
  - Ціную...
  - Мені подобається, що...
  - Дуже добре, що...
  - Радію, що...
  - Професійно...
  - Погоджуюсь...
  - Вітаю з...
  - Цікаво... / Ваші... є цікавими
  - Ви дуже добре виконали...
  - Ваша ідея...
  - Я вражена...
  - Чудово...
  - Поділіться на форумі доброю практикою або сумнівами...
  - Мені сподобалось у Вашому дописі...
  - Прочитала Ваш допис із зацікавленням. Радію, що...
  - Вам вдалося...
  - Ви чудово зв'язали теорію з практикою...
  - Сильною стороною Вашого допису є...
  - Ви детально проаналізували...
  - Ви реалізували усі цілі цього завдання...
  - Поділяю...
  - Підтримую...
  - Мене приємно вразила ідея...
  - Скористалась Вашою ідеєю...
  - Ви відповіли на усі запитання...
  - Ви добре розумієте (ідею)...
  - Мені дуже подобається, як Ви описали...
  - Ваша відповідь охоплює всі критерії/Ваша відповідь є вичерпною...
  - Ви взяли до уваги усі елементи...
  - Ваша точка зору є цікавою ...
  - Ваші ідеї можуть бути використані іншими...
  - Я вражена...
  - Мені імponує...
  - Ви правильно інтерпретували...
  - Ви цікаво подали...
  - Ви слушно зауважили, що...
  - Ви звернули увагу на важливе питання...
  - Вам варто поділитись цим прикладом (на форумі, з вчителями Вашої школи)...
  - Використаю Вашу ідею в своїй роботі...

(-) Мінуси/елементи, які необхідно виправити

Звертаємо увагу на:

неповний опис

порушення термінів

нерозуміння принципів програми
лаконічність відповідей

Важливо:

- нагадувати про основні обов'язки учасника
- вказувати на змістовні помилки
- наводити приклади
- писати про помилки тактовно і ненав'язливо, дипломатично
- використовувати конструктивну критику
- вказувати на конкретні елементи, які потрібно виправити
- бути доброзичливим
- використовувати відповідні звороти:
  - *Зверніть (більшу) увагу на...*
  - *Мені здається, що...*
  - *Добре було б...*
  - *Можна...*
  - *Я зауважила, що...*
  - *Спробуйте...*
  - *Подумайте, чи...*
  - *(Думаю що) варто...*
  - *Чи не вважаєте, що...*
  - *Що Ви розумієте під...*
  - *Що думаєте..., чи думаєте, що...*
  - *Чи погодитися зі мною, що...*
  - *Ви забули про...*
  - *Мені складно погодитись з...*
  - *В пункті... бракує таких елементів...*
  - *Ваш допис не містить.../ є неповним в пункті (у сфері)...*
  - *Ви впевнені, що...*
  - *З якою метою...*

(Δ) Рекомендації/Що варто змінити

Важливо:

- наводити приклади з власного досвіду та досвіду інших учасників
- давати пропозиції/побажання, підказувати інші рішення
- пропонувати, не нав'язувати
- ставити запитання
- просити пояснити сумніви/те, що незрозуміло
- використовувати відповідні звороти:
  - *Думаю, що...*
  - *З досвіду знаю/виникає...*
  - *Думаю, що варто...*
  - *Добре було б...*
  - *Спробуйте...*
  - *Скористайтеся ...*
  - *Можете/варто використати...*

- *Як думаєте, що би Ви могли зробити в інший спосіб?/Як інакше Ви би могли ...*
- *З (мого) досвіду (інших)...*
- *Раджу Вам ще раз подумати ...*
- *Може маєте інший варіант рішення...*
- *Чекаю на доповнення...*
- *Варто подумати над...*
- *Додайте...*
- *Виправіть...*
- *Перед тим, як розмістите завдання в мережі, перевірте, чи немає у ньому орфографічних або пунктуаційних помилок*

(7) Виклики, напрямок розвитку

168

Звертаємо увагу на:

- уважне читання інструкцій
- співпрацю з викладачами споріднених предметів, на форумі
- рекомендації, наведені у матеріалах
- необхідність аналізувати та брати до уваги думки учнів, батьків та інших вчителів

Важливо:

- порекомендувати дописи інших, літературу, добрі практики з форуму
- переказувати слова натхнення, підтримки, ... (приємне закінчення)
- ставити запитання, які спонукають до рефлексії
- ділитися досвідом
- пропонувати альтернативні рішення
- заохочувати до обміну знаннями (у т. ч. до активності на форумі)
- заохочувати до експериментування
- спиратися на конкретні приклади
- створювати групи підтримки, які стосуються цієї проблеми
- радити літературу, лінки та інші звіти, джерела знань, інтернет-сторінку Центру громадянських ініціатив
- використовувати відповідні звороти:
  - *В майбутньому пам'ятайте...*
  - *Заохочую до...*
  - *Можете також...*
  - *Загляньте до...*
  - *Приклади знайдете у...*
  - *Ознайомтеся з ...*
  - *На форумі власне відбувається дискусія на тему...*
  - *Може Вас зацікавлять ідеї, описані в ...*
  - *Цінною допомогою можуть бути розмови з учителями Вашої школи...*
  - *Використайте...*
  - *Варто пошукати інші рішення...*
  - *Може для Вас буде натхненням...*

ПРОБЛЕМАТИЧНІ ДОПИСИ

КОПІЮВАННЯ

- скопійовані/продубльовані фрагменти дописів інших учасників
- незаангажованість
- незрозуміння ідеї програми

Що зробити?

1. Попросити індивідуалізувати допис.
2. Дати зрозуміти проблему за допомогою візуалізації на прикладі поведінки учня.
3. Послатися на власну роботу, ідейність, заангажованість.
4. Дати детальну інструкцію щодо того, що треба описати більш детально.
5. Звернутися з проханням, щоб учасник обов'язково виправив роботу.

ГІПЕРАКТИВНІСТЬ

- постійні запитання і прагнення отримати відповідь
- зазвичай це дуже добрий учасник

Що зробити?

1. Оцінити ідеї.
2. Скерувати до інформації та матеріалів, доступних на інтернет-сторінці програми
3. Заохочувати до активності на форумі та контактів з експертами — перенести активність в інше місце

ВІДСУТНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ/ПРОБЛЕМИ

- проблеми з обслуговуванням платформи
- брак комунікації
- нечасте логування та недотримання термінів

Що зробити?

1. Виходити на контакт індивідуально — не лише на платформі.
2. Переслати детальну інструкцію, запевнити в готовності допомогти.
3. Контактувати з координатором програми — допомога.
4. Піднімати самооцінку і підтримувати морально.

ВИГАДКИ

- звіти недостовірні, містять нереальну інформацію
- відсутність поразок — все виходить

Що зробити?

1. Скерувати на ознайомлення з добрими дописами
2. Попросити поділитися проблемами
3. Підкреслити, що опис поразок може допомогти в майбутній роботі інших учасників
4. Підняти самооцінку
5. Звернути увагу на висвітлення деякої інформації
6. Допитуватись, занурюватись у дрібниці
7. Запрошувати до участі на форумі

Про формуюче оцінювання

170

Формуюче оцінювання (ФО) полягає в тому, що вчитель та учень у процесі навчання шукають інформацію для розуміння того, як саме проходить процес навчання. І все це, аби:

- Вчитель міг модифікувати подальше навчання.
- Учень отримувал зворотний зв'язок, який допомагатиме йому вчитися.

Численні дослідження та звіти доводять, що формуюче оцінювання є надзвичайно ефективним способом підвищення досягнень учнів. Джон Хатті у своїх мета-дослідженнях (Visible Learning) ставить формуюче оцінювання на перше місце серед найбільш корисних реформ у навчанні.

Формуюче оцінювання, яке називають також «оцінюванням, що допомагає вчитися», в багатьох країнах вважають одним з найбільш перспективних напрямків реформування освіти. Звіт Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) від 2005 року доводить успішність цього способу оцінювання для покращення результатів навчання, підготовки учня до навчання протягом життя і вирівнювання освітніх шансів.

Подаємо два підходи до формуючого оцінювання. Перший з погляду прийомів та методів використання ФО — **Елементи формуючого оцінювання**, і другий з погляду ідеї, для чого використовуємо формуюче оцінювання — **Стратегії формуючого оцінювання**.

ЕЛЕМЕНТИ ФОРМУЮЧОГО ОЦІНЮВАННЯ

Вчитель, який використовує формуюче оцінювання:

Визначає цілі уроку та формулює їх зрозумілою для учня мовою

Вчитель, перед тим як взятися до планування уроку, аналізує, які цілі він хоче реалізувати з учнями під час уроку. Визначає також, які досягнення учнів він хотів би бачити. Часто ціль, яку ставить перед собою вчитель, може бути незрозумілою для учня. Тому вчитель повинен сформулювати її так, щоб вона стала зрозумілою для кожного учня. Наприкінці уроку разом з учнями вчитель перевіряє, чи цілей досягнуто.

Встановлює разом з учнями критерії оцінювання, тобто те, що буде братися до уваги під час оцінювання роботи учня

Учень повинен знати, що саме буде підлягати оцінюванню. Вчитель сам або разом з учнями встановлює його критерії: що буде братися до уваги при оцінюванні (нащобузу — на що будемо звертати увагу).

Тобто, що буде доказом того, що цілей було досягнуто.

Критерії допомагають учням підготуватися до перевірки та виконати роботу так, щоб поставлена вчителем мета була реалізована. Вчитель, відповідно, оцінює лише те, що визначив раніше.

Використовує ефективний зворотний зв'язок

Замість того, щоб виставляти підсумкову оцінку, вчитель дає учневі коментар до його роботи. Добрий зворотний зв'язок є мистецтвом, але він завжди повинен містити чотири елементи:

- виокремлення та відзначення добрих елементів роботи учня
- зазначення того, що вимагає покращення або додаткової роботи з боку учня,
- вказівки, яким чином учень повинен виправити цю конкретну роботу,
- рекомендації, в якому напрямку учень повинен працювати далі.

Зворотний зв'язок повинен бути тісно пов'язаним з критеріями оцінювання, визначеними перед виконанням завдання (тобто з нащобузу).

Розрізняє функції підсумкової та формуючої оцінки

Підсумкова оцінка має значення для підсумування набутих учнем знань і переважно зводиться до балів. Формуюча оцінка служить учневі для того, щоб він усвідомив, що зробив добре, а що погано, і як він може покращити свою роботу. Вона підтримує учня та допомагає йому в процесі навчання. У формуючому оцінюванні підсумкову оцінку ми відокремлюємо від формуючої, учень отримує менше оцінок (балів), але частіше — зворотний зв'язок від вчителя чи однокласника.

Створює навчальну атмосферу, працюючи з учнями та батьками

Варто присвятити час дискусії про те, як учні вчать і що допомагає їм вчитися. Атмосфера, що сприяє навчанню, проявляється у сильнішому почутті власної гідності учнів, включенні у процес навчання, самостійності, вмінні співпрацювати та свідомому і відповідальному навчанні. Батьки є партнерами і помічниками вчителя в навчанні своїх дітей.

Може формулювати ключові запитання

Ключові запитання — це запитання, які спонукають учнів до мислення. Такі запитання показують учням ширший контекст питання певної проблеми, заохочують до пошуку відповідей і сильніше залучають до навчання.

Може ставити запитання, які залучають учня до уроку

Постановка запитань у формуючому навчанні полягає у залученні всіх учнів до процесу обдумування шляхів вирішення проблеми, поставленої вчителем. Зокрема, цьому має служити:

- збільшення часу очікування на відповідь учня,
- скерування вчителем запитання до усіх учнів, а не лише до охочих,
- пошук відповіді на запитання вчителя в парах,
- відсутність покарання за помилкові відповіді,
- постановка учням «відкритих» запитань.

Впроваджує самооцінювання та взаємне оцінювання

Учні — на основі поданих критеріїв оцінювання — взаємно рецензують свої роботи, дають одне одному взаємні рекомендації, як їх покращити. Це має подвійне

значення: з одного боку, вони добре розуміють однокласника, чію роботу перевіряють, оскільки перед тим самі виконували це завдання, а з другого — вони вчать ся завдяки своєму однокласникові, як встановлювати критерії оцінювання (що оцінюю?) та як надавати зворотний зв'язок (як про це говорю?).

Якщо учень сам може оцінити, чого він вже навчився і що ще повинен зробити для досягнення поставленої мети, це допомагає йому в процесі навчання і робить його активним та відповідальним учасником цього процесу.

Про формуюче оцінювання можна говорити по-різному. В 2002 році, коли ідея ФО дійшла до Польщі, ми представляли його як набір так званих елементів роботи вчителя, які суттєво покращують як викладання, так і саме навчання учнів. З того часу змінився підхід до ФО. Беручи за зразок програму «Keeping Learning on Track», опрацьовану командою американського Educational Testing Service, ми почали говорити про п'ять стратегій доброго викладання і навчання. Ці стратегії визначають мету використання формуючого оцінювання, тобто для чого ми це робимо. А елементи ФО становлять частину набору методів, у який спосіб ми це робимо.

П'ять стратегій формуючого оцінювання

- Ціль
- Діалог
- Зворотний зв'язок
- Відповідальність
- Обмін

1. ОКРЕСЛЕННЯ ТА ПОЯСНЕННЯ УЧНЯМ ЦІЛЕЙ НАВЧАННЯ І КРИТЕРІЇВ УСПІХУ

Учні мають право знати, до чого прагне вчитель, які цілі ставить перед учнями та перед собою. Це знання є необхідним для належного перебігу їхнього процесу навчання і підвищує їхні шанси на досягнення успіху в навчанні. Знання мети посилює мотивацію учнів до навчання і відповідальність за нього. Є користь і для вчителя, який при плануванні уроку замислюється — для чого він навчає цієї теми і як це може знадобитись учням, завдяки чому урок є більш ефективним. Цілі представлені треба подати так, щоб учень їх зрозумів, а наприкінці теми необхідно перевірити з учнями, якою мірою поставлених цілей було досягнуто. Так дуже коротко можна описати елемент ФО, що називається цілями уроку.

Частиною цієї стратегії ФО є також визначення і представлення учням інформації, що саме вчитель оцінюватиме (елемент ФО, який називають «нащобузу» — на що будемо звертати увагу). Ця інформація повинна бути дуже конкретна, так, щоб учень сам міг оцінити, чи опанував певний матеріал достатньо добре. Кожному уроку і кожній перевірці повинно передувати подання учням критеріїв успіху.

Коли вчителеві вдасться впровадити першу стратегію ФО у свою роботу, учні повинні могли відповісти на два запитання:

1. Якою є мета вивчення певної теми? Для чого я це вчу?
  2. Чого вимагає від мене вчитель? Що я повинен вміти, щоб бути добре оціненим?
- Завдяки першій стратегії учень знає, що і для чого він буде вивчати.

II. ОРГАНІЗАЦІЯ В КЛАСІ ДИСКУСІЇ, ПОСТАНОВКА ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ, ЯКІ ПОКАЖУТЬ, ЧИ І ЯК УЧНІ НАВЧАЮТЬСЯ

Вчитель, який використовує другу стратегію ФО, знає, на якому етапі навчання перебувають його учні, і до цього знання пристосовує своє викладання. Проводить з

учнями діалог про те, що вони вже зрозуміли, а чому треба присвятити більше часу. Процес навчання супроводжується постійним моніторингом прогресу учнів. Вчитель аналізує «сферу найближчого розвитку» учня і допомагає йому визначити, яким повинен бути його наступний крок в процесі навчання. Важливою є вмiла постановка запитань (елемент ФО — методи постановки запитань), що стимулюють мислення, залучають учнів до навчання, заохочують до пошуку відповідей. Процес навчання повинен базуватись на запитаннях, відповіді на які учні знаходять самостійно.

Урок, на якому використовується друга стратегія ФО, відрізняється від традиційного уроку тим, що це не є ані монолог, ані лекція вчителя. Це діалог між вчителем та учнями.

Особливо рекомендують навчальну методикy постановки завдань, метою яких є відновлення знань та використання інформації, якою учні вже володіють. Це запитання про порівняння, віднаходження рис схожості та відмінності, а також створення ментальних карт для того, щоб пов'язати різні концепції.

У формуючому оцінюванні вчитель постійно контролює стан знань і вмінь своїх учнів і «не переходить з матеріалом далі», якщо його учні ще не готові до цього.

III. НАДАННЯ УЧНЯМ ТАКОГО ЗВОРОТНОГО ЗВ'ЯЗКУ, ЯКИЙ БУДЕ СПРИЯТИ ЇХНЬОМУ ПОСТУПУ

Учні потребують інформації про свою роботу та досягнення. Бали, які вчитель виставляє учневі (що підсумовують його роботу) не є корисною інформацією. Для того, учень міг використати оцінку в процесі навчання, вона повинна мати форму вичерпного коментаря — зворотного зв'язку. Така інформація містить відповіді на чотири запитання:

- Що учень зробив добре?
- Що треба покращити?
- Як треба покращити?
- Як учень повинен розвиватись далі?

Зворотний зв'язок повинен посилатись на раніше визначені критерії успіху, про які йдеться у першій стратегії ФО. Дуже важливо, щоб учні знали, що буде підлягати оцінюванню, а також щоб вчитель дотримувався цих домовленостей.

Вчитель, який використовує третю стратегію ФО, повідомляє учнів, котрі з їхніх робіт будуть оцінюватись підсумковою оцінкою — балами, а котрі у вигляді зворотного зв'язку. Він керується принципом, що в процесі навчання учня оцінюють надання за допомогою зворотного зв'язку, і лише наприкінці цього процесу — балами. Вчитель планомірно дотримується обіцяної форми оцінювання, що дає учням відчуття безпеки і переконаності у співпраці із вчителем під час навчання.

IV. СТВОРЕННЯ УЧНЯМ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ ВЗАЄМНОГО ВИКОРИСТАННЯ СВОЇХ ЗНАТЬ ТА ВМІНЬ

Ця стратегія базується на переконанні, що процес навчання є соціальним процесом.

Людина найкраще вчиться в групі. Вчитель, який усвідомлює цей факт, так організовує процес навчання, щоб учні працювали в парах або групах. Завдяки груповій роботі учні навчаються одне в одного, а насамперед вчать співпрацювати, що так необхідно в дорослому житті. Вчитель, який використовує четверту стратегію ФО, дає учням час для дискусії та ухвалення відповіді з однокласником чи однокласницею. Розмова між учнями про те, чого вони навчаються, пов'язує нові знання із вже здобутими, допомагаючи їм краще зрозуміти нову тему.

Корисним інструментом в четвертій стратегії є елемент ФО: взаємне оцінювання. Учні на основі поданих раніше критеріїв, надають один одному зворотний зв'язок про виконану роботу.

V. ДОПОМОГА УЧНЯМ У ТОМУ, ЩОБ ВОНИ СТАЛИ АВТОРАМИ ПРОЦЕСУ СВОГО НАВЧАННЯ.

З когнітивної психології та з теорії конструктивізму випливає, що це учень навчається, а не вчитель «вливає йому знання до голови». Якщо учень не буде вмотивований до навчання, то, незважаючи на значні зусилля вчителя, він не опанує нових знань і вмінь. Мотивація до навчання є однією з найбільших проблем сучасної школи. Її покращити не вдасться, якщо учні не будуть брати на себе відповідальності за своє навчання. Для того, щоб учень став автором і суб'єктом процесу свого навчання, необхідно його до цього підготувати. Важливо посилювати в учнів почуття власної гідності та формувати емоційне зацікавлення навчальним предметом.

Саме вчитель розвиває в учнів почуття їхньої значущості, вірячи в їхні можливості вчитися. Саме вчитель може заохочувати учнів до прийняття викликів і створювати їм такі умови навчання, щоб вони могли безпечно ризикувати. Завдяки третій стратегії ФО учень, який усвідомлює свої можливості, легше приймає виклики і буде навчатися більш свідомо.

Для того, щоб заохотити учнів до навчання, вчитель може використати ключове запитання (елемент ФО), яке заохотить учнів до пошуку відповіді і залучить їх до навчання. В четвертій стратегії ФО допомагає зв'язок теми з реальністю, в якій живуть учні, тобто відхід від абстрактного знання до його практичного застосування.

При реалізації цієї стратегії варто залучити до співпраці батьків, спонукаючи їх не питали дітей про бали, які вони отримали, а про те, чого вони навчилися. Розмовляючи про це з дитиною, батьки допомагають їй взяти відповідальність за процес свого навчання.

На взяття на себе відповідальності дуже добре впливає також складний навик самооцінювання (елемент ФО).

Усі перелічені стратегії формуючого оцінювання пов'язані між собою і їх складно розглядати окремо. Вони доповнюють одна одну і є добрими дороговказами для успішного викладання і навчання.

Джерела:

1. www.ceo.org.pl/pl/ok — сторінка Центру громадянської освіти, присвячена формуючому оцінюванню
2. Organizacja procesów edukacyjnych [Jakość edukacji. Różnorodne perspektywy, red. Grzegorz Mazurkiewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego]

Данута Стерна і Яцек Стшемечний

Про ФО для батьків

175

Я б хотіла схилити Вас до використання **формуючого оцінювання (ФО)**. Переді мною складне завдання з двох причин:

- сама назва вводить в оману — дає підстави думати, що йдеться лише про оцінювання,
- багато з Вас вже давно закінчило школу і Вам складно буде повернутись думками до шкільних часів.

Для мене формуюче оцінювання — це перевірка попередніх принципів навчання, можливість дійти висновків, як людина вчиться найуспішніше, що їй допомагає і як це використовувати.

Прошу Вас пригадати собі часи, коли Ви самі вчилися.

Крок перший

Вчитель математики просить Вас знайти найменше спільне кратне таких чисел: 33 і 1211, а потім чисел 323 і 521. Каже, що треба розкласти числа на прості множники. Будемо вважати, що Ви знаєте, про що йдеться, і завдання виконуєте в поті чола. Що відчуваєте? Думаю, що більшість із Вас запитає: Для чого ми це робимо?

Маєте рацію, важко виконувати завдання, якщо не знати про ціль. Тому ФО вимагає, щоб учитель повідомив учням ціль уроку, і то такою мовою, яку учень зрозуміє. В наведеному прикладі ціллю вчителя було додавання звичайних дробів, а побічно — знаходження спільного знаменника двох дробів. А зараз уявіть собі, що вчитель пропонує учням таку ціль: Хочемо навчитись додавати дроби $5/33$ до $4/121$. Далі пояснює, що шукаємо спільний знаменник для 33 і 121 і тому вчимося знаходити найменший спільний множник. Тоді цілком ймовірно, що Ваша фрустрація би послабилась. Висновок — подаваймо учням цілі уроку зрозумілою для них мовою.

Крок другий

Згадайте собі контрольну роботу з географії, що стосується Європи. Запитуєте вчителя, про що вона буде. І яку відповідь отримуєте? На жаль, в більшості випадків звучала вона так: Все, що ми вивчали під час уроку. Чи Вас це задовольнить? Ні, бо, мабуть, Ви хотіли би знати, чи контрольна робота стосуватиметься рік, міст, чи, може, корисних копалин. А про це можна отримати конкретну інформацію. У формуючому оцінюванні вчитель для кожного уроку визначає так звані «**нащобузу**», тобто те, **на що будемо звертати увагу**. Повірте мені, це можливо, але вимагає від учителя великої дисципліни, оскільки він зобов'язується дотримуватись домовленостей і справді буде перевіряти лише те, що обіцяв. У формуючому оцінюванні ми інформуємо учнів, що будемо оцінювати. Учень може звіритись зі списком, чи добре підготувався до тесту або чи почерпнув з уроку максимально знань. Мабуть, зараз Ви заздрите учневі, якого вчать за методом ФО, адже самі хотіли б отримувати від свого шефа конкретні інструкції стосовно призначеного для Вас завдання.

Крок третій

Учні (Ваші діти) вже знають, чого і для чого будуть вчитися, і що буде перевірятись. Але як заохотити їх до навчання? Це складне завдання для вчителя. Стільки цікавих справ є на світі, а тут кажуть шукати найменше спільне кратне якихось чисел... Нудьга! Подумайте, як би Ви заохотили дітей до цього завдання? В математиці з'являється поняття досконалого числа.

Вікіпедія: *Досконале число* — це натуральне число, що є сумою всіх своїх дільників, крім самого числа (тобто менших за нього). Найменшим досконалим числом є 6, оскільки $6 = 3 + 2 + 1$.

Вчитель може запитати учнів про наступне після 6 досконале число. (Наступним є 28 ($28 = 14 + 7 + 4 + 2 + 1$), а далі — 496, 8128, 33550336, 8589869056 і 137438691328.) Проводячи урок про розкладання числа на прості множники, можна запитати учнів, чи номер їхньої квартири є досконалим числом? Таке запитання (яке в ФО називається ключовим) має шанси заінтригувати учнів. Можна також шукати в інших місцях досконалі числа і при нагоді вчитися розкладанню на множники. А далі можна перейти до пошуку... найменшого спільного кратного, а потім — до додавання дробів.

176

Крок четвертий

Припустимо, що вчитель вже нас зацікавив, поставивши вдале ключове питання. Однак, як тут витримати цілі 45 хвилин уроку? Може, досконалі числа є цікавими, але розкладання на множники? Значно менше... Чи повинні ми далі тільки вирішувати завдання, і то ще не контактуючи з іншими? Отож ні! У формулюючому оцінюванні велику роль відіграють запитання, як вчителів до учнів, так і навпаки. Важливо, щоб учень мав час задуматись над відповіддю, щоб обговорив відповідь з однокласником, щоб не почувався, що його зараз же викличуть відповідати на оцінку. Вчитель, який використовує ФО, стежить, щоби всі учні були залучені до перебігу уроку і щоб учні допомагали одне одному і вчилися одне в одного.

Ви нам тут якісь казки розповідаєте! До школи треба ходити і треба вчитися, за наших часів ми вчилися і було добре! Не так вже й усім було добре. Згадайте собі, як Ви тремтіли перед уроком математики чи історії. Деяких навіть постійно болів живіт перед тими уроками. *Ох, може так і було, але ми навчилися і вирости порядним громадянами, а зараз...*

А чи не хотіли б Ви вчитися без болю в животі, із зацікавленням і не тільки перед контрольною роботою, а й на багато років життя? Багато людей в цілому світі замислюються — як краще та ефективніше навчати. Використовують не лише дослідження ефектів навчання, але й дослідження над мозком людини, яка навчається. Результати перетворюють на практичні поради і використовують, наприклад, у... формулюючому оцінюванні.

Крок п'ятий

Про що Ви питаєте своїх дітей, коли вони приходять зі школи? Про що питали у Вас батьки? — Що отримав?

Ох, не любили Ви того запитання, особливо тоді, коли не було чим похвалитися. А відразу після Вашої відповіді звучало наступне: Хіба не могло бути більше? Танець школи довкола балів. Вчителі часто говорять, що погані бали мотивують учня до навчання. Згадайте собі, чи любили Ви предмет, з якого отримували погані оцінки?

Ковальський, у тебе завжди тільки 3! Мотивує, правда? *Але чому тільки 3, що я зробив неправильно, як має бути правильно, чи немає нічого доброго в моїй роботі?*

Бали не дають учневі жодної інформації, окрім того, яке він займає місце в рейтингу досягнень класу. Формуюче оцінювання пропонує розширити поняття «оцінювання» на поняття «оцінювання, яке допомагає вчитися». Вчитель замість балу передає учневі інформацію: що він зробив добре, що погано, як повинен виправити свою

роботу і що повинен зробити в майбутньому. Так вчитель використовує роботу учня для вдосконалення його процесу навчання. Такий зворотний зв'язок можуть використовувати також батьки, щоб допомогти дитині в її навчанні. Отож батьки, замість того, щоб питати дитину про бали, повинні запитати: *Чого ти сьогодні навчився?*

Запитайте також свою дитину, для чого вона ходить до школи. Побачите, як вона здивується. Може, скаже, що для того, аби вчитися. Тоді запитайте, чого вона навчилась за останній тиждень. Не буду передбачати її відповіді. Але ж Ваша дитина проводить в школі більшість свого часу, добре було б, щоб вона це робила ефективно, не кажучи вже про те, щоб її у школі цінували, а не критикували. Чи було таке, що Ваша дитина хворіла тиждень і була з Вами вдома. Чи ви вчили її тоді? Мабуть, Ви зауважили, що не корпіли з дитиною над уроками по 7 годин на день, а їй вдалося наздогнати матеріал. Так, на жаль, діти витрачають багато часу в школі. Щоправда, тоді вони розвиваються в соціальному плані і це треба цінувати, але визнайте, що час уроків в школі слід краще використовувати. Часом мені здається, що в школі учень підлягає виключно процесові оцінювання, а не навчання. Просіть вчителя, щоб давав Вашій дитині зворотну інформацію. Не вимагайте оцінок, бо тому, хто навчається, вони не приносять жодної користі.

Крок шостий

В школі немає співпраці. Як говорить професор Януш Чапінський — якщо вона є, то у формі примусовій, як навантаження. Чи Ви пригадуєте зі свого дитинства роботу в групах (окрім уроків фізкультури) або роботу за методом проектів. Якщо так, то Ви щасливчик. Учень в школі на уроках є самотнім, сам виконує задані вчителем завдання і його оцінюють індивідуально.

Немає жодної підстави для того, щоб під час процесу навчання учень працював сам. Спільна дискусія, пошук рішень, формулювання відповідей парами дає учням відчуття безпеки, можливість вчитися одне від одного і умінь здобувати навички співпраці, яка є дуже важливою в дорослому житті. Підтримуйте вчителя своїх дітей, який використовує метод проектів, часто використовує роботу в парах, вчить взаємного оцінювання і дбає про те, щоб учні вміли співпрацювати.

Крок сьомий

Може, колись Ви чули про себе або зараз про свою дитину, що вона лінива і невідповідальна. Жодна дитина не народжується такою і потім здебільшого такою не є. Як вона може бути відповідальною, коли позбавлена свободи волі! Повинна ходити до школи, повинна вивчати те, що є в програмі, повинна здавати іспити і т.д.

Але в школі є місце для навчання відповідальності. У формуючому оцінюванні вчитель дбає, щоб учні проводили самооцінювання, навчає їх цього вміння. А плодами є те, що учні беруть на себе відповідальність за свій процес навчання. В житті їм це дуже згодиться.

Крок восьмий

Чи Ви думаєте, що школа Вашої дитини добре співпрацює з батьками? Як виглядає ця співпраця, а якої Ви очікуєте? Ви приходите на батьківські збори, отримуєте картку з балами своєї дитини і прохання сконтактувати з окремими вчителями. Класний керівник нарікає на дітей: вони агресивні, не вчаться так, як треба тощо. Часом класний керівник планує екскурсію, збирає внески для батьківського комітету і на тому кінець «співпраці». Вчитель, який застосовує формуюче оцінювання, прагне до справжньої співпраці з батьками. Інформує їх про поступ дитини, дає поради, як з нею працювати, планує розвиток учня разом з його батьками. Такому вчителю треба повірити і допомогти.

Данута Стерна, elmo

Підписано до друку 19.01.2017. Формат 60×84 1/8.
Гарнітура Calibri. Умовн. друк. арк. 21,97.
Наклад _____ прим. Зам. № _____.

Видавництво

Львів, Україна, 79011, вул. Вітовського 25, оф.10,
тел. моб. +380 67 6728503, факс +380 32 2970676
<http://www.vdpanorama.com>
e-mail: vd_panorama@zuks.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК № 591.